Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

203

No 195.

M Tuscher fecit

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

=LN 820 I-II
ex. 2

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

124

Com
IN V
QVE E
PAVLI
CO

Nicola

Declaratio ſerm
tellectum

Cum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Commentarius IN VTRAM-QVE EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD CORINTHIOS ſcriptus

A

Nicolao Hemmingio.

Pſalmo 119.

Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.

Cum priuilegio decennij.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

CLARISSIMO VIRO, NOBILITATE, SAPIENTIA ET PIETATE PRAESTANTI,

Abſoloni Vurne Domino de Sœgaard, patrono ſuo perpetua obſeruantia colendo, gratiam & pacem per Chriſtum Ieſum precatur

Nicolaus Hemmingius.

NVLLVM decus excellentius, & nulla gloria maior eſt, quàm eſſe conciuem ſanctorum domeſticum, & filium Dei. Hoc decus & hæc gloria ſolius eſt Eccleſiæ Dei, hoc eſt, eorum omnium qui Chriſto dederunt nomina, renunciato impuro Sathanæ imperio. Turcicus tyrannus ſummum decus definit, imperare tot populis & nationibus, cum ipſe interea turpiſſimorum affectuum ſeruus ſit, & immaniſſimi tyranni Diaboli mancipium. Sed quale quæſo iſtud eſt decus quo ſuperbit hoſtis Chriſtiani nominis Turca? breue eſt, momentane-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

um eſt, fallax eſt, inconſtans eſt, mixtum ingentibus malis eſt: cuius exitus, æternæ miſeriæ eſt aditus. Diues Epulo, cuius Euangelica hiſtoria meminit, in ſummis delicijs uiuebat, & ſummam gloriam putabat, honoribus, diuitijs, luxu & voluptatibus abundare: ſed hanc gloriam clauſit tandem ſempiterna ignominia. Lazarus contemtus, vlceroſus, mendicus in conſpectu hominum, in animo maiores diuitias & delitias circum ferebat ſuo, quàm vt eas commutaret omnibus mundi opibus & voluptatibus. Sciuit enim ſe membrum Chriſti eſſe: ſciuit ſe templum Dei viuentis ab angelis Dei agnoſci: nec ipſum ſpes ſua fefellit. Nam defuncti animam ipſi angeli Dei deportarunt in ſinum Abrahæ, vt illis abundet, non ad breue aliquod tempus, ſed in omni æternitate, veris & perpetuis delitijs. Non igitur immerito Dauid à ſpiritu ſancto edoctus, cum rex clarus & potens eſſet, maluit ſedere in limine domus Dei, quàm habitare in tabernaculis impiorum: ita enim canit Pſalmo 84. Melior eſt dies vna in atrijs tuis ſuper mille, malo ſedere in limine domus

Dei,

Dei, quam habitare in tabernaculis impiorum. Hanc vocem ſanctiſſimi regis haud dubie multi Satrapæ in ipſius aula tanquam fabuloſam deriſerunt, intuentes ſplendorem regum & principum mundi, quorum ſumma felicitas eſt habitare in baſilicis, ornatis ſignis & picturis, inſtructisq; rebus his omnibus, quibus abundant hi qui beati, mundi iudicio putantur. Horum iudicio non cedit Dauid, ſed mauult vel in limine domus Dei ſedere, hoc eſt, mauult eſſe & manere in ſocietate Eccleſiæ, quam extra Eccleſiam in ſummis honoribus & delitijs viuere, Huius ſuæ voluntatis cauſam exponit ſanctiſſimus rex, cum in eodem Pſalmo ſubiungit hæc verba: Quia ſol & ſcutum dominus Deus, gratiam & gloriam dabit dominus. Non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia. Vide quàm pulchris picturis Eccleſiæ decus deſcribit hic rex & Propheta Dei, dicit Deum eſſe ſolem Eccleſiæ, eſſe ſcutum Eccleſiæ, dare gratiam & gloriam Eccleſiæ, donare Eccleſiam bonis præſentibus & æternis. Quis non hoc decus (modo vlla ſuæ ſalutis cura tangeretur) iure præferret

 his

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

his mundi vanitatibus? vt in mundo, hic aſpectabilis ſol eſt fons lucis & vitalis potentiæ, id eſt caloris viuifici & ſpirituum vitalium: ita Deus ſol Eccleſiæ ſpargit lucem veræ doctrinæ, per quam reſtituit iuſticiam & vitam æternam, effuſo in pectora ſpiritu ſancto, & ut ſcutum corpus noſtrum tuetur aduerſus ictus hoſtiles: ſic Deus ſcutum Eccleſiæ eſt. Nam tanquam ſcuto ſua bonitate miſericordia & miſerationib. eccleſiam coronat, et ſe Eccleſiæ hoſtibus opponit inuictus. Quam ob cauſam hũc titulum ſibi vendicat, quod ſit protector omnium ſperantium in ſe. Huc addit donationem gratiæ et gloriæ. Gratia, Eccleſiæ membra acceptat, & in numerum filiorum aſſcribit. Gloria, eadem Eccleſiæ membra glorificaturus eſt in reſurrectione mortuorũ. Interea etiã, donec in hac peregrinatione manebit Eccleſia, dabit ei tuguriola, & alia bona quib. in hac vita indiget: etſi calici ipſius abſinthium interdum admiſceatur. Cogitatione huius gloriæ Eccleſiæ, debemus nos conſolari in medijs ærumnis & cruce, exemplo Moſis, qui maluit ſocius ærumnarũ populi dei eſſe, quã

frui uoluptatibus et honorib. aulæ Aegyptiæ.

Quoniam aũt multa ſunt, quæ homines impediunt, quo minus ſe adiũgant huic glorioſo cœtui qui eſt Eccleſia: Deus, vt eſt φιλάνθρωπος *& amans hominum, multis medijs vtitur ad alliciendos homines in ſuam familiam. Multi, voluptatibus huius mundi ebrij, contemnunt vocem Euangelij. non pauci, potentia ſua ſuperbi, nolunt Chriſto regi homagium præſtare. nonnulli, nobilitate generis tumentes, contemnunt in numerum filiorum Dei aſſcribi. non pauci, blanditijs diuitiarum ſeducti, aures obturant ad vocem Dei vocantis. non deſunt, qui curis huius mundi oppreſſi, non aſpiciũt ad æternum ſolem Eccleſiæ. Breuiter, nemo eſt qui non habeat quò ſe excuſet, cur ſocietati timentium Deum ſe non adiungat. Tanta eſt hominum peruerſitas, tanta cæcitas, vt potius in ſuis tenebris palpare, quàm in luce Dei ambulare velint. Sed quid hic Deus facit? num ſtatim abijcit recuſantes venire? id ſane faceret iure optimo: ſed maior eſt ſtorga paterna in ipſius pectore, quàm vt tam facile paterni*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

amoris obliuiſcatur, nouit figmentum noſtrum quàm ſit fragile. quid ergo facit? more patrum bonorum agit, in quibus veſtigium quoddam ſui amoris erga humanum genus impreſſit, hi non ſtatim contumaces abijciunt filios, ſed nunc blanditijs, nunc muneribus, nunc minis, nunc plagis, nunc propoſitis ſeueritatis exemplis, eos in viam reuocare conantur. Quid blandius hac oratione Dei? Nunquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? & ſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui. ecce in manibus meis deſcripſi te. Quid blandius voce filij Dei? qui ita ad omnes clamat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo vos. quid dicam de muneribus quibus nos inuitat dominus in ſuam domum? Iſaiæ 55. Omnes ſitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum properate, emite, comedite, venite. Parua ſunt hæc temporalia bona, ſi conferantur ſpiritualibus et æternis, quæ offert gratis ſine pecunia. Hæc bona ideo donat & offert Deus, vt ipſius bonitate alliciantur ad audiendam vocem eius, & vt

voci

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

voci ipſius credentes adiungamur familiæ ipſius, cui ſalus & æterna vita eſt propoſita. Verum, quia ſunt non pauci, qui nec blanditijs mouentur, nec munera agnoſcunt: Deus haud raro iuſta ira commotus ad minas venit, ac minatur excluſionem ab hæreditate paterna, ſi perrexerint homines eſſe contumaces. Iſaiæ 1. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filijs peſtiferis. Item, ſi nolueritis audire me & irritaueritis me, gladius deuorabit vos, quia os domini locutum eſt. & Chriſtus: Lucæ 13. Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis. huc etiam pertinent exprobrationes, qualis illa eſt Iſaiæ 1. Filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpre uerunt me, cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui: Iſrael autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Haud raro à minis ad plagas ſe cōuertit. Quoties reuocauit populum Iſraeliticum à ſua contumacia plagis? nonne Dauidem peccantem plagis emendauit? in hunc ergo finem, nunc famem, nunc gladium, nunc ſæuas beſtias immittit dominus

 in con-

in contumaces, vt caſtigati reſipiſcant. Multi enim in ſecundis rebus, ſecurè ſine timore Dei, in vtranq; aurem ſtertunt: ſed caſtigati paternè, oſculantur virgam, et plagis emendati, paternis iuſsis obtemperant. Ipſe noui multos, qui cum abundarent opibus, honoribus & voluptatibus, ſine omni timore Dei vixerunt: ſed ſpoliati honoribus & fortunis, & proſtrati morbis, ad mentem redierunt, ac ſeriam pœnitentiam meditati ſunt, Deo gratias agentes, pro paterna caſtigatione, qua in viam fuerunt reuocati à præcipitio damnationis. Haud raro etiam ſeueritatis exempla ponit Deus ob oculos, ut qui blanditijs, muneribus, minis & plagis non emendantur, intueantur eos quos dominus iuſta ſua ira abiecit, & reddantur cautiores eorum exemplo. Abiectio Cain non parum excitauit in Abele timorem domini. Submerſio Pharaonis populum Iſraeliticum ad tempus repreſsit. Exciſio Chore, Datan & Abiron, reliquos in officio continuit. Saulis caſus Dauidi ſalutaris fuit. Hodie abiectio Iudæorũ, nos ad gratitudinem & timorem inuitat. Fœlices ergo nos, ſi alie

no incommodo cautiores redditi, Dei vindictam matura reſipiſcentia anteuertamus.

Porro quia Eccleſiæ, cuius tantum eſt decus tantaq; gloria, membra fieri non poſſumus, niſi renaſcamur in nouos homines, & adoptemur à Deo in filios, & hæredes vitæ æternæ, et hæc renouatio & adoptio pendeat ex cognitione Dei & fide Chriſti, iuxta illud: hæc eſt vita æterna, ut te cognoſcant verum Deum, et Ieſum eſſe Chriſtum quem miſiſti: Nemo non videt quàm neceſſaria ſit vox Prophetarum & Apoſtolorum, quæ docet agnitionem Dei & fidem in Ieſum Chriſtum, Nemo non intelligit quanta ſit vtilitas piarum ſcholarum, in quibus inſtituuntur in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis, qui aliquando publicis concionibus præficientur, vt multos aggregent in familiam Dei, quæ eſt Eccleſia. Tametſi autem clariſsima ſunt axiomata noſtræ religionis, cum in Propheticis tum in Apoſtolicis ſcriptis prodita: tamen non pauca ſunt, quæ opus habent theoria: ſine qua, nec definitiones extrui, nec diſtinctiones inſtitui, nec cauſæ diſtingui, nec effecta diſcerni,

nec

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nec antilogiæ ſolui, nec obſcura illuſtrari, nec ambigua tolli commodè poſſunt. Quam ob cauſam præclarum donum Dei fatendum eſt, quod Eccleſia ornata ſit dono interpretandi, & quod habeat pios ſcripturæ interpretes, qui obſcurioribus dictis ex collatione plurium locorum lucem afferunt, & quæ late ſunt ſparſa veluti in vnũ corpus redigunt. Hoc donum agnoſcit Dauid cum inquit: Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Mens etenim noſtra, naturæ prauitate vanitati obnoxia eſt, intelligentia obſcurata, cor induratum. verum cum Deus regulam ſuæ voluntatis adhibet, vocem Propheticam & Apoſtolicam, mens à vanitate liberatur, intelligentia illuminatur, atq; adeo cor ipſum quod antea ſaxeum erat, fit carneum. tanta vis verbi diuini eſt, in quo ſpiritus ſanctus verè adeſt, & eſt efficax in audientibus verbum. In hunc igitur vſum pij Reges & principes erigunt ſcholas, alunt diſcentes & docentes, vt puritas doctrinæ retineatur, vt vitentur errores, vt iuuentus rectè edocta, quaſi per manus poſteris

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tradat puritatem doctrinæ. Hoc etiam conſilio pij interpretes ſuas theorias adornant, & exegemata in lucem emittunt, vt & teſtes ſint veræ interpretationis, & aliquid lucis afferant, oſtenſa rerum ſerie, & declaratis obſcurioribus loquendi modis, qui à rudioribus videri non poterant. Etſi autem magna eſt donorum diuerſitas in interpretibus, ex quo fit vt alij clarius, alij obſcurius, alij doctius, alij rudius, eaſdem res tractent: tamen laudandum eſt ſtudium in omnibus, qui amore propagandæ gloriæ Dei, & ædificandæ Eccleſiæ Chriſti ducuntur, etiamſi ſemper votis non reſpondeat euentus. Solomonis ſacrificium prædicatur, qui obtulit oues & boues ſine numero & æſtimatione, prædicatur & pauperculæ viduæ factum, quæ duo tantũ minuta in Gazophylacium miſit. Nam ſi aſsit promtus animus, is acceptus eſt pro eo quod habet aliquis, & non pro eo quod non habet. Huc facit etiam dulciſsima promiſsio domini: Habenti dabitur. qua ſignificatur, quod Deus habenti, hoc eſt recte vtenti donis collatis, addat incrementa donorum, & compenſet

rectum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

rectum donorum vſum maiore beneficiorum cumulo. Hac ego ſpe fretus, clariſsime vir & patrone ſingularis, adornaui commentarios in vtranq; Epiſtolam Pauli ad Corinthios, in hunc finem, vt rudioribus ſaltem lectoribus methodum tractationis monſtrem, & phraſes obſcuriores declarem. Quod ſi autem pijs lectoribus aliqua vtilitas ex his commentationibus noſtris acceſſerit, Deo acceptum ferant: Sin minus, promtitudinem animi, qua gloriam Dei et ædificationem Eccleſiæ quæro, agnoſcant. Quod autem hos commentarios ſub tuo nomine, vir clariſsime, in lucē prodire volui, iuſtiſsimas habeo cauſas. Nam plurima beneficia veſtræ familiæ libens agnoſco: pro quibus perpetuam animi gratitudinem debeo. & quia non poſſum parem rependere gratiam, hoc ſaltem officium poſtulat, vt declarem animi gratitudinem, et agnoſcā beneficia. Frater tuus piiſsimæ memoriæ Iohan. Vurne, doctrina et pietate tantus, quod etiā ſummos illos viros Mart. Lutherū & Philippū Melanchthonem habuerit ſibi deuinctiſsimos, quorum iucundiſsima familiarita

te in-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

te integro quadriennio cùm Vuitebergæ age
ret, vſus eſt, primus in veſtra familia meas
cõditiones perſpexit, et liberali ſtipendio me
aliquot annos Vuitebergæ ſuſtentauit: cuius
liberalitatis nomine, agnoſco me plurimum
debere veſtræ familiæ. Poſtquam autem in
inuocatione nominis diuini animã ſanctam
Deo tradidiſſet Iohannes Vurne: ſoror tua
nobiliſsima & pijſsima fœmina Adelhada
Vurne, Nobilis ac præſtantis viri Georgij
Vuenſtermand vidua, quaſi hæreditario iu
re ſuccedens fratri in benemerendo de omni
bus hominibus, plurima in me cummulauit
beneficia. Huc accedit tua, vir clariſsime,
promtitudo animi et beneficentia, quã maxi
mã iam multos annos ſum expertus, nõ erga
me ſolũ, ſed etiã erga complures alios. Nam
cũ ſingulari ſapientia, præclara doctrina, &
magna pietate excellis, rectè iudicas nihil eſ
ſe melius quã optimè mereri de omnibus, et
præcipue de ijs, quorũ operã vtilẽ in eccleſia
eſſe animaduertis. Ego igitur ut et tibi opti-
mè de me merito gratus ſim, et beneficiorum
plurimorũ familiæ veſtræ haud immemor
eſſe uidear, hos meos cõmentariolos in utrãq;

Epiſtolam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Epiſtolam Pauli ad Corinthios tibi dicatos in lucem emitto, ac rogo vt non animum ex dono ſed donum ex animo æſtimes. Vale cum caſtiſsima vxore tua nobiliſsima femina Domina Birgitta Zuth, & cum tota familia.

Hafniæ Menſe Septemb. Anno

1564.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Argumentum in priorem Epiſtolam Pauli ad Corinthios.

QVATVOR IN PRINcipio enarrationum ſacrorum ſcriptorum examinanda & excutienda ſunt. PRIMO, Quis autor ſcriptionis ſit. SECVNDO, Quæ ſcribendi occaſio. TERTIO, Quis ſtatus. QVARTO, Quæ tractationis methodus ſeu ordo. Hæc enim quatuor dextrè explicata in cuiuſlibet ſacri ſcripti adytum veluti luce prætenſa lectorem introducunt. De horum primo, hoc eſt, de autore huius Epiſtolæ, dixi copioſè in argumento Epiſtolæ ad Romanos ſcriptæ. Quare de reliquis tribus dicam quàm breuiſſimè..

OCCASIO HVIVS EPIſtolæ ſcribendæ.

OCCASIO ſcribendi hanc Epiſtolam, duplex fuit Paulo, prior, fama de ſchiſmate corruptiſque Corinthiorum moribus, poſterior ſcriptum Corinthiorum ad Paulum de coniugio, & alijs rebus. Schiſma quidem inde ortum eſt, quod poſtquam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Paulus Corintho diſceſſit, qui illic ſeſquiannum docuit, ſubingreſſi ſunt arrogantes quidam doctores, qui philoſophico verborum ſplendore & ambitione effecerunt, vt varijs factionibus ſcinderetur Eccleſia: ex quo factum eſt, vt ſimplicitate Pauli contemta, alij alijs Doctoribus adhæſerint. Hæc res multis ſceleribus & litibus occaſionem præbuit: ad quod non parum iuuit ciuitatis mercatoriæ eiuſdemq; opulentiſſimæ conditio. Solent enim in Emporijs, maior luxus, faſtus, vanitas, delitiæ, ambitio, libido, & alia plurima vitia, regnare. Huic ſchiſmati mederi conatur Paulus hac Epiſtola. Deinde quia Corinthij ſcripſerant Paulo de Coniugio, Diuortijs, Cælibatu, Virginitate, De victu miniſtrorum, De Idolothytorum eſu, De Ceremonijs Eccleſiaſticis, De ordine in Eccleſia, De Contentione ſuper mortuorum reſurrectione, &c. De his ſingulis reſcribit Corinthijs. Hinc apparet præſentem Epiſtolam vtiliſſima doctrina refertam eſſe, vt quæ tam varias de multis vtiliſſimis quæſtionibus diſputationes & exhortationes contineat.

DE STATV EPISTOLAE.

Etsi ſtatus huius Epiſtolæ non eſt ſimplex, non enim vnum negocium tractat, vt ea quæ ad Romanos eſt ſcripta: Tamen vno capite facile contineri poteſt tota Epiſtola. Hortatur enim

Corin-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Corinthios, vt digne Euangelio ambulent. Huic capiti ſubijciuntur multæ hypotheſes, videlicet, Vt ſint concordes, vitent diſſidia, ne ſe efferant propter ſapientiam humanam aut doctorum eminentiam, vt puniant excommunicatione ſceleratos, vt fugiant lites, ne abutantur libertate Chriſtiana in aliorum ruinam, vt vel caſto vtantur coniugio, vel purè in cœlibatu & virginitate viuant, ne cum aliorum ſcandalo Idolothytis veſcantur, vt victum debitum miniſtris ſuppeditent, Vt honeſte ſe gerant in ſacris ritibus, Vt cœna Domini digne vtantur, vt dona collata recte in aliorum ædificationem conferant, Vt pluris faciant dilectionem proximi quam alia dona quantumuis eximia, Vt ordinem docendi in publicis congreſſibus ſeruent, Ne ſe ſinant falſis perſuaſionibus à vera de reſurrectione mortuorum ſententia abduci, Vt ſint liberales in pauperes ſanctos, &c.

ORDO TRACTATIONIS.

Quia quæſtiones quæ à Paulo in hac Epiſtola tractantur, Natura ferè diſcretæ ſunt, ordo earum non eſt artificialis ſed arbitrarius. Quare de earum ἀκολουθίᾳ non eſt laborandum. Poſt Ebigrapham & Exordium proponit de vitandis ſchiſmatibus, & eas tractat ordine hypotheſes, quas paulo antea recitaui, ac tandē fauſta impre-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

catione ſuo more claudit Epiſtolam. Porro in enarratione ſingulorum capitum huius Epiſtolæ, Quatuor meo more faciam. Primum notabo ſummam capitis, huic ſubyciam ordinem & partes eiuſdem. Tum adiungam exegeſin vnà cum obſeruatione locorum communium, eorumq; accommodatione ad nos docendos & admonendos.

Caput I.

Summa capitis primi.

VT gratulatur Corinthijs donorum ſpiritualium excellentiam, ita hortatur eos ad concordiam ne, ſint in eis ſchiſmata ob doctorum eminentiam, aut ſapientiam humanam: præſertim cùm ea in prædicatione Euangelij nihil valeat, imo obſit magis. Nam ſolus Chriſtus ſaluandis factus eſt à Deo ſapientia, iuſticia, ſanctificatio & redemtio, adeo vt extra ipſum nullus ſit gloriandi locus.

Ordo & partes capitis primi.

Partes, huius capitis quinq; ſunt. Prima epigrapha.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

grapha. Secunda, ſalutatio. Tertia, propoſitio ſuaſoria ad concordiam, vt vitent ſchiſmata. Quarta, propoſitionis confirmatio continens collationem ſapientiæ humanæ & diuinæ: admonitionem de conditione & qualitate electorum, qui potiſſimum ſunt infirmi & rudes in hoc mundo: & commemorationem præcipuorum beneficiorum Chriſti qui nobis à Deo factus eſt, ſapientia, iuſtitia ſanctificatio et redemtio, vt in illo ſolo & non in ſapientia humana glorientur ſancti.

Exegeſis primi capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Paulus vocatus Apoſtolus IESV CHRISTI per voluntatem, Dei & Soſthenes frater, Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Ieſu vocatis ſanctis, cum omnibus inuocantibus nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, in quouis loco eorumq; & noſtro.

In hac Epigrapha duo ſunt, Nempe partes Epigraphæ & amplificationes. Partes ſunt duæ expreſſæ, videlicet ſcriptor Epiſtolæ Paulus, & Corinthij, quibus hæc Epiſtola ſcribitur. Amplificatio

ficatio prima eſt deſcriptio Pauli, ab officio nimirum, quod ſit vocatus Apoſtolus IESV CHRISTI per voluntatem Dei. Cum autem dicit ſe vocatum, ſignificat ſe Dei gratia & mandato deſignatum eſſe ad fungendum apoſtolico munere, idq; vt & omnem ambitionis ſpeciem vitet: & Corinthios atque adeo omnes pios ad legendam hanc Epiſtolam compellat, tanquam ex mandato Dei præſcriptam. Vnde & nos monemur, quo in loco hanc Epiſtolam habere debeamus. Deinde cum ſe Apoſtolum vocat, oſtendit, & ſe nihil ab officio ſuo alienum facere, dum Corinthios inſtruit, & Corinthijs haud impunè licere aſpernari, quæ ab Apoſtolo Dei proponuntur ex Dei mandato. Præterea haud fruſtra addit, Per voluntatem DEI. Nam, vt hac voce omnem arrogantiæ ſuſpitionem à ſe auertit: ita innuit Dei ordinationem oppugnare eos, qui doctrinæ eius aduerſantur. Quod autem adiungit ſibi Soſthenem fratrem tanquam ſcriptionis ſocium, id eò facit, vt ipſum commendatiorem reddat Corinthijs. Fuit autem hic Soſthenes princeps Iudaicæ ſynagogæ quæ erat Corinthi, Vnde & nos monemur, fratres & cõminiſtros Euangelij commendatiores ſuis auditoribus reddere noſtro teſtimonio. Altera amplificatio continet perſpicuam definitionem Eccleſiæ Dei, nimirum quòd Eccleſia Dei ſit cœtus hominum ſanctificatorum in Chriſto Ieſu, Vocatorum ad ſanctita-

tem, & inuocantium nomen domini noſtri Ieſu Chriſti vbiuis terrarum. Non enim Eccleſia certo loco clauditur, ſed latè ſparſa eſt per vniuerſum orbem, vbicunque Chriſti nomen prædicatur & inuocatur.

Gratia vobis & pax, a Deo patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto.

Hæc ſalutatio apoſtolica proprium Euangelij fructum breuiſſimè proponit. Gratia eſt fauor Dei & beneuolentia, qua Deus pater in Chriſto recipit nos, remittit nobis peccata & adoptat in filios. Cum ergo hanc gratiam nobis optat Paulus à Deo patre noſtro, vult vt vera fiducia in Deum patrem recumbamus. Nam ſine fide nemini illa adoptio contingit. Pax effectus gratiæ eſt, nempe ipſa per Chriſtum reconciliatio, tranquillitas conſcientiæ, gaudium ſpiritus: breuiter, omnium rerum felix ac proſper in Deo ſucceſſus.

Gratias ago Deo meo ſemper de vobis ob gratiam Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu.

Exordium gratulatorium eſt: quod eò pertinet vt præmolliat Paulus Corinthios, quò ſe magis dociles præbeant. Deinde vim exhortationis habet. Nam ad perſeuerandum Corinthios hac gratiarum actione incitat Apoſtolus. Tum beneuolentiam hoc pacto

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Paulus ſibi conciliat. Nam teſtatur ſe non ſecus illorum commodis affici quam ſuis. Hic primum obſeruetur, quòd, cum gratiarum actio beneficij ſit agnitio, omnia bona ſalutaria Deo ferenda ſint accepta. Vocat autem hic per Metonymiam Gratiam, ipſa dona ex gratia collata. Deinde obſeruetur, quod hæc bona contingant per Chriſtum & in Chriſto quem pij fide poſſident. Præterea exemplum Pauli nos admoneat gratitudinis erga Deum, cum pro beneficijs nobis ipſis præſtitis, tum pro donis alijs collatis. Miniſtri quoque Euangelij ſuum eſſe officium obſeruent, vt pro felici Euangelij ſucceſſu gratias Deo agant. Præterea prætereundum non eſt, quod dicit DEO MEO, *qua loquendi forma non excludit alios, ſed quod eſt commune, ſibi per fidem applicat. Eſt igitur fiduciæ argumentum, quo monet nos, qualem fiduciam erga Deum habere debeamus.*

Quod in omni ditati ſitis in ipſo, omni ſermone, omniq; cognitione.

Exponit ſpeciatim quod per genus, hoc eſt, per gratiam ipſis datam intelligit. Vt autem diuitiarum nomen, abundantiam & copiam: Ita particula OMNI *plenitudinem rei denotat. Significat ergo Paulus ſermonem Chriſti, hoc eſt Euangelium, clarè & plenè ipſis fuiſſe propoſitum, adeo vt plenam Chriſti cognitionem ex prædicato Euangelio ſint conſecuti. Cognitionis vocabulo*

bulo Synecdochicè, & noticiam & fidem quæ ex cognitione naſcitur, intelligit. Porro hoc Elogium non pertinet ad omnes, Nam poſtea ipſos carnales nominat propter quoſdam qui reuera tales erant, ſed ad eos paucos qui alijs pietate & vera Chriſti cognitione excelluerunt.

Quemadmodum teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis.

Ratio eſt eorum quæ dixit, ac ſi dicat: Teſtimonium Chriſti, hoc eſt, varia dona ſpiritus, quibus inſtructi eſtis, teſtantur de Chriſti ſermone & cognitione inter vos. Obſeruetur quod vbicunq; ſit Chriſti Euangelium, Chriſtiq; vera cognitio, ibi quoque eſſe varia ſpiritus Chariſmata, quæ teſtimonium de Chriſti præſentia & virtute perhibent.

Adeo vt nullo dono deſtituamini, expectantes reuelationem Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Aetiologia eſt, Nam in ipſis teſtimonium Chriſti confirmatum eſſe, ex donis quæ acceperant comprobat: quibus ita eos abundare dicit, vt iam nihil ſit illis reliquum, niſi vt expectent, donec reueletur Chriſtus ſecundo ſuo in mundum aduentu. Monemur nos quoque hoc loco, vt nacti Chriſti cognitionem ſalutarem, iam porro animos leuemus in cœlum, vnde expectandus eſt ſaluator noſter Ieſus Chriſtus. Huc pertinet illud ad

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Philip.3. Noſtrum πολίτευμα *eſt in cœlis, vnde expectamus Dominum noſtrum* IESVM CHRISTVM.

Qui etiam confirmabit vos vſque ad finem inculpatos in die Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Promiſſio eſt perſeuerantiæ Dei in benefaciendo. Solet autem Paulus ab antecedentibus ad conſequentia argumentari, quando de voluntate Dei erga Eccleſiam agit, vt Philip. 1. *Perſuaſus, quod qui incœpit in vobis opus bonum, perficiet vſque ad diem Ieſu Chriſti. Porro cum promittit confirmationem, duo ſubindicat: Vnum, nunquam eò perfectionis venire homines in hoc mundo, quin manu Dei qua fulciantur, indigeant. Alterum, vt ex fide hanc petamus confirmationem.*

Fidelis Deus, per quem vocati eſtis in communionem filij ipſius Ieſu Chriſti Domini noſtri.

*Ratio promiſſionis à conſtantia Dei: Deus qui vocauit vos in communionem filij ſui eſt fidelis, id eſt, conſtans & verax in ſuis dictis & factis, Ergo quod incœpit in vobis, ad bonum deducet finem. Huius collectionis ratio à qualitate donorum & vocationis Dei ſumitur. Nam dona (vt Roman.*11.*ait) & vocatio Dei huiuſmodi ſunt, vt eorum ipſum pœnitere non poſſit, Quare*

noſtrum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

noſtrum eſt cauere, ne noſtra proteruia & ingratitudine prouocemus Deum, noſtraq; culpa tantum theſaurum amittamus. Inculpatos vocat eos, qui ſunt in Chriſto Ieſu, quibus iam nulla eſt condemnatio, quorumq; vnicum hoc ſtudium eſt, vt ita viuant ne quis ſe merito culpare poſſit.

Obſecro autem vos fratres per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt idem loquamini & non ſint inter vos diſsidia, ſed ſitis coagmentati in eadem mente, & in eadem ſententia.

Propoſitio eſt ſuaſoria, vt vitent diſſidia & ſint concordes. Magna vis eſt in obteſtationis modo, cum ait: per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, ac ſi dicat, ſi Chriſti nomen & religio apud vos aliquem locum habet, eſtote concordes. Hoc enim ipſe vnice expetit. Opponit autem hoc loco ſchiſmati tria: Orationem, eandem Mentem (hoc eſt, animorum & voluntatum coniunctionem) et eandem Sententiam, hoc eſt, idem de religione iudicium. Procedit autem hic Paulus à poſterioribus ad priora. Quod enim poſtremo loco ponit, cauſa eſt medij, & medium primi. Nam qui eodem animi iudicio prædιti ſunt, voluntate etiam cohærent, Voluntatis coniunctio locutionis eiuſdem effectrix eſt.

Signifi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Significatum eſt enim mihi de vobis fratres mei a domeſticis Cloæ, quòd lites ſint inter vos.

Ratio exhortationis à rumore, imo certo teſtimonio de illorum diſſidijs: & ne falſa ſuſpicione duci videatur, nominat domeſticos honeſtæ Matronæ Cloæ, quos ſibi hoc diſſidium narraſſe dicit. Obſeruetur exemplum. Vt enim miniſtris verbi non licet ſuos auditores reprehendere, niſi certò conſtiterit de facto contra leuitatem eorum, qui quiduis ſibi licere putant: Ita piorum in Eccleſia eſt, exemplo Cloæ, ſi quid malè in Eccleſia geri animaduerterint, piè id Eccleſiæ miniſtris indicare. Neque hoc qui accuſari videntur ægre ferre debent, cum eorum emendatio & ſalus quæratur.

Dico autem hoc quod vnuſquiſque veſtrum dicit: Ego quidem ſum Pauli, ego vero Apollo, ego vero Cephæ, ego vero Chriſti.

Per Mimeſin cauſas diſſidiorũ exponit, nimirum, quod alij de alijs Doctoribus arroganter gloriati ſint aduerſus alios, qui iiſdem Doctoribus ſecum non ſunt vſi. Quidam enim Paulum, quidam Apollo, quidam Cepham, & quidam alios ſuos iactarunt magiſtros in aliorum contemtum. Neque defuerunt qui ita ſe Chriſti diſcipulos eſſe contenderent, vt alios omnes miniſtros verbi ſuper-

ſuperbè contemſerint. Nequaquam enim Paulus reprehendit, quòd dicerent ſe Chriſti diſcipulos ſimpliciter, ſed quia hac arrogantia elati alios, quibus etiam ſuus honor deferendus fuiſſet, ſpreuerunt ſuperbè. Hic manifeſtè arguitur vana Monachorum ſuperſtitio, quorum alij Franciſcum, alij Dominicum, alij Bernardum, alij alium magiſtrum ſuæ ſectæ ſuperbè iactant. Breuiter, vt Paulus hic vult vni Chriſto, ita magiſterium aſſerere in Eccleſia, vt ab eo pendeamus omnes: ſic eos reprehendit qui poſt ſe diſcipulos abducunt, vt Eccleſiæ ſcindant vnitatem.

Ergóne diuiſus eſt Chriſtus? Num Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomen Pauli baptizati fuiſtis?

Congeries argumentorum, quibus Corinthiorum craſſum errorem confutat & arrogantiam deprimit, Ponit autẽ tria ordine efficaciſſima argumenta. Primum ſumtum eſt ab abſurdo: Si in eadem Chriſti Eccleſia ſcindere vnitatem licet, ita vt alius alium ſuperbè iactet miniſtrum: tum ſanè Chriſtus eſt etiam in partes diuiſus & factiones. Sed Chriſtus non eſt diſpertitus in partes & factiones. Ergo in eadem Chriſti Eccleſia ſcindere vnitatem non licet, alio de alio magiſtro arroganter gloriante. Obſeruanda in primis doctrina, quòd, quemadmodum vnus Chriſtus Eccleſiæ caput eſt, & ſolus in Eccleſia regnat:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

regnat: Ita qui in Eccleſia eſſe volunt, ſub hoc vno Chriſto copulati inter ſeſe vera animorum concordia eſſe debent, quoſcunque tandem ductores ad Chriſtum habuerint. Secundum argumentum, ſimiliter ab abſurdo ſumtum. Si Paulo aut alij cuipiam ita adhærere licet, vt iſto pacto ſcindatur Eccleſiæ vnitas: tum Paulus aut alius, quiſquis ille magiſter fuerit, pro vobis crucifixus eſt, hoc eſt, vos redemit perſoluto ſui ſanguinis precio pro vobis. Sed nec Paulus, nec alius quiſquam, niſi ſolus Chriſtus pro vobis crucifixus eſt, Ergo nullius magiſtri cauſa ſcindenda eſt Eccleſiæ vnitas. Doctrina obſeruanda, quod ita ſub iure Chriſti ſimus propter redemtionis beneficium, vt non liceat ab eo diſcedere & vnitatem Eccleſiæ ſcindere: quod qui faciunt in ſummæ ingratitudinis notam incurrunt. Deinde ita ſoli Chriſti ſanguini aſſcribitur hoc redemtionis beneficium, vt meritum ſalutis & remiſſionis peccatorum in neminem alium ſine ſacrilegio transferri poſſit. Confutantur ergo Papiſtæ hoc loco, qui theſaurum Eccleſiæ componunt ex ſanguine Chriſti & martyrum ſimul, Quaſi martyres aliquid nobis meruiſſent ſuo ſanguine ad expianda peccata noſtra. Tertium argumentum, ab inauguratione noſtri per baptiſmum ſumitur. Illi inauguramur illiq; nomen damus, in quem baptizamur. Sed non baptizamur in nomen Pauli aut alterius, ſed in nomen Chriſti. Ergo non Paulo inaugura-

auguramur ſed Chriſto, qui vt nobis hoc ſymbolo teſtatur ſuam gratiam, noſq; in ſuam familiam recipit: Ita nos viciſſim obligamur, vt ipſi fide adhæreamus, quod niſi fecerimus fœderis violati rei ſumus. Obſeruetur doctrina, quod vt baptiſmo inauguramur Chriſto: Ita eodem admonemur concordiæ & coniunctionis mutuæ inter nos in Chriſto, Unde Paulus ad Epheſ.4. ab vnitate baptiſmi exhortationem petit, ad ſeruandam vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Quare contaminant & diuidunt baptiſmum, qui ſuis diſſidijs & ſectis vnitatem Eccleſiæ ſcindunt. Quoties igitur baptiſmi meminerimus, cogitemus de vnitate & concordia, quam Chriſtus ab omnibus, qui ſibi nomen in baptiſmo dederunt, requirit.

Gratias ago Deo meo, quod neminem veſtrum baptizaui niſi Chriſpum & Gaium, vt ne quis dicat, quod in nomen meum baptizauerim. Baptizaui autem etiam Stephanæ familiam, Præterea non noui an quenquam alium baptizauerim. Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed Euangelizare.

Senſus horum verborum facilis eſt, ſed præbet duabus quæſtionibus occaſionem. Quarum prior eſt, num recte miniſter verbi glorietur, ſi abſtinuiſſe à pio & laudabili opere? Poſterior, quomodo verum ſit, Paulum non eſſe miſſum

ad bap-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ad baptizandum, ſed ad Euangelizandum, cum tamen dominus miſerit Apoſtolos non ſolum, vt docerent, ſed etiam vt baptizarent? Ad vtramq; quæſtionem reſpondendum eſt: quod neutra illarum ſimpliciter, ſed comparate intelligenda ſit. Gratias quidem agit Deo Paulus quòd neminem baptizauerit, ſcilicet ne inde raperent occaſionem gloriandi de ſe vt magiſtro, in aliorum contemtum, Neq; propterea quiſquam à baptiſmo excluſus eſt, quod Paulus non baptizarit. Fuit enim baptiſmus adminiſtratus per alios. At quod dicit ſe non eſſe miſſum ad baptizandum ſed Euangelizandũ, Non negat ſimpliciter ad ſuum officium pertinere baptizare, ſed officij partes diſtinguit, & potiſſimam partem functionis Apoſtolicæ munus prædicandi Euangelium aſſerit, quam partem non potuit in alterius humeros conijcere. Verum cum baptizandi opus tale erat quod per multos adminiſtrari potuit, voluit Paulus in magis neceſſario officio, cui potiſſimum erat deſtinatus, occupatus eſſe. Neque hæc quæ hoc loco à Paulo dicuntur, rectè rapiuntur ad extenuandum baptiſmum. non enim hic quæſtio agitatur de virtute baptiſmi, ſed de miniſterio, quo non occupabatur Paulus, vt magis arduo prædicandi munere perfungi poſſet.

Non in ſapientia ſermonis, ne inanis reddatur crux Chriſti.

Remo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Remouet cauſam gloriationis Corinthiorum. Illi iactarunt quiſque ſuum magiſtrum ob oratoriam dicendi facultatem, & ſermonis ſplendorem & facundiam (Hic enim ſapientia (quæ peritiam omnis generis artificum continet) ad certam ſpeciem, nempe ad dicendi artificioſam peritiam referenda eſt) ſed hæc magis obeſſe videtur, cum id orationis uirtuti tribuatur, quod potentiæ Euangelij tribuendum eſſet, tantum abeſt vt eloquentia prædicationi Euangelij accommoda ſit. Grauis enim ratio eſt cum inquit, Ne inanis reddatur crux Chriſti, hoc eſt, ne tribuatur hominis facundiæ, quod proprium eſt crucis & beneficij redemtionis. Atque hæc cauſa fuit, cur Chriſtus elegerit Apoſtolos rudes, & qui nulla ſapientia pollerent coram mundo. Cauſa igitur non fuit donationis imbecillitas, ſed vt non tribueretur virtus ipſa eloquentiæ humanæ. Verùm hîc duæ arduæ quæſtiones ſe offerunt, Vna, Num Paulus prorſus damnet ſermonis ſapientiam tanquam Euangelio contrariam? Altera, Num repudiandus ſit quiſquis Euangelium Paulo nitidiori ſermone illuſtret? Quantum ad primam quæſtionem attinet, certum eſt cum honeſtas artes omnes, tum ipſam eloquentiam eſſe donum Dei. Deinde fuiſſe Paulo potiſſimum, inter Apoſtolos ſummã eloquentiam conſtat, qua etiam olim excelluiſſe Dauidem, Salomonem & Eſaiam manifeſtum eſt. Quare Paulus non eſt pu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tandus aliquid in contumeliam artium dicere, ſed Euangelij prædicationem vult eſſe ſimplicem, cum vt appareat ſola ſpiritus efficacia in prædicatione Euangelij, tum vt ſermone rudi & impolito noſtra obedientia, docilitas, & humilitas magis conſpicua reddatur. Ex hoc etiam ad ſecundam quæſtionem reſpondere non eſt difficile, Licere quidem omni Eloquentiæ gratia illuſtrare Euangelium, modo vana verborum oblectatione non inebrientur homines. Verum hic modus ſeruandus eſt, ne hominis eloquentiæ tribuatur quod eſt virtutis Dei. Quare præſtat ſimplicitatem in docendo, grandiloquentiam & eloquentiam in exhortando & confutando adhibere.

Nam ſermo qui eſt crucis, ijs quidem qui pereunt ſtulticia eſt, nobis uero qui ſeruamur potentia Dei.

Conceſſio eſt cum correctione per diſtinctionem. Obijciunt quidam qui humanam iactant ſapientiam & eloquentiam, genus illud ſermonis quo vtitur Paulus atque alij Apoſtoli, in annuncianda ſalute per Chriſti crucifixi mortem, eſſe impolitum, rude atque adeo ſtultum, vt quod careat omni eloquentiæ laude, ſed Paulus illis hoc concedit, ſed mox per diuiſionem corrigit: Sermo qui eſt crucis (id eſt, prædicatio de

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Chriſto crucifixo) ſimplex & minime ornatus humanæ ſapientiæ coloribus, ijs qui pereunt, eſt non ſolum ſtultus, ſed ipſa ſtulticia, eorum ſane iudicio qui pereunt: At ijs qui ſaluantur eſt potentia Dei. Nam per illum Deus ſuam mirificam vim declarat: qua vtitur in eripiendis hominibus à potentia Sathanæ, in adoptandis filijs donata remiſſione peccatorum per Chriſtum. Hæc potentia Dei non ita emineret, ſi ab humanarum artium ſubſidio pendere videretur. Nam tum hominibus magna ex parte tribueretur, quod eſt proprium crucis Chriſti.

Sed ſicut ſcriptum eſt, perdam ſapientiam ſapientum, & prudentiam prudentum reprobabo.

Eſaiæ teſtimonio probat ſapientiam & prudentiam hominum in religionis negocio plane nullum habere locum. Quare minatur dominus apud Eſaiam ſe aboliturum, et e medio ſublaturũ ſapientiam mundi, vt locus ſit ſapientiæ Dei, hoc eſt, Euangelio Chriſti. Docet hic locus, quod in ſalutis doctrina nihil prorſus valeat ſapientia philoſophica, vt quæ miniſterium Euangelij pro ludibrio habeat.

Vbi ſapiens? ubi ſcriba? ubi conquiſitor ſeculi huius? Nonne infatuauit Deus ſapientiam mundi huius?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ex Eſaiæ pronunciato Paulus validè infert per inſultationem, gloriationem mundi & ſapientiam nihil prorſus in myſterio ſalutis valere. Sapiens eſt Paulo hoc loco, qui philoſophiam iactat, veluti ſapientiæ fontem. Scriba eſt interpres legis, aut quilibet literatus ac ſtudio longo exercitatus. Conquæſitor ſeculi eſt qui in huius mundi arcanis perſcrutandis, & acutiſſimis quibuſque quæſtionibus explicandis omnem ætatem conſumit.

Poſtquam enim in ſapientia Dei non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtulticiam prædicationis ſaluare credentes.

Vt probat ab effectu, mundi ſapientiam non perducere hominem in veram noticiam Dei: *Ita ſapientiæ mundi opponit ſtulticiam prædicationis, hoc eſt, ſtultam prædicationem ipſius Euangelij: quam ſtultam nominat, quia iudicio mundi talis videtur, quæ tamen reuera iudicio* Dei *& Eccleſiæ Chriſti ſumma eſt ſapientia. Poſtquam inquit, in ſapientia* Dei *(hoc eſt in hac mundi fabrica, quæ eſt veluti quoddam ſpeculum ſapientiæ* Dei*) non cognouit mundus (hoc eſt, homines non regenerati) per ſapientiam (hoc eſt, per lumen rationis, ac demonſtrationes ex natura rerum ſumptas)* DEVM *(ſcilicet vera & ſalutari noticia) Placuit* Deo *(hoc eſt, ita viſum*

ſum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſum eſt ex gratuita ipſius bonitate) per ſtultam (ſcilicet coram mundo) prædicationem (de Chriſto crucifixo) ſaluare credentes. **Doctrina prima** *hic obſeruetur, quod homines non poſſint venire in ſalutarem* **Dei** *noticiam per mundi ſapientiam. Secunda, quod ſolum Euangelium ſalutarem* **Dei** *noticiam pariat. Tertia, quod omnes homines abſque noticia Euangelij in damnatione hæreant. Quarta, quod fructus creditæ prædicationis Euangelij ſit ſalus animarum.*

Quandoquidem & Iudæi ſignum petunt, & Græci ſapientiam quærunt, Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Græcis vero ſtulticiam.

Exegeſis per collationem. Exponit enim quomodo Euangelium mundo ſit ſtulticia, ſed ipſis electis ſumma ſapientia. Iudæi plerique miracula & ſigna petunt, non contenti miraculis, quibus iam pridem veritas Euangelij confirmata eſt, vnde fit vt ipſis Chriſtus in ruinam & lapſum prædicetur: Græci autem ſapientia ſua & rationis acumine Euangelium metiri conantur: quod dum rationis lumine non perſpiciunt, ſtultum iudicant. Quare prædicatio Euangelij de Chriſto, ipſis ſtulta & ridicula videtur. Hinc diſcamus rationem noſtram in rebus diuinis captiuare, ac voci **Dei** *ſoli fidem adhibere.*

At ipſis vocatis Iudæiſq; & Græcis, Chriſtum Dei potentiam & ſapientiam.

Excipit eos quibus prædicatio de Chriſto eſt ſalutaris, nempe vocatis, hoc eſt, ijs qui Euangelio prædicato fidem adhibent (Hi enim vocati dicuntur) His prædicatio de Chriſto crucifixo, eſt & potentia Dei & ſapientia Dei. Potentia quidem, qua Deus illos potenter eripit à damnatione & Sathanæ imperio: Sapientia vero, qua in ſalutarem Dei noticiam eruditi, Deum ex fide vera colere norunt.

Nam ſtulticia Dei ſapientior eſt hominibus, & infirmitas Dei robuſtior hominibus.

Ratio, quod prædicatio de Chriſto crucifixo (nam ſtulticiam Dei & infirmitatem Dei crucem Chriſti appellat) quæ ſtulta videtur mundo, ſit potentia & ſapientia Dei. Mundus iactat ſuam ſapientiam & ſuas vires, ſed prædicatio Euangelij quæ in hominum oculis quædam ſtulticia & infirmitas apparet, habet ſuam vim & virtutem à Deo, qui & ſapientiſſimus & robuſtiſſimus eſt. Cum ergo de prædicatione Euangelij quæritur, Vnde tanta eius vis ſit? ad eius autorem qui in eo eſt efficax, reſpiciendum eſt.

Videtis enim vocationem veſtram fratres, quod non multi ſapientes ſecundum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

cundum carnem , non multi potentes, non multi nobiles : ſed quæ ſtulta ſunt in mundo elegit Deus , vt ſapientes pudefaciat : & quæ ſunt infirma in mundo elegit Deus, vt pudefaciat ea quæ ſunt robuſta : & quæ ignobilia ſunt in mundo & ſpreta, elegit Deus : & ea quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt aboleret, Vt non glorietur omnis caro coram Deo.

Id quod ſcripturis antea probauit, hîc ipſo rei euentu & propria Corinthiorum experientia confirmat, vt vel hoc pacto eorum faſtum deijciat, ne quid ſibi arroganter tribuant. Atq; hæc ſumma ſententiæ eſt, Verum ne hunc locum rapiamus in contemtum nobilium, potentum & ſapientum huius mundi, opus eſt collatione huius loci, cum alijs dictis & exemplis ſcripturæ. Ad Timoth. ait Paulus, quod Deus velit omnes ſaluos fieri, Ad Rom. Qui diues eſt in omnes : item, non eſt diſtinctio Iudæi & Græci. Iohan. 3. Omnis qui credit non peribit, ſed habebit vitam æternam. Dauid præterea hortatur Reges ad oſculandum filium, quos Eſaias Eccleſiæ nutritores vocat. Diuites & potentes fuerunt Dauid, Ezechias, Ioſias & multi electi. Quare nec diuitiæ, nec nobilitas, nec potentia, nec ſapiẽtia eſt cauſa reiectionis: ſed harum rerum abuſus. Nam pleriq; his reb. ebrij,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Euangelium ſpernunt, Cùm contrà pauperes, ignobiles, contemti coram mundo, iſtis impedimentis non implicantur: etſi inter illos quoque non pauci ſua incredulitate pereunt. Porro ea quæ non ſunt, Hebraico idiotiſmo vocat quæ pene nulla ſunt: ſed hominum non Dei iudicio. His opponuntur ea quæ ſunt, hoc eſt, quæ in precio coram mundo habentur. Cæterum duos fines hic ponit, cur non multi nobiles, potentes, &c. eligantur, Quorum primus eſt, vt pudefaciat ſapientiam, potentiam & nobilitatem mundi, hoc eſt, vt declaret quod deus iſta non reſpiciat in ſalutis negocio. Vult enim Deus, vt vnuſquiſque abneget ſemetipſum, & proſternat ſe nudum & deſtitutum omni merito & dignitate coram Deo. Alter finis eſt, ne coram Deo vlla caro glorietur, hoc eſt, ne quiſquam mortalium ſalutis meritum ponat in nobilitate, diuitijs, potentia, aut vlla alia re mundi: ſed eam acceptam ferat ſoli Chriſto crucifixo, Quemadmodum ſequentia Pauli verba teſtantur. Porro de electione copioſius ſcripſi in primum Caput ad Epheſios.

Sed ex ipſo vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia a Deo, iuſticiaque & ſanctificatio & redemtio.

Expoſuit quales ſunt in ſe, qui vocantur. Nunc autem explicat quales fiunt ex gratia, & ex communi-

municatione quam habent cum Chriſto. PRIMVM *quidem adoptantur in Chriſto, vnde fit vt cæteris hominibus tanto ſint nobiliores, vtpote nati ex Deo, quanto Dei gloria omnibus excellit. Deinde, vt illuſtriora ſint Chriſti beneficia erga Eccleſiam, ea particulatim recitat, ac numerat quatuor ſeruato conſecutionis ordine. Ait enim, Chriſtum eſſe nobis factum ſapientiam, iuſticiam, ſanctificationem & redemtionem. Nam vt Adam primus ſuo lapſu factus eſt nobis ſtulticia, iniuſticia, impuritas & exilium: Ita Chriſtus nouus & ſecundus Adam, factus eſt nobis, ſapientia, iuſticia, ſanctificatio & redemtio. Primum itaq; factus eſt nobis Sapientia: quia in illo reconditi ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei. Hæc autem ſapientia conſtat vera Dei noticia, qua eius in Chriſto dilectionem cognoſcimus, & veram colendi Deum rationem tenemus. Hac ſapientia deſtituuntur omnes, qui in Chriſti ſchola non ſunt edocti. Iuſticia deinde fit nobis, quando remiſſis peccatis nobis credentibus iuſticia ipſius gratuito imputatur. Hac iuſticia veſtiti, non amplius vt rei apparemus in conſpectu Dei. Tertio factus eſt nobis Sanctificatio. Nam ſicuti Chriſtus nos iuſtificando à peccatis liberat & à morte, quæ peccati pœna eſt: Ita ſanctificando regenerat in nouos homines, & ſuam reddit in nobis efficacem iuſticiam, ad creandos in nobis per ſpiritum ſanctum nouos motus, et*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ad efficiendas Dei filijs dignas actiones. Obſeruetur igitur hic, res diſtinctas eſſe iuſtificationem & ſanctificationem, quamuis ita natura coniunctæ ſunt, vt ſanctificatio à iuſtificatione nunquam abeſſe poſſit. Quarto, factus eſt nobis Redemtio, quia ita per eum ſapientia donati, iuſtificati & ſanctificati, certam redemtionem tandem aſſequemur, reſuſcitatis corporibus & donata nobis vita æterna. Hic Pauli locus, ideo obſeruandus eſt diligentius, quia vix vllus alius in ſcripturis eſt, qui diſtinctius omnia beneficia Chriſti erga Eccleſiam enumerat.

Vt ſicut ſcriptum eſt, qui gloriatur in Domino glorietur.

Soli Chriſto ſapientia, iuſticia, ſanctificatio & redemtio eſt accepta ferenda, Ergo in ſolo Chriſto gloriandum eſt. Stulte igitur faciunt, qui vel humana & philoſophica ſapientia tumidi, ſchiſmata in Eccleſia faciunt, Vel qui gloriantur de ſuis in religione magiſtris: Propterea quod magis ſecundum mundum ſapere videantur.

Caput II.

Summa capitis ſecundi.

VT qua orationis humilitate Euangelium ſit prædicandum, ſuo oſtendit exemplo: Ita qualis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

qualis ſit ſapientia Euangelium ipſum, exponit: indicans, eam non poſſe ab homine carnali percipi, ſed tantum per ſpiritum Dei cognoſci.

Ordo & partes capitis ſecundi.

Primum, quia in ſuperiori capite oſtendit, Euangelio quodammodo contrariam eſſe ſapientiam & philoſophicam eloquentiam: hic ſuo exemplo demonſtrat qua humilitate Euangelium ſit prædicandum. Deinde ſequitur commendatio ſapientiæ illius, quam profitetur Euangelium. Poſtremo, vt hanc ſapientiam excedere humanum captum: Ita non percipi niſi ab iis qui ſpiritu Dei edocti fuerint, monet: quod ſuo quoque exemplo clarum facit.

Exegeſis ſecundi capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Et ego, cum veniſſem ad vos fratres, veni non in excellentia ſermonis aut ſapientiæ, annuncians vobis teſtimonium Dei. Non enim iudicaui me ſcire quicquam in vobis, niſi Chri

ſtum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſtum Ieſum & hunc crucifixum.

Suo exemplo confirmat, naturam Euangelij quodammodo contrariam eſſe grandiloquentiæ humanæ, ac omnino diuerſiſſimum eſſe Euangelium à ſapientia mundi: vt, quod nec ex inani ſermonis ſplendore, nec ex humanæ ſapientiæ ſupercilio dependeat. Huius ſui facti Paulus rationem reddit, cum ait: non enim iudicaui me quicquam ſcire, hoc eſt, non eximium duxi, nec quicquam cognitione ſum dignatus, Niſi Ieſum Chriſtum eumq; crucifixum: vt crucis humilitati meum ſermonem accommodem. Hic locus, vt indicat quid docere debeant fideles miniſtri verbi: Ita monet quid nobis toto huius vitæ curriculo diſcendum ſit, modo alioqui ſalus nobis curæ fuerit.

Et ego in infirmitate, & in timore, & in tremore multo, fui apud vos, & ſermo meus & prædicatio mea: non in perſuaſorijs humanæ ſapientiæ ſermonibus, ſed in demonſtratione ſpiritus & potentiæ: vt fides veſtra non eſſet in ſapientia hominum, ſed in potentia Dei.

Exponit clarius quod dixit, & ſunt in ipſa expoſitione quatuor potiſſimum membra:

PRIMVM, quòd perpenſa magnitudine negocij, quod ſuſtinuit ſuæ infirmitatis memor, in

eo ma

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

eo magno cum timore & tremore verſatus ſit. Quo, vt monet qualiſnam cura & ſolicitudo miniſtrorum Euangelij eſſe debeat in tanto miniſterio: Ita perſtringit Thraſonicos concionatores, qui tantum inanem verborum ſplendorem ſuperbè afferebant.

SECVNDVM ex primo naſcitur, Dicit enim ſuam prædicationem non fuiſſe in perſuaſorijs humanæ ſapientiæ ſermonibus, qui magis artificio ſubtili quam veritate nituntur: ex quo fit vt magni oratores ſæpe imperitis fucum faciant ac veritati tenebras offundant.

TERTIVM eſt, quod dicit ſuam prædicationem fuiſſe in demonſtratione ſpiritus & potentiæ, id eſt, ſpiritualis cuiuſdam virtutis, qua Deus & ſuo ſpiritu efficax eſt in prædicatione Euangelij, & multis ſtupendis factis veritatem Euangelij obſignat.

QVARTVM eſt finis, cur Chriſtus voluerit ſuum Euangelium humili ſermone proponi, ne videlicet fides Corinthiorum videretur pendere ex ſapientia & grandiloquentia humana, ac ſi ſermonis ſplendore ac eloquentia eſſet ad finem deducta: ſed vt conſtaret potentiam Dei in humili prædicatione latere. Vnde Corinthij admonebantur, vt hanc Dei potentiam in Euangelio latentem agnoſcerent, & non ſinerent ſe vllo pacto ab ea doctrina auelli, in qua potentia Dei adeo clarè conſpiceretur.

Porro

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Porro ſapientiam loquimur inter perfectos.

Prolepſis eſt, anticipat enim obiectionem illorum, qui ex dictis inferre poterant, Paulum deſpicere ſapientiam omnem hominum, ſicut homines barbari & imperiti ſolent: verum iſti obiectioni reſpondet, & dicit ſe cum alijs Euangelij miniſtris veram ſapientiam loqui & profiteri, ſed inter perfectos, quibus ſolis ſapit verbum quod annunciamus. Vocat autem perfectos eos, qui integro & incorrupto iudicio ſunt, quorumq; mentes, ſpiritus gratia, iam capaces ſunt huius ſapientiæ. Significat igitur alios iudicio corruptos eſſe, vt qui de humana glorientur ſapientia.

Sapientiam autem non ſeculi huius, neque principum ſeculi huius qui abolentur.

Prolepſis alia eſt, Anticipat enim Apoſtolus ne quis obijceret, eam quam iactaret ſapientiam, à ſummis quibuſque ingenijs contemni, Ideoque ſapientiæ nomen non mereri. Concedit itaque Paulus non eſſe ſapientiam huius mundi aut principum huius mundi, hoc eſt, eorum qui in mundo ingenio dignitate & potentia excellunt. Hic igitur obſeruetur, Euangelium nequaquam iudicio ſapientum huius mundi ſubijciendum eſſe, vt quod diuerſiſſimum ſit à ſapientia principum huius mundi qui abolentur cum ſua ſapientia.

Innu

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Innuit ergo his verbis, Euangelium quandam ſapientiam æternam eſſe, vt quæ Deum autorem æternum habeat.

Sed loquimur ſapientiam Dei in myſterio abſconditam, quam præfinierat Deus ante ſecula in gloriam noſtram.

Definit qualiſnam ſapientia ſit Euangelium, nempe ſapientia à Deo autore profecta, non recens nata, ſed definita ante ſecula in gloriam noſtram: Etſi iam diu in myſterio abſcondita latuerit.

Quam nemo principum huius ſeculi cognouit.

Ratio eſt, cur ſapientiam hanc Dei dixerit in myſterio abſconditam fuiſſe, nempe ideo quia eam nemo mortalium vel ſapientiſſimorum, ſuo acumine perceperit.

Nam ſi cognouiſſent (eam) nequaquam dominum gloriæ crucifixiſſent.

Aetiologia eſt ab euidenti ſigno, Si principes mundi cognouiſſent hanc Dei ſapientiam, nequaquam eius autorem Dominum gloriæ, hoc eſt, potentem illum Deum veræ gloriæ & maieſtatis plenum, crucifixiſſent. Alludit autem hic Paulus ad Pſalmum 24. in quo Chriſtus rex gloriæ dicitur. Obſeruentur hic duo teſtimonia, Vnum

diuini-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

diuinitatis Chriſti quæ opponitur crucis ignominiæ. Alterum coniunctionis duarum naturarum in unam perſonam. Hic enim quod ſolius humanitatis eſt (ſi naturas ſeorſim ſpectas) cum diuinitate communicatur. Quemadmodum Ioha. 3. Quod eſt ſolius diuinitatis, cum humanitate communicatur propter vnionem perſonalem. Aperte igitur hic diſtinguuntur duæ naturæ in Chriſto, & vna confirmatur hypoſtaſis, id eſt, perſona. Chriſtus enim adeo vnus eſt, vnitis duabus naturis in vnam perſonam, vt, quod vnius naturæ eſt proprium, interdum toti Chriſto tribuatur: Vt, cum dicimus Chriſtum natum ex muliere, paſſum, crucifixum, ſepultum, &c. Hic enim toti tribuitur Chriſto, quod eſt humanæ tantum naturæ proprium: Interdum vero quod vnius naturæ eſt, ad alteram transferatur. Vt cum Paulus hic dicit, Dominum gloriæ crucifixum, Hic enim quod eſt humanæ naturæ, ad diuinam transfertur per Tropum quem veteres vocarunt, κοινωνίαν ἰδιωμάτων, hoc eſt, communicationem proprietatum. Hæc eo ſpectant, vt diſcamus naturas Chriſti ita diſtinguere, vt tamen alteram ab altera non ſeparemus. Nam niſi idem ille Chriſtus qui paſſus eſt, Deus ſit æternus, quomodo ſaluaret? Et viciſſim, niſi idem Deus ille æternus paſſus eſſet in carne ſua, quomodo redimeret? Neutrum enim poteſt, niſi vnus & idem ſit Deus & homo: qui poteſt quidem quia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Deus eſt, debet vero quia homo eſt.

Sed ſicut ſcriptum eſt: Quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus ipſum.

Dixit principes mundi non cognouiſſe ſapientiam Dei, Nunc id confirmat teſtimonio Eſaiæ cap. 64. *Qui euincit, doctrinam Euangelij humani ingenij comprehenſionem ſuperare. Si enim cogitare non poteſt homo de ijs, quæ Deus ſuis parauit, quomodo quæſo ea poterit ſenſibus comprehendere? Nam cum omnis humana cognitio, aut ex ſenſibus (viſu potiſſimum & auditu quos hic ponit Apoſtolus) aut ex intellectu oriatur: Et nullo horum, vel ſapientiſſimi in mundo, potuerunt hanc Dei ſapientiam comprehendere, neceſſe eſt eam poſitam eſſe extra omnem hominis comprehenſionem, quam Philoſophi vocant* σωκαλάληψιν. *Obſeruetur hoc teſtimonium aduerſus eos, qui transformant Euangelium in legem neſcio quam moralem & Ariſtotelicam.*

At nobis Deus reuelauit per ſpiritum ſuum.

Prolepſis eſt, Nam huic quæſtioni reſpondet: Si nec ſenſibus, nec mente comprehenditur Euangelium, quomodo ergo vobis innotuit? Reſpondet:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Deum illud reuelaſſe per ſuum ſpiritum. Atque ita poſtquam Apoſtolus oſtendiſſet, humanam mentem non poſſe conſcendere ſuo marte ad capienda myſteria Dei, monſtrat verum & vnicum myſteriorum Dei magiſtrum ſpiritum ſanctum, cuius ſolius magiſterio Paulus edoctus fuit. Hic locus nequaquam ſuffragatur Anabaptiſtis aut alijs Enthuſiaſtis. Nam ſpiritus ſanctus eſt ſemper doctor Eccleſiæ, ſed per vocale verbum, quod iuſſi ſunt Apoſtoli & eorum ſucceſſores annunciare omni creaturæ.

Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunditates Dei.

Ratio reuelationis Euangelij per ſpiritum. Spiritus enim ſanctus, qui vnus eſt cum patre & filio Deus, occultiſſima quæque & ſolus nouit, & ſolus eadem docere nos poteſt. Eſt ergo argumentum à ſufficienti cauſa ſumtum, quæ cauſa vt noſtræ cæcitati opponenda eſt, Ita eidem medetur.

Quis enim hominum nouit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui eſt in eo? Ita etiam quæ Dei ſunt nemo nouit, niſi ſpiritus Dei.

Alia ratio ſeu rationis declaratio à comparatis ſumta: Quemadmodum ſpiritus hominis, id eſt, anima ipſa (in qua vis intellectualis reſi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

det) ſola nouit hominis conſilia & voluntatem, quæ alios homines latent, priuſquam ſermone promuntur è Theſauro cordis: Ita conſilia & voluntatem Dei de ſalute generis humani, ſolus ſpiritus Dei nouit, quæ ipſe ſpiritus promit per prædicationem Euangelij, & ſua diuina virtute cordibus electorum obſignat. Docet & hic locus, extra comprehenſionem humani ingenij poſitam eſſe ſapientiam eam quam profitetur Euangelium.

Nos vero non ſpiritum mundi accepimus, ſed ſpiritum qui eſt ex Deo, vt ſciamus quæ nobis a Deo donata ſunt.

Diſcernit inter ſpiritum mundi & ſpiritum Dei, & in quem finem donamur ſpiritu Dei docet. Accipere autem ſpiritum mundi eſt afflari eo ſpiritu, qui ea doceat, quæ mundus curat, & quorum capaces ſunt homines ſuæ naturæ aptitudine. Sed accipere ſpiritum Dei, eſt eo ſpiritu afflari qui nos ad Deum vſque ſubuehat, cuius vi ſcilicet ſcrutemur & intelligamus ſalutis noſtræ myſterium, alioqui inperueſtigabile. Notemus itaque hoc loco genitiuos Mundi & Dei, Idiotiſmo Hebraico pro Epithetis poni, & Epitheta ipſa obiecta ſignificare. Vt enim ſpiritus mundi eſt, qui circa mundana, ita Dei ſpiritus eſt qui circa diuina occupatur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Hinc vtilem doctrinam petamus de fide, quod non ſit incerta opinio. Sed vera ſcientia ex demonſtratione ſpiritus in cordibus electorum extructa. Turpiter igitur errant qui iubent homines dubitare, an ſint in gratia nec ne. Nam hic Paulus aperte dicit, ſpiritum Dei accipi, vt ſciamus, quæ nobis Deus eſt gratificatus, hoc eſt, vt beneficia nobis in Chriſto ex mera gratia collata intelligamus.

Quæ & loquimur, non in eruditis humanæ ſapientiæ ſermonibus, ſed ſpiritus ſancti: ſpiritualibus ſpiritualia comparantes.

Hactenus oſtendit Apoſtolus, quæ & quanta ſit ſapientia Dei, & quod differat ab humana ſapientia: Nunc quo dicendi genere hæc ipſa Dei ſapientia proponenda ſit, docet. & vt eam longe diuerſiſſimam ab humana ſapientia docuit: Ita eandem longe alio dicendi genere tradendam eſſe, ſuo aliorumq; Apoſtolorum exemplo demonſtrat. Humana ſapientia eruditis humanæ ſapientiæ ſermonibus (hoc eſt compoſitis ad Rhetorum normam, & refertis philoſophicis ampullis, Ita, vt in ſui admirationem grandiloquentia quadam auditores rapiant) traditur: At hæc Dei ſapientia traditur ſpiritus ſancti ſermonibus, hoc eſt, ad ſyncerum ſimplicemq; ſtilum, Maieſtate ſpiritus dignum, magis compoſitis

quam

quam ad vanam oſtentationem, Idq; ideo vt ſpiritualibus (hoc eſt, rebus cœleſtibus & diuinis) ſpiritualia (hoc eſt, ſermonem ſpiritualem) iudicio aptemus. Nam ea demum tradendæ alicui diſciplinæ maxime eſt appoſita oratio, quæ proprijs, & ad id de quo agitur accommodatis verbis & formulis vtitur. Atqui Euangelium ſicuti à Deo & non ab hominibus manat, Ita etiam res docet ab humano ſenſu remotas. Merito igitur in eo tradendo non humanam, ſed diuinam eloquentiam vſurpare oportet.

Animalis autem homo non capit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei.

Anticipatio eſt, qua anteuertit hanc obiectionem: Qui fit, quod tam pauci hanc cœleſtem ſapientiam amplectuntur? Reſpondet Apoſtolus propoſita cauſa, quæ eſt impotentia quædam, nimirum quod nullæ ſint hominis facultates ad capiendam hanc cœleſtem ſapientiã idoneæ. Quemadmodum enim vaſa minora nulla ratione quippiam maius ipſorum proportione capere poſſunt: Ita homo animalis, id eſt, non alia quam naturali luce præditus, vt qui ſpiritum Dei non habeat (ita enim vocabulum ψυχικὸς *in Epiſtola Iudæ explicatur, id quod patet ex ipſa anthitheſi, qua* ψυχικὸς *ſpirituali opponitur) non poteſt illis ſuis facultatibus hanc capere cœleſtem ſapientiam. Obſeruandus eſt imprimis hic locus, Nam*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

vt clare docet, nullas eſſe facultates in homine, quibus homo poſſit per ſe Dei Euangelium percipere: Ita eneruat, imo prorſus ſubuertit liberum arbitrium, quantum ad obedientiam ſpiritualem Euangelio præſtandam attinet: de quo adeo gloriantur ſophiſtæ. Tametſi autem ex contemplatione rerum creatarum philoſophi Deum eſſe ratiocinati ſunt, eumq; omnipotentem, æternum, ſapientem & bonum agnouerunt: tamen hanc ſapientiam Dei, quod Deus ſit nobis pater in filio reconciliatus nequaquam agnouerunt. Nam hæc ſapientia non agnoſcitur niſi ab ijs, quibus ſpiritus ſanctus eam peculiari gratia patefecit.

Stulticia enim ipſi ſunt, & non poteſt cognoſcere, quia ſpiritualiter dijudicantur.

Duplex ratio cur animalis homo non percipiat ea quæ ſunt Dei, quarum prior ſumitur ab ingenio hominum, Poſterior à natura doctrinæ cœleſtis. Priorem his verbis ponit, quia ſtulta ea videntur, vt quæ nullis rationis demonſtrationibus, aut probabilitate euidenti ſuffulta eſſe videantur. Poſteriorem ita exprimit, nec poteſt ea cognoſcere, quia ſpiritualiter dijudicantur, id eſt, non poſſunt agnoſci niſi ab ijs, qui ſpiritum ſanctum habent, & nouo ſpiritus afflatu ſunt præditi.

At ſpiritualis quidem dijudicat omnia

mnia, Ipſe autem a nemine dijudicatur.

Quiſnam huius diuinæ ſapientiæ non ſit capax oſtendit: nunc quiſnam eiuſdem ſit capax docet, nimirum, ſpiritualis, id eſt, ſpiritu ſancto afflatus. hic enim ſolus dijudicat & intelligit omnia pro menſura gratiæ ſibi collatæ, at ipſe contra à nemine dijudicatur, quantum ſcilicet ad eam partem attinet qua ſpiritualis eſt. Nam nec fides, nec veritas Euangelij vllius hominis arbitrio ſubiecta eſt, Non igitur vllæ humanæ ſcientiæ & ſapientiæ ſiue conſilij, res fidei ſubiectæ ſunt.

Quis enim nouit mentem Domini, qui dirigat eum?

Confirmatio eſt ſuperioris ſententiæ ex 40. capite Eſaiæ petita, & eſt ſenſus: Nullus animalis homo nouit arcana Dei, vt poſſit edocere quenque quid ſit agendum aut non agendum, quid rectum & iniquum, Ergo animalis homo, ſpiritualem nequaquam iudicare poteſt, vt qui omni iudicio ſpirituali deſtitutus ſit. Monet hic locus, vt ex verbo reuelato iudicemus de voluntate Dei, & non ex ratione humana, quæ prorſus cæca eſt in rebus diuinis.

Nos autem mentem Chriſti habemus.

Antitheſis eſt, vt enim ſupra dixit, anima-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

lem hominem non capere, quæ ſunt ſpiritus Dei, Ita hic eorundem capaces eſſe docet eos, qui afflati ſunt ſpiritu Dei, ſed ſe Paulus alioſq; Apoſtolos, exempli cauſa ponit.

Caput III.

Summa capitis tertii.

Corinthijs vt carnalibus ſimplicem Euangelij prædicationem diſplicere affirmans, miniſtros Euangelij agricolis & ædificatoribus comparat, ac ſe tanquam ſapientem architectum fundamentum iecisse, ſuper quod alij aliud ædificant teſtatus: à dignitate extructi ædificij ſumto argumento, hortatur Corinthios ne ſe inani mundi doctrina prophanari permittant: vnde concludit, non in hominibus ſed in ſolo Deo gloriandum eſſe.

Ordo & partes capitis tertij.

Quia in ſuperiori capite, ſe humili ſermone in prædicando Euangelio vſum fuiſſe, dixit, In initio huius capitis rationem facti petit à Corinthiorum perſona: qui adhuc veluti infantes lactis

potu

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

potu alendi erant & fouendi, & ne ſe maiores progreſſus feciſſe dicerent, à factis illorum eos confutat. Deinde de miniſtris agit, oſtendens quid habeant commune, ſeq; inter eos architectum conſtituens, monſtrat verum fundamentum eſſe Ieſum Chriſtum, ſuper quod alij omnes ædificare debent. Tum hortatio ſequitur, vt qui iam Dei templa ſint effecta, non ſinant ſe prophanari aut doctrina, aut moribus prophanis. ſed in hoc potius toti incumbant, vt in ſolo Deo glorientur.

Exegeſis tertij capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Et ego, fratres, non potui loqui vobis vt ſpiritualibus, ſed vt carnalibus, vt infantibus in Chriſto.

A Corinthiorum perſona ſumit Apoſtolus rationem ſui humilis ſermonis apud Corinthios. Qui cum pueris agit & infantibus, debet orationem ipſorum captui accommodare, Vos autem adhuc infantes eſtis in Chriſto, Igitur non potui vobis, vt plene adultis loqui, ſed loquendum mihi fuit, vt infantibus. Locus hic admodum vtilis eſt. Nam monet miniſtros Euangelij, vt ſe ad auditorum captum demittant: quod niſi fecerint, labor eo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

rum fruſtraneus erit. Oblique præterea hic taxat Apoſtolus nouos illos & arrogantes Doctores, qui in rudi adhuc Corinthiaca Eccleſia grandiloquentiæ laudem affectarunt. Porro vt ſpirituales hic vocat qui amplioribus donis ſpiritus erant donati, quique maiores progreſſus fecerant in pietate: Ita carnales vocat, non vt ad Romanos, qui fide vacant, Sed, ſicuti ipſe ſe interpretatur, infantes in Chriſto. Nam cum fide inſerimur in Chriſtum, eius ſpiritu agitamur, ex quo fit, vt pro menſura fidei & profectus dicamur adoleſcere.

Lactis potu vos alui & non ſolido cibo, non enim poteratis, imo ne nunc quidem adhuc poteſtis.

Quod ſimpliciter dixit, idem nunc figurate repetit, ſumta occaſione ex eo quod ipſos infantes appellauerit. Senſus igitur eſt: Quemadmodum bonæ nutrices, non ſtatim infantibus ſolidum ingerunt cibum (eum enim ob imbecillitatem ventriculi ferre nequeunt) ſed primum lacte eos alunt, donec adoleſcunt: Ita & ego vos, adhuc infantes in Chriſto, alui lactis cibo, hoc eſt, ſimpliciſſima Euangelij prædicatione, excluſa omni humana eloquentia & orationis illecebris. Vt autem hic Apoſtolus prædicationem Euangelij nutricationi puerorum comparat: Ita ipſos concionatores nutricibus confert. Quare monemur non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſolum quonam affectu debeant eſſe miniſtri verbi erga ſuos auditores: Verumetiam quod ſingulari diligentia ſe captui illorum accommodare debeant. Cæterum lac & eſca, ſeu ſolidus cibus, re quidem eandem ſignificant Euangelij doctrinam, Sed tantum tradendi modo differunt. Lac quidem dicitur dum ſimplici ſermone & veluti conceptis verbis, rudibus inſtillatur. Eſca vero, quando grandiori ſermone ac latiori ſplendidiorique oratione prædicatur. Sicut apud nos Catechiſmus puerilis lacti: plenior explanatio, ſolido cibo conferri poteſt, tametſi re eadem ſint.

Nam adhuc carnales eſtis.

Dixit eos non capaces eſſe ſolidi cibi, vt qui adhuc infantes ſint: Nunc idem ab adiunctis Corinthiorum probat, quos dicit eſſe carnales, hoc eſt, rudes & ſpiritus omnino imperio non ſubiectos.

Cum enim in vobis ſint, æmulatio, & contentio & diſsidiæ, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis?

Probat eos carnales eſſe, hoc eſt, ſicuti ipſe ſe interpretatur, ſecundum hominem ambulare, & carnis vicioſitati ſeu affectibus morem gerere, idque à proprijs effectibus carnis & repugnantib. ſpiritus. Quicunque æmulationibus, contētionibus et factionib. indulgent, carnis affectibus

ducun-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ducuntur, & non reguntur toti ſpiritus imperio: Sed vos Corinthij æmulationibus, contentionibus & factionibus indulgetis, Carnales igitur eſtis, & carnis opera facitis, vt qui humani iudicij imbecillitati ſitis obnoxij: quod ſane aliquatenus etiam in eos cadit, qui alioqui ſunt ſpirituales.

Cum enim dicat aliquis, ego quidem ſum Pauli, Alter vero, Ego ſum Apollo: nonne carnales eſtis?

Dixit inter eos æmulationes, contentiones & factiones eſſe: Nunc ſpeciem vnam ponit, in qua iſta omnia inſunt. Verum quia hæc in primo ſupra ſunt explicata, Hic ſolummodo obſeruetur, parum aut nihil in ſchola Chriſti proficere eos, qui ambitioni indulgent, & ſe alijs propter res externas in Eccleſia præferre volunt.

Quis igitur eſt Paulus? Quis autem Apollos? niſi miniſtri per quos credidiſtis, & vt cuique Dominus dedit?

Iam de miniſtris infert quæſtionem, ne quis vel in ipſis miniſtris hæreat, vel miniſtris miniſtros anteponat arroganter. Ponit autem ſe & Apollo loco generis, vitandæ inuidiæ gratia. Eſt autem ſenſus: Miniſtri Euangelij, vt nihil propria virtute agunt, ſed ſicuti cuique dominus largitur, Ita inſtrumenta ſunt miniſtri, per quos credi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

credidiſtis. Igitur non ſuperbe in ipſis hærendum eſt, nec vnus alteri arroganter præponendus in aliorum deſpectum. Hic duo obſeruanda ſunt: Primum, quis ſit vſus miniſtrorum verbi? Nimirum, quod ſint organa Dei, per quæ homines ad fidem vocantur. Alterum, quod eorum virtuti nihil ſit aſſcribendum, ne quid gloriæ detrahatur Deo: ſed omnia Deo vt autori aſſcribenda ſint.

Ego plantaui, Apollos rigauit: ſed Deus incrementum dedit.

Ne quis ex proximis verbis inferret, inanem miniſtrorum operam, ſe plantaſſe, Apollo rigaſſe, affirmat: ſed ita, vt Deus incrementum dederit. Hæc commendatio, qua miniſtris verbi plantandi & rigandi partes aſſignantur, vt Deus cæleſtis agricola plantantium & rigantium laboribus benignus aſpiret, non eſt exigua. Ex hac comparatione tres colligantur hypotheſes: Prima, quod Eccleſia ſit ager Dei ſeu vinea Domini, in qua vt Chriſtus eſt vitis, & credentes ipſius palmites: Ita miniſtri verbi vinitores & agricolæ ſunt, ſed ſub Deo ſummo agricola. Secunda, quod hæc vinea obducatur ſentibus prauæ doctrinæ & malorum morum, & paulatim conuertatur in vaſtam ſolitudinem, niſi agricolarum cura, plantatione, rigatione excolatur. Tertia, quod horum agricolarum labor ſit ir-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ritus, niſi ſummam manum adhibuerit ſummus agricola Deus. Ex prima ſequitur, quanta ſit Eccleſiæ dignitas. Ex ſecunda, quodnam ſit miniſtrorum officium. Ex tertia, quod ſoli Deo omnia ſint attribuenda, & in eo ſolo gloriandum, ſicut iam concludit Apoſtolus.

Ita neque is qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed Deus qui dat incrementum.

Hæc concluſio eſt, Quemadmodum plantatio & rigatio nihil prodeſt, niſi Deus incrementum dederit: Ita prædicatio Euangelij nihil prodeſt, niſi Deus ſuo ſpiritu conatibus laborantium aſpiret. Ergo gloria ſoli Deo, & non miniſtris eſt tribuenda, nec in miniſtris hærendum eſt, ac ſi quicquam eorum virtute propria fieret. Hæc itaque comparatio, qua omnia Deo nihil autem hominibus tribuatur, reprimit illorum arrogantiam, qui magiſterij humani iactantia abuti videbantur.

Is vero qui plantat, & is qui rigat, vnum ſunt: vnuſquiſque autem propriam mercedem accipiet, ſecundum proprium laborem.

Idem confirmat à fine miniſtrorum verbi, Ut miniſtri verbi huc ſuos conatus vnanimiter referunt, quo ager Domini excolatur: Ita vnuſquiſque

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quiſque eorum mercedem accipiet iuxta ſuum laborem. Ergo ſicuti auditores non debent abuti ſuis doctoribus ad ſectas & factiones ſtabiliendas: Sic nec Doctores quærant inanem vulgi applauſum, ſed ad Dominum reſpiciant, & ab eo ſolo mercedem expectent. Hic ergo locus, cum miniſtros inter ſe, tum auditores ad mutuam concordiam hortatur.

Dei enim ſumus cooperarij, Dei agricolatio eſtis, Dei ædificatio eſtis.

Ut probat, eum qui plantat & eum qui rigat vnum eſſe, quia vnius Dei miniſtri ſunt eundem ſpectantes ſcopum, nempe ædificationem vineæ Dei: Ita conuincit auditores illorum, hoc eſt, Eccleſiam vnius eſſe Dei, qui eos excoluerit & ædificauerit. Ut autem melius huius loci concluſio appareat, Argumentum Pauli in formam dialecticam cogam, omnibus eius partibus expreſſis: Qui eiuſdem Dei ſunt cooperarij vnum ſunt, qui plantat & rigat eiuſdem Dei ſunt cooperarij, Ergo qui plantat & rigat, ſunt vnum. Ex hac concluſione rurſus colligitur: Qui plantat & qui rigat vnum ſunt, At Paulus plantat & Apollos rigat, Ergo Paulus & Apollos vnum ſunt. Hinc rurſus: Si Paulus & Apollos vnum ſunt, Ergo qui eſt Pauli, idem & Apollo: & qui Apollo, idem et Pauli, Sed nec Pauli nec Apollo eſtis, niſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quatenus illi vnius Dei miniſtri ſunt, Ergo nec in illis, nec in alijs miniſtris gloriandum eſt. Verum quia Dei eſtis agricolatio, qui vos excoluit, & ædificatio Dei, qui vos in filio ædificauit, vnius Dei eritis. Quare in eo gloriandum eſt ſolo, & non in homine. Male igitur facitis, qui arroganter ad ſectas & factiones veſtris magiſtris abutimini. Atque hæc poſtrema concluſio, horum trium capitum principalis fuit propoſitio.

Secundum gratiam Dei quæ data eſt mihi, vt ſapiens Architectus fundamentum poſui, Alius autem ſuperædificat, cæterum quiſque videat quomodo ſuperædificet.

Quia ædificationis mentionem fecit, iam de Architectis & fabris agit. Ac primum, ne quid gloriæ Deo detrahere videatur, Deo acceptum refert ſuum miniſterium, quod ipſe ſibi ex gratia contulerit. Deinde diſcernit inter ſe & alios Architectos, ac ſe ait fundamentum Eccleſiæ Chriſti iecisse apud Corinthios, quos ipſe primus ad fidem conuertit, alios vero ſuperædificare. Tum admonet, vt vnuſquiſque videat quomodo ſuper fundamento iacto ſuperædificet. Vt primo loco, autoritatem ſuæ doctrinæ conciliat, & omnia ad Deum autorem refert: Ita ſecundo reprimit arrogantum doctorum inſolentiam, qui ſe Paulo, propter nouam dicendi rationem & ar-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

gutias Philoſophicas,præponebant. Nam maior eſt qui fundamentum perite iacit, quam qui ſuperædificat. Et tertio monet, vt quiſque caueat,ne ſuperædificet ea quæ minus tam nobili fundamento adeo peritè iacto congruant.

Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt,quod eſt Ieſus Chriſtus.

Dixit ſe ieciſſe fundamentum Eccleſiæ apud Corinthios,iam illud & vnicum eſſe ait, & quod nam ſit oſtendit,definiens vnum eſſe Ieſum Chriſtum:hic ideo fundamentum Eccleſiæ dicitur,quia vnica eſt cauſa ſalutis & vitæ æternæ. Nam is eſt nobis ſapientia à Deo,iuſticia,ſanctificatio & redemtio,ſupra capite primo.

Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc aurum, argentum,lapides precioſos,ligna,fœnum, ſtipulam,cuiuſque opus manifeſtum fiet, Dies enim manifeſtabit. Nam in igne reuelatur , & cuiuſque quale ſit,ignis probabit. Si cuius opus manet,quod ædificauit,mercedem accipiet : Si cuius opus exuſtum fuerit, damnum faciet,ipſe vero ſaluabitur, Ita tamen ſicut per ignem.

Vt hos verſus recte intelligamus , diligenter

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

periſtaſis loci eſt obſeruanda. Primum enim certum eſt, Paulum hic loqui de miniſtris verbi, de doctrinæ fundamento, de modo tradendi hanc doctrinam, ſeu de ædificandi ratione ſuper hoc vnicum fundamentum, quod eſt Ieſus Chriſtus. Quare non patiemur, hanc Allegoricam orationem aliorſum torqueri contra mentem Apoſtoli, & contra ſcopum inſtitutæ diſputationis. videtur autem hic ſimpliciſſimus ſenſus eſſe verborum Pauli: Lux veritatis ſuo tempore ignorantiæ tenebras pellit, atq; tūc quæ pro auro, argento et pre cioſis lapidibus admirationi ſunt (id eſt, curioſa iſta humanæ ſapientiæ oſtentatio) apparebunt, nihil aliud eſſe quam res inanis & prorſus vana, quam cum cœperit illuceſcens animis veſtris Dominus tanquam igne explorare, neceſſe eſt eam euaneſcere, & tanquam lignum aut fœnum aut ſtipulam conſumi: ignis enim proprium eſt, vt illuſtret & probet, Quare examen illud ſpiritus Dei recte per ignem ſignificatur. Verum cuius ſi opus manſerit, hoc eſt, ritè ædificatum fuerit, mercedem accipiet: at ſi cuius opus exuſtum fuerit, id eſt, inutile cognoſcatur, propter humanas argutias & ſermonis inanem ſplendorem, opere quidem & mercede mulctabitur, at ipſe ſaluabitur, quia in fundamento manet, Ita tamen vt examinis illius rigorem non effugiat, & non niſi probatus et exploratus abſterſis demum ſordib. placeat. Hic ſimplex loci huius ſenſus eſt. Alij quorū ſentē

tia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tia etiã videtur probabilis. Intelligũt per aurũ, argentum et precioſos lapides, vtilem et neceſſariam Eccleſiæ doctrinã, quæ nobili et ſolidæ materiæ confertur, Per lignum aũt, fœnum et ſtipulas, ſignificari dicunt inutilem doctrinã, quæ ignobili & infirmæ materiæ atq; ideo ad ſtabile et diuturnũ ædificiũ inepte cõparatur. atq; ita faciunt duo miniſtrorũ genera: quorũ quidã ſincere docent, atque ideo architectis auro, argento, et lapidib. precioſis vtentibus conferunt: quidã humanã doctrinã afferunt, q̃ ligno, fœno et ſtipulæ cõparatur. Hac conſtituta miniſtrorũ diſtinctione, per aurũ fidem intelligunt, q̃ ædificatores proximã fundamẽto collocarũt, Unde Moyſes arcã fœderis auro ornauit, propterea qud aurũ Typus fidei erat. Deinde vt per argẽtũ quod auro proximũ, caritatis doctrinã, Ita ꝑ lapides precioſos actiões ex fide ex charitate promanantes et à deo p̃ceptas, ſignificari aſſerũt. Sicuti enim lapides precioſi in auro et argento arte diſtincti lucent: Ita bona opera q̃ ex fide et charitate fluunt, inſignem pietatis ſplendorẽ edunt. Quemadmodũ enim in tẽplo Salomonis duodecim lapides erãt in veſtib. ſacerdotis, omnib. ſuo ſplendore conſpicui: Sic Chriſtus vult lucere ſuorũ diſcipulorum bona opera, vt glorificetur pater cœleſtis. Atq; in his trib. ſuper fundamento collocãdis, omnem ſuã operã collocãt fideles ædificatores. At alij ędificatores, ligna, fœnũ, ſtipulã, hoc eſt, humanas doctrinas ędificãt, Quẽadmodũ Pauli tẽpore Pſeudoapoſtoli,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

& noſtro ſeculo Papiſtæ, & alij multi faciunt: Hi ornant ſua ligna, fœnum & ſtipulas auro, vt purum eſſe aurum videantur: verum detracto auro, lignum, fœnum, & ſtipulæ agnoſcuntur, quæ ignis comburet & dies, hoc eſt, clarum verbum Dei manifeſtabit, hoc eſt, monſtrabit illam inutilem materiam, Sicuti hodie doctrina de delectu ciborum, miſſis, indulgentijs, inuocatione diuorum (quæ aurum purum iam multis annis viſa ſunt) lucente die, id eſt, reuelato Euangelio & exhibito igni, hoc eſt, ſpiritus ſancti examine manifeſtatur, hoc eſt, detrahitur aurum, & apparent ligna, fœnum & ſtipulæ. Nam verbum Dei eſt ignis conſumens, hoc eſt, docet nos abijcere ea quæ à Deo non ſunt profecta, vt nullam fiduciam in illis collocemus, atque id eſt, quod Paulus dicit: Si cuius opus exuſtum fuerit, damnum operis & laboris patietur, ſed ipſe ſaluabitur, ac velut per ignem ſcilicet pœnitentiæ, per quam redit ad fundamentum. Ita Bernardus poſtquam multas ſtipulas extruxiſſet, & tandem hoc agnouiſſet, illuceſcente clarius in animo verbo Dei, ſtipulas abiecit & proiecit in ignem, confugiens ad vnicum fundamentum Chriſtum faſſus ſe perdite vixiſſe. Hæc interpretatio, tametſi aliena à mente Pauli videtur, ferri tamen poteſt, cum nihil in ea ſit, quod pugnet cum analogia fidei. Verum ſi quis eam confutare velit, ſatis erit ei dicere, Paulum hic loqui de ijs ædificatoribus, qui ſuper fundamento

mento Chriſto extruunt, non de ijs qui aliud ſalutis fundamentum iaciunt, vt faciunt illi qui humanam doctrinam præferunt Euangelio. Verior igitur eſt prior interpretatio quam adduxi. Verum Gregorius adhuc longius à ſcopo aberrans libro Dialogorum 4. capite 39. Ita ait: Quamuis hoc de igne tribulationis, in hac nobis vita adhibito, poſſit intelligi, Tamen ſi quis hoc de igne futuræ purgationis accipiat, penſandum ſolicite eſt qui illum per ignem dixit poſſe ſaluari, non qui ſuper fundamentum ferrum, æs, plumbum ædificat, id peccata maiora & idcirco duriora atque tum iam inſolubilia, ſed lignum, fœnum, ſtipulam, id eſt, peccata minuta & leuiſſima quæ ignis facile conſumat. Hæc Gregorius, Cuius blaſphemus error ab eius ſucceſſoribus plurimum eſt auctus, qui leuia illa peccata reliquerunt aquæ aſpergine eluenda, Maiora vero atque alia maxima quæque ſibi reſeruarunt: vt horum ſcilicet obtentu non animos repurgent (quod ſolius Dei eſt per fidem in Chriſtum) ſed crumenas fœdiſſima ſua iſta nundinatione emungant, idque maxima cum Chriſti contumelia, ac infinitarum animarum extremo exitio. Hæc adijcere volui, vt ſtudioſi admoniti animaduertant, quam exigua fuerit cura Papiſtis, vel gloriæ Chriſti, vel ſalutis animarum: & vt agamus Deo gratias, qui iam lucem ſuam accendit, quæ prodit iſtas Papiſtici regni fraudes & impoſturas igni,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

hoc eſt, examine ſpiritus examinandas.

An neſcitis, quod templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis.

Multis argumentis hactenus conuicit, non eſſe gloriandum in hominibus ob humanam ſapientiam. & quia incidit in mentionem ædificij, cuius fundamentum eſt vnicus Ieſus Chriſtus, occaſione oblata fundamentum ſuaſorij argumenti à pœnis quas luent prophanatores templi Dei iacit, cum credentes vocet templum Dei, propterea quod in eis ſpiritus Dei habitet. Plenum autem argumentum hoc eſt: Quicunq; habent ſpiritum ſanctum in ſe habitantem, ſunt templum Dei, Credentes habent in ſe habitantem ſpiritum Dei, Ergo credentes ſunt templum Dei. Hæc Pauli verba multa continent. Primum, quanta ſit Chriſtianorum dignitas, qui templum Dei ſunt. Secundum, quæ deceat Chriſtianos ſanctimonia & innocentia, ne hoc ſanctum Dei templum prophanent. Tertium, quodnam ſit Chriſtianorum officium, videlicet, vt Deum in ſe habitantem perpetuis celebrent laudibus. Quartum, quod quiſquis Deum fide non retinet ac eum non colit, non ſit Chriſti. Quintum, quomodo ſe Deus nobis communicet, nempe ſpiritum ſuum ſanctum nobis infundendo, quo ſpiritu veluti vinculo quodam illi adhæremus. Sextum, illuſtre teſtimonium hic habemus de diuinitate ſpiritus ſancti. Si enim ſpi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ritus ſanctus creatura eſſet, non efficeret habitando in nobis, vt templa Dei eſſemus.

Si quis templum Dei deſtruit, deſtruet ipſum Deus, Nam templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.

Hoc argumentum ſuaſorium à pœna ſumtum eſt, quo deterret doctores Corinthiorum, ne ſua iactantia ob ſapientiam mundanam ſchiſmata in Eccleſia faciant. Complebitur autem argumentum hoc pacto: Quicunque templum Dei deſtruit, Deum vindicem ſceleris ſui habet, At vos qui creditis, Dei templum eſtis, Igitur quicunq; vos deſtruit, hoc eſt, diſſidia inter vos facit & factiones excitat, per iactantiam humanæ ſapientiæ, aut quocunque alio modo, ſui ſceleris vindicem & vltorem Deum habet. Hic duo notentur, Primum, quantum ſcelus ſit Eccleſiam Chriſti turbare factionibus, Nam qui hoc facit, templum Dei deſtruere dicitur. Secundum, quanta pœna eos maneat qui hoc faciunt: monemur igitur vt pacem & concordiam ſanctam inter nos mutuo alamus.

Nemo ſeipſum ſeducat.

Admonet vtroſq;, cum Doctores tum auditores, ne vel illi falſa humanæ ſapientiæ perſuaſione tumeant, vel hi ambitioſis doctoribus ſe accommodando ſchiſmata in Eccleſia faciant. Nam vtriq; ſe fallunt, dum à recto curſu deflectunt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Si quis videtur ſapiens eſſe inter vos in ſeculo hoc, ſtultus fiat vt ſit ſapiens.

Admonuit ne quis ſe fallat, Nunc ſuum conſilium communicat: nimirum, vt qui ſapiens eſt in hoc ſeculo, id eſt, iuxta rationem, vel opinionem mundi, ſtultus fiat, hoc eſt, mundi ſapientiæ renunciet, quo fiat ſapiens, hoc eſt, vt ſit locus veræ ſapientiæ quæ Dei eſt.

Locus obſeruandus, quod non poſſimus alia via ad ſapientiam Dei peruenire, niſi ſtulti fiamus mundo. Verum hic diligenter animaduertendum eſt, quid Paulus vocet ſapientiam mundi, & quid ſtulticiam, ne quis Paulum patrocinari ignauiæ putet eorum, qui artes contemnunt. Sapientia itaque mundi hoc loco eſt, velle omnia ſua ratione metiri, tanquam ſibi ipſa ſufficiat ad capiendum de rebus ſalutis conſilium. Ergo ex contrario ſequitur, ſtulticiam eſſe hoc loco, renunciare iudicio carnis in reb. ad ſalutẽ ſpectantibus. Non igitur Paulus ſtulticiam vocat hoc loco ſtuporem, nec iubet vt qui liberalibus diſciplinis ſunt inſtituti, earum cognitionem abijciant, quaſi Chriſtianus eſſe nequeat, niſi qui pecudi magis ſimilis ſit quam homini. Pueros non ſenſu ſed malicia, requirit Chriſtiana profeſſio. Hoc igitur vult Paulus adeoq; Chriſtiana requirit profeſſio, ne quis aut proprij ingenij aut doctrinæ fiduciam in ſcholam Chriſti afferat: ne quis faſtu turgidus mox repellat

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

pellat quod proponitur priuſquam guſtauerit, huius faſtus abijciendi & veræ humilitati recipiendæ cauſæ ſunt timor domini, ac ſuijpſius vera noticia.

Nam ſapientia mundi huius, ſtulticia eſt apud Deum.

Ratio à contrarijs. Sapientia huius mundi eſt apud Deum ſtulticia, Ergo neceſſe eſt vt renunciet mundi ſapientiæ, qui vult eſſe capax ſapientiæ diuinæ.

Scriptum eſt enim, deprehendens ſapientes in aſtutia ſua.

Idem confirmat petito teſtimonio ex quinto capite libri Iob. Senſus eſt: vtcunque ſunt vafri, ſapientes mundi, eos tamen capiet dominus, vt pro nihilo habeatur eorum ſapientia coram ipſo.

Et rurſus: Dominus nouit cogitationes ſapientum quod vanæ ſint.

Pſalmo 94. idem probat. Quicquid agit homo ſuo acumine in rebus diuinis, mera vanitas eſt, Quare ſtulti ſunt qui humanis conſilijs Chriſti Eccleſiam ſubiectam eſſe volunt.

Proinde nemo glorietur in hominibus.

Vniuerſalis concluſio eſt, cum in ſapientibus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

mundi, ſi religionem ſpectes, nihil eſt niſi mera vanitas, non eſt quod quiſquam in eis glorietur.

Omnia namque veſtra ſunt, ſiue Paulus, ſiue Apollos, ſiue Cephas, ſiue mundus, ſiue vita, ſiue mors, ſiue præſentia, ſiue futura, omnia veſtra ſunt, Vos autem Chriſti, Chriſtus vero Dei.

Concluſioni comprobationem ſubijcit, videlicet cur non ſit gloriandum in hominibus, ſed in Domino tantum. Homines, atque adeo omnia eo deſtinata ſunt à Deo, vt Eccleſiæ ſeruiant, Ergo non debent Eccleſiæ dominari, ſed ſingula debent in ſuo loco & gradu ſubſiſtere, ne quid derogent Chriſti magiſterio: idq; in eum finem, vt fideles ſoli Chriſto adhæreant, & à Chriſto ad Deum ſubuehantur. Miniſtrorum ergo verbi proprium eſt, ſuos auditores ad Chriſtum adducere, & non ſibi arroganter adiungere diſcipulos, Vnde ſchiſmata & factiones in Eccleſia naſcuntur, quæ Eccleſiæ pacem turbant in multorum infirmorum ruinam.

Caput IIII.

Summa capitis quarti.

Cum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

CVm præcones verbi miniſtri ſint Chriſti, & œconomi myſteriorum Dei, atq; ideo humano iudicio, modo fideles fuerint, nequaquam obnoxij, Temere faciunt & doctores qui ſe arroganter alijs ob donorum eminentiam præponunt, & diſcipuli qui doctorum cauſſa inſoleſcunt.

Ordo & partes capitis quarti.

Huius capitis partes ſunt plures. Prima, definitio muneris Apoſtolici & propria nota verorum miniſtrorum verbi. Secunda, quoniam Corinthiorum iudicium de Paulo potiſſimum corruptum erat, eo repudiato ad diem Domini prouocat Apoſtolus. Tertia, quo ſuperior tota diſputatio pertineat, & cur Apoſtolus ſub ſuo & Apollo nomine omnia propoſuerit aperit, nempe ne quis ob doctoris ſui eminentiam intumeſcat. Quarta eſt obiurgatio, eaq; duplex, Priori enim arrogantes doctores, Poſteriori autem ſuperbos diſcipulos obiurgat. In quinta, enumeratis ſuæ fidelitatis ſignis, ſe alijs Doctoribus Corinthiorum comparat, eos quidem pædagogos, ſe vero patrem, vt qui Corinthios in Chriſto genuerit, aſſerens. Poſtrema pars exhortatio eſt, vt ſe imitentur cum commendatione Timothei & ſui aduentus denunciatione: quo aduentu promittit ſe oſtenſurum quam vana ſit Pſeudoapoſtolorum iactatio.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Exegeſis quarti capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Sic nos æſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & œconomos myſteriorum Dei.

Hæc definitio eſt muneris Apoſtolici & officij Eccleſiaſtici paſtoris, nimirum quod Eccleſiaſticus paſtor ſit miniſter Chriſti, vt myſteria Dei diſpenſet. Ex qua definitione quatuor hypotheſes colligamus. Primam, quo in loco habendi ſint miniſtri Euangelij, & quales æſtimandi ſint à ſuis auditoribus, nempe miniſtri & œconomi Chriſti. Secundam, quod miniſtri verbi non ſuum, ſed Chriſti cuius miniſtri ſunt negocium agere debeant. Tertiam, qualenam ſit miniſterium præconum verbi & quam late pateat, nempe vt myſteria Dei, quæ ex ore Dei didicerunt hominibus patefaciant: Quod ſane miniſterium peruertunt, qui in locum myſteriorum Dei humana ſubſtituunt ſomnia. Quartam, quod Euangelium ſit doctrina arcana quæ prorſus ab hominibus ignoratur, donec per verbi cæleſtis prædicationem reueletur.

Quod reliquum eſt: in miniſtris requiri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quiritur, vt fidelis aliquis inuenia-
tur.

Hæc propria verorum miniſtrorum nota eſt, vt qui hoc ſacro miniſterio fungitur, fidelem ſe præbeat. Fidelitas autem hæc conſiſtit in duobus, videlicet vt non promat niſi myſteria Dei de Theſauro cœleſti, vtque poſthabitis omnibus rebus mundi, ſedulo ſtudeat ſuo perfungi officio, ſeipſum formam doctrinæ proponens.

Mihi vero pro minimo eſt, vt a vobis dijudicer, aut ab humano die.

Quia corruptum erat Corinthiorum de Apoſtolo iudicium, illud repudiat & contemnit, & ſimul ſuam innocentiam & fidelitatem teſtatur aduerſus eos, qui vel ipſius doctrinam vel vitam ſugillabant: Humanum diem vocat humanum iudicium, idq; metalepſi. Nam dies reis dici ſolet, & ſcriptura diem Domini vocat, diem extremo iudicio deſtinatum. Hoc iudicium ideo humanum vocat, quia non ex veritate & ſententia Domini pronunciatur, ſed ex libidine hominum, quorum iudicium vel errore vel malicia deprauatum eſt. Alioqui cum homines ex veritate & ſententia Dei iudicant, cum doctrinam ſuam, tum vitam debent pij paſtores hominum iudicio ſubijcere. Non ergo hic damnat Paulus priuata charitatis iudicia, nec ciuilem aut Eccleſiaſticam politiam: perperam proinde faciunt, qui hoc Pauli di-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

li dictum ad genus vniuerſum transferunt, cum ad certam hypotheſin referri debeat: videlicet cum homines ſine verbo Dei vel de doctrina noſtra, vel de vita iudicare temere præſumunt. Exemplum hoc Pauli pijs paſtoribus imitandum eſt, vt ſic & doceant & vitam ſuam componant, vt nullius hominis formident iudicium: Sed crimina obiecta quantum in ſe eſt purgent: quorum purgatio ſi non recipiatur, conſolentur ſe bonitate cauſæ.

Sed neque meipſum dijudico, Nullius enim mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum, ſed Dominus is eſt qui me dijudicat.

Probat ſe non iudicandum a Corinthijs, quantus ſit vel non ſit, ex eo quod ipſe qui optimus eſt ſui cognitor, non ſeipſum dijudicet quantus ſit vel non ſit. & ætiologiam addit cur non audeat ſeipſum iudicare, nempe ideo, quia etſi nullius culpæ in apoſtolatu ſuo ſit ſibi conſcius, non tamen ex eo ſe iuſtum coram Deo agnoſcat. Deinde quia Domini eſt iudicare de cuiuſq; hominis dignitate uel indignitate. Neq; tamen ſimpliciter adimitur hominibus, his verbis iudicandi poteſtas de doctrina & vita, ſed quatenus Domini iudicio ſpreto ſuum ſubſtituunt homines, vel errore decepti vel malicia adducti. ſunt ergo hæc Pauli verba vt ſuperiora, non ad genus vniuerſum, ſed ad certam ſpeciem referenda.

Itaq;

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Itaque ne ante tempus quicquam iudicetis donec venerit Dominus, qui & illuſtrabit occulta tenebrarum, & manifeſtabit cogitationes cordium, & tunc laus erit vnicuiq; a Domino.

Concluſio eſt, in qua clarius aperit, quale iudicium improbet, nempe pręceps & temerarium: quale fuit Corinthiorum de rebus occultis & incognitis: Quarum iudicium ſolius Domini eſt, qui nouit occulta cordium. Is enim non externam laruam reſpicit, ſed intima cordis intuetur. Hinc vtilis ſumatur doctrina, videlicet ne temere & præcipitanter ex opinione de vllis rebus iudicemus, multo minus de prorſus occultis & incognitis. Hinc confirmatur iſtud vulgare dictum, De occultis non iudicat Eccleſia.

Hæc autem fratres transfiguraui in meipſum & Apollo propter vos, vt in nobis diſceretis ſupra id quod ſcriptum eſt non ſentire, vt ne vnus pro alio inflemini aduerſus alterum.

Summam eorum quæ hactenus tractauit exponit, videlicet ne quis arroganter ſe alij præponat huius vel illius doctoris nomine, ſed potius ſinguli in ſimplicitate humilitatem & concordiam colant: quod autem dicat Apoſtolus: hæc transfiguraui in me et Apollo, vt in nobis diſceretis &c. Hunc habet ſenſum, Ego exempli gratia in me &

Apollo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Apollo tranſtuli omnia,vt in vos noſtrum exemplum transferatis, diſcatiſq; noſtro exemplo neminem arroganter & nominatim carpere,ſed potius humiliter de vobis ipſis iudicare omni faſtu & arrogantia excluſa. Hinc plurimæ doctrinæ colligi poſſunt. Prima, quod ſuperbia initium & cauſſa ſit omnium contentionum. Secunda, quod miniſtri Euangelij alijs exemplar humilitatis & aliarum virtutum eſſe debeant. Tertia, quod exemplo Pauli neminem, quantum quidem fieri poteſt, ſine læſione doctrinæ cœleſtis nominatim carpere debeamus. Nam inde maior ira,vnde prouenit diſcordia,naſcitur, Nemo enim audiens (vt ait Ambroſius) nomen ſuum taxari aut eius cui fauet,contentus eſt tacere. Tacito autem nomine ſi quis audiens, etſi de ſe dictum intelligat,dictum diſſimulat. Quarta, quod cum præcones verbi, tum auditores, ſedulo humilitatem colere debeant & concordiam,Bene enim dixit qui ait,Concordia res paruæ creſcunt, diſcordia magnæ dilabuntur.

Quis enim te dijudicat?

Ratio,cur alius aduerſus alium inflari non debeat per obiurgationem. Obiurgat enim arrogantes doctores,qui ob ſua eximia dona alios tanquam ex alto deſpiciebant,Etſi autem verborum Pauli hic ſenſus:Quis te dijudicat,hoc eſt,quis te ſegregat à cæterorum grege,læta ſententia,vt alij

pro te

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

præ te pro nihilo habeantur, vt contra eos inflari tibi liceat? Num Deus hoc facit? minime, ſed homo vanus & animi tui ſuperbia, quæ facit vt donis Dei abutaris in aliorum contemtum.

Quid autem habes quod non accepiſti? quod ſi etiam accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis?

Ratio obiurgationis per prolepſin, Anteuertit enim eum qui obijcere potuit, ſe præ alijs eloquentia & doctrina aut etiam alijs virtutibus eminere, Ideoque merito præſtantiorem haberi, ſed hoc à cauſa ſumto argumento diluit. Nemo merito ob gratuita dona et aliunde accepta gloriari poteſt in aliorum contemtum. Quicquid autem habet aliquis, vel doctrinæ, vel eloquentiæ, vel etiam aliarum rerũ, gratuitum eſt et à Deo gratis acceptum. Igitur nemo talibus donis efferri debet & alios præ ſe contemnere, quibus pauciora aut minora dona contigiſſe videntur. Hic locus nos admonebit: Primo gratitudinis erga Deum, à quo omnia bona accepimus quæ poſſidemus. Deinde admonebit nos humilitatis, ne ob donorum eminentiam alios ſpernamus. Poſtremo nos admonebit hic locus rectæ diſpenſationis rerum quas à Domino accepimus, nempe vt iuxta voluntatem eius (à quo omnia bona quæ habemus accepimus) ea diſpenſemus. Præterea euertit hic locus dogma Papiſticum, de meritis. Nam generalis eſt

ſitio, quid habes quod non accepiſti?

Iam ſaturati eſtis, iam ditati eſtis ſine nobis, regnum adepti eſtis, Atque vtinam ſane regnum eſſetis adepti vt & nos vobiſcum regnaremus.

Obiurgatio Ironica eſt qua auditores, qui ſibi placebant in nouis doctoribus, obiurgat: & ſimul eos ingratitudinis inſimulat, qui per ipſum & Apollo edocti erant, Iam ſuum profectum Pſeudoapoſtolis acceptum ferunt. eſt autem magna inhumanitas de donis Dei gloriari, & interea eos per quos ea dona accepimus, contemnere, aut etiam eadem alijs autoribus aſſcribere. Saturitatis diuitiarum & regni vocabulis ſummam felicitatem deſignat, quam ſe adeptos eſſe per nouos ſuos magiſtros putauerunt Corinthij. Hanc felicitatem teſtatur ſe illis non inuidere, modo non eſſet imaginaria & ficta. Nam ea demum eſt vera felicitas, illud verum & glorioſum eſt regnum, vbi Chriſtus per ſuum Euangelium in cordibus hominum habitat. ibi enim animæ ſaturitas, ibi theſauri cœleſtes, ibi denique regnum gratiæ & ſalutis.

Exiſtimo enim, quod Deus nos poſtremos Apoſtolos demonſtrauerit tanquam morti deſtinatos, eo quod theatrum facti ſumus mundo & Angelis & hominibus.

Ratio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ratio per Ironiam, & loquitur ex hypotheſi Corinthiorum, ſenſus autem ſimpliciſſimus hic eſt: Si ita metiri oportet miniſterium & apoſtolatus dignitatem, vt vos facitis, nos ſcilicet vltimi Apoſtoli non ad miniſterium, quo regnum Chriſti erigitur, ſed ad mortem tantum erimus deſignati à Domino, & quidem poſt acerbiſſimas quaſque ignominias. atqui prorſus aliter ſe res habet, neque noſtis, vtut gloriamini vos regnum adeptos eſſe per arrogantes veſtros Doctores, quid ſit de Chriſti regno & Eccleſia iudicandum. Porro cum nominat angelos & homines, per diſtributionem exponit quid per mundum intelligat, nempe omnem rationalem creaturam, vt ſunt boni & mali angeli & homines.

Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto: nos infirmi, vos autem validi: vos glorioſi, nos autem ignominioſi.

Contentio eſt Ironica, qua deridet Corinthiorum vanitatem, quod inuerſo ordine filij & diſcipuli, prudentes, Validi & nobiles videri velint coram mundo: cum pater, ſtultus, infirmus & ignominioſus haberetur omnibus mundi probris expoſitus. Proinde hic eſt ſenſus. Ego veſter Apoſtolus ſuſtinui in mundo haberi ſtultus, ignominioſus, vt qui carnis ſapientiæ, viribus, & nobilitati renunciauerim, vt in ſolo Chriſto

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

gloriari poſſim, quomodo ergo conueniet, vt vos iam prudentes, validi & glorioſi coram mundo habeamini?

Ad hanc enim horam vſque, & eſurimus & ſitimus, & nudi ſumus & colaphis cædimur, & incertis ſedibus erramus, & laboramus operantes proprijs manibus.

Aetiologia eſt, Reddit enim rationem cur coram mundo dixerit ſe ſtultum, ignominioſum, & infirmum: ſumto argumento à vitæ ſuæ conditione. Hinc admonemur quanta conſtantia debeant præcones verbi in miniſterio Euangelij verſari, nempe vt nullis iniurijs aut aduerſis fracti à miniſterio deficiant. Deinde docet hic locus quod nihil deroget Eccleſiaſticæ functioni, ſi quis verbi miniſter paupertate coactus victum ſibi quærat honeſto artificio.

Maledictis laceſsiti, benedicimus: perſecutionem patientes, ſuſtinemus: conuitijs affecti, obſecramus. quaſi purgamenta mundi facti ſumus, omnium reiectamentum vſque ad hunc diem.

Hæ Antitheſes ſignificant paulum voluntaria quadam humilitate præditum fuiſſe in calamitate ferenda: quod ſane non carnis opus erat, ſed virtus ſpiritus Dei renouantis cor Pauli, ac ipſum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ipſum ſubijcientis ſpiritus imperio. Eſt autem hoc demum reddere bonum pro malo, & iuxta Chriſti mandatum orare pro perſequentibus nos. Hoc Pauli exemplum non ſolum pios miniſtros, verum etiam alios omnes qui veri Chriſtiani cenſeri volunt, imitari oportet. Porro Græcæ voces περικαθάρματα *&* περίψημα *hoc modo differunt:* περικάθαρμα *proprie eſt quicquid de re lurida abraditur & abijcitur: vt quod de re reliquum manet mundius conſeruetur, vnde ſacri homines hac voce ſignificabantur, quorum capita pro ſalute Reipub. deuouebantur, Quales fuerunt Decius, Codrus, Oedipus, Achan & ſimiles. Hinc Paulus Apoſtolos ipſos, quia tales vulgo habebantur ab impio mundo,* περικαθάρματα, *hoc eſt, piacula vocat:* περίψημα *autem proprie eſt quicquid limando deteritur & abijcitur, Metaphorice pro homine reiectaneo hoc loco accipitur. Hinc ſe conſolentur miniſtri Euangelij, cum ſe ab ingrato mundo contemni animaduertunt: neque enim ſunt meliores Apoſtolis ipſis, qui eandem experti ſunt fortunam.*

Non quo pudorem vobis incutiam hæc ſcribo, ſed vt filios meos dilectos admoneo.

Mitigat correptionem, eius fine propoſito, qui non eſt vt pudore afficiantur Corinthij, ſed potius vt admoniti ſe emendent, vt exemplo Apoſtoli

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

humilitatem diſcant depoſito faſtu. Obſeruetur hic modus & finis correptionis Eccleſiaſticæ, quæ quidem pro modo delicti moderanda eſt, & in emendationem ſalutemque eorum qui corripiuntur ordinanda: quod tum demum fit, quando ij qui corripiuntur intelligunt ex amico & paterno animo proficiſci obiurgationem, & tendere ad ipſorum emendationem.

Nam etſi decem millia pædagogorum habueritis in Chriſto, non tamen multos patres: in Chriſto enim Ieſu per Euangelium ego vos genui.

Ratio eſt cur Corinthios filios appellauerit, à natura relatiuorum ſumta, & amplificata comparatione. Ego pater veſter ſum in Chriſto, Ergo vos mei filij in Chriſto. Antecedens probat à definitione patris cum ait, In Chriſto Ieſu per Euangelium vos genui. Præclara ſane natiuitas eſt in Chriſto naſci, & fieri Chriſti membra per ſemen incorruptibile Euangelium: quod vt iacitur à præconibus verbi per prædicationem Euangelij, Ita fide in agrum cordis recipitur, vt filij Dei naſcantur. Transfertur autem hæc gloria quodammodo ad miniſtros Euangelij, propterea quod organa ſint Dei quibus vtitur in ſpargendo Euangelij ſemine. Porro collatio eo ſpectat, vt Corinthij in memoriam reuocent, ſe per Apoſtolum tan tam dignitatem nactos eſſe, quod noui ſint in Chriſto

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Chriſto facti homines, atque ideo ingratos eſſe ſubindicat eos quod parum memores videantur eſſe tanti beneficij. Ex hoc loco primum colligamus, quæ ſit miniſterij Euangelij dignitas per quod homines Ieſu Chriſto inſerti nouæ naſcuntur creaturæ. Deinde qualis effectus mutuus præconum & auditorum eſſe oporteat, nempe vt illi hos vt filios complectantur. Hi autem illos vt patres reuereantur & colant. Cæterum, quæſtio quæ oritur ex verbis Pauli facile diluitur: cum enim quæritur, num ſoli illi paſtores patres habendi ſint, qui, vt Paulus, primi homines adducunt Chriſto per Euangelium, & eorum ſucceſſores pædagogi tantum habendi ſint, Ita reſpondendum eſt, ſi comparatiue interrogatur, iſti ſoli patrum titulum merentur, qui primi homines Chriſto adducunt, reliqui autem pædagogi ſunt: at ſi ſine comparatione quæritur, patres agnoſcendi ſunt omnes, qui Euangelium docent, ſiue primi ſunt ſiue eorum ſucceſſores.

Obſecro ergo vos imitatores mei eſtote.

Concluſio eſt, per exhortationem. Cum honeſtorum liberorum ſit à patribus non degenerare, ſed eos potius in omnibus honeſtis imitari: Hortor vos filios meos vt me imitemini, deponentes faſtum, ſuſtinentes crucis contumeliam, ſectantes humilitatem & ſanctam concordiam aliaſque

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

virtutes. Cæterum hic duo obſeruanda ſunt: primum, quod pij paſtores debeant eſſe forma virtutum, quas grex imitari debeat. Secundum, quatenus imitari oporteat paſtores, nempe quatenus nos ducunt ad Chriſtum ſincera doctrina & ſancta conuerſatione: id quod ipſe Paulus infra explicat capite vndecimo, vbi ait: imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti.

Hac de cauſa miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus dilectus, & fidelis in Domino, qui vobis in memoriam reducet vias meas quæ ſunt in Chriſto, quemadmodum vbique in omni Eccleſia doceo.

Prolepſis eſt ſiue præſumtio, qua anteuertit eorum obiectionem qui arrogantius obijcere poterant, Quomodo te imitabimur cum abſis, quomodo ſciemus, qualis ſit tua vita? Reſpondet Paulus, ea de cauſa ſe Timotheum miſiſſe, cui vt fidem habeant, pauciſſimis verbis eum commendat Corinthijs: cuius commendationis duæ ſunt partes. Prima, per quem Timotheus in religione ſit inſtitutus. Multum enim refert per quem rudimenta religionis percepimus. Nam ea prima ſemina tenacius adhæreſcunt, & veluti liquor infuſus perpetuum odorem conſeruant, iuxta illum prouerbialem verſiculum: Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem, Teſta diu. Cum ergo

Pau-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Paulus vocet Timotheum dilectum filium, ſignificat ſe illum genuiſſe in Domino, per fidelem inſtructionem in Euangelio Chriſti. Proinde hæc commendatio eſt ſinceritatis in doctrina religionis. Altera commendationis pars pertinet ad officium paſtorale. Nam cum illum fidelem in Domino vocat, exprimit id quod in principio huius capitis dixit, requiri in miniſtris, nempe vt fidelis aliquis reperiatur. Eſt ergo commendatio fidelitatis in officio, quæ eo ſpectat, vt Corinthij narranti Timotheo fidem adhibeant. Abſoluta commendatione ſubiungit quidnam Timotheus apud Corinthios faciat, nempe vt reducat eis in memoriam vias Pauli, hoc eſt, quomodo doceat & viuat, & quam conſtans ſit eius & docendi & viuendi ratio.

Proinde ac ſi non ſim ad vos venturus inflati ſunt quidam.

Cauſam cur criſtas erigant Pſeudoapoſtoli aſſignat, quæ eſt Apoſtoli abſentia, qui preſens facile illorum faſtum reprimere poſſet.

Veniam autem breui ad vos, ſi dominus uoluerit, & cognoſcam non ſermonem inflatornm, ſed virtutem.

Promittit Apoſtolus ſe ad Corinthios venturum & repreſſurum arrogantiam eorum, qui de ſua eloquentia & excellentibus donis ſuperbius gloriabantur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Non enim in ſermone regnum Dei eſt, ſed in virtute.

Ratio cur non velit Pſeudoapoſtolos æſtimare ex ſermone, ſed ex virtute. miniſtri enim Euangelij æſtimandi ſunt ex eo per quod regnum Dei inter homines adminiſtratur, & Deus inter nos regnat, Sed regnum Dei inter homines adminiſtratur, non garrulitate & inani verborum tinnitu, ſed virtute, hoc eſt, zelo propagandi regni Dei, deſiderio illuſtrandæ gloriæ Dei, Timore Domini, inuicta conſtantia, conſcientiæ puritate, humilitate ſancta & pura conuerſatione & huiuſmodi alijs dotibus, quæ neceſſariæ ſunt ad ædificationem regni Dei. Proinde miniſtri Euangelij non æſtimandi ſunt ex ſermone tantum, ſed ex virtute potius, quæ veluti anima ſermonis eſſe debet. hoc ergo loco commendatur veris miniſtris verbi iuſta adminiſtrandi regnum Dei ratio: quæ in virtute (qua continetur quicquid huc ſpectat & ad hunc finem deſtinatur, vt inter nos regnet Deus) conſiſtit.

Caput V.

Summa capitis quinti.

OBiurgatis Corinthijs quod fornicarium de ſuo cœtu non excluſerint, præcipit Apoſto- *lus*

lus vt eum vna ſecum excommunicent, redditq; cauſas cur flagitioſi in Eccleſia ferendi non ſint.

Ordo & partes capitis quinti.

Quatuor huius capitis partes conſtituantur. Quarum prima eſt obiurgatoria. obiurgat enim Corinthios Apoſtolus quod incœſtuoſum non excluſerint. Secunda, mandatum, modum & finem excommunicationis continens. Tertia eſt exhortatio ad vitæ innocentiam. Quarta, in quoſnam excommunicatione animaduertendum ſit exponit.

Exegeſis quinti capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Quid vultis, cum virga veniam ad vos, an cum charitate & ſpiritu manſuetudinis?

Propoſitio obiurgatoria eſt, paternis mitigata affectibus, ac ſi diceret: cogitate quid meriti ſitis veſtris prauis moribus: qui ſane vt filij inobedientes, virga, id eſt, paterna caſtigatione digni eſtis. hic locus, quomodo paſtores cum ſuis auditoribus agere debeant, docet. Primũ enim paternam charitatem & paternos affectus erga eos per-

perpetuo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

petuo retinere debent. Deinde ex hac charitate leniter & manſuete, quantum fieri poteſt, omnia agent, Tertio cum opus ſit virga, ei non parcent, ſed ſeuerius caſtigabunt ſcelera, ita tamen ne paternos affectus exuiſſe videantur.

Omnino auditur inter vos ſcortatio, & eiuſmodi ſcortatio, quæ ne inter gentes quidem nominatur, vt quis vxorem patris habeat.

Ratio obiurgationis, quod in ſuo cœtu ferant hominem, qui propriam nouercam in vxorem duxit, Quod ſane factũ collatione exaggerat, nempe quod talis ſcortatio ne inter gentes quidem nominetur. cum inquit inter vos, Emphaſin habet, ac ſi dicat, nequaquam ferendum eſt, vt vos qui in familiam Dei per prædicationem Euangelij aſciti eſtis, vt huiuſmodi nefandis ſceleribus polluamini. Hic locus primum nos docet turpiſſimum eſſe, Chriſtianos Ethnicos ignaros Dei ſuperare turpibus factis. Deinde teſtatur hic locus, lege naturæ certos conſanguinitatis & affinitatis gradus prohiberi: qui Leuit. 18. enumerantur.

Et vos inflati eſtis, & non potius luxiſtis, vt tolleretur de medio veſtri, qui facinus hoc patrauit.

Præſumtio eſt, poterant enim Corinthij obijcere non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

re non ſe, ſed autorem tantum iſtius facinoris obiurgandum eſſe: ſed Paulus reſpondet, non vnum tantum in vitio & culpa eſſe, ſed totum illum cœtum vnius ſcelere contaminatum. Hinc igitur tria diſcamus. Primum, crebros fratrum lapſus humilitatem nos debere docere. Secundum, quod non ſolum noſtra verumetiam aliena delicta lugere oporteat, quo emendentur delinquentes. Tertium, vt ſeueritatem exerceamus in publicos lapſus, quo diſciplina aliqua honeſta in Eccleſia ſeruari poſſit.

Ego quidem certe & abſens corpore, præſens autem ſpiritu iam iudicaui tanquam præſens eum qui hoc ita perpetrauit in nomine Domini Ieſu Chriſti, congregatis vobis & meo ſpiritu, Cum potentia Domini noſtri Ieſu Chriſti, eiuſmodi inquam hominem tradere Sathanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluetur in die Domini Ieſu Chriſti.

Hæc Pauli verba tria continent, Iudicium Pauli quod vice mandati eſt, modum excommunicationis, & eiuſdem finem legitimum. Iudicium ipſum cum mandato tacitam reprehenſionem continet. Nam cum ait: ego tanquam abſens corpore, præſens vero ſpiritu, hoc eſt, animo & voluntate iudicaui iſtum incœſtum tradendum Sa-

thanæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

thanæ, ſignificat multo magis Corinthios ipſos qui cum eo conuerſationem quotidianam habebant, debuiſſe iſtum impurum ab Eccleſia ſua excludere, ne totum corpus Eccleſiæ vnius contagione pollueretur. Tradi autem Sathanæ, nihil aliud eſt quam haberi tanquam Ethnicum & publicanum ſeu excommunicari, hoc eſt, excludi & ſegregari ex communione Eccleſiæ, id eſt, regni Chriſti, niſi quod malum excommunicationis hac oratione expreſſius ſignificatur. Nam duo tantum ſpiritualia regna ſunt in hoc mundo: Vnum Chriſti, alterum Sathanæ, Neceſſe eſt, vt qui alterutro horum excluditur in alterum includatur. Chriſtus in Eccleſia regnat tanquam hominum ſaluator & mediator. Sathan extra Eccleſiam regnat ac ſuo imperio ſubiectos habet, quotquot Chriſti iugum ſubire recuſant. Eſt enim ſpiritus agens in filijs contumacibus, qui & princeps mundi huius & Deus huius ſeculi appellatur. aptiſſime ergo cum extra Eccleſiam ſint impij dicuntur tradi Sathanæ, quotquot iuſta Eccleſiæ cenſura ab Eccleſia excluduntur, ſeu excommunicantur. hinc proinde colligamus, quam graue ſit malum à ſocietate Chriſti & Eccleſiæ excludi, quod nihil aliud eſt quam denuo mancipari Diabolo, vt in ipſis rurſus operetur. Admoneamur ergo timoris Domini & veræ pœnitentiæ, ne quid deſignemus propter quod ab Eccleſiæ conſortio merito excludamur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

damur. Iam modus excommunicationis nobis explicandus eſt, in quo omnium primum eſt neceſſaria cognitio facti criminalis & autoris facti. Nam ſi conſtiterit de facto cuius autor eſt incognitus, externæ excommunicationi nullus eſt locus. Quare temere faciunt illi, qui fulmina excommunicationis eiaculantur in ignotos, & ſtultius adhuc faciunt, qui abſentes & deſertores Reipublicæ ob aliquod enorme facinus excommunicãt. Fruſtra enim excluduntur de noſtro cœtu qui vel ſponte ſua vel coacti à noſtro cœtu diſcedunt. præſertim cum talis excommunicatio finibus legitimæ excommunicationis nequaquam ſubijciatur. Deinde cognitis facto & autore facti, iudicium ſenatus Eccleſiaſtici in bene conſtituta Eccleſia fieri debet, in quo conuinci oportet reum: qui conuictus ſi vere reſipuerit non eſt ex ſocietate ſeparandus, ſed eius reſipiſcentia, ſi factum vulgo innotuit Eccleſiæ toti, per paſtorem declaranda eſt, & vbi ipſe reus coram Eccleſia lachrimis & confeſſio facti teſtatus fuerit ſuum lapſum, ac ita Eccleſiæ deprecando ſuam culpam ſatisfecerit, Inuocato nomine Dei paſtor reum publice abſoluet, iam reconciliatum Eccleſiæ. Exhortando ipſum vt in poſterum ſibi diligentius caueat, ne quid deterius ipſe fiat. At ſi factum paucis admodum innotuit, ſufficit vt ab ijs corripiatur, coram quibus reus peractus eſt. Verum ſi conuictus coram iudicio noluerit

reſipiſce-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

reſipiſcere, & veræ reſipiſcentiæ notæ non apparuerint, ſententiam excommunicationis ferant delecti iudices in presbyterij conſiſtorio, adhibito in conſilium verbo Dei, cum quo verbo Chriſti poteſtas coniuncta eſt: vnde tota excommunicationis virtus dependet. Nam vt verbum Dei eſt regula, & veluti Lydius lapis ad quem examinabitur factum quodlibet, Ita poteſtas Chriſti facit vt ratum habeatur in cælo, quod hic in mundo ab hominibus agitur: Contra vero vbi iudices verbo Dei deſtituuntur, Chriſtum à ſua parte non habent. Quare fulmen excommunicationis quod vibrant in fumum abit, & nequaquam in cælum pertingit, nec nocet ei in quem innocentem exercetur. Nequaquam enim ratum eſt in cælo, quod homines ſtulti ſine verbo Dei hic in terris agere præſumunt. Deinde vbi iam conſtiterit de enormitate facti ex verbo Dei & de impœnitentia, ex parte rei, charitas ex parte totius corporis Eccleſiæ, & ædificatio communis, in conſilium adhibenda eſt. Nam vt charitas facit, vt omnia agant in bonum & ſalutem rei, ſi vltimus finis excommunicationis ſpectetur: ita ædificationis cogitatio euentum, quod ad totam Eccleſiam attinet, ſpectat. Nam ſi facit ad Eccleſiæ conſeruationem & communem ædificationem excommunicationis ſententia, recte et grauiter feratur, Sin minus, ſed potius ad deſtructionem propter peccantium multitudinem facit: cauendum eſt, ne

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ita vni membro remedium adhibeatur, vt malum ipſum contagionis in totum corpus ſerpat: quare hic regulas Auguſtini, quas in Enchiridio poſui ſequamur. Porro vbi iam iudicium excommunicationis in conſiſtorio presbyterij in reum latum fuerit, debet paſtor congregata Eccleſia, non ſine ſignificatione ingentis doloris & inuocatione nominis Chriſti, ſententiam excommunicationis toti Eccleſiæ exponere, ac ita cum poteſtate Chriſti reum in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti excommunicare, & prohibere ne quis familiarem conſuetudinem cum excommunicato habeat, niſi quatenus reus vel docendus eſt, vel adhortandus ad reſipiſcentiam. Cæterum, excommunicationis fines reliqui ſunt, qui ſunt tres, Nam ſi Deum reſpicis in Dei familia non eſt ferendus, qui non poteſt illic eſſe ſine contumelia nominis Dei. Si Eccleſiam ſpectas, ab ea excludendus erit ex cuius contagione periculum eſt, ne ea plures inficiantur. Poſtremo ſi reum conſideras, in iſtum finem feratur excommunicationis ſententia, vt caro rei intereat, & ſpiritus ſaluetur in die Domini Ieſu Chriſti. Quemadmodum Paulus hic docet. Verum quia oratio Pauli ambigua eſt, (nam quid interitus carnis & quid ſalus ſpiritus ſit inter omnes non conuenit) declaratione quadam indiget, quam declarationem petemus partim ex fine communicati inceſti & euentu, partim ex vſu vocum quibus hoc loco Apoſtolus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

vtitur. excommunicatus incœſtus non eſt ita traditus Sathanæ vt interiret caro, hoc eſt corpus rei. Nam poſtquam reſipuit incœſtus in Eccleſiam Corinthiacam receptus eſt. Quare finis excommunicati incœſti non fuit vt interiret corpus, ſed vt ipſe pudore ſuffuſus & dolore compunctus tandem reſipiſceret. Caro ergo hoc loco non ſubſtantiam ſed qualitatem ſignificat. iam autem caro quoties pro qualitate capitur & opponitur ſpiritui, vt hoc loco, ſignificat vitioſitatem naturæ ſeu veterem hominem: quæ caro tum interire dicitur quando vera pœnitentia conuertimur ad Deum & vitioſis affectibus renunciamus, ſubijcientes nos ſpiritu renouationis, hoc eſt, obtemperantes nouis motibus quos in conuerſis excitat ſpiritus ſanctus. Eſt ergo ſenſus huius loci germanus, non vt miſer iſte pereat, ſed vt ſaluetur, id eſt, vt cum ipſe pudore ac triſticia ſapere didicerit, Caro quæ in hoc præcipitium ipſum abripuit funditus pereat: Spiritus autem qui videbatur in certamine prorſus occubuiſſe, erigat ſeſe iterum nec aboleatur, ſed carne interempta ſuperſtes maneat. Nam hic eſt finis Eccleſiæ propoſitus, non modo in extremo illo remedio, ſed etiam in omnibus tum admonitionibus, tum reprehenſionibus, vt caro dometur, & ſpiritus confirmetur. Cæterum quo huius loci plenior ſit explicatio, duæ queſtiones nobis explicandæ ſunt, quarum prior eſt: Num neceſſaria ſit excommunicatio, vbi pius præſi-

præſidet magiſtratus? Altera, num errata iuris in ijs rebus quæ ad hanc externam vitam pertinent, excommunicatione caſtiganda ſint nec ne? Quantum ad priorem quæſtionem attinet: num neceſſaria ſit excommunicatio, vbi Chriſtianus eſt magiſtratus? hoc tenendum eſt. cum alia ſit magiſtratus ciuilis, & alia miniſterij Eccleſiaſtici functio, diuerſam quoque eſſe vtriuſque rationem. Nam tametſi ſibi mutuo auxiliares manus porrigunt, eiuſdemq; Eccleſiæ ſunt membra: tamen quia diuerſa ſunt membra, non idem ſpeciale officium habent, nec eundem finem proximum. magiſtratus officium eſt pœnis corporalibus punire ſontes qui ſuam violarunt legem, Idque in hunc finem, vt legum ſuarum maneat autoritas, tranquillaque ſit Reſpublica: Eccleſiæ autem eſt, peccata quæ pugnant cum lege Dei punire gladio ſpirituali, Alia lenius, Alia ſeuerius pro ratione culpæ, Idque in hunc finem, vt qui peccauit reſipiſcat pœna admonitus, ac ita in familiam Dei emendatus recipiatur. Ex his perſpicuum eſt, non ſolum vtramque functionem ſibi inuicem debere manus porrigere auxiliatrices, verumetiam vtramque ſuo fungi officio debere in corrigendis peccatis, quo offenſa Dei quantum fieri poteſt caueatur. Reſtat altera quæſtio: num errata Iuris, dum petitur iudicis ſententia, excommunicatione punire liceat? vt ſi quis agrum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſibi vendicet, exiſtimans ipſum ad ſe ſpectare. hanc quæſtionem diluit Paulus, qui in ijs quæ ad vitam hanc externam ſpectant, quæ ipſe βιωτικὰ appellat requirit iudicium ciuile, quo erratum manifeſtatur iudicis voce. Verum ſi quis contumaciter reclamauerit iudicis ſententiæ, nouo ſe obſtringit reatu, quem punire vtrumq; magiſtratum oportet. vt ſi quis agrum retinere conaretur contra iudicis ſententiam, ſine prouocatione ad ſuperiorem iudicem, is quia errato iuris contumaciam adiunxit rectius edoctus, vt contumax iure puniendus erit. Porro, quæſtiones de lapſuum generibus & de peccatis multitudinis &c. in Enchiridio copioſe explicantur.

Non eſt bona gloriatio veſtra.

Repetit obiurgationem. Corinthij non ſolum efferebant ſe ob ſua inſignia dona ſupra alios, ſed etiam in vitijs ſibi placebant, dum Corinthium inceſtum tanquam re bene geſta in ſuo ferebant cœtu. Locus memorabilis, quod alienus lapſus ad nos quoque pertineat, ſi eum non emendemus, modo potuerimus. Deinde admonet nos hic locus humilitatis & communis imbecillitatis.

An neſcitis, quod paululum fermenti totam Maſſam fermentat?

Ratio allegorica eſt : quæ integra ſimilitudine explicari poteſt hoc pacto : Sicut paululum fermenti

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

menti totam maſſam fermentat: ita paucorum vitia totam congregationem ſua contagione inficiunt: Ut enim hic fermentum ſocietatem vnius vitioſi cum alijs notat, ita maſſa vniuerſum Eccleſiæ corpus ſignificat. Hic obſeruetur finis medius excommunicationis, qui eſt ne corpus vniuerſum Eccleſiæ, contagione vnius membri inficiatur, iuxta vulgares verſiculos:

Morbida facta pecus totum corrumpit ouile:
Ne maculet reliquas, eſt ſeparanda gregi.

Expurgate igitur vetus fermentum vt ſitis noua Maſſa, vt eſtis Azymi.

Exhortationis huius occaſionem ſumit ex ratione Allegorica, quæ præceſſit: & tranſit ab hypotheſi ad theſin, ſeu à ſpecie ad generalem doctrinam, quod ſæpe tum Prophetæ tum Apoſtoli & alij non inepti miniſtri verbi facere conſueuerunt. Nam hic in genere hortatur Corinthios ad vitæ puritatem, ne ſinant ſe vllo aut doctrinæ aut morum fermento corrumpi. Ut vetus fermentum Phariſaicum faſtum, doctrinam corruptam & hypocriſin vocat, Ita nouam maſſam vocat renatos in Chriſto Ieſu, cuius ſanguine purgati in Dei conſpectu apparent Azymi, id eſt, fermenti expertes, hoc eſt, puri & ſine faſtu in doctrina & ſine prophanitate & hypocriſi in moribus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Etenim paſcha noſtrum pro nobis imolatus eſt Chriſtus.

Ratio exhortationis ex collatione veteris & noui paſchatis ſumta: quæ collatio vmbræ ad veritatem illuſtrior ſit hoc modo: Quemadmodum in veteri populo mactato phaſe, id eſt, agno tranſitionis, fermento abiecto, Azymis, id eſt, panibus infermentatis veſcebantur: ita exhibito vero phaſe, hoc eſt, agno immaculato, qui eſt Chriſtus Ieſus, oportet vt abiecto fermento prauæ doctrinæ & hypocriſeos Azymis veſcamur. Notandum eſt, quod paſcha hic non certum anni tempus ſignificet, ſed metonymice agnum, hoc eſt, Chriſtum Dominum, qui in ara crucis mactatus eſt, cuius ſanguine aſperſus populus Dei, a ſeruitute liberatur, & in libertatem veram vindicatur.

Itaqꝫ feſtum celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento nequitiæ & maliciæ: ſed in Azymis ſinceritatis & veritatis.

Concluſio exhortationis, quæ ex collatione vmbræ ad veritatem infertur, hoc ſenſu: Quemadmodum in veteri populo mactato agno phaſe, celebrarunt feſtum Azymorum per ſeptem dies, hoc eſt, comederunt dulces panes carentes omni fermento: Ita noſtro agno mactato pro nobis, viuamus vitam in ſinceritate & veritate. Azymos ergo Paulus interpretatur ſinceritatem & verita-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

veritatem. Illa opponitur fermento doctrinæ & fermento veteri: hæc hypocriſi & prauis moribus, quos Paulus malitiæ & nequitiæ nominibus deſignat. Vult ergo Paulus vt qui feſtum phaſe celebrant, hoc eſt, qui vere credunt, Chriſtum pro ſe paſſum eſſe & factum piacularem victimam, ſinceram doctrinam amplectantur & innocentem vitam degant.

Scripſi autem vobis in Epiſtola, ne cōmiſceremini cum ſcortatoribus, ac non omnino cum ſcortatoribus huius mundi, aut cum auaris, aut cum rapacibus, aut idololatris, alioqui deberetis e mundo exire.

Reuocat Corinthijs in memoriam de quibus eis antea ſcripſerat, & diſtinguit inter flagitioſos qui in ſinu Eccleſiæ reperiuntur, & inter eos qui extra Eccleſiam ſunt. illos excludendos monet propter cauſas ſupra notatas, hos autem non ita vitari poſſe ait, niſi in nouum quendam mundum migrare liceret: ſignificans maiorem eſſe malorum turbam, quam vt facile vitari aut emendari poſſit. Verum hoc tamen ita intelligendum eſt, vt cum ſceleribus eorum pijs nihil ſit commune: & vt Deus rite animo & corpore colatur, Sic Chriſtus cum Phariſæis & Publicanis cibum capiebat ac conuerſabatur.

At nunc ſcripſi ne commiſceamini,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſi quis cum frater nominetur , ſit ſcortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuiciator, aut ebrioſus, aut rapax, cum huiuſmodi inquam ne edatis quidem.

Recitat quædam ſcelerum genera exempli cauſa, quæ excommunicatione vult puniri : & ponitur hic propoſitio maior præſentis de incœſto excludendo diſputationis. Idololatriæ ideo mentionem facit, quia quidam (ſicuti patebit ex octauo capite) Ethnicis & Chriſtianis placere ſtuduerunt, atque idcirco interfuerunt ſacris Idolorum, pacis, vt aiebant, & concordiæ publicæ gratia: qui tamen fratres, hoc eſt, Chriſtianæ religionis profeſſores cenſeri voluerunt. Quemadmodum hodie multis accidit, qui cum volunt vtrique parti placere, Papiſtis multa tribuunt, ac etiam interdum laudant, ac interim Euangelici & eſſe & dici volunt : Verum Paulus id improbat, & vult tales excommunicationis pœna in viam rectam reuocari.

Quid enim mea refert etiam de extraneis iudicare? Nonne de ijs qui intus ſunt vos iudicatis? de extraneis vero Deus iudicat?

Ratio cur de extraneis, hoc eſt, ijs qui ſunt extra Eccleſiam, nolit ſibi iudicandi autoritatem ſume-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſumere. Nam cenſura Eccleſiaſtica tantummodo ad domeſticos Eccleſiæ ſe extendit, quod etiam Corinthiorum exemplo confirmat, cui aliam cauſam ſubiungit, nimirum quod ſolius Chriſti ſit et non cenſuræ Eccleſiaſticæ, alienos à fide pœna aliqua caſtigare.

Tollite igitur iſtum ſceleratum ex vobis ipſis.

Concluſio eſt, quæ ex his propoſitionibus conficitur: Si quis, cum frater nominetur, ſit flagitioſus, excommunicatione caſtigandus eſt, At iſte incæſtus frater eſt nominatus ac dederat Chriſto nomen, & hoc tamen ſcelus, quod rem cum nouerca habuerit, perpetrauit. Proinde excommunicatione, id eſt, excluſione ex veſtra ſocietate merito caſtigandus eſt.

Caput VI.

Summa capitis ſexti.

CHriſtianus aduerſus Chriſtianum iudicium ne petat ſub infideli iudice, ſed ſub fideli: aut potius patiatur iniuriam vel damnum, quam ſuum perſequatur ius coram infidelibus iudicibus. Chriſtiani non abutantur ſua libertate, nec ſcortationem inter res medias ponant, cum ſit grauiſſimum ſcelus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ordo & partes capitis ſexti.

Duæ ſunt huius capitis partes, Prior eſt inuectiua, & conſtat propoſitione & confirmatione. Inuehitur enim in eos, qui eo temeritatis progreſſi erant, quod fratres coram infidelibus iudicibus, propter res leues accuſarint, & non potius ipſi fideles iudices conſtituerint, aut etiam iniuriam aut damnum paſſi fuerint. Altera eſt confutatio & dehortatio. Confutat enim errorem eorum, qui abuſi libertate Chriſtiana, ſcortationem etiam rebus medijs annumerarunt. Deinde dehortatur grauiſſimis argumentis à ſcortatione, hortans vt Deum glorificent corpore & animo.

Exegeſis ſexti capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Audet aliquis veſtrum negocium habens aduerſus alterum, iudicari ſub iniuſtis & non ſub ſanctis.

Propoſitio eſt, qua increpat cum Corinthiorum litigādi ardorem, tum quod ſub iniuſtis iudicibus litigantes, expoſuerint Euangelium ludibrio prophanis

phanis hominibus, id quod audendi vocabulo innuitur: Ac ſi diceret Apoſtolus: Eone demum amentiæ proceſſiſtis, vt vos non pudeat palam Euangelium exponere prophanorum hominum obtrectationibus? plerunq; enim accidit, vt hominum vitia profeſſioni eorum aſſcribantur. Deinde propoſitionis altera pars requirit, vt controuerſias ſuas Chriſtiani coram ſanctis, hoc eſt, Chriſtianis & pijs iudicibus perſequantur. Hanc propoſitionis partem iuſta confirmatione confirmandam ſibi proponit. Verum hic diſcernendum eſt inter neceſſario & voluntarie litigantes. Illis licet ſuam iuſtam cauſam tueri, imo debent ſi res poſtulauerit etiam coram infideli iudice, vt ſi quis ab alio trahatur in iudicium, licet ſane imo neceſſarium eſt, vt coram ſuo magiſtratu, ſiue pius ſiue impius ſit, reſpondeat. His autem non licet fratribus lites intendere in foro infidelium, ne Euangelium male audiat, & contumelioſi videantur in fratres. Quare hic Pauli conſilium, quod paulo poſt ſequitur, ſequendum eſt, potiuſque ferenda eſt iniuria, quam vt eam perſequamur cum ludibrio Euangelij & contumelia fratrum. Verum quatenus Chriſtiano liceat cauſam ſuam coram iudice perſequi ſine peccato, in Enchiridio explicatum eſt.

DEINDE hoc quoque tenendum eſt, quod ſi Chriſtianis inferatur iniuria ab impijs & hoſtibus doctrinæ, liceat ipſis PAVLI

& mul-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

& multorum aliorum exemplo prouocare ad iudicem etiam (ſi res poſtulauerit) infidelem, quemadmodum Paulus fecit dum ad Cæſarem prophanum appellauit.

An neſcitis, quod ſancti mundum iudicabunt?

Confirmationis fundamentum eſt, interrogatione figuratum, quo vehementior & minus dubia appareat propoſitio: Verum hic propoſitio ſola ponitur loco huius proſyllogiſmi: Sancti mundum iudicabunt, Vos Corinthij eſtis ſancti: Ergo vos Corinthij mundum iudicabitis. Ex hac concluſione extruit Apoſtolus argumentum hypoteticum quod ſequitur. Verum ſciendum eſt quod Paulus hic loquatur non de præſenti, ſed de futuro iudicio, in quo caput Chriſtus cum ſuis membris totum impium mundum iudicaturus eſt, quemadmodum ipſe Dominus teſtatur, Matth. 19.

Quod ſi per vos iudicabitur mundus, indigni eſtis minimis iudicijs?

Hoc argumentum, vt ſupra admonui, extructum eſt ex proxime præcedente fundamento, & ponitur hic rurſus propoſitio ſola loco totius argumenti, quod hoc pacto excluſo interrogationis ſchemate complebitur. Si Corinthij iudicabunt mundum, non ſunt indigni qui præficiantur iudi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

cijs de rebus minimis & ad hanc vitam ſpectantibus. Sed Corinthij iudicabunt mundum, Ergo non ſunt indigni minimis iudicijs. Vocat autem minima iudicia, quæ ſunt de rebus minimis & caducis. ideo interpres vetus per periphraſin clarius expreſſit conſequens, Indigni eſtis qui de minimis iudicetis. Eſt ergo argumentum à minori ad maius ſumtum.

An neſcitis quod angelos iudicabimus, nedum ad vitam pertinentia?

Aliud argumentum, ſimiliter à minori ad maius ſumtum: Sancti angelos, hoc eſt, diabolos iudicabunt, multo magis res minores, vt ſunt quæ ad vitam hanc ſpectant.

Iudicia ergo de rebus ad victum pertinentibus, ſi habueritis qui contemtibiles ſunt in Eccleſia, eos conſtituite.

Quia ſolidis argumentis concluſerat Paulus, licere Corinthijs priuatas fratrum controuerſias de rebus ad victum pertinentibus iudicare & componere: iam præcipit vt conſtituant iudices ſeu arbitros, qui lites inter fratres ortas dirimant. Huius loci vſus duplex eſt, Primus, quod teſtetur in Eccleſia Corinthiaca fuiſſe diſtinctionem dominiorum et bonorum, quæ ad vitam & ad cultum pertinent. Secundus, quod remedium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

præſcribat nobis imitandum, quo lites ortæ inter fratres de rebus victualibus componi poſſint. Non enim cuiq;, quod rectum putat, facere licet: ſed arbitris partes ſuas controuerſias committant, eorumq; iudicio acquieſcant. Quod autem iubeat eos Paulus conſtitui iudices qui in Eccleſia ſunt contemtibiles, non detrahit, aliquid vt quibuſdam videtur, dignitati magiſtratus aut iudicum. Nam per anticipationem & comparatiue ea vox intelligenda eſt. Cum enim Corinthij obijcere poſſent, ſe idoneos iudices deſiderare, atq; adeo ortas controuerſias priuatas inter fratres ad iudices prophanos deferre, Paulus reſpondet: Imo poſtremus & abiectiſſimus veſtrum ſi conſtituatur arbiter, melius res inter vos controuerſas componet, quam impij iudices, tantum abeſt, ut vlla neceſſitas vos cogat litigare coram prophanis iudicibus. Præterea Paulum non velle ſimpliciter abiectos homines conſtitui iudices oſtendit correctio, quæ in textu ſequitur: ad erubeſcentiam veſtrã, &c. Nequaquam igitur hac ſententia Pauli eleuatur magiſtratus dignitas aut iudicum officium, qui vice Dei in dirimendis controuerſijs funguntur, non enim ſuum ſed Dei iudicium exercent iudices, modo legum ſuarum, non pugnantiam cum decalogo, præſcriptum ſequantur, perperam proinde faciunt, qui hoc Pauli dicto abutuntur ad extenuandam legũ ciuilium ſcientiam, et eleuandam magiſtratus & iudicum dignitatem. Peius

adhuc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

adhuc olim fecerunt Epiſcopi, qui & prauo intellectu huius loci, proprio officio magna ex parte neglecto, controuerſijs ſecularibus ſe implicuerunt: qui potius Chriſti exemplum ſequi debuiſſent, qui cum rogaretur à quodam vt diceret fratri ſuo, vt ſecum diuideret hæreditatem, reſpondet: Quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem ſuper vos? ſignificans diſcrimen eſſe inter regimen Politicum & Eccleſiaſticum, Sed peſſime omnium abutuntur hoc loco Papiſtæ, qui hinc iuriſdictionem ciuilem in cauſis pecuniarijs ſe habere contendunt, quam contemtibilibus in Eccleſia, hoc eſt, ſuis officialibus (vt vocant) committunt. Porro quod quidam verbum καθίζετε per indicatiuum reddunt: Conſtituitis, Et dicunt Paulum hic reprehendere Corinthios, quod contemtibilibus in Eccleſia tantam dignitatem, tantumque officium demandarunt, vt arbitri & iudices in cauſis & controuerſijs ſanctorum eſſent, facile refellitur. Primum enim pugnat cum ſcopo præſentis diſputationis. Nam Paulus Corinthios reprehendit, quod nullos omnino conſtituerint iudices, adeo vt in leuiſſimis etiam rebus coacti ſint ſententiam quærere à prophanis iudicibus. DEINDE illorum interpretationi orationis nexus reclamat. Nam particula illationis ſatis indicat, hoc Pauli dictum ex ſuperioribus eiuſdem verbis extrui & concludi. Cum enim

docuiſ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

docuiſſet licere pijs cauſas cognoſcere & iudicare, infert præceptum, vt id quod licet faciant, conſtituantq; iudices ſeu arbitros qui inter fratres ortas lites de rebus ad victum pertinentibus, componere poſſunt.

Ad erubeſcentiam veſtram dico, adeo non eſt inter vos ſapiens ne vnus quidem, qui poterit iudicare inter fratres, ſed frater cum fratre litigat, idq́; ſub infidelibus.

Aliud argumentum à contingentibus ſumtum: quibus hic ſenſus eſt: magnum dedecus eſt coram prophanis iudicibus cauſas agere. nam inde aduerſarij veſtram inſcitiam arguunt, quaſi nemo omnium veſtrum ſit, qui ea ſit prudentia præditus, vt poſſit veſtras controuerſias priuatas componere.

Iam quidem omnino delictum in vobis eſt, quod iudicia habetis inter vos.

Deprimit illorum faſtum qui nihil ſibi deeſſe ad perfectionem iudicarunt, ſumto argumento ab effectu ad cauſam, Iudicia habetis inter vos, hoc eſt, lites & contentiones ſectamini, Ergo in vobis eſt delictum, id eſt, animi imbecillitas, qua ita ſuccumbitis, vt iniuriam & damnum non potius patiamini, quam coram impijs iudicibus cauſas

agatis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

agatis. Neque hæc Pauli verba aliquid detrahunt legibus ciuilibus aut iudicibus, ſed tantum eos reprehendit Apoſtolus, qui leuibus iniurijs ita franguntur, vt mox ad magiſtratum vindicem confugiant.

Cur non potius iniuriam ſuſtinetis? cur non potius damnum accipitis? at vos iniuriam facitis & damno afficitis, idq; fratres?

Duo reprehendit hic in Corinthijs. Primum quod litigarunt coram prophanis iudicibus, vnde male audit Chriſtiana religio. Deinde quod intulerint fratribus damnum & iniuriam. adeo improba habendi cupiditas inter homines regnat.

An neſcitis quod iniuſti regni Dei hæreditatem non conſequentur?

Argumentum à pœna ſumtum. Iniuſti regnum Dei non obtinebunt. qui inferunt iniuriam fratribus & damno eos afficiunt ſunt iniuſti. igitur regnum Dei non obtinebunt. reſipiſcite ergo ne tantam hæreditatem veſtra amittatis culpa.

Ne erretis neque ſcortatores, neque idololatræ, neque mœchi, neque molles, neque qui concumbunt cum maſculis, neque fures, neque auari, ne-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

que ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei hæreditate obtinebunt.

Denunciat pœnam iniuſtis & iniuſticiæ quaſdam formas exempli cauſa recitat. Quomodo autem hæc denunciatio intelligenda ſit ſequens oratio Pauli oſtendit, & ſumma ſententiæ huc redit, quod tales excludantur à regni Dei hæreditate, niſi egerint pœnitentiam: quod cum fecerint, non amplius iniuſti ſed iuſti cenſentur, Chriſti iuſticia ornati. Molles Paulo ſunt, qui verborum lenocinijs, effœminato geſtu & veſtitu alijſq; delitijs, impudicitiam ſuam produnt.

Et hæc fuiſtis quidem, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini Ieſu, & per ſpiritum Dei noſtri.

Vt commemoratione præteriti ſtatus Corinthios humiliat, ita propoſito gratuito beneficio excitat eos ad gratitudinem per ſolicitudinem ſanctam, qua caueant ne tantum bonum ſua culpa amittant. Vtrumque & nos ex hoc loco diſcamus, humiliemur cogitatione præteriti ſtatus, & excitemur ad gratitudinem & innocentiam morum cogitatione præſtitæ gratiæ. Cæterum Apoſtolus non fruſtra hæc tria: purgationem, ſanctificationem & iuſtificationem, coniunxit, Nam vt purgationem ſordibus, ſanctificatio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nem pollutioni, & iuſtificationem reatui opponit: Ita vult vt purgati non amplius inuoluamur prioribus ſordibus, ſanctificati non nouis inquinamentis polluamur, iuſtificati non nouo reatu nos obſtringamus: ſed vt potius puritatem & ſanctificationem, iuſticia Chriſti donati, per totam noſtram vitam meditemur. Addit præterea Apoſtolus modum & cauſas noſtræ purgationis, ſanctificationis & iuſtificationis. Nam dum ait: In nomine Domini Ieſu, & per ſpiritum Dei noſtri, Primum ſignificat prædicationem Euangelij de Chriſto creditam, eſſe cauſam tantæ gratiæ: nam nomen Ieſu ad prædicationem quæ fidem requirit refertur. qui ergo credit Ieſum talem ſibi eſſe, qualis nominatur, id eſt, prædicatur in Euangelio, is purus, ſanctus & iuſtus cenſetur. Verum quia ſine ſpiritu ſancto, qui fidem in auditoribus Euangelij operatur, nemo purgatur, ſanctificatur & iuſtificatur: recte adiecit Apoſtolus, Et per ſpiritum Dei noſtri. Nec prætereundum eſt, quod Apoſtolus exprimat tres diuinitatis perſonas, Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, quibus tribuit redemtionis beneficium.

Omnia mihi licent, at non omnia conducunt, omnia mihi licent, at non redigar ſub vllius poteſtatem.

Confutatio eſt erroris eorum, qui prætextu

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Chriſtianæ libertatis quiduis ſibi licere exiſtimarunt, non habita ratione ædificationis mutuæ & grauioris ſeruitutis, nempe peccati. Repetit autem his obiectionem Corinthiorum. Omnia mihi licent, Vbi obſeruandum, quod ſignum distributiuum ad res externas quas medias vocant, pertineat, Id quod circumſtantia loci euincit. Incipit enim hic de rebus medijs diſputare, quarum vſus liber eſt, modo habeatur ratio mutuæ ædificationis, & caueatur maior ſeruitus, in quam incurrunt qui ſuis cupiditatibus indulgentes rebus externis nimium addicti ſunt. Liberum quidem eſt veſci quibuſlibet cibis: at qui hoc facit cum ſcandalo fratris infirmi, aut ita indulget ſibi vt gulæ mancipium fiat, ſua libertate abutitur, Imo potius eam amittit, & mancipatur ſeruituti peccati. Nam iuxta Chriſti ſententiam: Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Hic locus requirit explicationem doctrinæ de libertate Chriſtiana & de rebus medijs ſeu adiaphoris: quam aliunde petant ſtudioſi.

Eſcæ ventri & venter eſcis. Deus autem & hunc & eas abolebit.

Proponit ſpeciem exempli gratia, vnde de toto genere iudicandum eſt. Ciborum inquit vſus eſt, vt in hac vita conſeruemur ad tempus, poſt hanc enim vitam nullus vſus erit, vel ventris, id eſt, nutritionis, & ciborum. quare illis ita vti con

uenit

uenit ne eorum cauſa aut fratres offendamus, aut illorum abuſu in fœdam ſeruitutem peccati nos ipſos conijciamus: Tantiſper enim liberi ſumus donec ab alio capiamur, & ab eo in ſeruitutem redigamur. Proinde qui indulget cibis & ventri contra charitatem proximi, aut ad voluptates & delitias, vt charitatis legem violat: Ita fit mancipium rei corruptibilis. Hoc iam ad totum genus transferri debet, hoc eſt, ad res medias & externas omnes: quæ nec prohibitæ nec mandatæ ſunt ſimpliciter. Et diligenter diſcernendum eſt inter libertatem ipſam & libertatis vſurpationem. liberæ quidem ſunt res mediæ, vt veſtes, cibus, locus, tempus &c. ſed in earum vſu cauendum eſt, ne aut fratres offendamus, aut noſipſos, dum eis nimium addicti ſumus, in fœdam peccati ſeruitutem conijciamus.

Corpus autem non ſcortationi ſed Domino, & Dominus corpori.

De rebus medijs dixit, & quid in earum vſu cauendum ſit breuiter diſſeruit. Nunc fœdiſſimum errorem eorum confutat, qui ſcortationem inter res medias collocarunt, & eam tanquam licitam prætextu Chriſtianæ libertatis defenderunt. Ponitur autem hic minor loco totius argumenti, quod hoc modo complebitur: Quicquid Domino dicatum eſt, non eſt polluendum ſcortatione, Corpus noſtrum Domino dicatum eſt (Nam per ba-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ptiſmum Chriſti corpori inſiti ſumus) Igitur corpus noſtrum ſcortatione non eſt polluendum, Proinde nequaquam licita eſt ſcortatio, nec in rebus medijs vllo pacto numeranda. Locus communis, quod quælibet res ei fini cui deſtinata eſt certa lege intenta eſſe debeat, non alieno cum ſua natura pugnanti.

Deus autem & Dominum ſuſcitauit, & nos ſuſcitabit per potentiam ſuam.

Secundum argumentum, ſumtum à conditione noſtrorum corporum, quæ glorificanda ſunt olim cum glorificato Chriſti corpore. Et ponitur ſola minor loco huius argumenti: Corpora olim cum Chriſto glorificanda, non ſunt polluenda ſcortatione, Noſtra corpora olim ſunt cum Chriſto glorificanda per gloriam reſurrectionis, Non igitur ſunt contaminanda ſcortatione. Quod autem addit: per potentiam ſuam, Anticipatio eſt, qua occurrit rationis peruerſo iudicio de reſurrectione. Quando igitur ratio articulum reſurrectionis in dubium reuocat, nos potentiam Dei opponamus: is enim quod ſtatuit, poteſt etiam præſtare. Porro ex hoc Pauli dicto hunc locum communem deſumamus, quod corpora Chriſtianorum propter futuram reſurrectionis gloriam, caſta & pura conſeruari debeant.

An neſcitis, quod corpora veſtra ſint mem-

membra Chriſti: igitur tollens membra Chriſti faciam, vt ſint ſcorti membra? Abſit.

Tertium argumentum ab abſurdo ſeu indigno, ſed minor & concluſio ordine ponuntur. Argumentum autem hoc pacto complebitur: Nullo pacto ferendum eſt, vt membra Chriſti cum ſcortis communicentur, Sed noſtra corpora ſunt membra Chriſti, Igitur indigniſſimum & abſurdiſſimum eſt, ea ſcortatione polluere. Hæc abſurditas & indignitas notatur particula abominandi, abſit. Hoc loco & alia obſeruetur doctrina, nempe quod ſpiritualis noſtra ſocietas cum Chriſto non tantum ad animam, ſed etiam ad corpus pertineat, In qua ſocietate ſpes noſtræ reſurrectionis ſita eſt.

An neſcitis, quod qui agglutinatur ſcorto, vnum corpus eſt? erunt enim inquit duo in carnem vnam.

Amplificatio & aggeratio eſt proximi argumenti. quam enim ob cauſam ſit abſurdum & indignum polluere corpora noſtra ſcortatione, exponit, Nam qui hoc faciunt, membra Chriſti de eius corpore diſcerpunt & agglutinant ſcorto, ita vt iam amplius non ſunt vnum cum Chriſto, ſed cum impuro ſcorto. Hoc confirmat ex ſecundo Geneſeos capite, Erunt, inquiens, duo in carnem vnam. Quæ ratio non ſimpliciter,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſed per comparationem accommodanda eſt propoſito hoc pacto: Quemadmodum maritus & vxor vna caro fiunt benedicta copula: Ita ſcortator & ſcortum, maledicta copula coniunguntur & veluti vna caro fiunt. Habet enim ſcortatio cum coniugio aliquam ſimilitudinem, ſed tanquam eius corruptela, Aliter dictum Moſis non poteſt accommodari præſenti argumento.

Qui vero agglutinatur Domino vnus ſpiritus eſt.

Oſtendit arctiorem copulam Chriſtianorum cum Chriſto eſſe, quam eſt mariti & vxoris. Hæc enim corporalis tantum eſt: Illa vero ſpiritualis. Unde quartum argumentum à comparatis extrui poteſt hoc pacto; Copula mariti & vxoris ſancte eſt conſeruanda, ne vlla impuritate contaminetur, Multo magis copula ſpiritualis inter Chriſtum ſponſum & eius ſponſam Eccleſiam ſancte conſeruanda eſt, ne vlla turpitudine polluatur. Qualis autem ſit copula Chriſti & eius ſponſæ, Oſeas Propheta explicat his verbis: Sponſabo te mihi in fide, & cognoſces Dominum.

Fugite ſcortationem.

Oſtenſo errore eorum qui ſcortationem rebus medijs annumerarunt, & monſtrata ſcortationis turpitudine & ſcelere: exhortationem attexit, vt non ſecus atque peſtem & rem extreme periculoſam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

culoſam ſcortationem fugiant Corinthij. Nam fugiendi vocabulum duo innuit, videlicet, Periculum quod eſt ex ſcortatione, & quam acre ſtudium euitandi illud periculum in pijs eſſe debeat.

Omne peccatum quod fecerit homo extra corpus eſt, ſed qui ſcortatur in proprium corpus peccat.

Quintum argumentum ab effectu proprio ſcortationis ſumtum, quod in hunc modum nonnihil commutata orationis forma concludi poteſt: Quicquid dehoneſtat & contaminat proprium hominis corpus, merito eſt fugiendum, Scortatio dehoneſtat & contaminat proprium hominis corpus, Igitur ſcortatio merito fugienda eſt. Eſt autem in proprium hominis corpus peccare hoc loco, ipſum dehoneſtare, contaminare, honore debito ſpoliare, ludibrioq; exponere. Minor ſola hic ponitur amplificata per comparationem ſcortationis cum alijs peccatis. Alia peccata dicit extra corpus eſſe, hoc vero in ipſo manere corpore, ac veluti notam illi inurere. Verum hic oritur perdifficilis quæſtio, nam Dominus apud Matthæum ait: De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ: hæc ſunt quæ inquinant hominem, Et Eſaias: Manus veſtræ ſanguine pollutæ ſunt, Et ad Roma. præbuiſtis membra veſtra arma, iniquitatis peccato, Et ad Titum, Om-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nia munda mundis, contaminatis vero et infidelibus, nihil mundum, ſed contaminata eſt eorum & mens & conſcientia, Et multæ ſimiles ſententiæ teſtantur totum hominem peccato pollui. Qui fit ergo, quod Paulus dicat: reliqua peccata eſſe extra corpus, Scortationem vero in corpore manere? Reſpondeo. omne peccatum hominem polluit, quantum ad reatum attinet, Nam vt mentem & conſcientiam contaminat: Ita hominem totum reatu obſtringit, Verum ſcortatio (qua omnis venus extra matrimonium per ſynecdochen ſignificatur) non ſolum mentem polluit, conſcientiam coinquinat, ac totum hominem nouo reatu commaculat: verumetiam quodam ſingulari modo probrum inurit corpori ac ipſum conſpurcat, ac veluti ludibrio conſpurcatum exponit. Huius ſingularis maculæ ita Deo mirabiliter ordinante, haud raro in ſcortatoribus teſtimonia quædam apparent, vt ſunt morbus Gallicus, & alij turpiſſimi, quos nominare nolo: Qui turpiſſimi morbi in honeſtis coniugibus non conſpiciuntur. Nam vt illic maledictio coniuncta eſt cum violatione ordinis diuini: Ita hic benedictio ordinationem Dei comitatur. Hoc ſcortationis probrum moueat honeſtos adoleſcentes, ne ſinant ſe in ſcortationis volutabrum præcipitari.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

An neſcitis, quod corpus veſtrum templum ſit eius qui in vobis eſt ſpiritus ſancti, quem habetis a Deo?

Sextum argumentum à deſtinatis ſumtum, quod hoc modo abſoluitur: Templum ſpiritus ſancti purum & mundum conſeruari oportet, Veſtrum corpus eſt templum ſpiritus ſancti, Igitur corpus veſtrum purum & mundum conſeruari oportet. Proinde nequaquam prophanandum & polluendum eſt ſcortatione aut vlla alia impuritate. Cum autem addit: Quem habetis à Deo, Tacite admonet Corinthios, ne ſua culpa gratuitum hoc donum tantumque theſaurum amittant, imo in hoc toti potius ſint, vt ſpiritus ſancti domicilum & templum mundum ſanctumque conſeruetur. Cæterum, cur Chriſtiani dicantur templum Dei, dictum eſt ſupra capite tertio. Et ſumma huc redit, Quod quilibet Chriſtianus ideo ſit templum DEI, *quod Deus in eo ſit, habitetque, iuxta Chriſti promiſſionem: Qui ſermones meos audit, ad eum veniemus & manſionem apud eum faciemus. Deinde quod quilibet Chriſtianus debeat perpetuis cultibus Deum celebrare, ſeq; mundum à peccati prophanatione conſeruare.*

Et non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Et non eſtis veſtri iuris, emti enim eſtis precio.

Septimum argumentum à iure ſumtum: Qui non ſunt ſui iuris non poſſunt ſe alijs Dominis mancipare, Chriſtiani non ſunt ſui iuris, Ergo Chriſtiani non poſſunt ſe alijs Dominis mancipare. Quare iniuriam Chriſto Domino faciunt qui ſcortationi ſe proſtituunt, ac eius mancipia ſe ſponte conſtituunt. Minor ſola cum ſua probatione ponitur, quæ ita concluditur: Chriſtiani emti ſunt precio, Igitur non ſunt ſui iuris. Hoc ipſum argumentum in exhortatione ad vitæ innocentiam vſurpat Petrus, cum ait: Scientes vos non caducis, argento aut auro fuiſſe redemtos ex vana veſtra conuerſatione, ex patrum traditionibus accepta: ſed precioſo ſanguine agni immaculati & incontaminati Chriſti.

Glorificate igitur Deum, in corpore veſtro, & in ſpiritu veſtro, quæ ſunt Dei.

Concluſio exhortatoria, Cum non ſitis veſtri iuris, cum iam templa Dei ſitis, &c. par eſt, vt Deum & corpore & anima glorificetis. Anima
1 *quidem glorificatur Deus, Primum cum recte ſentimus de natura Dei, maieſtate & venera-*
2 *tione. Deinde cum ei tribuimus omnem miſericor-*
3 *diam, ſapientiam, iuſticiam & potentiam. Tertio cum quicquid habemus illi ſoli acceptum ferimus,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

mus. Quarto cum nos illi ex fide, mente, voluntate & affectibus ſubijcimus, per patientiam eum inuocantes & prædicantes. Sed corpore glorificatur, cultu, puritate, & exemplo: Cultu, cum non proſternimus nos coram Idolis more Papiſtarum & prophanarum gentium, ſed nos coram illo proſternimus, illum in cœlo quærentes non apud ſtatuas. Puritate, cum corpus purum, ſanctum & caſtum conſeruamus ab omni turpitudine ſexto præcepto prohibita. Exemplo, cum actiones omnes noſtræ externæ, vita, conuerſatio, geſtus, verba, veſtitus & huiuſmodi alia quæ in oculos hominum incurrunt, ſunt talia quod illis inuitentur alij ad glorificandum Deum nobiſcum: Contra Deum ſua gloria quantum in ſe eſt ſpoliant, qui contraria his vel ſentiunt, vel agunt.

Caput VII.

Summa capitis ſeptimi.

ETſi bonum ſit vxorem non ducere, modo caueatur ſcortatio, vel ab vxoris thoro abſtinere, modo fiat ex conſenſu: tamen vinculum coniugale fas non eſt, per diſceſſionem violare, nec Chriſtianis licet propter religionis diſſimilitudinem diuortium facere. Verum ſi infidelis diſcedit, ſoluitur pius à coniugij vinculo. Præterea

etſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

etſi virginitas præferenda eſt coniugio propter neceſſitatem præſentem : Tamen parentes non peccant ſiue filias ſuas nuptum dederint ſiue non: etſi melius fecerint ſi non elocauerint , niſi alia cogat neceſſitas. Neque viduis negandæ ſunt ſecundæ nuptiæ.

Ordo & partes capitis ſeptimi.

Orditur Apoſtolus à conceſſione , nimirum quod homini bonum ſit mulierem non attingere, Cui ſubiungit reſtrictionem ſeu exceptionem duplicem videlicet, vt caueatur ſcortatio : & ne alter coniugum alterum fraudet debito coniugali. Deinde contra ſeparationem coniugum ex ſententia Domini diſſerit , præcipiens ne coniuges a ſe inuicem diſcedant propter animorum offenſionem, Tum de impari coniugio agit, præcipiens ne fidelis coniugem deſerat infidelem. at ſi ſponte infidelis diſceſſerit , ſoluitur fidelis a lege coniugij. his ſubijcit nonnihil de vocatione , cui addit de virginitate & de iure parentum in elocandis liberis diſputationem. Poſtremo loco de ſecundis nuptijs agens, Etſi præfert cœlibatum, liberas tamen relinquit ſecundas nuptias. Atque ita in hoc capite multi vtiles loci tractantur, vt de cœlibatu, de neceſſitate matrimonij propter vitandam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

dam ſcortationem, de debito matrimonij, de diſſidijs in matrimonio ex animorum offenſione & ingeniorum diſſimilitudine, de impari coniugio, de vocatione, de ſeruitute, de virginitate, de ſecundis nuptijs: Quorum locorum cognitio ſumme neceſſaria eſt in Eccleſia, de quibus omnibus, Corinthios ad Paulum ſcripſiſſe, ex principio huius capitis apparet.

Exegeſis ſeptimi capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Cæterum de ijs quæ ſcripſiſtis mihi, bonum eſt homini mulierem non attingere.

Ex conceſſione hac & duabus exceptionibus quæ ſequuntur, videtur quod Corinthij Paulo ſcripſerint & interrogauerint, An liceret homini, vel omnino vxorem non ducere, vel ab vxoris thoro prorſus abſtinere: ad quam quæſtionem reſpondet per conceſſionem, bonum eſt homini mulierem non attingere, id eſt, bonum & commodum eſt, ſi homo vel maneat ſine vxore, vel ſi vxorem habet, ab eius conſuetudine abſtineat. Bonum hoc loco non opponitur malo aut vicioſo: vt Hieronymus & Monachi eum ſecuti

inter-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

interpretati ſunt, ſed ſignificat commodum & expediens propter aliud, vt abſtinere à vino eſt bonum, hoc eſt, commodum & expediens propter aliud, vnde tamen non ſequitur, vinum bibere malum eſſe ſimpliciter. Quod autem non opponatur bonum hoc loco vitio, docet & matrimonij inſtitutio quæ Dei benedictionem (qua omnes res malæ & turpes deſtituuntur) coniunctam habet: & exceptiones Paulinæ quæ ſequuntur. nullo enim pacto concedendum eſſet matrimonium, ſi aut malum aut vitioſum eſſet.

Sed propter fornicationes vnuſquiſque vxorem ſuam habeat, & vnaquæque ſuum maritum habeat.

Prior exceptio. Bonum eſt homini ab vxore ducenda abſtinere, modo non ſit ſcortationis periculum. Verum ſi quis continere non poteſt, ſed ſuccumbit tentationibus, & vincitur prauis affectibus ita, vt voluntas ſuccumbat etiam, illi non ſolum remedium conceditur matrimonium, verumetiam præcepto diuino ad coniugium obligatur. Nam cum dicit Paulus hoc loco: Vnuſquiſq; ſuam vxorem habeat, & vnaquæque ſuum maritum, non eſt concedentis oratio, ſed præcipientis.

Vxori maritus debitam obedientiam reddat, Similiter autem & vxor marito.

Poſteri-

Poſterior exceptio. bonum eſt homini ab vxoris thoro abſtinere, ſi modo illud ex conſenſu fiat, alioqui debent ſibi inuicem mutuum officium & coniugalem beneuolentiam quam ſibi mutuo promiſerunt matrimonium contrahentes.

Vxor proprij corporis poteſtatem non habet, ſed maritus. Similiter autem & maritus proprij corporis poteſtatem non habet, ſed vxor.

Ratio reddendæ mutuæ beneuolentiæ in coniugio. quilibet iure exoluere tenetur quod alij debet, Ergo maritus cum eius corpus ſit in poteſtate vxoris: & vxor cum eius corpus ſit in poteſtate mariti, debent ſibi mutuo debitam beneuolentiam exoluere.

Nolite fraudare vos iuuicem, niſi ſi quid ex conſenſu fiat ad tempus, vt vacetis ieiunio & orationi.

Concluſio eſt ſuperiorum. Si neuter coniugum poteſtatem habet proprij corporis, ſed alter alterius. non igitur ſe inuicem fraudare debent debito coniugali. Hic primum obſeruandum eſt ideo requiri conſenſum, quia non de vnius continentia ſed duorum agitur. Deinde cum dicit ad tempus, prohibet perpetuam abſtinentiam à thoro coniugali. contra quod ſpiritus ſancti oraculum peccarunt Papiſtæ dum permiſerunt coniu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

gibus modo Monachiſmum profiteri vellent perpetuam ſeparationem. Præterea finem ſecubationis addit: Vt vacetis ieiunio & orationi. Ieiunium & oratio coniungi ſolent quando ſignificatur ſolennis aliqua & publica orationis celebritas, cum vel aliquod magnum & arduum negocium aggrediendum ſit, vel aliquod imminens periculum, aut præſens calamitas vrgeat ad publicas preces inſtituendas. Porro his verbis Pauli abutuntur Monachi, cum ex illis inferunt thorum coniugalem rem eſſe vicioſam & malam, vt quæ orationem quæ perpetua eſſe debeat, impediat: Cui obiectioni iam reſponſum eſt, nempe quod Paulus non loquatur de perpetuis Chriſtianorum precibus, ſed de ſolennibus tantum, quæ fiunt præcedente & coniuncto ieiunio. Deinde inſtantiam damus ex hoc ipſo loco Pauli, ſi illorum conſequentia valet, valet & hæc: Cibus & potus impediunt ieiunium. Igitur cibus & potus mala ſunt. hanc conſequentiam quis recipiet?

Et rurſus in vnum conuenite, ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam veſtram.

Prohibet ſecubationem perpetuam cuius prohibitionis grauiſſimam ſubiungit cauſam, ne videlicet tentet ipſos Sathanas propter incontinen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tiam ſuam: Nam cum perpetuo ſecubant coniuges, Sathanas inſidias ſtruit carni & obijcit varias libidines, in quas ruunt ſæpe cœlibes imbecillitate carnis victi, ne igitur idem accidat coniugibus, perputiam prohibet ſecubationem. Hæc manifeſte pugnant cum impuro cœlibatus voto, quod ſupra modum extollunt Papiſtæ. Sunt qui hæc verba: Ne tentet vos Sathan propter incontinentiam veſtram, referunt ad ſuperiora, ac ſi dicat Paulus, interdum ſecubandum eſſe coniugibus, ne propter nimiam libidinis incontinentiam exponant ſe Sathanæ inſidijs: Nam ſicut qui abutuntur cibo & potu, exponunt ſe Sathanæ, Ita qui in thoro coniugali intemperantius vtuntur periculum ſibi accerſunt, Coniuges ergo in timore Dei, vt cibo & potu, ita thoro coniugali temperanter vtantur.

Hoc antem dico ſecundum veniam, non ſecundum præceptum.

Prolepſis eſt: Nam ex ſuperioribus aliquis obijcere poſſet: Dicis, vnuſquiſque habeat ſuam vxorem, & vnaquæque habeat ſuum maritum, Ergo vis vt omnes matrimonium contrahant: Reſpondit Apoſtolus conceſſionem eſſe quam propoſuit & non præceptum, conceditur enim omnibus vel à coniugio abſtinere, vel matrimonium contrahere, Verum ſi quis continere nequeat, ei præcipitur vt remedium à Domino propoſitum

quærat. Porro cum Papiſtæ ex hoc loco ſic ratiocinentur, Quod opus habet venia, culpa non caret, Coniugium opus habet venia, Ergo culpa non caret, Proinde pie faciunt qui perpetuam vouent caſtitatem: Reſpondeo eos non attendere, quo hæc Pauli verba referenda ſint. Deinde perperam vrgere veniæ aut indulgentiæ vocabula. Nam συγγνώμη *qua voce vtitur Paulus, quæ interdum remiſſionem notat vbi nullum ſimpliciter vicium eſt. Præterea illorum cauillatio refutatur multis Encomijs matrimonij, quæ paſſim in ſcripturis extant.*

Velim enim omnes homines eſſe, ſicut & ego, ſed vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo, alius ſic, alius autem ſic.

Ratio cur velit ſuperiora, non vt præceptum, ſed vt conceſſionem intelligi, & ſeipſum exemplum proponit continentiæ. non ergo cum ait, vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, &c. præceptum eſt, quo omnes vult adigere ad matrimonium: ſed conceſſio qua ſtatus ipſe liber relinquitur omnibus, ſed ijs qui continere non poſſunt à Domino propoſitum remedium neceſſarium eſt. Verum ne quis de exemplo Pauli vniuerſalem regulam conſtituat, reſtrictionem ſubiungit: Sed vnuſquiſque proprium donum à Deo habet, ſignificans & continentiam donum eſſe & nemi-

nem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nem qui hoc donum non habet, debere Deum tentare, ſed potius diuinitus propoſito remedio vti cum gratiarum actione & timore Dei. Obſeruandus locus, quod à nemine ſit requirendus cœlibatus, niſi quatenus ipſe ſpeciale donum continentiæ habeat.

Dico autem inconiugatis & viduis, Bonum eis eſt ſi maneant vt ego, Si autem non continent, matrimonium contrahant.

Ratio voti: Optauit omnes eſſe ſicut ipſe eſt, idq; ideo, quia illud bonum & commodum ipſis eſſe videtur, Verum mox exceptionem repetit, modo quis dono caſtitatis ſit præditus, quo ſi careat, matrimonium contrahat. Hæc ergo diſtributio loco generis ponitur & intelligenda eſt de omnibus ijs, qui adhuc extra matrimonium viuunt, quorum neminem à matrimonio excludit, niſi donum continentiæ habeat.

Melius eſt enim matrimonium contrahere, quam vri.

Ratio exceptionis à collatione ſumta, Matrimonium eſt res bona, vſtio qua quis ita incendio flammarum libidinis ardet, vt vel continere non poſſit, victa voluntate ab affectibus, vel ipſius preces impuritate affectuum contaminentur, mala eſt. Quare matrimonium præferendum eſt

vſtioni. Non igitur hæc collatio eſt maioris & minoris mali, ſed eſt boni per ſe, & mali collatio. melius proinde eſt, idem quod præferendum eſt, vt bonum malo, honorabile turpi. Diligenter hic Metaphora obſeruanda eſt: non dixit Apoſtolus, Melius eſt nubere, quam calere libidinis affectibus, ſed vri. Nemo enim mortalium eſt, qui non interdum ſentiat libidinis calorem, ſed non tamen omnes æſtuant & ita vruntur, vt voluntas ſuccumbat. Quare male faciunt, qui fere impuberes adoleſcentes cogunt ad matrimonium contrahendum, Cum potius ſtudijs, laboribus, ſobria vita, perpetuis exercitijs & precibus eſſent cohercendi, ne intempeſtiuo coniugio interrumpant curſum ſtudiorum ſuorum.

Coniugatis denuncio non ego ſed Dominus, vxor a marito ne diſcedat: quod ſi diſceſſerit, maneat innupta, aut reconcilietur marito, & vir vxorem ne dimittat.

Quia apud Corinthios fuerunt, qui religionis prætextu coniugij moleſtias excutere voluerunt, quoties inter coniuges orta eſſet aliqua offenſio, propter animorum diſſimilitudinem: Apoſtolus ex mandato Domini denunciat eis, quod nequaquam liceat coniugij legem violare, ac ita à ſe inuicem diſcedere, vt liceat nouas nuptias quærere, Verum ſi inciderit talis offenſa, vt vna habita-

habitare nequeant propter acerbitatem animorum, permittit quidem ſeparationem, ſed non concedit nouas nuptias, Imo vult, vt potius reconciliati rurſus conueniant in vnum. Hic Apoſtolus tantum loquitur de cauſis illis leuioribus, propter quas viri vxoribus miſerunt libellos repudij, vt ſunt ſordes, ignauia, ſomnolentia, negligentia rei familiaris, Garrulitas, moroſitas & huiuſmodi alia mulierum vicia, propter quæ Iudæi præcipue ſæpe fecerunt diuortia, Quorum errorem Chriſtus corrigit, & docet non licere diuortium facere & nouas quærere nuptias, niſi legitima diuortij cauſa intercedat, de qua Apoſtolus hic non agit. Non enim exiſtimandum eſt, quod Apoſtolus exceptionem quam Chriſtus diſerte ponit Matth. 5. & 19. improbet, ſed vt Lucas & Marcus, ita ipſe quoque tantum de ijs cauſis agit, quæ non interrumpunt matrimonij ſubſtantiam violato coniugali thoro. Abutuntur ergo hoc loco Papiſtæ, dum hinc colligunt illicitas eſſe nouas nuptias facto diuortio ob adulterium, contra aperta Chriſti verba & multorum ſanctorum fratrum pronunciata, qui rectius perpenderunt Chriſti reſponſionem, & hunc Pauli locum diligentius cum verbis Chriſti contulerunt.

Reliquis ego dico non Dominus.

Dicturus de coniugio inæquali, quod commu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ni legi non ſubijcitur, præfatur ſe non expreſſum Dei verbum ſuper ea re habere, ſed id promere quod ex ſpiritu Dei hauſerat: Sicut poſtea exponit cum ait, Exiſtimo me quoque ſpiritum Dei habere.

Si quis frater vxorem habet infidelem, & ipſa conſentit cum eo habitare, ne dimittat eam: Et mulier quæ maritum habet infidelem, & ipſe conſentit cum ea habitare, ne dimittat eum.

Quia apud Corinthios fuerunt, qui diuortium fecerunt propter religionis diuerſitatem, præcipit fidelibus ne religionis prætextu demittant coniuges: modo velint infideles perſonæ in matrimonio contracto manere. cuius præceptionis poſtea cauſam ſubiungit.

Sanctificatus eſt enim vir infidelis in vxore, & ſanctificata eſt mulier infidelis in viro.

Prolepſis eſt, poterant enim obijcere prophanum & vicioſum eſſe thorum illum coniugalem propter alterius impietatem: ſed Apoſtolus reſpondet, ſanctum & purum coniugium eſſe, ita vt non contaminetur fidelis coniunx per infidelis impietatem, imo poſſit fidelis maritus bona conſcientia vti vxoris infidelis thoro, & fidelis vxor

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

thoro infidelis mariti. Nam plus valet fidelis coniugis pietas, vt coniunctio iſta ſit ſancta, quam infidelis contagio ad prophanandum coniugium. Sed quomodo hoc conuenit cum ijs quæ alibi dicit: Nolite ducere iugum cum infidelibus? Nullus enim conſenſus Chriſto cum Belial. Reſpondeo, Aliud eſſe loqui de retinendis matrimonijs, aliud de contrahendis. Præterea, quomodo infidelis ſanctificatur per fidelem? Reſpondeo. Senſus verborum Pauli hic eſt: Pietas fidelis coniugis nihil prodeſt infideli coniugi, ſed ipſi fideli tantum, ne ſcilicet inquinetur per infidelis cohabitationem. ſanctificatus ergo dicitur, cuius vſus eſt licitus, ſanctus & Deo placens. Porro hoc Pauli dicto abutuntur, qui negant inter infideles & prophanos homines verum & legitimum matrimonium eſſe: Sed ſciendum eſt, aliud eſſe verum matrimonium, aliud ſanctum, Inter infideles quidem verum matrimonium eſſe poteſt, Sed ſanctum minime, cum illorum mens & conſcientia ſunt polluta, atque ipſi ſunt abominabiles coram Deo.

Alioqui pueri veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt.

Aetiologia ab effectu. ſi immundum eſſet coniugium, in quo alter coniugum eſt fidelis, & alter infidelis: immundi eſſent liberi in eo coniugio nati, Sed non ſunt immundi, imo ſancti, Non igitur eſt immundum tale coniugium: ſed fidelis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

poteſt bona conſcientia vti infidelis coniugis thoro. Aſſeueratio hæc qua Paulus aſſerit, natos in ſancto coniugio ſanctos eſſe, diligenter obſeruanda eſt. Eſt enim petita ex promiſſione fœderis initi inter Dominum & Abrahamum, his verbis: ero Deus tuus & ſeminis tui poſt te. Qui autem in Chriſtum credunt, ſunt ſemen Abrahæ, Rom. 4. & Galat. 3. Cognoſcitis ſane quod qui ex fide ſunt, ſunt ſemen Abrahæ, Sicut ergo Iſaac & Iacob placuerunt Deo propter hoc fœdus, Ita hodie Chriſtianorum infantes, virtute promiſſionis ſancti ſunt ac placent Deo. Neq; obſtat quod Paulus dicit, Nos naſci filios iræ, Et Dauid: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum. Nam qui natura ſua ſunt filij iræ & immundi, gratia fœderis ſunt filij Dei & ſancti. Deinde quemadmodum placuit Iacob Deo in vtero matris, & iam infans in lucem editus etiam ante circumciſionem, idque propter promiſſionem fœderis: ita eiuſdem fœderis virtute, Chriſtianorum infantes editi in lucem placent Deo, etiam ante baptiſmum. Verum vt illud fœdus olim circumciſionis ſignaculo conferebatur viſibiliter & obſignabatur, Ita hodie baptiſmus eſt externum teſtimonium, applicatio & teſtificatio inuiſibilis gratiæ. Præterea vt illi, qui in veteri populo contemſerunt circumciſionis præceptum, exterminabantur de populo Dei: Ita hodie contemtus baptiſmi nocere putandus eſt. hic ergo docet Apoſtolus

poſtolus, ſingulare priuilegium eſſe infantum Chriſtianorum. Nam etſi communi lege naſcuntur filij iræ, gratia tamen Dei ſancti habentur. damnandus eſt igitur furor Anabaptiſtarum, qui negant infantes baptizandos eſſe: cum manifeſtum ſit, baptiſmum fœderis ſigillum eſſe. Deinde & illi damnandi ſunt, qui ex hoc loco ratiocinantes negant infantes Chriſtianorum naſci cum peccato originis, propterea quod Paulus hic eos ſanctos pronunciet. Nam illa ſanctitas non eſt naturæ ſed gratiæ, vt dictum eſt. Sunt qui hoc Pauli dictum de ſanctitate ciuili intelligunt, ac ſi Paulus ſtatueret eos propterea legitimos eſſe, quod alter parentum ſit fidelis: Sed hæc interpretatio ſtare non poteſt. quantum enim ad hoc attinet, vt pueri legitimi habeantur ciuiliter, par eſt conditio omnium. Nam non minus legitimi ſunt, qui ex infidelibus coniugibus naſcuntur, quam qui ex fidelibus.

Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat, Non enim ſubiectus eſt ſeruituti frater aut ſoror in talibus.

Anticipat obiectionem, non concedis Paule Chriſtiano vt fidelem coniugem deſerat: Quid eſt igitur faciendum fratri aut ſorori, ſi ab infideli deſeratur? Reſpondet, Infidelis ſi diſcedit, diſcedat, non hic conſcientia pij læditur. Non enim facit,

ſed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſed patitur iniuriam ab infideli qui diuortium facit per deſertionem.quod cum ſit ſoluitur fidelis à cõiugij vinculo, ne cogatur à ſecundis nuptijs abſtinere,ſi modo ijs opus habeat ad pie ſancteque viuendum. Hoc Pauli dictum etiam ad deſertionem illam recte accommodatur, cum maritus matrimonij vinculum pertæſus, deſerit coniugem: aut cum vxor maritum relinquens fugit alio, vt matrimonij legibus liberata licentioſius viuat. Verum hic magna prudentia adhibenda eſt,cum petit deſerta perſona iudicis ſententiam, vt concedantur nouæ nuptiæ. Quare de hac re nonnulla adijcienda videntur. Antequam igitur feratur iudicis ſententia, examinandæ & diligenter perpendendæ,ſunt hæ quatuor circumſtantiæ: Prima, conditio perſonæ deſertæ. Secunda, conditio perſonæ deſerentis. Tertia, tempus deſertionis. Quarta, inquiſitio deſertoris. Prima circumſtantia eſt de perſona deſerta, in qua ſpectandum quomodo ſe in matrimonio ante deſertionem geſſerit. Nam ſi ita ſe geſſit, quod non cauſam euidentem deſertionis præbuerit vllo infami facto aut turpitudine, iuſte de iniuria coram iudice conqueri poteſt: Sin minus & cauſam deſertionis præbuerit efficacem, iniuſta eſt querimonia,etſi deſertor in magna culpa eſt, qui impatientia victus diſſoluit fœdus quod à Domino ſancitum erat. Secunda circumſtantia examinanda hæc eſt, Num deſerens perſona ſponte aut

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

aut coacte, metu forte alicuius pœnæ aut damni diſceſſerit: Si coactus diſceſſit metu pœnæ aut damni, debuit vxor conſcia partem ærumnarum in ſe recipere, & maritum fugientem magiſtratus manus inquirere, Verum ſi ſponte & non coactus diſceſſit, id aut conſentiente & concedente vxore propter rem forte familiarem augendam, aut ob aliam iuſtam cauſam, cum promiſſione reditus ad vxorem fecit, aut ignorante & inuita vxore tædio coniugij hoc fecit, vt iam vagabundus liberius ſuas ſectetur voluptates extra matrimonium. ſi ergo conſentiente vxore de probabili cauſa diſceſſit, æquum eſt vt mulier expectet mariti reditum: At ſi inuita vxore ſine probabili cauſa hoc fecit, deſertor iudicandus eſt. Tertia eſt temporis circumſtantia, quod longius eſſe conuenit, ſi vel concedente vxore abijt maritus, vel dum abſuit per literas aut nuncios ſignificauit, ſe ad deſertam vxorem reuerſurum. Verum ſi inuita vxore diſceſſit, & nullam ſpem fecit reditus ſui ad vxorem deſertam, Conſiſtoria in reformatis Eccleſiis Germaniæ, & hic in Dania, tres annos deſertæ perſonæ præſcribunt, antequam ei concedunt nouas nuptias. Poſtrema circumſtantia, eſt de inquiſitione deſertoris antequam feratur iudicis ſententia: Et probo conſuetudinem conſiſtorij Lundenſis & Roſchildenſis, vbi ita conſtitutum eſt, vt ter in publico placito, vt vocant, quæratur deſertor, Qui ſi inuentus

fuerit,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

fuerit, curabitur à deſerta perſona citari literis ſupremi iudicis in cauſis matrimonialibus, In diœceſi vbi relicta eſt innocens perſona, ad diem iudicio dictum: At ſi non fuerit inuentus, inquiſitionis teſtimonium obſignatum afferatur à deſerta perſona, & tradatur iudicibus. His quatuor circumſtantijs diligenter perpenſis, iuxta hanc regulam ferri poteſt ſententia. Si deſerta perſona honeſtatis teſtimonium habet, & deſertor improbus ſponte inuitam deſeruit, poſt triennium poſſunt concedi deſertæ perſonæ ſecundæ nuptiæ. Nam & veriſimile eſt, deſertorem tanto tempore haud continenter vixiſſe: & iuſtum eſt, vt infirmitati deſertæ perſonæ conſulatur, ne deſertoris culpa puniatur innocens, Ac ita ſi continere nequit ruat in periculoſas tentationes, & tandem in laqueum Diaboli. Neque quiſquam recte obiecerit, hoc Pauli dictum tantum intelligendum eſſe de eo, qui à fide Chriſti alienus ab vxore pia diſcedit. Nam qui ſanctiſſimum coniugij fœdus impie & temere diſſoluit, fidem Chriſti factis abnegat, & eſt infideli deterior. Huc facit quoque, quod Paulus cauſam liberationis coniugis fidelis à ſeruitute coniugis infidelis, non ſtatuit impietatem diſcedentis (Nam ſupra pronunciauit infidelitatem non eſſe iuſtam diuortij cauſam) ſed diſceſſum infidelis. Quare, cum alter coniugum diſcedit

dit ſine legitima cauſa, ſeruatis circumſtantijs ſuperioribus, poteſt iudex bona conſcientia deſertæ perſonæ ius facere contrahendi nouas nuptias, & poteſt deſerta perſona bona conſcientia ad pie ſancteque viuendum nouas contrahere nuptias, ſed prius liberata à deſertore per iudicis ſententiam.

Sed ad pacem vocauit nos Deus.

Hoc non ad proxime præcedens membrum pertinet, ſed ad probandum id quod ſuperius dixerat. nempe, quod fidelis coniux, non debeat dimittere infidelem, quia Deus vocauit nos ad pacem, vt concorditer & pacifice inter nos viuamus, quantum id quidem fieri poteſt illæſa pietate. Hinc generalem doctrinam ſumamus de ſeruanda pace & concordia etiam cum aduerſarijs religionis noſtræ & infidelibus, Ita tamen vt ſalua maneat pietas. Hinc alibi Paulus: pacem cum omnibus habentes quantum in vobis eſt. Rom: 12

Ecquid enim noſti vxor an virum ſis ſeruatura? Aut ecquid noſti vir an vxorem ſis ſeruaturus, an non?

Alia ratio à commodo, cur nolit fidelem coniugem dimittere infidelem, nimirum,

vt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

vt infidelis tandem pacifica & honeſta conſuetudine fidelis coniugis perſuadeatur, vt impietate relicta ad Deum conuerſus ſaluetur. Obſerua hic tribui inſtrumentis, quod proprium eſt ſolius Dei. Præterea obſerua quo referri debeat concordia illa & pax, quam cum infidelibus habendam dixit, nimirum vt tandem conuerſi ſaluentur. Deinde quoque obſerua, quod Paulus velit in coniugio Chriſtiano ſcholam quandam eſſe, in qua erudiantur homines ad pietatem. vt ergo fidelis coniux pacifice habitare debet cum infideli ea ſpe vt tandem reſipiſcat, Ita noſtra conuerſatio cum hoſtibus religionis noſtræ debet eſſe pacifica, ne odio aduerſus alios laborare videamur, ac ita illos magis à pietate abſterreamus.

Vt vnicuique partitus eſt Deus, vt vnumquemque vocauit Dominus ſic ambulet, atque ita in Eccleſijs omnibus conſtituo.

Alia ratio, cur nolit fidelem coniugem deſerere infidelem coniugem, à voluntate & vocatione Dei. Quilibet in vocatione ſua, quam ex dono Dei habet, manere debet, Donum Dei eſt & Dei vocatio, quod fidelis ſit impari coniugio conſtrictus. ergo non excutiat iugum, ſed illud ferat donec Domino viſum fuerit. Sola maior ponitur amplificata comparatione. Locus hic obſeruandus aduerſus multorum πολυπραγμοσύνην, *qui non*

ſolum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſolum curioſe & maligne in aliorum vocationes ſe ingerunt: verumetiam ſuis negocijs neglectis in hoc toti incumbunt, vt alios debito honore ſpolient, ac eundem in ſe transferant, peſſimum ſane hominum genus.

Circumciſus aliquis vocatus eſt, ne attrahat præputium: in præputio ali quis vocatus eſt, ne circumcidatur. Circumciſio nihil eſt, & preputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum Dei.

Exemplis maiorem illuſtrat addita ratione amplificata antitheſi, vt oſtendat, quo vita, ſtudia, actioneſq; omnes Chriſtianorum referri debeant, nimirum vt ſtudeamus Deo placere iuxta ipſius mandata. Nam cum commendat nobis obſeruationem mandatorum Dei, ſignificat dilectionem erga Deum & proximum veræ concordiæ & pacis cauſam eſſe, quam concordiam & pacem quærere debent qui ſtatuerunt Deo obedire.

Vnuſquiſque in vocatione in qua vo catus fuit, maneat in ea.

Transfert hypotheſin ſuo more ad theſin, & interſerit generalem doctrinam de vitæ genere ſeu vocatione cuiuſque: ac præcipit, vt quiſque in ea vocatione in qua fuit dum conuerteretur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ad Dominum maneat. Vt autem hoc loco commendatur vnicuique ſancta cura & diligentia in ſuo officio, ita damnatur πολυπραγμοσύνη, *qua homines curioſe aliena examinant proprio officio neglecto.*

Seruus vocatus es? ne ſit tibi curæ: ſed ſi potes etiam liber fieri, potius vtere.

Ne quis putaret ſeruilem conditionem cum libertate Chriſtiana pugnare, Anteuertit, & præcipit ne quis anxie ſit ſolicitus, quaſi ſeruilis conditio Chriſtianis indigna eſſet, ſed hoc potius ſe conſoletur, quod à miſera ſeruirtute peccati & mortis, per Chriſtum ſit manu miſſus, & interim ferat ſeruitutis iugum donec domino viſum fuerit. quod ſi etiam libertate aliquando fuerit donatus, accipiat conditionem in timore Domini, cum gratiarum actione. Hic locus exceptionem habet theſis præcedentis, quod liceat conditionem viliorem meliori commutare, ſi modo fiat legitime ſine dolo malo, ſine auaritia & aliorum iniuria per ordinaria media.

Etenim qui in Domino vocatus eſt ſeruus, libertus Domini eſt.

Ratio cur non debeat anxius eſſe Chriſtianus, cuius ſeruilis eſt conditio: nempe quod Domini ſit libertus, qua libertate omnis ciuilis libertas

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

inferior eſt. quos enim liberos reddit filius, vere liberi ſunt, vt qui peccati & mortis carcere ſint exemti. hinc ergo petant conſolationem pij ſerui & opponant diuturnius bonum & libertatem ſpiritus præſenti afflictioni, non diu duraturæ & ſeruituti corporis.

Similiter & qui liber vocatus fuit, ſeruus eſt Chriſti.

Hoc eſt, is cuius conditio libera erat quando ad participationem Chriſti vocatus eſt, iam factus eſt Chriſti ſeruus, Quare quantum ad ſpiritualem cum Chriſto ſocietatem attinet, perinde eſt ſiue quis liber, ſiue ſeruus ſit. Nam in Chriſto Ieſu neque ſeruus, neque liber eſt, hoc eſt, non ſpectantur in regno Chriſti ſeruitutis aut libertatis ciuilis conditiones.

Precio emti eſtis, ne fiatis ſerui hominum.

Quid? An non modo dixit, ſi ſeruus vocatus es, ne ſit tibi curæ, Cur ergo hic prohibet ne fiamus ſerui hominum? Ratio hic præfixa ſane indicat ſeruitutem, de qua hic loquitur Paulus, diuerſam eſſe à ſuperiori, quantum ſcilicet ad obedientiam attinet. Nam antea ſæpius dictum eſt nihil impedire, quo minus ſeruus hominis poſſit eſſe libertus Chriſti. Nunc autem cum dicit, Non oportere nos hominum ſeruos fieri,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

propterea quod precio emti ſimus, ſignificat reſtringendam eſſe obedientiam erga Dominos, nimirum vt illis obtemperent, donec obedientia illorum poteſt ſtare, cum libertate quam in Chriſto habent. non vult ergo vt cupiditatibus Dominorum obtemperent in rebus à Domino prohibitis: quod qui faciunt amittunt libertatem ſpiritus, & denuo fiunt peccati mancipia. Nam qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Anteuertit igitur hic ſeruorum obiectionem, qui poterant obijcere, Quod ſæpe rogantur facere, quæ à Deo prohibita ſunt, Quare hic monet obedientiam erga Deum præferendam eſſe. Huc facit quod Paulus ad Epheſios monet ſeruos, vt obtemperent Dominis carnalibus in Domino, hoc eſt, in timore Domini & propter Dominum, ſignificans obedientiam ſeruorum non debere pugnare cum obedientia quam Deo debent.

Vnuſquiſque in quo vocatus fuit fratres, in hoc maneat apud Deum.

Concluſio eſt de vocatione, nempe vt quiſque ita ſe gerat in ſuo vitæ genere, vt qui coram Dei conſpectu commiſſo officio fungatur. Hic locus primum docet diligentiam in legitima vocatione, cultum eſſe Dei, modo ex fide fiat. Deinde docet Deum inſpectorem eſſe noſtri laboris, vt nos excitet ad ſanctam curam, inuocationem & timorem Dei in noſtro officio.

Cæte-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Cæterum de virginibus præceptum Domini non habeo, conſilium autem do, vt miſericordiam conſecutus a Domino, quo ſim fidelis.

De virginitate ſeruanda dicturus, præfatur ſe non ex verbo expreſſo quicquam de virginitate habere, ſed id tamen dicere quod ſentit, non per rationem, ſed per miſericordiam qua diuinitus inſtructus eſt, vt ſit in officio fidelis. id ergo quod ſentit Apoſtolus ſpiritus Dei oraculum putandum eſt, [Exiſtimo igitur hoc bonum eſſe propter præſentem neceſſitatem, quod bonum ſit homini eſſe ſic.] Sententiam ſuam de Virginitate ſeruanda hac propoſitione exponit Apoſtolus, & pronunciat bonum, id eſt, commodum & expediens eſſe propter aliud, nempe præſentem neceſſitatem. Loquitur autem Apoſtolus de eo tempore quo hæc ſcripſit, cum ſcilicet vix liceret pijs vllo loco conſiſtere propter perſecutiones: quæ tempore Apoſtolorum & poſtea multis annis, cum adhuc fere omnes mundi principes perſequerentur Chriſti nomen, erant grauiſſimæ. Pertinet igitur hoc dictum ad circumſtantiam temporis, quo hæc Apoſtolus ſcripſit, quando nuſquam tutum erat fidelibus a iactatione perſecutionum. Nonnulli hoc referunt ad perpetuam Eccleſiæ conditionem, ſed quomodocunq; accipias ſub conditione hac intelligendum eſt: ſi donum continentiæ adeſt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Alligatus es vxori? ne quæras diſſolutionem: ſolutus es ab vxore? ne quæras vxorem.

Ne quis ex ſententia Pauli male detorta inferret, bonum eſſe vxorem dimittere, cum bonum ſit vxorem non ducere & cœlibem viuere propter præſentem neceſſitatem, Anteuertit obiectionem & prohibet ſpontaneam diſſolutionem, & conſulit, vt qui vxorem habet, eam ne dimittat propter præſentia pericula: & qui cœlebs eſt ab vxore abſtineat, quo minus illi ſit impedimento, in ferendis imminentibus calamitatibus. Verum hoc poſterius membrum ſub conditione ſuperius poſita intelligendum eſt: ſi ſcilicet continere poteſt.

Quod ſi etiam duxeris vxorem non peccaſti, & ſi nupſerit virgo non peccauit.

Iam liberum facit Apoſtolus vtrumque ſtatum, cœlibatum ſcilicet & coniugium, ne quis ex ſententia propoſita, perperam concluderet, eos qui matrimonium contrahunt peccare, quod certe facerent, ſi cœlibatus & virginitas per ſe & non propter aliud bona eſſent. Nam ſi quid per ſe bonum & laudabile eſt, eius profecto contrarium malum & vituperabile inuenitur. Quare ex hoc loco diſcamus, coniugio anteferre cœlibatum, non quod hic magis placeat Deo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quam illud, ſed propter aliud, nempe vt expeditiores ſimus ad ſuſtinenda pericula, & alia officia præſtanda: Si modo aſſit continentiæ donum.

Sed afflictionem in carne ſunt habituri huiuſmodi.

Cauſam reddit cur cœlibatum coniugio præferat. Nam in coniugio maior eſt afflictio. Vocat autem Apoſtolus hoc loco carnem externum hominem, & quæcunque ad præſentem vitam ſpectant. Cum igitur coniugium multas moleſtias ſecum trahit ex hæreditario peccato exortas, veluti curam liberorum rei domeſticæ adminiſtrationem, & alia incommoda, quæ ex deprauatione morum naſcuntur, optat Apoſtolus, vt pij iſtis moleſtijs vacui, poſſint ſe totos Deo dicare.

At ego vobis parco.

Reſtrictio eſt ac ſi dicat, cupio veſtræ infirmitati conſultum adeo vt vos coniugio non indigere exoptem: quo ſitis omnibus iſtis moleſtijs vacui, Verum ſi coniugio carere non poteſtis, habenda eſt veſtræ infirmitatis ratio per remedium diuinitus ordinatum. Parcere igitur hic ſignificat indulgere & cupere ſubleuatos afflictionibus.

Hoc autem dico fratres, quoniam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tempus contractum eſt in poſterum.

Quod hæc intelligenda ſint de vſu ſancti coniugij, Enumeratio ſequens oſtendit. ſumit enim argumentum a vitæ humanæ breuitate: vnde infert, ita vtendum eſſe coniugio & alijs rebus terrenis, ne nos a Deo auocent. Nam quo propior eſt terminus vitæ, eo magis de migratione cogitandum, cauendumq; ne quid obſtet, quo minus ſimus parati ad migrandum omni momento. Obſeruandus locus quod breuitas humanæ vitæ, & termini vitæ noſtræ incertitudo debeat nobis incitamentum eſſe ad bene pieq; uiuendum: Nam vt recte inquit Seneca, Sicut fabula ſic & vita, non quam diu, ſed quam bene ſit acta refert. Porro tempus hic contractum, vocat metaphora à velis ſeu alijs rebus quæ complicari poſſunt, ſumta.

Vt & qui habent vxores, ſint vt non habentes, & qui flent vt non flentes, & qui gaudent, vt non gaudentes, & qui emunt, vt non obtinentes, & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtentes.

His Paradigmatis non vult nos res terrenas abijcere, ſed ita eis vti, ne ſint nobis impedimento, quo minus Deo adhæreamus. Hinc ergo ſummatim diſcamus, ita adhærendum eſſe rebus terrenis,

renis, ac ſi omni momento hinc migrandum eſſet, hoc eſt, ita vtendum eſſe donis Dei, cum gratiarum actione, ne ſit nobis impedimento, quo minus ea quæ ſalutis noſtræ ſunt diligenter curemus. Vt fletus res aduerſas, ita gaudium res proſperas Metonymice ſignificat: reliqua nota ſunt.

Præterit enim figura huius mnndi.

Ratio a vanitate huius mundi. quæ huius mundi ſunt, ſpeciem quidẽ habent incurrentem in oculos hominum, ſed mox euaneſcunt & auferuntur e conſpectu. quare ſtultum eſt illis ita occupari, vt eas anteferamus obedientiæ erga Deum, aut ijs ita impediamur, vt non toti addicti Deo eſſe poſſimus.

Velim autem vos abſque ſolicitudine eſſe.

In quem finem ſuperiora dicta ſint, & quare cœlibatum in ijs qui continentes eſſe poſſunt, præfert coniugio, hoc voto indicat. optat enim Chriſtianos ita totos addictos Domino eſſe, vt ab eo nullis auocamentis auocentur. Quod autem velit nos eſſe abſque ſolicitudine, intelligendum eſt de prophana huius mundi ſolicitudine, quæ impedit quo minus Deo adhæreamus.

Qui cœlebs eſt, curat ea quæ ſunt Domini, quomodo placiturus ſit Do

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

mino, at qui duxit vxorem curat ea quæ ſunt mundi, quomodo placiturus ſit vxori. diſcreta ſunt ea, quæ eſt vxor & ea quæ eſt virgo: quæ eſt innupta curat ea, quæ ſunt Domini, vt ſit ſancta cum corpore, tum ſpiritu, Quæ vero nupta eſt curat ea quæ ſunt mundi, quomodo placitura ſit viro.

Probat ab effectu ſancti cœlibatus, cur præferat cœlibatum coniugio piorum, qui prophanis hominibus copulati ſunt. Non enim hic loquitur de quouis cœlibatu, ſed tantum de eo qui ſuſceptus eſt propter regnum Dei, ab ijs qui dono continentiæ ſunt præditi. Neque loquitur de quouis coniugio, ſed de impari, in quo fideles infidelibus ſeu mundo deditis copulati ſunt. Nam alias neque cœlibatus per ſe curam eorum quæ Dei ſunt affert, neque coniugium per ſe à Deo ad res terrenas abſtrahit. Nam plerique cœlibes, vt in regno Antichriſti videre eſt, videlicet in Cardinalibus, Epiſcopis, Sacrificulis, Monachis & Monialibus, non ea curant quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt mundi. Vt ſunt, manifeſta doctrinæ deprauatio, ſacramentorum & diſciplinæ corruptio, ſacrilegia, ſtupra, adulteria, & aliæ nefandæ libidines. Nec omnes iuncti matrimonio curant quæ mundi ſunt, ſed plurimi eorum quæ Dei ſunt. Vt videre eſt in Abraham, Iſaac, Iacob, Zacharia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

charia & alijs multis ſanctis Patriarchis & Prophetis. Nam in ſancto coniugio maritus qui habet fidelem vxorem, & vxor quæ habet fidelem maritum, adiuuant ſe mutuo, cum exemplo, tum pijs exhortationibus (quemadmodum in Eccleſia domeſtica fieri docet) vt ea quæ Dei ſunt curent & prophanam mundi ſolicitudinem abijciant. Deinde propria coniugum officia, vt ſunt: procreare, & educare liberos in timore & correptione Domini, eoſdem inſtituere, ſe mutuis adiuuare officijs: ſancta ſunt opera & cœleſtia quibus Deus colitur à ſanctis coniugibus. tantum abeſt, vt hæc opera prophana & Chriſtianis indigna cenſeantur. Ex his haud obſcurum eſt, iniuriam facere ſpiritui ſancto Papiſtas, qui hoc Pauli teſtimonio abutuntur ad confirmandum ſuum impurum cœlibatum, tanquam cultus Dei eſſet per ſe, & ad extenuandam coniugij dignitatem, quaſi per ſe homines à pietatis auocaret ſtudio.

Hoc autem ad vtilitatem veſtram dico, non vt laqueum vobis inijciam, ſed ad honeſtatem & decorum, vt Domino adhæreatis abſque vlla diſtractione.

Rurſus moderatur conſilium de cœlibatu & ſignificat ſe nemini imponere neceſſitatem vel ducendæ vxoris vel non ducendæ, ſed ſimpliciter

ter oſtendere vtrum vitæ genus ſit commodius, vt quiſque ſuas hic vires expendat. vtilis quidem & commodus eſt cœlibatus pijs, quibus nihil periculi eſt ab incontinentiæ malo. Nam tum nullis rebus externis occupati, poſſunt abſque vlla diſtractione Domino adhærere in ſpirituali illo coniugio, quo nihil eſt honeſtius nihil ſanctius. Verum ſi continere nequeunt, contrahant matrimonium, ne ſtulte affectatus cœlibatus conijciat ipſos in laqueum Diaboli. In ſumma ergo hic duo conſideremus. Primum, in quem finem ſit expetendus cœlibatus, non vt putetur cultus eſſe aut magis placere Deo quam coniugium, ſed vt adhæreant cœlibes Deo abſque vlla diſtractione. Secundum, laqueus non eſt inijciendus cuiquam, vt arceatur a coniugio: quod liberum relinqui debet omnibus. etſi ſecus & contra Paulum adulatores antichriſti decernunt.

Si quis autem virgini ſuæ indecorum iudicat, ſi excedat florem ætatis, & ita fieri debet, quod voluerit faciat non peccat: nubant.

Nunc ſermonem conuertit ad parentes habentes filias adultas, quibus poteſtatem facit elocandi filias ſi velint. Verum quod interponit: Et ita fieri debet, Reſtrictio eſt, & intelligendum eſt hoc modo: Si virgo caſtitatis dono deſtituitur debet ita fieri, nempe vt tradatur nuptui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quo vitetur ſcortatio. Contra vero ſi donum habet virgo caſtitatis, liberum relinquitur parentibus elocandi filias & non elocandi. Hinc diſcant parentes: quod non liceat ipſis, liberis perpetuam caſtitatis legem imponere, niſi prius conſtiterit de dono caſtitatis, quod rariſſime contingit ſine aliquo peculiari morbo aut defectu. Porro quod dicit in plurali numero: Nubant, ſyntheſis eſt, nam intelligendum eſt, non tantum de vna filia, ſed etiam de multis, ſi quis plures habeat, imo etiam de filijs.

Qui autem ſtat firmus in corde neceſsitatem non habens, poteſtatem vero habet ſuper propria voluntate & hoc decreuit in corde ſuo, vt ſeruet ſuam virginem, bene facit.

Quemadmodum liberum fecit parentibus elocare filias, quæ donum caſtitatis non habent: Ita hic ius facit eiſdem non elocandi filias, quæ habent caſtitatis donum. Hic ſenſus verborum Pauli eſt ſimpliciſſimus. Verum dictio apoſtolica explanatione aliqua indiget: Qui autem ſtat firmus in corde ſuo, hoc eſt, qui firmiter ſtatuit apud ſe. Neceſſitatem non habens, hoc eſt, cui non obſtat filiæ infirmitas, quo minus virgo ſeruari poſſit: Atque hæc exceptio diligenter notanda eſt, Nam reſtringit ius parentum in ſeruandis ſuis virginibus: Poteſtatem vero habens ſu-

per

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

per ſua voluntate, hoc eſt, cuius voluntas ab altero non pendet: Pendet autem patris voluntas à liberorum voluntate hactenus, vt infirmitatis illorum rationem tantum habeat, vt nec iure poſſit nec debeat ab illis exigere cœlibatum, qui hoc dono diuinitus non ſunt donati: Conditione ergo caſtitatis ſalua, bene facere parentes pronunciat, qui ſuas virgines ſeruant, idq; propter cauſas ſupra commemoratas.

Itaque qui & nuptum collocat, bene facit: & qui non collocat nuptum, melius facit.

Concluſio eſt ſermonis de parentibus habentibus liberos in ſua poteſtate. in vtroque membro ſubintelligenda eſt exceptio ſupra poſita, hoc modo: Qui nuptum collocat filiam quæ continere nequit, bene facit conſulens infirmitati virginis, vt vitetur ſcortatio: Qui non collocat nuptum, ſcilicet filiam habentem donum caſtitatis melius facit, hoc eſt, commodius filiæ conſulit propter cauſas ſupra expreſſas. Porro ex hac parte duo concludamus præter ea quæ dicta ſunt, Primum, liberos eſſe in poteſtate parentum, Alterum quod ex primo ſequitur, non licere liberis contrahere matrimonium ſine parentum conſenſu. Qui enim id faciunt, parentes contemnunt & legem Dei pro nihilo habent, Quare poſſunt parentes ſuo iure tales

contra-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

contractus infringere, vt impios & illicitos, Sed per ſententiam iudicis.

Mulier alligata eſt legi quam diu maritus eius viuit, Si autem mortuus eius fuerit maritus, libera eſt, cui vult nubat, modo in Domino. At beatior ſi ſic maneat ſecundum meam ſententiam, Exiſtimo autem me quoque ſpiritum Dei habere.

Hic peculiariter de viduis mulieribus agit, ne exiſtimarent ſe ob ſexus conditionem exemptas eſſe, ne ſibi liceret quod viris licet. Eſt autem ſumma ſententiæ: Aliæ nuptiæ poſt mortem maritorum viduis concedantur modo in Domino, hoc eſt, ſi in timore Domini & religioſe id fiat. Hanc ſuam propoſitionem probat Apoſtolus argumento à contrarijs ſumto: Mulier alligata eſt legi (ſcilicet quæ ſanxit viri & mulieris ſocietatem indiuiduam) quam diu maritus eius viuit, Ergo mortuo marito libera eſt: Si libera eſt, nubere poteſt cui vult. Huc addit correctionem (quæ tantum locum habet in viduis habentibus donum caſtitatis, qualis fuit Anna prophetiſſa) Beatior vero eſt ſi ſic maneat ſecundum meam ſententiam: id eſt, quemadmodum ego ſpiritu Dei edoctus iudico. Nam exiſtimo me quoque habere ſpiritum Dei, quo dictante hæc ſcribo, ne contemnantur tanquam ab homine

prof. cta.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

profecta. Porro beatior dicitur, non quod viduitas per ſe ſit virtus quæ magis Deo placet quam honeſtum coniugium: ſed quia a curis mundi (modo dono caſtitatis non fuerit deſtituta) erit alienior. Hic locus quia tantum agit, quid liceat viduis, an illis concedendæ ſint aliæ nuptiæ: perperam opponitur ſententiæ Chriſti Matth. 5. & 19. vbi adulterio ſolui vinculum coniugale aſſerit Dominus. Deinde Paulus deſertione ſolui coniugium aſſeruit. Propterea hic locus opponatur veteribus quibuſdam, inter quos Athenagoras hanc turpiſſimam vocem euomuit, quod ſecundæ nuptiæ ſint σεμνὴ μοιχεία. Deinde opponatur Papiſtis, qui negarunt benedictionem ſecundis nuptijs, & legibus ſuis vetuerunt, ne quis clericus ſecundis nuptijs intereſſet. Quare nos opponamus vnum Paulum omnib. Antechriſti morionibus: & ſpiritum quo dictante hæc ſcripſit Paulus, Spiritui Sodomitico Papiſtarum: quo ruunt prætextu cœlibatus in varia nefandarum libidinum genera.

Caput VIII.

Summa capitis octaui.

ETſi per ſe licitum eſt idolothytis veſci: tamen qui cum offendiculo fratris infirmi hoc facit

facit, vulnerans ipſius conſcientiam infirmam, reus fit, vt qui in Chriſtum peccet.

Ordo & partes capitis octaui.

Vt in ſexto capite propoſuit de rebus medijs & confutauit illorum errorem, qui ſcortationem in medijs numerarunt, Et inde in ſeptimo cœlibatum & coniugium res medias docuit: ita hic in octauo aliud genus rerum mediarum proponit, nempe de vſu idolothytorum, hoc eſt, ciborum qui idolis erant conſecrati. Ac in principio capitis Ironicam conceſſionem ponit, & concedit illis ſcientiam qua freti Idolothytis viſcebantur, ſed mox corrigit aſſerens eam ſcientiam nihil eſſe, quæ non temperata ſit charitate Dei & proximi. Deinde per Mimeſin eorum verba, qui Idolothytis veſcebantur recitat vna cum rationibus firmiſſimis, quibus idola nihil eſſe ratiocinabantur, vnde rem mediam eſſe concludebant veſci idolothytis & non veſci. Verum Paulus negat eam ſcientiam in omnibus eſſe, atque ideo oportere eos, qui ſcientia præditi ſunt infirmorum rationem habere. Deinde hypotheſin ad theſin per Mimeſin transfert, & affirmat cibum non commendare nos Deo, vt aliqua iuſticia, vel accedat, vel diſcedat nobis ſiue ueſcamur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſiue non veſcamur. Quod quidem Paulus illis concedit, ſed cum hac exceptione, ne infirmorum conſcientiam lædant, Vnde generalem regulam colligit de rebus medijs, nimirum quod vſus earum nequaquam ſit licitus, ſi offendiculum infirmorum coniunctum habeat.

Exegeſis octaui capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Cæterum de ijs quæ idolis imolantur, ſcimus quod omnes ſcientiam habemus.

Hæc conceſſio Ironica ad eos ſolūmodo reſtringenda eſt, qui inflati ſcientia de Idolothytis, veſcebantur illis nulla infirmorum ratione habita.

Scientia inflat, charitas ædificat.

Ab effectu ſcientiæ non temperatæ charitate corrigit quod dixit, aſſerens eam non veram ſcientiam eſſe, imo ſine charitate inflatos reddere: charitatem autem ædificare, hoc eſt, inſtruere proximum, eumque promouere in pietatis & religionis ſtudio. Quod autem dicat ſcientiam inflare, id fieri vicio hominum in hac corruptâ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

natura ſciendum eſt. Nam alioqui ſcientia ipſa quæ donum Dei eſt per ſe vicioſa non eſt, neque cauſa inflationis propria, ſed ἀφορμὴ tantum. Quare vt perperam faciunt, qui hoc loco abutuntur in contemtum artium & liberalium diſciplinarum, quarum vſus maximus in vita cernitur: ita rectiſſime eo vtuntur, qui ſcientias quas ex dono Dei adepti ſunt, charitate temperant, quo eos qui ignari ſunt inſtituant. Charitas enim ſcientis, vt excludit inanem faſtum, ita efficit, vt ſcientia præditus non quærat quæ ſua ſunt, ſed quæ aliorum ad ædificationem.

Quod ſi quis ſibi videtur aliquid ſcire, nondum quicquam nouit ſicut oportet noſſe, ſed qui diligit Deum hic cognitus eſt ab eo.

A definitione ſalutaris ſcientiæ probat opinione potius ſcientiæ inflatos fuiſſe Corinthios, quam veram habuiſſe ſcientiam. format autem hanc definitionem per abnegationem & per affirmationem. Abnegatione quidem, quod non ſit ſalutaris ſcientia oſtendit, cum ait: Si quis videtur ſibi aliquid ſcire, hoc eſt, ſi quis opinione ſua ſapit, & ideo inſoleſcit, alios tanquam ex alto deſpiciens: Hic nondum nouit quemadmodum oportet, hoc eſt, ipſius ſcientia nihili ſit apud DEVM. *Affirmatione vero*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

exponit, quæ ſit ſalutaris ſcientia. nempe quæ in Dei cognitione fundatur, & tendit in Dei dilectionem. Si quis inquit, diligit Deum (hic vna parte totus cultus Dei intelligitur) hic cognitus eſt ab eo, hoc eſt, approbatur à Deo, vt qui vera ſcientia præditus ſit. Hinc diſcamus in regno Chriſti fruſtra de ſcientia gloriari eos, qui ex Dei cognitione non didicerunt veram humilitatem, & veram Dei & proximi dilectionem.

De eſu igitur illorum quæ idolis immolantur ſcimus, quod idolum nihil eſt in mundo, & quod nullus eſt Deus alius niſi vnus. Nam etiamſi ſint qui dicantur dij & in cœlo & in terra (ſicut ſunt dij multi & domini multi) nobis tamen vnus eſt Deus ex quo omnia, & nos in ipſo, & vnus Dominus Ieſus Chriſtus per quem omnia & nos per ipſum.

Exponit per Mimeſin, quali ſcientia tumidi Corinthij veſcebantur idolothytis etiam cum offenſione fratrum: eſtq; hoc principale argumentum, ſeu iſtius ſcientiæ qua tumebant, Demonſtratio firma ſane & immota. Quod nulla diuinitate aut virtute præditum eſt, id ſane in cibis aliquam differentiam non facit, vt vel eos ſanctificet vel polluat. Idolum nihil eſt, hoc eſt, nulla

nulla diuinitate aut virtute præditum eſt. Non igitur poteſt in cibis aliquam differentiam facere, qua vel ſanctificantur vel polluuntur homines. Quare eſus Idolothytorum indifferens eſt, adeo vt liceat eis veſci & non veſci. Hactenus recte concluſum eſt. aſſumtio confirmatur à diſparatis. Nullus eſt Deus, alius niſi vnus, Ergo Idolum nihil eſt, hoc eſt, non habet aliquid diuinitatis, ſeu non eſt Deus. Verum ne quis exciperet & diceret plures eſſe Deos, occurrit iſti obiectioni & diſtinguit inter illos, qui dicuntur Dij ſiue falſo, ſiue participatione nominis propter aliquam tenuem ſimilitudinis vmbram, vt magiſtratus & iudices in Pſalmo Dij dicuntur: & inter verum Deum, qui vnus eſt in eſſentiæ vnitate, & trinus in perſonis, & hunc verum eſſe Deum à proprio docet, cum inquit: à quo omnia & nos in ipſo, hoc eſt, qui omnia creauit & conſeruat, & vnus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia & nos in ipſo. Hic obſerua primum, quod Dei proprium eſt tribui Chriſto: quare natura Deus eſt. Deinde manifeſte hic aſſeritur, cum vnitas diuinæ eſſentiæ, tum perſonarum diſtinctio. quod enim ait, vnus eſt Deus ad eſſentiæ vnitatem refertur. Cum rurſus patrem ſeorſum a filio nominat, diſtinguit non naturam, ſed perſonas. Præterea cum ait: Per quem omnia, non ſignificat inſtrumentalem cauſam, ſed efficientem. Nam filius cum patre cauſa efficiens eſt, tum in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

creando tum in conſeruando: quod ita accipiendum eſt, vt nec duas cauſas conſtituamus, cum filius ſit eſſentia vnus cum patre, nec rurſus in perſonarum diſtinctione inæqualitatem, aut ſeparationem imaginemur. Nam æqualis pater, æqualis filius, æqualis ſpiritus ſanctus. & pater eſt in filio & ſpiritu ſancto, & filius eſt in patre & ſpiritu ſancto, & ſpiritus eſt in patre & filio, κατὰ περιχώρησιν, vt loquuntur Theologi.

Sed non in omnibus eſt ſcientia. Nonnulli enim conſcientia idoli vſque ad hoc tempus, vt idolis immolatum edunt & conſcientia eorum infirma cum ſit, polluitur.

Oſtendit non omnes adhuc inſtructos fuiſſe de Idolorum vanitate, ſed eſſe quoſdam qui cum ſcientia Idoli Idolothytis veſcerentur, hoc eſt, qui tametſi adhuc tacite apud ſe iudicarunt immunda eſſe, quæ Idolis eſſent oblata, nihilominus tamen aliorum exemplo de Idolothytis edebant, ac ſic ſuam polluebant conſcientiam. quare intempeſtiue Corinthios vſus fuiſſe ſua libertate in eſu Idolothytorum ſignificat. Nam illorum exemplo infirmi ad comedendum pertracti ſunt, ac ita, quia hæſitante conſcientia hoc fecerunt, grauiter peccarunt.

Atqui eſca nos non commendat Deo, neque enim ſi comedamus abun-

abundamus, neque ſi non comedamus, deficimus.

Per Mimeſin transfert hypotheſin ad theſin tanquam ad conſultationem cauſæ propoſitæ. Controuerſia erat de eſu Idolothytorum, Iam theſin ſeu conſultationem adducunt: vnde conficitur hæc concluſio, Eſca nos non commendat Deo. Idolothytum eſt eſca. Igitur Idolothytum nos non Deo commendat. Maior inde confirmatur quod neq; comedens abundat, neq; non comedenti aliquid deficit. hoc eſt, nemini ex eo quod vel comedat vel non comedat, aliquid iuſticiæ accedit aut diſcedit. Sed intelligendum eſt, ſi id temperanter fiat in timore Dei, alioqui crapula & ebrietas Deo ſupra modum diſplicent: vt quæ & prohibita ſunt à Deo & homines à pietatis exercitijs auocent, impediantq; ab officio præſtando. Hinc ergo diſcamus, cultum Dei in ciborum delectu nequaquam poſitum eſſe. Vnde Apoſtolus ad Roma. 14. Regnum Dei non eſt cibus & potus, ſed iuſticia, pax & gaudium in ſpiritu ſancto. Nam qui in his ſeruit Chriſto, acceptus eſt Deo & probatus hominibus. Itaque quæ pacis ſunt ſectemur & quæ mutuæ ædificationis. Eſt autem doctrina dæmoniorum, quæ cultum Dei collocat in delectu ciborum, id quod Antichriſtum facere manifeſtum eſt.

Sed videte ne quo modo poteſtas veſtra offendiculo ſit ijs qui infirmi ſunt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Concedit quidem Paulus eſcam nos non commendare Deo, atque ideo facultatem nobis eſſe comedendi & non comedendi, ſed vſus huius facultatis charitatis regulæ vult ſubiectum. Nam catholicum præceptum Dei eſt, vt diligamus proximum: cum qua dilectione pugnat infirmis offendiculo eſſe. quare qui edit aut vlla re media abutitur cum offenſione infirmorum, violat legem charitatis & fit reus iræ Dei. Hæc ergo regula tantum intelligenda eſt de vſu rerum mediarum & de infirmis. Nam in rebus præceptis et in rebus prohibitis præſtanda eſt obedientia, etiamſi totus mundus offenderetur. Daniel coluit Deum verum cum offenſione totius regni Babylonici. Tres viri ſtatuam noluerunt adorare, non morantes offenſionem tyranni Babylonici & Satraparum eius. Ad eundem quoque modum miniſtri Dei, exemplo Prophetarum & Apoſtolorum, docebunt veritatem etiamſi offenſione totus collaberetur orbis. Præterea ab vſu rerum mediarum non eſt abſtinendum propter peruicaces hoſtes. Imo hic confeſſio fidei libertatis neceſſaria eſt, ne impij & pertinaces noſtro exemplo confirmentur in ſuo errore, hoc confirmatur exemplo Chriſti & Pauli.

Etenim ſi quis viderit te qui habes ſcientiam in epulo Idolorum accumbentem, nonne conſcientia eius

qui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

qui infirmus eſt ædificabitur ad eden dum ea quæ idolis ſunt conſecrata?

Offenſio infirmorum explicatur, quæ eſt exemplo firmorum veſci Idolothytis reluctante vel dubitante conſcientia. Nam cum infirmus videt firmum de Idolothytis veſci, mox ipſe exemplum ſecutus edit, etſi hoc licere nondum intelligit. Quare edendo polluit conſcientiam ſuam. Obſeruandus locus, quod qui facit aliquid per ſe non malum, ſed opinione tantum malum, peccet, quare Pauli præceptum in omnibus actionibus ſequendum eſt, quilibet in ſuo ſenſu certus ſit.

Et tua ſcientia peribit frater, qui infirmus eſt, propter quem Chriſtus eſt mortuus?

Exaggerat peccatum edentis cum periculo infirmorum per comparationem. Chriſtus mortuus eſt pro fratre tuo, tu autem eum rurſus perdis: quare grauiſſima iniuria afficis, & Chriſtum redemtorem & fratrem qui tua culpa perit. Obſeruandum, quod peccans alieno exemplo ſeductus non excuſari poſſit, quin iure ſit damnabilis & reus iræ Dei. Adeo graue eſt quicquam tentare repugnante aut hæſitante aut errante conſcientia.

Ita autem peccantes in fratres & percutientes ipſorum conſcientiam infirmam, in Chriſtum peccatis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ratio cur adeo graue ſcelus eſſe dixerit offenſionem infirmorum, ſumta ex adiunctis. Qui in Chriſtum peccat, grauiſſimo reatu obſtringitur. peccantes in fratres infirmam ipſorum conſcientiam vulnerando, in Chriſtum peccant, Quare grauiſſimo reatu obſtringuntur. Nota rurſus quam graue peccatum ſit, cum ſcandalo infirmorum aliquid facere.

Quapropter ſi eſca offendit fratrem meum, nequaquam veſcar carnibus in æternum, ne fratri meo ſim offendiculo.

Suo exemplo præſcribit generalem Regulam ſequendam in vſu omnium rerum mediarum. Nam quod hic de vna ſpecie dicit, ad vniuerſum genus referendum eſt. Eſt autem ſenſus. vſus rerum mediarum moderandus eſt ad charitatis regulam & ædificationem. Quare ſi eſca offendit fratrem, hoc eſt, ſi præbet ei occaſionem lapſus, vt aliquid faciat contra conſcientiam, omnino ab eſca abſtinendum eſt, ne ſit fratri offenſionis, id eſt, lapſus cauſa. Idem iudicium eſt de alijs rebus medijs: Obſeruandum quod Apoſtolus hic tantum loquatur de infirmis, qui nondum erant edocti de Chriſtiana libertate, & de rebus medijs. Quare hic locus nequaquam patrocinatur Papiſtis, qui à carnibus volunt nos abſtinere die Veneris, ne offendantur à nobis.

Imo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Imo cum iam ſuperſtitioſa ſua obſeruatione deflexerunt Papiſtæ à recta via, peccant qui ſuo exemplo eos in errore confirmant, tantum abeſt vt ipſorum gratia hic quicquam de ſua libertate cedant fideles. Nam illa offenſio ſola cauenda eſt, quæ abducit à via recta.

Caput IX.

Summa capitis noni.

SVo docet exemplo Apoſtolus omnia ad ædificationem facienda, nihilq; agendum vnde offendi poſſunt infirmi.

Ordo & partes capitis Noni.

Huius capitis œconomia admodum eſt prudenter inſtituta, non enim ſtatim ſuum exemplum tanquam Apoſtolicum vrget, ſed conſiderato iudicio quorundam de ſe. omnium primum anticipat illorum opinionem, qui aſpernabantur ipſum tanquam inferiorem reliquis Apoſtolis, vendicans ſibi plenam Apoſtolatus autoritatem. Deinde infert ex eo idem ſibi ius eſſe in reb. medijs, quod & reliquis eſt Apoſtolis, ac ſumit vnã ſpeciem de ſtipendio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

pendio miniſtrorum Euangelij. quam iuſta colligit confirmatione. Tum addit cauſam cur ſuo non ſit vſus iure, cui plurimas rationes ſubnectit, cur verbi præcones digni ſint ſuo præmio, Verum ne quis auare hoc ab Apoſtolo dici exiſtimaret, rurſus anticipat, & quod ſui officij ratio poſtulat docet, enumeratione exponens, quod omnia in aliorum ædificationem facere conſueuerit. Huc addit exhortationem, exemplo pugilum propoſito, vt quiſque ita ſe gerat ne deſtituatur præmio, Tandem concludens ſe Corinthijs imitandum proponit. Poteſt autem totum caput hoc Enthimemate claudi: Ego Paulus Apoſtolus veſter omnia facio ad ædificationem, & ab vſu meæ libertatis abſtineo, vt plures Chriſto adducam. ergo vos me magiſtrum imitari par eſt, vt nullis rebus in aliorum ruinam abutamini. Locus communis huius capitis eſt, vt miniſtri verbi forma ſint gregis, & doctrinam quam profitentur, vita & moribus exprimant. Nam ea demum optima docendi ratio eſt, cum regulis rerum agendarum illuſtria iungantur exempla,

Exegeſis noni capitis cum obſeruatione doctrinarum.

An

An non ſum Apoſtolus? An non ſum liber?

Anticipatio eſt, propoſiturus enim ſe imitandum, neceſſarium habuit vendicare ſibi Apoſtolatus dignitatem: quam quidam apud Corinthios non parum extenuare conabantur, ac ſi non eſſet æqualis autoritatis cum reliquis Apoſtolis. Locus obſeruandus de cuiuſque officio, quo admoneri debet, vt & agat, quæ ſunt officij ſui, & ſe talem gerat ne ſibi iure obijci poſſit, Turpe eſt doctori cum culpa redarguit ipſum.

Nonne Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum vidi? Nonne opus meum vos eſtis in Domino?

Apparet aduerſarios Pauli, dignitatem Apoſtolicam duabus definiuiſſe rebus: nempe viſione Chriſti ſaluatoris, à quo edocti erant Euangelium Apoſtoli, & docendi munere. Vtrumq; ſibi vendicat Paulus, videlicet quod & Chriſtum viderit, & fecerit Apoſtoli officium diligenter docendo Euangelium. nam in tertium cœlum raptus, & Chriſtum vidit & à Chriſto didicit Euangelium.

Si alijs non ſum Apoſtolus, at certe vobis ſum, nam ſigillum Apoſtolatus mei vos eſtis in Domino.

Conceſſio cum correctione. ſit ſane quod non ſim re-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſim reliquis Apoſtolus, vobis tamen ſum Apoſtolus. nam vos eſtis veluti ſigillum quo meus obſignatus ſit Apoſtolatus, à me enim Chriſtum didiciſtis. Obſerua quod Paulus inde vendicet ſibi Apoſtolatus dignitatem, quod Apoſtoli munere ſit perfunctus. Quod cum Papa fecerit, illum libenter Apoſtolicum & Epiſcopum agnoſcemus. qui tantiſper de vano gloriatur titulo, donec exemplum Petri & Pauli, quorum ſucceſſorem ſe iactat, imitari contemſerit.

Mea defenſio apud eos qui me dijudicant, hæc eſt.

Cur ſuperiora dixerat, exponit. fuerunt enim apud Corinthios, qui dijudicabant Paulum, id eſt, qui Paulo detrahebant & obloquebantur, quaſi non eſſet cum reliquis conferendus Apoſtolis: quibus oppoſuit Apoſtolatus ſui teſtimonium, nempe fidem Corinthiorum, quos ſua prædicatione ad Chriſtum conuerterat. Propria enim nota Apoſtolica eſt Chriſtum docere ac multos ad fidem conuertere.

An non habemus poteſtatem comedendi & bibendi? An non habemus poteſtatem ſororem vxorem circum ducere, quemadmodum & reliqui Apoſtoli & fratres Domini & Cephas? an ſolus ego & Barnabas non habemus poteſtatem non operandi?

Poſtquam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Poſtquam aſſeruit Apoſtolatus ſui autoritatem, infert Apoſtolus idem ius ſibi eſſe in vſu rerum mediarum, quod & reliquis Apoſtolis. & generis loco tres ponit ſpecies. Primam quod ſibi non minus liceat veſci quibuſlibet & bibere quemuis potum, quam reliquis Apoſtolis. Alteram, quod ſororem, id eſt, Chriſtianam & piam vxorem circumducendi, eamq; alendi ſumtibus Eccleſiæ poteſtatem habeat, perinde atq; Petrus ac nonnulli alij, qui ſuas ſecum circumduxerunt, eaſque ſumtibus Eccleſiarum aluerunt. Tertiam, quod habeat quoque ſicuti alij Apoſtoli ius ſumendi ſtipendium pro labore Apoſtolatus, ne cogatur proprijs manibus victum quærere. ab harum rerum vſu abſtinuit Paulus, ne cui eſſet offendiculo, quemadmodum ſequitur paulo poſt. hoc itaque ſuum exemplum, vult Paulus Corinthios imitari in vſu rerum indifferentium.

Quis militat proprijs ſtipendijs vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Aut quis paſcit gregem, & de lacte gregis non edit?

Poſtremam ſpeciem rerum mediarum ſumit probandam: nimirum quod licuiſſet ſibi, quantum ad ius attinet, ſine manuū labore vixiſſe ſumtibus Eccleſiæ. hoc primum tribus ſimilib. colligit, nempe à iure militari, à uinitoribus, et à pecuarijs. Vt ergo militi ex ſuo ſtipēdio, et uinitori ex ſuis vitib.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Et pecuarijs ex lacte gregis licet viuere, Ita & Paulo ex Euangelio ſuſtentari & viuere licuiſſet, niſi offenſionis cauendæ gratia à ſuo abſtinuiſſet iure.

Num ſecundum hominem hæc dico? Nonne etiam lex hæc dicit? Nam in Moſis lege ſcriptum eſt, Non obligabis os boui trituranti.

Prolepſis eſt. nam anteuertit illorum obiectionem, qui iſta à rebus mundanis ſumta ſimilia poſſent refellere ex eo, quod longe alia ratio ſit rerum diuinarum quam humanarum. ex capite igitur 25. Deut. aliud ſimile ſumit, quod hoc modo applicabitur: Deus vetuit in ſua lege obligare os boui trituranti, hoc eſt, mandauit vt ſinerent boui trituranti ex ſtraminibus & frumento, quod calcando excuteret pabulum capere: multo magis Deus vult, vt hominum operas iuſta compenſemus mercede. Quare nec Apoſtolis laborantibus in prædicatione, ſuum negandum eſt ſtipendium.

Num boues curæ ſunt Deo?

Vt oſtendat ſe recte ſimilitudinem bouis triturantis accommodaſſe miniſtris Euangelij, hanc quæſtionem ponit. Nam quicquid de bobus præcipitur, id hominum cauſa ſignificat factum. quia ergo vult Deus, vt boum laborantium curam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

habeant homines, multo magis hominum laborantium rationem habendam eſſe inſinuat. Nam tametſi boues & minimi etiam paſſerculi ſub prouidentia Dei cadunt, tamen longe alius modus eſt eius prouidentiæ qua homines ad ſuam imaginem conditos complectitur. Cum ergo negat boues curæ eſſe Deo non ſimpliciter accipiendum eſt, ſed κατὰ τὶ, hoc eſt, ſecundum excellentiorem prouidentiæ modum quo hominum & potiſſimum Eccleſiæ curam habet.

An propter nos omnino dicit? propter nos enim ſcriptum eſt, Nam ſub ſpe debet is qui arat, arare, & qui triturat ſub ſpe, ſpei ſuæ particeps eſſe.

Senſus eſt: Deus hoc præceptum de bobus triturantibus edixit, vt inde quantam hominum curam laborantium præſertim, nos oporteat habere intelligatur. Huc arrepta occaſione à Moſis dicto attexit aliam ſimilitudinem ab agricultura ſumtam. Qui triturat & arat, hoc facit percipiendi fructus gratia, multo magis qui in agro Euangelij laborant, & præmio ſunt digni & longe meliorem fructum expectant.

Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt, ſi nos veſtra carnalia meſſuerimus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Anticipat rurſus cauillationem eorum, qui obijcere poſſent aliam rationem fructus Euangelij eſſe, aliam agriculturæ. illic fructum eſſe ſpiritualem, hic carnalem. non igitur valere, hanc ſimilitudinem, Sed Paulus collationem maioris & minoris inſtituens, ſignificat, quo nobilior & precioſior ſit fructus Euangelij, quam orationis & triturationis: eo etiam digniores eſſe, qui in Euangelio laborant, laboris ſui compenſatione. Porro, vt carnalia hic vocat, quæ ad corpus & externum hominem pertinent, Ita ſpiritualia appellat, quæ ad ſpiritum & animam pertinent. vt ergo anima corpori multis modis eſt præferenda, ita labor qui conſeruandæ animæ deſtinatur, multo præſtantior habendus eſt eo, qui tantum carnem ſpectat. Obſeruandus locus de dignitate miniſterij verbi, qua anteferendum eſt omnibus huius vitæ officijs & muneribus.

Si alij apud vos ſui iuris participes ſunt, cur non potius nos?

Concludit à minori ad maius, licuiſſe ſibi à Corinthijs ſui laboris mercedem ſumſiſſe. Nam alij qui minus laborarunt, & qui pædagogorum vicè ſunt functi, acceperunt ſtipendia à Corinthijs, Multo magis hoc Paulo licuit, qui eos primum in Chriſto genuit & ab impietate Ethnica ad fidem Chriſti conuertit.

Atqui

Atqui non vſi fuimus iure iſto, ſed omnia ſuſtinemus, vt ne quam offenſionem demus Euangelio Chriſti.

Cur ſuo non ſit vſus iure exponit, videlicet ne curſus Euangelij iſto pacto impediretur. Cum vel infirmi vel maligni inde ſumerent occaſionem offenſionis. ac ſi Paulus lucri gratia Euangelium doceret. Hoc ſuum exemplum ideo proponit Apoſtolus, vt Corinthij illud in conſpectu habeant, ac factum magiſtri ſui ſequantur, ne quid tentent vnde curſus Euangelij impediri poſſit, & fratres infirmi offendi. atque ad hoc probandum totum hoc caput, vt ſupra monui, referendum eſt.

Neſcitis, quod qui ſacra operantur ex ſacro edunt, & qui altari aſtant, altaris ſunt participes? Sic & Dominus ordinauit, vt qui Euangelium annunciant, viuant ex Euangelio, ego autem nullo horum vſus ſum.

Ad idem probandum aliud ſimile adducit ex lege Moſis. Deus in veteri teſtamento Leuitis ordinauit ſuum victum. Ergo æquum eſt, vt miniſtris Euangelij etiam ſuus decernatur victus. Papiſtæ qui hoc Pauli dictum ad ſacrificulos cœnam Domini prophanantes referunt, verbum Dei pro ludibrio habent.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Neqꝫ vero hæc ſcripſi, vt ita fiat in me. Nam bonum eſt mihi potius mori, quam vt gloriationem meam aliquis inanem reddat.

Ne quis ea quæ hactenus agitata ſunt de ſtipendijs miniſtrorum, à Paulo dicta eſſe putet, vt Corinthios ex obliquo admoneat, vt deinceps in ſe ſint liberaliores, ac ſibi laboris ſtipendium perſoluant: anteuertit, & negat ſe ea ſcripſiſſe in iſtum finem, aſſerens quod potius mori ſit paratus, quam vt velit ſuam gloriationem (nempe quod gratis prædicauerit Corinthijs Euangelium) inanem reddi. Nam ſi accepiſſet ſtipendium Apoſtolus, præbuiſſet Pſeudoapoſtolis anſam calumniæ, ac ita autoritas prædicationis Pauli fuiſſet diminuta, & aperta ianua Pſeudoapoſtolorum corruptelis. Hinc diſcant pij miniſtri Euangelij, curſum Euangelij propriæ vitæ præferre.

Etenim ſi euangelizem non eſt mihi gloriatio, neceſsitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi niſi euangelizem.

Anticipatio eſt. Nam obiectioni eorum reſpondet, qui poſſent dicere ſatis gloriationis Paulo eſſe ex prædicationis officio, etiamſi cum alijs accipiat ſtipendium. ſed reſpondet neminem recte gloriari, ſi id fecerit quod ex officio debet: quod ſi non faceret maledictioni & iræ Dei ſubijceretur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tur. Obſeruent hic miniſtri Euangelij duo, Primum, quod poſtquam legitime vocati ſunt ad miniſterium, non poſſint ſine ſcelere pedem reuocare. Nam arctius eſt vocationis vinculum quam vt ipſum rumpere liceat. Deinde, quod vocati iam ad miniſterium maledictioni & iræ Dei obnoxij ſint, niſi ſtrenue officium fecerint.

Nam ſi volens hoc faciam mercedem habeo: ſin inuitus, diſpenſatio mihi credita eſt.

Suo exemplo propoſito diſcernit inter eum, qui ſponte & eum qui inuite ſeu coacte facit officium. qui enim ſponte hoc facit, habet mercedem. Nam eius induſtria Deo probatur. qui autem inuitus & quaſi cogitur ad præſtandum officium, is neceſſitate diſpenſationis, id eſt, commiſſi muneris compellitur. atque ideo eius opera minime Deo probatur. Præterea etiam mercede priuatur. Locus obſeruetur, Quod is demum officio ſuo rite perfungi dicendus eſt, qui hilari promtitudine & alacri animo in commiſſo munere verſatur.

Quæ igitur mihi eſt merces, Vt cum Euangelizem gratuitum conſtituam Euangelium Chriſti in hoc, ne abutar poteſtate mea in Euangelio.

Dixit ſe potius paratum eſſe mori, quam vt gloriatio ſua inanis redderetur, Nunc autem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quænam ſit illa gloriatio exponit. Si prædicat Euangelium, neceſſitate officij cogitur id facere: at ſi non prædicat, iræ diuinæ ſubiacet. nunc autem non ſolum prædicat idque libens, verumetiam gratuitum facit Euangelium, hoc eſt, ſine ſumtu eorum, quibus illud annunciat: idque ideo ne ſua poteſtate abuti videatur. Abutitur autem is ſua poteſtate, qui id quod licet ſimpliciter & per ſe, intempeſtiue agit cum offenſione aliorum contra regulam Apoſtolicam: ne cui cauſam offendiculi demus. Ex hoc loco Papiſtæ commentum operum ſupererogationis fabricarunt hoc modo. Paulus aliquid facit propter mercedem, vltra debitum officium. Ergo eſt aliquod ſupererogationis opus. Reſpondeo, Quilibet debet cauere offenſionem in ſuo officio, ne quid tentet quod infirmis in ruinam cedat. hoc cum Paulus ſe feciſſe teſtatur, quid fecit quæſo quod non debuit? ſi debuit, profecto non eſt dicendus aliquid ſupererogaſſe, hoc eſt, aliquid feciſſe vltra id quod non debuit ex officij neceſſitate.

Nam liber cum ſim ab omnibus, omnibus meipſum ſeruum feci, vt plures lucrifaciam.

Transfert hypotheſin ad theſin. vt enim ſupra in certo caſu ſe infirmis accommodaſſe dixerat, Ita hic perpetuum ſuum ſtudium in vniuerſo genere rerum mediarum indicat: nimirum, quod tametſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tametſi multarum rerum libertatem habuerit, ſeruierit tamen infirmitati aliorum, caueritq; ne quem intempeſtiuo libertatis vſu offenderet: idque eo conſilio quo plures Chriſto adduceret. hinc & nos generalem ſumamus regulam de vſu rerum mediarum, nimirum, vt eas ad ædificationem aliorum referamus.

Et factus ſum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifaciam: ijs qui ſub lege ſunt, tanq̃ ſub lege, vt eos, qui ſub lege ſunt lucrifaciam: ijs qui ſunt ſine lege, vt ſine lege (cum non ſim ſine lege Deo, ſed in lege Chriſto) vt lucrifaciam eos, qui ſine lege ſunt. factus ſum infirmis vt infirmus, vt infirmos lucrifaciam: omnibus factus ſum omnia, vt omnino aliquos ſeruem.

Generi ſubijcit diſtributionem ſpecierum: qua quidem diſtributione, nihil vult aliud quam quod modo dictum eſt, & quod ſingulis ſpeciebus ſubijcit, quodq; poſtea in genere repetit, nempe vt lucrifaciat quam plurimos Chriſto, cum non abſterreantur intempeſtiuo rerum mediarum vſu. parentheſis tantum mollitionem durioris verbi habet, Nam cum dixerat ſe ἄνομον *eſſe, hoc eſt, ſine lege, poſſent id calumniatores torquere ad effrenem peccandi licentiam, Quare eam calumniam, hac correctione tollit Apoſtolus.*

Hoc autem facio propter Euangelium, vt particeps eius fiam.

Quare Paulus ſe accommodauit omnibus in rebus medijs indicat, primum vt hoc pacto latius ſpargaretur Euangelij doctrina, vt nullo obſtaculo eius curſus impediretur. Deinde, vt ipſe quoque eius fieret particeps, hoc eſt, vt fructum prædicati Euangelij conſequeretur. Vt ergo hoc dicto teſtatur Apoſtolus multa ſe feciſſe & à multis abſtinuiſſe quæ officij neceſſitas poſtulabat, Ita ſignificat eos communione Euangelij indignos, qui ſuo exemplo non cauent impedimenta quibus Euangelij curſus præcludi poſſit.

An neſcitis quod qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit præmium: ſic currite vt comprætendatis.

Hactenus docuit, nunc ſuo more doctrinæ exhortationem ſubijcit, quo magis doctrinam infigat auditorum animis. præponit autem exhortationi aptiſſimam ſimilitudinem, in qua ſpectanda ſunt, Stadium, cui vita noſtra confertur: Curſus, cui viuendi ratio reſpondet: Curſores, quibus homines amplexi Euangelium comparantur: Meta, cui opponitur finis vitæ noſtræ: Corona victoris, cui comparantur bona pijs in cœlo repoſita: Agonothetæ homini, Deus obedientiæ remune rator comparatur. Quemadmodum igitur curſores

ſores qui in medio curſu deficiunt, antequam ad metam peruenerint fruſtrantur præmio: ita Chriſtiani, qui bene quidem incœperunt & non vſque ad finem perſeuerant, præmijs deſtituentur & nihil præter ignominiam reportabunt. Nam & Paulus alibi inquit: non coronabitur quis, niſi qui legitime certauerit. Deinde, vt curſores qui ad metam vſque currendo perſeuerant, accipiunt propoſitam coronam, Ita Chriſtiani qui in pietatis curſu perſiſtunt vſque ad vitæ huius finem promiſſa bona percipient. Verum hoc eſt, inter curſores & Chriſtianos diſcrimen. ex illis vnus tantum, vt qui primus metam attingit, præmium capit, Chriſtiani vero omnes, quotquot currunt vſque ad metam, hoc eſt, qui in vita Chriſtiana vſque ad vitæ finem perſeuerant, præmium accipient iuxta Chriſti dictum: qui perſeuerauerit vſque ad finem ſaluus erit. Hæc ergo exhortatio acres ſtimulos nobis addere debet, vt in cœpto Euangelij curſu non deficiamus.

Porro quiſquis certat, in omnibus eſt continens, Illi quidem igitur, vt perituram coronam accipiant, Nos vero incorruptibilem,

Vt ſimilitudine Corinthios ad perſeuerantiam exhortatus eſt, ita eadem ſimilitudine exhortationem præſenti cauſæ, hoc eſt, hypotheſi, de qua ſuperius diſputauit, accommodat. Nam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

agebatur de non offendendis fratribus per intempeſtiuum vſum libertatis noſtræ in cibis, nempe vt potius abſtinerent Corinthij non ſolum ab idolothytis, verumetiam ab omni carne priuſquam infirmis fratribus offendiculo eſſent: id nunc à minori ad maius confirmat. Curſores, quibus marceſſibilis corona eſt propoſita, continentes ſunt & abſtinent à cibis, quibus corpus grauari putant: multo magis decet, vt Chriſtiani ſibi non indulgeant nec ſectentur voluptates, quibus incorruptibilis corona eſt propoſita.

Ego ita igitur curro, vt non in incertum: ſic pugilem ago, non vt aërem verberans.

Vt doctrinæ exemplum ſe ſtatuit, ita & exhortationis. fruſtra enim hortaris ad ſobrietatem, cum ipſe perpetua ebrietate mades, & ſic de alijs. in incertum currere dicitur qui vagus eſt, & erroneus, vt qui & currendi rationem non teneat, & metam ignoret. aërem verberat, qui fruſtratur ictu, ac ideo vanum ſumit laborem. Hæc excitare pios debent ad acre pietatis ſtudium, iuxta regulam verbi Dei.

Verum ſubigo corpus meum & in ſeruitutem redigo: ne quo modo fiat, vt cum alijs prædicauerim ipſe reprobus fiam.......

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ne carnis laſciuijs abripiamur ab incepto curſu, proponit ſuum exemplum de ſubigendo corpore & in ſeruitutem redigendo, ne ferociat aduerſus ſpiritus imperium: ſed vt potius aſſuefiat ad obedientiam ſpiritus. Cum igitur affectus praui reprimi non poſſint, niſi corpus prius dometur, vult Paulus vt ſuo exemplo corporis ferociam prudenter coherceamus abſtinentia, laboribus, & alijs non ſuperſtitioſis exercitijs. Neque hæc eo pertinent, vt in corporalibus exercitationibus, quas Paulus alibi modice vtiles eſſe teſtatur, inhæreamus, ac ſi Deo placerent per ſe, & cultus eſſent Deo gratus: ſed vt eo vſque ſeruitute premamus corpus noſtrum, ne laſciuiendo à curſu pietatis nos impediat, in noſtrum exitium & aliorum offenſionem.

Caput X.

Summa capitis decimi.

QVemadmodum monet, ne ſuis cupiditatibus indulgeant Corinthij ad peccandum: ita dehortatur eos, qui menſam Dominicam participant, ne dæmoniorum menſæ communicent: & vt caueant ne cuiquam vlla in re ſint offendiculo.

Ordo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ordo & partes capitis decimi.

Duæ ſunt principales huius capitis partes. Prior diſſuaſoria eſt generalis, ne cui ad peccandum cupiditati indulgeant Corinthij. Poſterior diſſuaſoria eſt ſpecialis. nam quod octauo propoſuit abſtinendum eſſe ab idolothytis, hic latius proſequitur pluribus argumentis. Prioris partis hæc eſt œconomia. Primum quia Corinthij, non parum gloriabantur de donis Dei, ac ideo ſe impune infirmos offendere poſſe arbitrati ſunt, confert eos cum veteri populo Dei, qui non minus quam ipſi plurimis donis claruerunt. Deinde exempla pœnarum in iſto populo proponit, admonens fore, vt ſi ſimilia deliquerint, ſimiliter quoque puniantur. Tum concludit cauendum eſſe ne ſecuritate torpeant. verum ne propoſitis horrendis iræ Dei exemplis deficiant Corinthij, conſolatione hanc partem mitigat. Poſterioris partis hic eſt ordo. Propoſitio infertur ex prima parte veluti hypotheſis ex ſua theſi. videlicet vt caueant ab Idolothytis. Huc addit confirmationem ab abſurdo, nimirum quod minime deceat, vt qui participant menſam Dominicam, Idolorum menſæ communicent: admonens quam periculoſum ſit Deum prouocare. ne autem rurſus ius libertatis abijciant, eam obiectionem breuiter

uiter refellit, Et quia interrogare poterant, quid facerent ſi quando ab infidelibus inuitentur, ſuum ipſis in eo caſu impartit conſilium. Tandem concludens, quæ in tribus capitibus proximis diſſeruit, hortatur vt in omni re ſtudeant gloriæ Dei, neminique ſint offendiculo, ſuo exemplo iterum in medium adducto.

Exegeſis decimi capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Nolo autem vos ignorare fratres, quod patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes per mare tranſierunt.

Quia Corinthij tumuerunt varijs donis Dei, ac ſe ideo impune peccare poſſe falſo putarunt, confert eos cum veteri populo, qui non minus de beneficijs Dei erga ſe gloriari potuerunt, quam Corinthij: quibus tamen peccantibus, Deus nequaquam pepercit. Hiſtoria cuius hic meminit Apoſtolus habetur, Exod. 13. & 14. & Numerorum 9.

Et omnes in Moſen baptizati ſunt in nube & in mari.

Aliud

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Aliud indicium fauoris Dei erga veterem populum, quo ipſum Corinthijs confert, ne Corinthij prærogatiua baptiſmi ſe veteribus præferant. dicit ergo eos non minus baptizatos fuiſſe olim, quam nunc ipſi Corinthij baptizati ſunt. Sed quomodo baptizati ſunt illi? in Moſen, hoc eſt, Moſis ductu & miniſterio, ſiue vt Auguſtinus interpretatur, in Moſe, hoc eſt, per Moſen. Nam cum Moſes populum educeret, eum per mare rubrum, ſtante vtrinque aqua & ſuperne incubante nube, traduxit. Nubes ergo & mare externa fuere iſtius baptiſmi ſigna, & tranſitus per medium maris ipſum baptiſmum referebat. miraculoſa exiccatio maris teſtimonium fauoris Dei fuit. Nubes incubans præſentiam Chriſti notauit. Quid ergo hic requiritur ad rationem ſacramenti? nihil plane, modo Paulo credimus, qui definit ſacramentum eſſe obſignationem diuinarum promiſſionum. Deus promiſit ſuo populo liberationem à ſeruitute Aegyptiaca: in qua liberatione continetur ſynecdochicos promiſſio condonationis peccatorum, quam promiſſionem, quia hoc mirando ſigno confirmat, ſimul requirit populi fidem in hanc promiſſionem. Nihil ne igitur noſter baptiſmus illi veteri eſt præferendus? Si rem reſpicis nihil plane, Si tempus, ille temporarius fuit, noſter eſt perpetuus Eccleſiæ: Si modum, ille miraculoſus, noſter ordinarius:

narius : Si lucem ſeu claritatem, ille obſcurius figurabat, quod noſter clarius veluti expreſſa imagine ponit ab oculos. Deinde vt ille viſibili miraculo peragebatur virtute Domini: ita noſter inuiſibili gratia eiuſdem ablutionem peccati confert & obſignat. Vterque eſt σφραγὶς iuſticiæ fidei, hoc eſt, ſigillum condonationis peccatorum: in qua iuſticia Chriſtiana ſita eſt fide apprehendenda. Huc facit dictum Auguſtini contra Fauſtum lib. 6. cap. 29. vbi ait, mare & nubem fuiſſe baptiſmum conſecratum ſanguine Chriſti, & per ea Iudæorum remiſſa fuiſſe peccata. Quod ſane de ijs tantum Iudæis eſt intelligendum, qui illum baptiſmum fide receperunt. Nam vt verba ſcripturæ ſonantia in auribus foris nihil proſunt, niſi illis fides ab auditoribus adhibeatur: ita niſi eadem aſſit nihil proſunt Sacramenta. Nam iuxta Auguſtinum ſacramenta ſunt verba viſibilia, Quare hæc non minus quam illa fidem requirunt. recte igitur TERTVLLIANVS *definit baptiſma eſſe fidei obſignationem. ex dictis de definitione baptiſmi, oritur quæſtio de baptiſmo infantum. Nam cum dictum ſit, ſacramentum atque adeo baptiſmum ipſum eſſe obſignationem iuſticiæ fidei, quæri poteſt, quomodo obſignetur quod non videntur habere infantes. Nam ſi infantes naſcuntur filij iræ, hoc eſt, iniuſti & rei mortis æternæ,*

nullam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nullam profecto iuſticiam habere videntur baptiſmi ſigillo obſignandam. Reſpondeo, infantes Iudæorum ſicuti & Chriſtianorum conſiderandos eſſe dupliciter, in ſe, hoc eſt, ex naturæ ſuæ deprauatione, & ex gratia ſeu ex promiſſione fœderis. Si eos conſideres ex ſe & naturæ deprauatione, ſunt rei mortis æternæ, ſicuti & omnes adulti ſunt: Nam omnes meritum mortis ex deprauatione naturæ circumferimus: Verum ſi eos conſideras ex promiſſione fœderis, quæ extat Gen. 17. & Chriſtianis applicatur ad Gal. 3. vbi ita ait Apoſtolus: Scitote igitur quod credentes ſunt filij Abrahæ, Nunc autem promiſſionis verbum eſt Ecce pactum meum tecum, eriſque pater multarum gentium, Et paulo poſt, Et ſtatuam pactum meum inter me & te, interq; ſemen tuum in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, vt ſim tibi in Deum & ſemini tuo poſt te. Huc Paulus reſpexit 1. Corinth. 7. Vbi pronunciat fidelium liberos ſanctos, non quidem natura, ſed gratia promiſſionis. nimirum, quod Deus velit illorum Deus eſſe, condonatis peccatis: quæ condonatio peccatorum eſt iuſticia Abrahæ, σφραγὶς & obſignatio eſt baptiſmus, cum infantibus Chriſtianorum confertur. hanc condonationem peccatorum, hoc eſt, iuſticiam apprehendunt Chriſtianorum infantes fide, quæ eſt motus ſpiritus in infantibus ſoli Deo cognitus. verum ſi Turcorum pueri ab Eccleſia baptiſmatis lauacro ablueren-

luerentur, applicaretur illis haud dubie, & conferretur per baptiſma promiſſio, ac ſimul donarentur iuſticia, quæ eſt condonatio peccatorum, quam iuſticiam teſtaretur etiam & obſignaret baptiſmus. atque ita ipſis quoque baptiſmus fieret obſignatio iuſticiæ fidei. Sed quid ſi puer negligentia parentum moriatur antequam abluatur ſacro baptiſmate? num hic puer peribit, qui cum ederetur in lucem, imo in vtero matris particeps fuit fœderis? num contra Prophetæ dictum filius portabit iniquitatem patris? illud ſane gratuitæ bonitati Dei. hoc vero iuſticiæ diuinæ non parum aduerſari videtur. Quid ergo dicendum? Nonne textus clarus eſt de circumciſione, cui noſter ſucceſſit baptiſmus? Maſculus cui præputij caro non fuerit circumciſa, delebitur anima eius de populo meo: quia pactum meum irritum fecit. Hæc Dei ſententia abſque omni dubio iuſtiſſima eſt. Sed ſciendum eſt eſſe duplicem deletionem ſeu exterminationem de populo Dei. externam vnam, internam alteram. externa deletione infantes non circumciſi puniuntur. parentes qui pactum Dei violarunt non circumcidendo maſculum ſuum infantem iuxta legem, digni ſunt ſane qui eius infantis conſpectu priuentur, quem Deo per ordinarium ſacramentum offerre neglexerunt. neque enim ad æternam con demnationem putandus eſt deleri talis infans, cum particeps ſit promiſſionis, ſed potius in ſalu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tem. ne malicia mutaret cor eius, vtque morte ſua parentibus teſtaretur, quam illi grauiter peccarint, pactum Domini violando. non igitur infans interna deletione exterminari de populo Dei putandus eſt parentum culpa. An non comminatio in Geneſi expreſſa pertinet etiam ad infantem? Imo etiam ad infantem, ſi cum adoleuerit parentum negligentiam approbarit, & circumciſionem ad quam lege obſtringebatur non admiſerit. Hæc ſolutio petita eſt ex fœdere promiſſionis, ex comminatione diuina, & ex collatione eiuſdem cum dicto Domini apud Prophetam. filius non portabit iniquitatem patris. Nec diſſimilis ratio eſt noſtri baptiſmi, cum ad nos quoque fœdus cum Abrahamo initum pertineat. de loco qui eſt Ioha.3. legite Enchiridion, Ab alijs curioſis quæſtionibus conſulto abſtineo, quæ plus faciunt ad certamina facienda, quam ad pietatem promouendam.

Et omnes eandem eſcam ſpiritualem ederunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt, Biberunt enim ex ſpirituali ſequente petra, petra vero erat Chriſtus.

Aliud indicium fauoris Dei erga veterem populum: videlicet, quod illis miraculoſe in deſerto manna dederit comedendum, et aquam de duriſſima petra manantem ad bibendum. Exod.

17.Hic

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

17. Hic magna certamina ex duarum vocum ambiguitate oriuntur. Nam cum Paulus eandem eſcam ſpiritualem, & eundem potum ſpiritualem dicat, Alij relatiuum Idem ſimpliciter referunt ad ſubiectum, nimirum quod patres noſtri omnes eandem eſcam comederunt, & eundem potum biberunt, quotquot vna in deſerto fuerunt 40. annis poſt exitum ab Aegypto. Alij comparatiue hoc exponunt reſpectu noſtri & veterum. ac ſi ſenſus eſſet: Veteres eandem eſcam ſpiritualem ediſſe quam nos, & eundem ſpiritualem potum bibiſſe quem nos. neutra opinio eſt repudianda ſi dextre intelligatur, imo vtramque neceſſe eſt ſimul ſtare. Verum priuſquam hanc quæſtionem concludam, de Epitheto Spiritualis dicam. Nam hinc quæſtionis ſolutio dependet. De hoc Epitheto variant etiam plurimum autores. Alij hoc referunt ad efficientem cauſam tantum: Alij ad rem ſignatam tantum: Alij ad rem ſignatam & præſentem, ſed diuerſam à ſubſtantia noſtræ cœnæ: Alij ad rem præſentem & ſignatam, ſed eandem quæ in Dominica quoque cœna eſt. Ambroſius ad cauſam efficientem pertinere Epitheton ſpiritualis putat. Ita enim in hunc locum ſcribit: Manna & aqua quæ fluxit de petra, hæc dicit ſpiritualia, quæ non mundi lege parata ſunt, ſed DEI virtute ſine Elementorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

commixtione ad tempus creata. Ad rem ſignatam tantum referunt hoc Epitheton Anabaptiſtæ & Sacramentarij, qui in ſacramentis nuda tantum ſigna agnoſcunt, & ſignificationem non præſentis, ſed abſentis rei ſpiritualis: quorum ſententia iure exploſa & damnata eſt. Qui referunt hoc Epitheton ad rem ſignatam & præſentem ſimul, pie ſentiunt. Nam illorum ſententia ex verbis Pauli concluditur. Cum ipſum cibum ſpiritualem & potum ſpiritualem definit Chriſtum eſſe: cuius carnem qui non ederit & ſanguinem non biberit, vitam in ſe non habet, ſed adhuc in peccatis ſuis eſt, & in damnatione. Nec cum his pugnant verba Chriſti apud Iohannem, Amen amen dico vobis, Moſes non dedit vobis illum panem cœleſtem, ſed Pater meus dat vobis panem illum vere cœleſtem. Item, patres veſtri comederunt manna in deſerto, & mortui ſunt, at ſi quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum. Prius enim dictum diſcernit inter id quod miniſter, & illud quod Deus per miniſtrum offert. Poſterius loquitur de incredulis, qui manna carnaliter tantum manducarunt, & mortui ſunt propter ſuam incredulitatem. vnde Auguſtinus, quod illi non mortui ſunt, ita vult intelligi, vt non viuant in æternum. nam temporaliter & hi profecto moriuntur, qui Chriſtum manducant, ſed viuunt in æternum, quia Chriſtus eſt vita æterna. Ac de fidelibus idem ait Auguſtinus

ſtinus in hunc modum: manducauit manna & Moſes & Aaron & Phinees, manducauerunt quoq; ibi multi, qui Domino placuerunt et mortui non ſunt, Quare quia viſibilem cibum ſpiritualiter intellexerunt, ſpiritualiter eſurierunt, ſpiritualiter guſtauerunt, vt ſpiritualiter ſatiarentur. De hoc eſu carnis Chriſti & hoc potu ſanguinis Chriſti, copioſe diſputat ipſe Dominus Iohan.6. Quid inquies eſt edere carnem Domini, & bibere eius ſanguinem? Eſt in Chriſtum firma fiducia recumbere, ipſius gratia, ſpiritu et præſentia ali & foueri & ſuſtentari ad vitam æternam, ſeu vt ipſe Dominus ſe interpretatur, Qui manducat carnem meam & bibit ſanguinem meum, in me manet & ego in eo. hoc eſt, ergo illam manducare eſcam & illum bibere potum, in Chriſto manere & illum manentem in ſe habere. At per hoc, vt ait Auguſtinus, qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, procul dubio nec manducat ſpiritualiter carnem eius, nec bibit eius ſanguinem, licet carnaliter & viſibiliter premat dentibus ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti, ſed magis tantæ rei ſacramentum ad iudicium ſibi manducat & bibit. Sed inquies, Nonne manna & aqua de petra manans ceſſarunt cum iam Ioſua tranſiſſet Iordanem occupaturus terram promiſſam? quomodo ergo idem cibus ſpiritualis eſſe poteſt cum noſtro qui hodie in Chriſtum credimus? Ad hanc

obiectionem Auguſtinus hiſce verbis reſpondet, Si ſpeciem viſibilem intendas aliud eſt, Si intelligibilem ſignificationem, eundem potum ſpiritualem biberunt, Si ſpiritualem, eundem, Nam corporalem non eundem. & idem, Quanto errore delirant, qui putant ſignis, ſacramentiſq; mutatis etiam res ipſas eſſe diuerſas. Huc addam Bertramij ſententiam: quæres (ait) fortaſſe quam eandem? nimirum ipſam, quam hodie populus credentium in Eccleſia manducat & bibit. non enim licet diuerſa intelligi, quoniam vnus idemque Chriſtus eſt, qui & populum in deſerto in nube & mari baptizatum, ſua carne pauit, ſuo ſanguine tunc potauit, & in Eccleſia nunc credentium populum ſui corporis pane, ſui ſanguinis vnda paſcit & potat. Sed quomodo cibus iſte & potus ſpiritualis eſſe potuit indignis & incredulis, cum illi tantum ſaginarint ventrem nihil de ſpiritu ſolliciti? Ad hanc quæſtionem Auguſtinus vere reſpondit hiſce verbis, Non propterea (loquitur de eo qui carnaliter ſacramentum vſurpat) deſinit eſſe ſpirituale, ſed tibi non eſt ſpirituale. Manna etenim & aqua de petra manans ſacramentum fuit, Atque ideo ſpirituale, ſi ordinationem Dei ſpectes, quam non poteſt mutare puluis & cinis. Porro, etſi ſatis oſtenſum eſt, eundem Chriſtum datum olim fuiſſe ſub veteribus ſacramentis, qui hodie ſub noſtris datur: tamen quæri poteſt, an non aliud præterea

in noſtris ſacramentis confertur, quam tum conferebatur, Sane cum idem ſit Chriſtus, qui & illis & nobis donatus eſt, profecto qui aliud nobis in noſtris ſacramentis dari contendunt, lacerant Chriſtum & ſpoliant eum diuina ſua potentia. Quare ſicut pie dicitur, occiſus eſt ab initio mundi, ita etiam ab initio mundi caro eius fuit cibus & ſanguis eius potus electorum, Tametſi modus edendi non omnino ſimilis eſt. in noſtro enim ſacramento præbetur Chriſtus edendus & potandus, qui iam exhibitus eſt in carne, & λύτρον perſoluit pro peccatis noſtris: illic edebatur promiſſus ſuo tempore offerendus, aſſumta carne à caſtiſſima virgine. & quia ſacramentum cœnæ inſtitutum eſt, poſtquam CHRISTVS carnem aſſumſit, ſunt qui vt veterem edendi modum ſacramentalem & ſpiritualem tantum: Ita hunc noſtrum, præterea etiam ſubſtantialem dicant, Etſi vtrobique idem eſt CHRISTVS: quorum ſententiam & ipſe cum noſtris Eccleſijs probo, modo non carnalem fingant, & localem incluſionem corporis in pane, & ſanguinis in vino, ita vt locus & corpus ſe mutuo contingant, locuſque cedat corpori. nec ad hanc veram realem & ſubſtantialem præſentiam requiro, vt humanitas Chriſti ſit vbique. Verum vt in cœna ſedit circumſcripto corpore & nihilominus exhibuit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

buit ſuum verum corpus ad edendum & verum ſanguinem ad bibendum iuxta verba cœnæ: ita in cœlo ſedens, porrigit communicantibus miniſtri manu (ea enim eſt eius diuina potentia) ſuum corpus & ſuum ſanguinem, vnde Latina Eccleſia ante communionem precari ſolebat: Surſum corda habemus ad Dominum, non ſecus atque in prima cœnæ inſtitutione in Chriſtum ſedentem cum diſcipulis ad menſam, oculos intentos habuerunt diſcipuli. Sed de hac re plura in ſequẽti capite, nunc doctrinas quaſdam ex verbis Pauli colligam, quarum ſit prima: Teſtimonium de diuinitate Chriſti, nempe quod fuerit antequam aſſumſit carnem de beata virgine, ſicuti & ipſe de Abrahamo dixit: vidit diem meum & gauiſus eſt. Secunda, quod ſit vnica Chriſti Eccleſia omnium credentium, tum eorum qui fuerunt ante Chriſtum exhibitum, tum eorum qui poſt Chriſtum exhibitum nati ſunt. Nam vt idem eſt Chriſtus, Ita eadem Eccleſia. Tertia, quod eodem modo ſaluati ſunt patres, quo nos hodie ſaluamur. Quarta, obſeruandum eſt diſcrimen inter mere typicam locutionem, & ſacramentalem: Etſi autem vtrobique, hoc eſt, in typica locutione & in ſacramentali, cum in ſubiecto tum in prædicato naturæ veritas intelligitur, vt enim in hac locutione, Petra erat Chriſtus, vere ſubſtantia petræ & Chriſti exiſtentia ſignificatur: ita in his verbis, Panis eſt corpus ſubiectum

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

& prædicatum proprie accipiuntur: Tamen in hoc differunt, quod in mere typica locutione res futuræ vel præteritæ adumbrantur, Sed in ſacramentali præſentes res offeruntur & accipiuntur. ſignum quidem externum panis & vinum, Res conſignata vereq; præſens verum corpus & verus ſanguis Ieſu Chriſti, ea nimirum coniunctione iuncta ſunt, qua vt panis & vinum corpora ipſa reficiunt, alunt atque conſeruant: ita ipſum corpus & ſanguis Chriſti reficiunt, alunt & conſeruant animam noſtram ad vitam æternam. Sententiam igitur illorum, qui EST per ſignificat in typicis locutionibus interpretantur, ferri poteſt modo eam interpretationem ad ſacramentalem locutionem non transferant. proprie enim hic verbum eſt accipitur, & eſt verbum veritatis exiſtentiæ, vt cum dicitur, Hoc eſt corpus meum &c. atque ita, etſi in verbis ſingulis nullus eſt Tropus, in ſenſu tamen eſt ſynecdoche ſeu intellectio. Nam cum ſenſus externa percipit, fides ſimul intelligit præſentia, quæ ordinatio Dei illic adeſſe voluit.

Sed pleroſque illorum non approbauit, proſtrati enim ſunt in deſerto.

Hoc eſt patribus noſtris, quibus tanta erant concredita myſteria, & tanta beneficia miraculoſe exhibita, non pepercit Deus peccantibus, ſed eos in deſerto proſtrauit. ergo nec vobis Corinthijs

qui eorum veſtigijs inſiſtitis varijs modis Deum offendendo. & hæc eſt ſumma præſentis diſputationis, quam nunc accommodat & amplificat.

Hæc enim typi noſtri fuerunt.

Accommodat veterem hiſtoriam Corinthijs, & omnibus Chriſtianis. Hæc fuerunt typi, hoc eſt, exemplaria in quibus tanquam in tabellis Deus nobis deliniauit, quid fugere, quidq; ſequi debeamus, quomodoq; erga contumaces ſit affectus. Obſeruetur vtilis regula de vſu hiſtoriarum ſacrarum, quæ ſunt nobis veluti imagines, in quibus pictum eſt, quid fugere & quid expetere oporteat, propoſitis pœnis & præmijs in illuſtribus exemplis.

Vt non ſimus concupiſcentes malorum, ſicuti illi concupiuerunt.

Alludit ad hiſtoriam quæ eſt Numerorum vndecimo, vbi narratur, quod populus flagrarit deſiderio carnium, ſedens & flens & dicens per contemtum: Nihil aliud reſpiciunt oculi noſtri quam Man. atque ita mannæ cœleſti ollas carnium Aegyptiorum præpoſuit, ſed Dominus illam ingratitudinem puniuit. Nam bene refertos carnibus proſtrauit in deſerto, Quorum exemplo cautos nos eſſe decet, ne ſimili modo pœnas noſtræ gulæ luamus. ſtudeamus itaque ſobrie viuere, victum cultumq; corporis ad valetudinem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

& ad vires non ad voluptatem referentes.

Neque idololatræ ſitis, vt quidam illorum, ſicuti ſcriptum eſt: ſedit populus, vt veſceretur ac biberet, & ſurrexerunt ad ludendum.

Hiſtoria legatur Exod. 32. vbi narratur quomodo 3000. hominum trucidati ſint, propterea quod vitulum propoſitum ab Aarone adorarunt more Aegyptiorum. vſque adeo tenaciter adhæret ſuperſtitio à maioribus accepta. Hinc *notanda ſunt duo grauiſſima peccata ſancti Aaronis. Primum, quod cum Propheta eſſet, ſumſerit ſibi officium legiſlatoris. Deinde quod contra verbum Dei nouam colendi Deum rationem propoſuerit. Hinc igitur nos admoneamur, ne moueat nos autoritas ſanctorum, cum à verbo Dei diſcedunt.*

Neque ſcortemur, ſicut quidam illorum ſcortati ſunt, & ceciderunt vno die viginti tria milia.

Hæc hiſtoria habetur Num. 25. Vbi narratur 24000. occiſos eſſe propterea quod fornicati ſunt cum filiabus Moab: in qua hiſtoria ſingulare exemplum ſancti zeli proponitur in Phinee, qui ſcortatorem cum ſcorto lancea transfodit, quod factum Deus, vt iuſtum approbat.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Neque tentemus Chriſtum, quemadmodum quidam eorum tentauerunt & a ſerpentibus perierunt.

Hæc hiſtoria habetur Num. 21. vbi narrantur duo præcipua peccata populi, Primum, quod tędio laboris & itineris ſit affectus. Deinde quod cibum diuinitus datum, vt tenuem & vilem contemſerit, adeo quod dixerit indignabundus: animus noſter nauſeat iam ſuper cibo iſto leuiſſimo. vt autem hanc contumaciam puniret Dominus, dimiſit vrentes ſerpentes ſeu dipſadas in populum, vnde multi perierunt, donec mandato Dei erectus ſit ſerpens, in quem aſpicientes ſanabantur. hanc figuram ipſe Dominus interpretatur Iohan. 3. Hinc & nos monemur ne panem cœleſtem vt vilem contemnentes incurramus in pœnam, id eſt, rurſus ſubijciamur antiquo ſerpenti diabolo. obſeruetur hic quoque teſtimonium de æternitate Chriſti.

Neque murmuretis, ſicut quidam illorum murmurarunt, & perierunt ab exterminatore.

Hæc hiſtoria habetur Num. 14. vbi narratur quomodo viri, quos miſerat Moſes ad contemplandum terram promiſſam, reuerſi male locuti ſint de terra promiſſa, vnde tota multitudo murmurare & inſurgere aduerſus Deum cœpit, Propter quod ſcelus adeo puniti ſunt, quod ex ſexcen-

tis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tis milibus duo tantum viri, Nun & Caleb terram promiſſionis ingreſſi ſint. hinc ergo diſcamus vtrumq;, & Deum nequaquam parcere peccantibus, quia multi ſunt: & paucos bonos in magno malorum cœtu diuinitus conſeruari & defendi. per exterminatorem angelus intelligitur, qui Dei ſententiam executus eſt.

Hæc autem omnia in figura contingebant, ſcripta ſunt autem ad admonitionem noſtri, in quos fines ſeculorum deuenerunt.

Hoc eſt, iſta omnia ideo literis prodita ſunt, vt nobis ſint quaſi exemplaria & tabellæ, in quibus perſpiceremus, quæ nos ira Dei maneat, ſi iiſdem vicijs cum illis fuerimus obnoxij. Vocat autem fines ſeculorum, tempus totum conſecutum aduentum Chriſti in carnem.

Proinde qui videtur ſtare, videat ne cadat.

Illatio admonitionis grauiſſimæ eſt. quaſi diceret: cum ita actum ſit cum populo Dei in deſerto, vt maxima eius pars ob ſuam contumaciam perierit: cui peccanti non pepercit Deus, habita beneficiorum in eos collatorum ratione, Cauete vobis, qui videmini vobis ſecuti eſſe ne vos ſimiliter in manum Dei propter peccata veſtra incidatis. Eſt autem hæc Pauli ſententia intelli-

genda

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

genda de ſecuritate ſtulta, qualis fuit Corinthiorum ſecure torpentium, nulla ſuæ infirmitatis habita ratione, & tantum arroganter ſibi ob dona Dei placentium, non de ſecuritate ſancta, qui certa fiducia in Dei promiſſiones infallibiles recumbit. Quare Papiſtæ vim faciunt huic loco, quando eum torquent ad ſtabiliendum ſuum dogma de perpetua fidei hæſitatione, quam verbum Dei in multis locis reprehendit. Obſeruetur hic vtiliſſima doctrina, qua docemur ne ita de initijs donorum Dei gloriemur, vt ſecure poſtea torpeamus, ac ita paulatim gratiæ primitijs excidamus, ſed potius ſancta quadam ſolicitudine meditemur perſeuerantiam in fide, in timore Dei, & obedientia erga Deum, & fugiamus peccati occaſiones, per quas ſancti olim in peccata inciderunt, & quæ noſipſos prius inuoluerunt peccato.

Tentatio vos non cepit niſi humana.

Erigit rurſus Corinthios, ne auditis tam horrendis Dei exemplis deficiant ac deſperent. quaſi diceret: nolite deſpondere animum. id quod vobis accidit, etiam alijs hominibus vſu venire ſolet carnis imbecillitate. vos igitur infirmitatis veſtræ conſcij nolite ſecuri eſſe, ſed potius ſecuritati reluctamini perſeuerantes in vera pænitentia. Apoſtolus tentationem vocat, quicquid

ſolicitare

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſolicitare nos poteſt: ſiue res ſint proſperæ, ſiue aduerſæ, ſiue peccata præterita, ſiue iræ Dei exempla. breuiter, quicquid in hoc mundo hominibus vſu venire poteſt, quo ſolicitantur & impediuntur, quo minus currant in ſtadio pietatis.

Fidelis autem eſt Deus, qui non ſinet vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam euaſionem, vt poſsitis ſufferre.

A fide Dei, qui recepit Corinthios atque adeò pios omnes in ſuam tutelam, conſolationem petit. vnde promittit fore, vt & modus imponatur tentationi, & vires ſuppeditentur à Domino, & tentatio in bonum cedat. Epitheton fidelis argumentum continet, ac ſi diceret Paulus: Deus fidelis cuſtos eſt ſuorum, Ergo ipſis non deerit in tentationibus, ſed & modum imponet tentationi & vires ſuppeditabit, vt ſufferre valeamus. Obſeruandum primum, quod pij ſub Dei ſint cuſtodia, Deinde, quod in tentationibus illis adſit ne ſuccumbant. orandus igitur eſt, vt opem ferat quotieſcunque ſolicitamur ad peccandum ne ſuccumbamus. quod ſi contigerit, noſtræ ſocordiæ imputandum eſt, qui præſens auxilium non implorauimus.

Quapropter dilecti mei fugite ab idololatria.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Redit ad hypotheſin quam tractandam in octauo propoſuit: & nunc rurſus infert ex theſi hoc modo, Deus veteri populo varijs & mirandis donis Dei abundanti non pepercit peccanti, Quapropter & vos nolite peccare, ſed potius ab omni peccato abſtinete, atque adeo fugite ab ipſa idololatria, cuius rei eritis ſi epulis dæmoniorum communicatis. Porro idololatriam hic à parte nominat ritus illos & geſtus externos pertinentes ad cultum idolorum, dum idolothytis veſcerentur idolorum cultores. hos ritus & geſtus Corinthij conuerſi ad fidem inuitati ad epulas illas prophanas imitabantur, quam imitationem hic Paulus idololatriam vocat, idq; non iniuria. Nam cum & interna pietas & externa veneratio corporis Dei ſit propria, in idololatriæ crimen incidit, qui quod Dei proprium eſt, idolis tribuit. Proinde nec Papiſtæ excuſari poſſunt, qui externam venerationem ſtatuis exhibent contra apertum Dei verbum. quantum autem ad honores illos externos attinet, qui geſtibus corporis exhibentur principibus aut alioqui præſtantibus viris, ſciendum eſt quod tantiſper licite exhibeantur, donec finis politicus maneat. Nam huiuſmodi honoris exhibitio, externa agnitio eſt ordinis diuini & donorum Dei.

Vt peritis loquor, iudicate vos quod dico.

Captat

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Captat beneuolentiam, & facit attentos ad argumentum grauiſſimum quod ſubiungit, ac ſi dicat: Cum vos non ignoretis quantum ſit myſterium Chriſti cœna, Iudicate vos ipſi quantum valet ratio quam inde promo.

Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Chriſti eſt? Quoniam vnus panis, vnum corpus multi ſumus. Nam omnes vnius panis participes ſumus.

Confirmatio eſt quod non deceat Chriſtianos ea ſe idololatria polluere, qua ſe contaminarunt Corinthij, qui in idolorum conuiuijs idolothytis veſcebantur. Poteſt autem duplex argumentum ex hiſce verbis Pauli peti & præſenti cauſæ accommodari: quorum prius à communicantium ritu (qui idololatrico ritui opponitur) Poſterius à rei dignitate, cuius participes fiunt communicantes, ſumitur. Prius argumentum à ritu communicantium ſumtum, in his verbis eſt, Poculum benedictionis, hoc eſt, gratiarum actionis, cui benedicimus, hoc eſt, quod cum ſumimus agimus Deo gratias, prædicamus eius beneficia, celebramus ipſum quod filium ſuum voluerit hominem fieri & mori pro nobis, atque adeo victimam fie-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ri qua placaretur ira Dei, & expiaretur peccatum. Hinc ergo huiuſmodi argumentum extruit Chryſoſtomus. Quomodo nunc contraria facitis ô Corinthij? gratias cum agitis Deo, quod ab idolis vos liberauerit, cur rurſus ad menſas illorum curritis? Obſerua hic cœnam ſacram à Paulo dici εὐλογίαν. hoc eſt, quod alia voce Græci exprimunt εὐχαριστίαν, à perpetuo ritu Eccleſiæ: quæ cum celebrat hanc cœnam, gratias agit Deo, & prædicat beneficia Chriſti, iuxta Chriſti inſtituentis factum: qui cum hanc ſacram cœnam inſtitueret à gratiarum actione exorſus eſt, vnde & mandatum dedit inquiens, Hoc facite in mei commemorationem. quod Paulus etiam inculcans Corinthijs ait, Quotieſcunq; ederitis panem hunc & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciate donec venerit. Atque hæc breuiter ſint dicta de priori argumento. Nunc autem priuſquam ſecundum concludamus argumentum, in numerum digeram hypotheſes (id eſt, propoſitiones didacticas) quæ ex Pauli verbis euidenter conſequuntur.

PRIMVM ergo ex Pauli verbis euidentiſſime patet, Corpus & ſanguinem Chriſti vere in cœna adeſſe & communicantibus exhiberi. Nam cum dicit, Calix benedictionis cui benedicimus, nonne cõmunicatio ſanguinis Chriſti eſt? nihil aliud vult, quam quod Bernardus expreſſit ſublato ſchemate: Calix inquit, id eſt, communi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

municatio calicis, facit nos habere quandam communionem cum Chriſto: eodem modo de pane iudicandum eſt.

SECVNDO ex verbis Pauli colligitur confutatio duplicis erroris Papiſtici: prioris de Tranſubſtantiatione. aperte enim teſtatur Apoſtolus, panis & vini ſubſtantiam remanere poſt benedictionem. fractio enim ad panis naturam refertur. Iam ſi panis natura remanet, remanebit etiam vini ſubſtantia. Imo ſi natura panis & vini mutaretur, non haberent rationem ſacramenti. Poſterioris de mutila cœna Papiſtarum, quia à calice Domini arcent laicos, quod manifeſte cum hac Pauli ſententia pugnat.

TERTIO ex verbis Pauli colligitur, quod participatione corporis & ſanguinis Chriſti in cœna communicantes vniantur Chriſto, & veluti incorporentur corpori ipſius. vnde Chryſoſtomus: Quemadmodum corpus illud vnitum eſt Chriſto, ſic & nos illi per panem hunc vnimur. neq; tamen hoc ita intelligi debet, quin aliter etiam homines Chriſto vniantur. Nam hic tantum agitur de vnione ſacramentali.

QVARTO, hinc colligitur, quod corporis & ſanguinis Chriſti participes, fiant quoque inter ſe vnum corpus. cuius rei ſymbolum eſt vnus panis ex multis granis compactus. Huc verba Chryſoſtomi faciunt, qui ait: Quid eſt panis? Corpus Chriſti, Quid fiunt qui participant?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

corpus Chriſti. non corpora multa, ſed corpus vnum. quemadmodum enim panis ex multis compactus granis vnitus eſt, vt nuſquam appareant grana, etſi illic ſint (quorum tamen diſtinctio vel differentia non agnoſcitur propter coitionem) ſic & Chriſto & nobiſipſis coaleſcimus. non enim ex altero quidem tu, ex altero vero ille alitur, ſed ex eodem omnes, Hæc Chryſoſtomus.

QVINTVM, *ex quarto conſequitur, nimirum quod qui iam idem corpus in Chriſto ſint effecti, debeant inter ſeſe ſpiritu Chriſti & charitatis vinculo coaleſcere.*

SEXTVM, *quod tempore Pauli conſuetudo Eccleſiæ fuerit, vt vnus integer panis benediceretur, ex quo ſinguli ſuam portionem ſumerent, quo magis ipſo facto coadunatio omnium piorum in vnum Chriſti corpus ſignificaretur. ſed & hoc inter adiaphora numero, cum de eo tantum exempla non præcepta extent.*

SEPTIMVM, *quod indignum imo horrendum ſacrilegium ſit, hoc Chriſti corpus vlla ratione prophanare. Quare qui hoc Chriſti corpus prophanant dæmoniorum epulis, vt iniurij ſunt Chriſto eius corpus prophanando, Ita grauiſſimo reatu obſtringuntur. Quare Paulus appoſite hinc ſumit argumentum, quod paulo poſt vrget magis cum ait, Non poteſtis poculum Domini bibere, & poculum dæmoniorum.*

Videte

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Videte Iſraëlem qui eſt ſecundum carnem, nonne qui edunt victimas participes altaris ſunt?

Alia ratio qua abſterret Corinthios ab idolothytorum eſu, conuincens idololatras eſſe, qui idolothytis veſcuntur. hanc rationem rectius intelligemus, ſi per altare cultum, cui deſtinatur altare, per metonymiam intelligimus. atq; tum formabitur argumentum hoc pacto: Carnales Iſraëlitæ, qui nondum ad Chriſtum conuerſi ſunt, vt ſunt participes eiuſdem eſus victimarum, ita etiam ſunt eiuſdem cultus participes. Ergo ſi vos idolothytis veſcemini, eritis etiam cultus idolorum participes. ſed hoc non licet, igitur ab idolothytis etiam vobis abſtinendum eſt. Alij aliter hoc exemplum accommodant, ſed contextus meæ interpretationi ſuffragatur.

Quid ergo dico idolum aliquid eſſe? aut quod idolis immolatum eſt aliquid eſſe? ſed quod quæ immolant gentes, dæmonijs immolant non Deo. nolim autem vos participes dæmoniorum eſſe.

Anthypophora eſt. Nam cum Corinthios veſcentes idolothytis idololatriæ accuſat, poſſunt ex ijs, quæ in octauo diſſeruit Apoſtolus, inferre, Tu ergo ipſe Paule tibi contrarius videris, fatebaris

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nobiſcum idolum nihil eſſe, cur iam eos qui veſcuntur idolothytis idololatras vocas? reſpondet Apoſtolus per diſtinctionem. Primum enim concedit quod antea ſponte dedit, quod nec idolum ſit quicquam, nec idolothytum, ſi modo ipſa ſeorſim conſiderentur. at ſi finis idolothytorum ſpectetur, dæmonijs, id eſt, diabolis dicatur ille cibus, qui offertur idolis. quare qui iſtum cibum participat, cum diabolis aliquid commune habet, ac eius ſocietatis fit membrum, qui dæmoniorum auſpicijs coit. ſed quia hoc non decet Chriſtianos, debent omnino à dæmoniorum menſa abſtinere. Obſeruetur doctrina, quod opus hominis non ſolum ex ſe, ſed etiam ab affectione agentis & alijs circumſtantijs æſtimandum ſit.

Non poteſtis poculum Domini bibere, & poculum dæmoniorum, non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum.

Alia ratio ab impoſſibili, qua confirmatur κρινόμενον *proximi argumenti. Nemo poteſt particeps eſſe, & poculi menſæq; dæmoniorum & poculi menſæ Domini, Cum ergo Chriſtiani participes eſſe debeant poculi & menſæ Domini, nihil poſſunt habere commune cum idolothytis, quæ dæmoniorum ſunt. Doctrina hic obſeruetur neceſſaria, quod cum veræ pietatis natura non poſſit ſtare externa impietatis profeſſio. Deinde, quod*

qui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

qui velit Chriſto communicare, debeat prius omnibus ſacrilegijs renunciare. alioqui fruſtra gloriabitur de communione Chriſti.

An non prouocamus Dominum? nunquid fortiores illo ſumus?

Exaggeratio argumenti eſt, illorum opinioni oppoſita, qui idolothytis veſci non ita magnum peccatum eſſe, modo peccatum ſit, interpretabantur, atque ita ſuam licentiam excuſare voluerunt, Sed contra Paulus dicit eos prouocare Deum ad iram, & arma contra Dominum arripere, qui eius offenſam non verentur: id quod nemo poteſt facere ſine certo ſuo exitio. Deus enim fortior eſt, quam vt ab omnibus ſuperetur. cum ergo nemo ſine periculo fortiorem ſe prouocat, quid fiet de ijs, qui excuſant manifeſta peccata, & Deum quodammodo in diſceptationem vocant?

Omnia mihi licent, at non omnia conferunt. Omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant.

Præſumtio. Nam eorum obiectionem anticipat, qui obijcere poterant ius Chriſtianæ libertatis, & dat quod ponunt, ſed cum ea exceptione, ſi conferat proximo & eum ædificet. hæc intelligenda eſſe de medio genere rerum, manifeſtum eſt. Nam vt quæ præcepta ſunt neceſſariam requirunt obedientiam, Ita quæ prohibita ſunt, ne-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ceſſario ſunt cauenda. reſtat ergo medium genus, quod ſua quidem natura & in ſe liberum eſt, ſed eius vſus reſtringendus eſt ad charitatis & ædificationis normam.

Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quiſque quod alterius eſt.

Ratio reſtrictionis à communi Chriſtianorum officio. quilibet pius debet totius corporis vtilitatem ſpectare. ergo nihil faciundum quod cum eo pugnat. Eſt autem hoc Pauli dictum intelligendum excluſiue. nemo quod ſuum eſt quærat, ſubaudi tantum excluſa ratione proximi, alioqui quiſque ſuum quærere poteſt, & debet iuſto & recto ordine.

Quicquid in macello venditur edite, nihil interrogantes propter conſcientiam.

Quia quæri poſſet, quid faciendum ſit, ſi idolothyta vt communes carnes in macello vendantur, num tum liceat ijs veſci nec ne? Paulus eam obiectionem anteuertens, dat conſilium, imo præcipit vt edant, nihil percunctantes an idolothytum ſit nec ne, quaſi hæſitante conſcientia. Solebant antiquitus, vt ait Auguſtinus, carnes quæ ſupererant de ſacrificijs vendere, quarum precium redibat ad ſacerdotes.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Domini enim eſt terra & plenitudo eius.

Ratio ex Pſalm.24. petita, cuius ſenſus eſt: cum omnis creatura, quæ in terris hominum vſui deſtinatur, Deum autorem habeat, tanquam è manu ipſius accipienda eſt. neque quicquam impurum æſtimandum, quod ipſe conſeruat & veluti fidelium vſui conſecrat, vt eo vtantur cum gratiarum actione. reliquis autem impura ſunt non quidem creaturarum vitio, ſed illorum contagione qui creaturas Dei ſuo attactu commaculant.

Quod ſi quis vocat vos infidelium, & vultis ire, quicquid apponitur vobis edite, nihil interrogantes propter conſcientiam. Quod ſi quis vobis dixerit. hoc idolis immolatum eſt, ne edatis, propter illum qui indicauit & propter conſcientiam, Domini enim eſt terra & plenitudo eius.

Alia quæſtio ſoluitur, an liceat pijs inuitatis ad priuata conuiuia veſci idolothytis nec ne? Reſpondet id licere, cum hac tamen exceptione. ſi frater aliquis infirmus præſens in eodem conuiuio non indicauerit eſſe idolothytum, tum enim abſtinendum eſt propter illum qui indicauit: cuius conſilij rationem ſubiungit eandem, quam paulo antea, vbi de idolothytis egit venalibus in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

macello, poſuit inquiens, Domini eſt terra. tametſi vetuſtiora exempla Græca hanc rationem hoc loco non repetunt.

Conſcientiam autem dico non tuam, ſed illius alterius.

Quia ambiguum eſſe poterat, de cuius conſcientia loqueretur Apoſtolus, ſe ipſum interpretatur, & ait ſe loqui de alterius, nempe infirmi fratris conſcientia: quæ polluitur, quando exemplo alterius inuitata, quicquam cum hæſitatione agit. quicquid enim fit vel repugnante, vel errante, vel hæſitante conſcientia, peccatum eſt.

Vt quid enim libertas mea iudicatur ab alia conſcientia?

Ratio proximæ ſententiæ eſt, quaſi dicat Paulus: cauendum eſt, ne quis ita ſua libertate abutatur, vt infirmi eius conſcientiam damnent, quaſi rem illicitam cum Dei contemtu tentaret. verbum iudicandi pro condemnare hic poſuit, vſitata ſcripturæ phraſi.

At ſi ego per gratiam participo, cur impius iudicor, pro quo ego gratias ago?

Rationis proximæ declaratio eſt, cuius hic eſt ſenſus: ſi ex beneficio Dei hoc vel illo cibo mihi vti licet, cur committam, vt hæc mea libertas offendat

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

dat infirmum, vt me propterea, quaſi impium & blaſphemum iudicet. Alij, & hæc Pauli verba & præcedentem clauſulam in perſona Corinthiorum accipiunt. ac ſi hæc eorum obiectio eſſet: cum idolothytum ſit liberum per ſe, certe qui illud participat cum gratiarum actione, non peccat. Verum quo minus hanc ſententiam amplectar, facit primum particula rationis quam addit Paulus. Deinde, quod non clare ſuo more Apoſtolus hanc obiectionem declarat. Deinde reſponſio, quam dicunt Pauli eſſe ad obiectionem, videtur non reſponſio eſſe, ſed generalis huius diſputationis concluſio per exhortationem, id quod particula inferendi οὖν conuincit.

Siue igitur editis, ſiue bibitis, ſiue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.

Generalis concluſio eſt diſputationis, quam orſus eſt in octauo capite, & hucuſque continuauit. concludit autem ſuo more per exhortationem, proponens ſcopum ad quem reſpicere debemus in omnibus actionibus, nempe vt glorificetur Deus, quare qui edit aut bibit, aut aliud quid facit, huc reſpiciat, vt non tam libertatem iactet quam gloriam Dei reſpiciat, quæ gloria non parum minuitur inter homines, quando ſua libertate in rebus medijs cum offenſione infirmorum abutuntur. Obſeruetur hæc regula

in om-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

in omnibus actionibus noſtris, quam qui volens & ſciens violat, is haud dubie Deum ignominia afficit, gratia excidit, & fit reus iræ æternæ, donec reſipuerit.

Eſtote ſine offendiculo & Iudæis & Græcis, & Eccleſiæ Dei.

Hoc eſt, cauete ne vlli homini præbeatis efficacem cauſam offenſionis, pro genere ſpecies poſuit, per Græcos ſuo more intelligit omnes, qui non ſunt Iudæi, Eccleſiam vocat cœtum hominum, qui ex vtroque populo aggregatus eſt per prædicationem Euangelij.

Sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens meam ipſius voluntatem, ſed multorum vt ſaluentur.

Suum exemplum quod propoſuit in nono imitandum, hic in concluſione repetit, & vult vt ipſi diſcipuli ſuum imitentur magiſtrum, qui ſe omnibus accommodat ad ædificationem. non enim Paulus in malo alicui placere ſtuduit, ſed vt ipſe ſe interpretatur, genus reſtringendo, in bono tantum, quatenus expedire videbatur ad ipſorum ſalutem: quemadmodum prolixe diſſeruit in nono. Hic primum obſeruetur miniſtrorum verbi officium eſſe, vt non ſolum doceant, ſed ſeipſos typum doctrinæ ſtatuant. Nam is vere Ec-

re Eccleſiam docet, qui doctrinam cœleſtem quam profitetur, ſanis moribus & pura vita exprimit. Deinde diſcant hinc miniſtri verbi ſe accommodare auditoribus, cum in docendo tum etiam in vſu rerum externarum, vt in omnibus Eccleſiam Dei ædificare & ornare videantur.

Imitatores mei eſtote, ſicuti ego Chriſti.

Vtilis admodum hæc reſtrictio eſt, qua docetur quatenus miniſtros verbi imitari nos oporteat. Multi quotidie occurrunt in miniſtris infirmitates, multorum miniſtrorum ſcelerata & impura vita eſt, multi decepti à diabolo à verbo Domini deficiunt, & adhærent doctrinis dæmoniorum, nec deſunt qui ſuperſtitione pernicioſa laborant. quare modus imitationis tenendus eſt, quem hic perſcribit Apoſtolus inquiens, Sicuti ego Chriſti imitator ſum. Nam vt miniſtri verbi, non ſuum ſed Chriſti verbum annunciare debent: Ita Chriſtum quoque imitari magiſtrum eos decet. Qui ergo contendunt nos ſanctos patres imitari debere, in doctrina & moribus, ſciant imitationis modum eſſe, vt vox Dei & Chriſtus ipſe ſtatuatur imitationis regula, à qua dum diſcedunt patres, ab illorum imitatione nos liberat Apoſtolus.

Caput

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Caput XI.

Summa capitis vndecimi.

VT decorum ſeruandum in conuentibus publicis viris & mulieribus præſcribit: ita ob iurgat eos, qui cœnam Domini quibuſdam vitijs prophanarunt, & reuocat ad primam cœnæ Dominicæ inſtitutionem.

Ordo & partes capitis vndecimi.

Partes ſunt duæ principales huius capitis. Prior eſt inſtructio, poſterior obiurgatio. Prioris membra ſunt plura, nempe exordium, fundamentum ſeu principium, ex quo extruitur confirmatio. Propoſitiones duæ, vna de non velandis capitibus virorum, Altera de velandis capitibus mulierum, in cœtibus Eccleſiaſticis. Confirmatio ipſis propoſitionibus ſubiecta. & clauſula de fugienda rixandi libidine, in ijs rebus quæ ad decorum externæ Eccleſiæ faciunt, & graui autoritate ſunt receptæ. Poſterior obiurgationem primo loco habet. Nam vitia quæ obrepſerant in ſacra cœna, reprehendit. Deinde eos

ad

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ad Chriſti inſtitutionem reuocat. Poſtea commina tur ijs, qui indigne hac cœna vtuntur, propoſitis exemplis illorum, qui mortui ſunt propter huius ſacræ cœnæ abuſum. atque ita breuiter hanc partem concludens, promittit ſe cætera cum venerit ordinaturum.

Exegeſis vndecimi capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Cæterum laudo vos fratres, quod omnia mea meminiſtis, & traditiones tenetis, quemadmodum vobis tradidi.

Exordium prioris partis eſt: in quo Corinthios laudat, vt eos magis ad obedientiam, eorum quæ dicturus eſt extimulet. creſcit enim laudata virtus. Sed quid eſt, quod Paulus eaſdem traditiones, quas ſeruatas ab ipſis laudat, nunc repetit & inculcat ac ſi eas non ſeruarent? ex clauſula de fugiendis rixis apparet fuiſſe quoſdam, qui de velandis & non velandis capitibus diſputationem mouerunt, quo ergo illorum rixandi de hac re libidinem compeſcat, hanc de decoro diſputationē ingreditur: ut quod hactenus in uelandis et non velandis capitibus decorum ſeruarunt, in poſterum

quoque

quoque ſecluſis contentionibus inutilibus conſeruent.

Volo autem vos ſcire, quod omnis viri caput Chriſtus eſt: Caput autem mulieris, vir: Caput vero Chriſti, Deus.

Fundamentum propoſitionum de non velandis virorum, & velandis mulierum capitibus in publicis cætibus vbi fiunt preces & Prophetiæ, de qua re poſtea dicetur. Obſeruentur hic perſonarum gradus quatuor, In infimo, eſt mulier: in ſecundo, vir: in tertio, Chriſtus ſecundum humanitatem: in ſupremo, Deus. Deinde obſeruetur eminentia dignitatis in politia Eccleſiaſtica. non enim de ſpirituali Chriſti regno, in quo non habetur ſexus ratio, hic fit mentio. In triplici regno verſantur Chriſtiani. 1. In regno mundi. 2. in regno Dei, ſpirituali & inuiſibili. 3. in Politia Eccleſiaſtica. In his tribus Deum timere debes. Mulieris caput eſt vir, hoc eſt, viro ſubijcitur mulier: Viri autem caput Chriſtus: Chriſti autem caput eſt Deus. Præterea obſeruetur, quod in his gradibus inferiora ſubijciebantur ſuperioribus, ergo omnia Deo.

Omnis vir orans aut prophetans aperto capite, dedecore afficit caput ſuum: omnis vero mulier orans aut prophe-

prophetans non operto capite, dedecore afficit ſuum caput.

Propoſitiones duæ ſunt, quarum vna eſt: Vir aperto capite orare & prophetare, hoc eſt, ſacris cœtibus intereſſe, in quibus fiunt preces & prophetiæ, hoc eſt, conciones ſacræ ſeu interpretationes ſcripturæ, debet. Altera eſt. Mulier debet operto capite orare & prophetare, id eſt, precibus publicis & prophetijs intereſſe, Nam alioqui mulieribus in Eccleſia prophetare non licuit. vtrique propoſitioni eandem rationem ſubijcit, nimirum quod alioqui vterque dedecore afficiat ſuum caput, vir qui orat aut prophetat operto capite, dedecore afficit Chriſtum. Mulier vero, quæ orat aut prophetat non operto capite, dedecore afficit virum ſeu maritum ſuum: ſed qui hoc fit? Nam vt velum capitis ſubiectionis eſt ſignum: Vnde etiam nubere, id eſt, velari dicuntur quæ maritis traduntur: ita caput apertum principatus & eminentiæ ſuper mulierem ſymbolum eſt. Maritus ergo, qui operto capite orat aut prophetat, caput ſuum, hoc eſt, Chriſtum à quo illud Dominium in mulierem habet dedecorat, non agnoſcens principatum ſuum quem habet à Chriſto, ſed potius ſubiectionem velato capite teſtatur ingratus. Deinde mulier, quæ aperto capite orat aut prophetat, hoc externo ſymbolo teſtatur ſe non ſubiectam eſſe

viro. quare tum ignominia afficere videtur, cuius Dominium reſpuit. Porro cum hæc ad decorum pertinent, quod pro gentium & nationum ratione variat, ſatis eſt genus retinere. hoc eſt, vt quæque natio decorum pro ſua ratione ſeruet. Deinde etſi viris mandatur, vt aperto ſint capite, nihil tamen prohibet quin frigoris pellendi cauſa tegant, vbi res poſtulat. neque his verbis virgines coguntur, vt velent caput, cum in his regnis conſuetudo, atque adeo decorum virginum aliud poſtulet. nondum enim viris nupſerunt, quibus ſubiectæ eſſe coguntur, ſed apertis capitibus ſuam teſtantur libertatem.

Nam id perinde eſt prorſus ac ſi raſa eſſet. etenim ſi non velatur mulier, etiam tondeatur, Quod ſi turpe eſt muleri tonderi aut radi, veletur.

Secundæ propoſitionis ſecunda ratio à comparatis ſimul & indecoro ſumta. Mulier non velata eſt ac ſi raſa eſſet, aut detonſa coma, Sed hoc indecorum eſt, Nam id viris conuenit, & non mulieribus. Ergo mulier velari debet. non enim decet, vt mulier habitum viri gerat. Hoc enim abominatio eſt coram Deo, qui omnem odit confuſionem et ἀταξίαν. ſiquidem vt in prima creatione alter ſexus ab altero natura diſtinctus fuit, ita vult Deus alterum ab altero officijs & ornatu ſeparari.

Vir

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Vir enim non debet valere caput, cum imago ſit & gloria Dei.

Secunda ratio primæ propoſitionis, Vir eſt imago gloriæ Dei, (in eo enim elucet Dei maieſtas & imperium. Nam vir in ſupremo gradu dignitatis in hoc mundo reſpectu mulieris collocatus eſt, qua ratione Deum repræſentat) Ergo non debet vir velare caput ſuum in ſacris cœtibus. eſt enim expeditum & liberum caput libertatis ac eminentiæ ſymbolum.

At mulier gloria viri eſt.

Ratio tertia ſecundæ propoſitionis à conditione mulieris. Mulier eſt gloria viri. Ergo mulier debet caput velare in teſtimonium ſubiectionis. Chryſoſtomus hæc verba Pauli explicans, ait: Mulier gloria viri eſt, hoc eſt, mulier eſt ſub viri poteſtate. neceſſe itaque eſt hanc ipſam cum ſeruitutis inſignibus comparere, quæ in capitis velamento conſiſtunt. debet ergo gloria viri paſſiue intelligi. Nam viro non parum gloriæ accedit, quod mulier illi diuina lege ſit ſubiecta.

Non enim eſt vir ex muliere, ſed mulier ex viro, neque enim conditus eſt vir propter mulierem, ſed mulier propter virum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

A prima conditione viri & mulieris probat antecedens ſuperioris argumenti, nempe mulierem viro ſubiectam eſſe. mulier eſt ex viro deſumta, & creata propter virum. Ergo mulier ſubiecta viro eſt, atque adeo viri gloria. vt enim ex coſta viri extructa, ita & in adiutorium eſt data, vt ſub viri ſit poteſtate.

Propter hoc debet mulier poteſtatem habere in capite propter angelos.

Quarta ratio ſecundæ propoſitionis. Angeli Dei qui in ſacris cœtibus inuiſibiliter adſunt, abominantur confuſionem ordinis diuini, Quare propter illos mulieres velatæ eſſe debent. poteſtatis vocabulum hic per Metonymiam pro velamine accipiendum eſt, Nam velamen indicat mulierem ſub poteſtate viri eſſe.

Attamen neque vir abſque muliere, neque mulier abſque viro in Domino, ſicut enim mulier ex viro eſt, ita vir per mulierem, omnia vero ex Deo.

Præſumtio eſt, qua tum virorum imperium, tum mulierum ſubiectionem temperat. Nam cum vir ſibi tantum imperium in mulierem conceſſum diuinitus audit, ſuperbire & vxorem tanquam ex alto deſpicere incipit. poteſt & mulier de ſua

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

de ſua conditione, vt nimium abiecta conqueri. Apoſtolus igitur, vt illum reprimit, ita hanc conſolatur, indicans mutuæ iſtius coniunctionis autorem & conſeruatorem eſſe Dominum. Sic enim eminet vir, vt conſiſtere non poſſit ſine muliere. ſic quoque mulier ſubiecta eſt, vt vir aliquid ab ea accipiat. cum ſicut ipſa primum ex viro ſumta eſt, ita etiam vir, non niſi per ipſam poſſit propagare, quod ſit in adiutorium data viro. cum ergo ait: Mulier ex viro eſt, materiam notat. cum addit: Vir per mulierem, inſtrumentalem cauſam exprimit. & cum ſubiungit OMNIA EX DEO: *& primum principium & verum* αἴτιον *ſignificat, nempe Deum, ad quod principium vult nos Apoſtolus reſpicere, ne alius alium contemnat, & vt omnes ſciamus nos quicquid ſumus aut habemus, ab ipſo eſſe & habere, vt ad eum prædicandum omnia referamus.*

Apud voſipſos iudicate: num decorum eſt, mulierem non velatam Deum orare? An ne natura ipſa hoc docet vos. quod viro quidem comatum eſſe, dedecori ſit: contra vero mulieri comatam eſſe, gloria ſit. Nam coma pro velamine data eſt ei.

Quintam rationem ſecundæ propoſitionis, & tertiam primæ per communicationem ex collatione & ſigno colligit. viro comatum eſſe, hoc eſt,

prolixos capillos alere inſtar mulieris dedecori eſt. Contra mulieri comatam eſſe, hoc eſt, prolixos capillos nutrire, eſt honori. Vt ergo coma mulieri pro velamine eſt, hoc eſt, indicat muleris caput velamine indigere, ἀντὶ enim hic non pro vice ponitur, ſed finem declarat: ita breuiores capilli viri ſignificant ipſum velamine non indigere. Natura enim viro breuiores capillos, etiamſi quis ſinat excreſcere, Mulieri vero prolixiores & capiti obuoluendo idoneos, tribuit.

Quod ſi quis videtur contentioſus eſſe, Nos huiuſmodi conſuetudinem non habemus, neq; Eccleſiæ Chriſti.

Quia non ignorabat Apoſtolus apud Corinthios fore nonnullos contentioſos, qui hæc argumenta conuellere niterentur: monet ritus vtiles, & graui autoritate receptos non debere à quoquam contemni, ſed honeſtatis & decori cauſa ſine contentione retinendos eſſe. Vocat autem hic contentioſum, qui libidine contradicendi laborat, non inquirendæ veritatis, ſed inanis gloriæ cauſa.

Hoc autem præcipiens, non laudo, quod non in melius, ſed in peius conuenitis.

Vt in ſuperiori parte huius capitis Corinthios

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

idcirco laudauit, quod in pleriſque eum ordinem retinerent, quem in eorum Eccleſia conſtituerat: ita in hac parte præfatur ſe non poſſe, non reprehendere eorum ἀταξίαν in ſacra Chriſti cœna: ad quam non in melius, ſed in peius conuenerunt. Græca ad verbum expreſſi. hoc præcipiens non laudo. cuius ſenſus eſt, Dum hoc refero quod nunc ſubiungam de ſacra cœna, non poſſum vos laudare, qui ſacra Chriſti cœna indigne abutimini.

Nam primum quidem, conuenientibus vobis in Eccleſia, audio ſchiſmata inter vos eſſe, & ex parte credo.

Ratio obiurgationis à moribus Corinthiorum in cœna ſacra. dicit eos non vnanimes eſſe, quemadmodum decet Chriſtianos, ſed diuerſis ſtudijs addictos: vnde & diſſidia & multi abuſus in Eccleſia naſcuntur.

Oportet enim & hæreſes inter vos eſſe, vt qui probati ſunt manifeſti fiant inter vos.

Ratio cur Apoſtolus rumorem de ſchiſmatibus inter Corinthios ortis verum eſſe credat, à neceſſitate & fine hæreſium: quæ ex diſſidijs ſæpe oriuntur. Vt autem hæc neceſſitas non eſt ordinata, ſed conſequentiæ tantum, propter inſidias diaboli, qui perpetuo in Eccleſia turbas mouere

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

conatur, & ſua zizania in agrum Domini iacit, & propter multorum hypocritarum faſtum & arrogantiam in Eccleſia: ita finis non eſt proprius hæreſios, prolatio & manifeſtatio fidei, Sed ex prouidentia Dei hoc euenit, qua fit, vt quod ſua natura malum eſt, electis in bonum cedat iuxta dictum Pauli, Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. hinc itaque petamus conſolationem, cum paſſim audimus hæreſes ſuboriri, quæ ſunt infrementis diaboli aduerſus Eccleſiam certiſſima indicia, qui piorum ſtudium nolens excitat, vt tanquam aurum igne perſecutionis reddantur puriores: tantum abeſt, vt Eccleſiam Dei ſuis technis ac dolis abolere poſſit.

Conuenientibus ergo vobis in vnum, non eſt Dominicam cœnam edere, vnuſquiſque enim propriam cœnam præoccupat in comedēdo, & hic quidem eſurit ille vero ebrius eſt, nunquid domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Eccleſiam Dei contemnitis? & pudore afficitis eos, qui non habent? quid vobis dicam? laudabo vos? in hoc non laudo.

Quam indigne cœnam Dominicam celebrarunt Corinthij exponit, eorum peſſimos mores & ἀτα-

ἀταξίαν tanxans. Primum denunciat, hoc non eſſe cœnam Dominicam edere, hoc eſt, non licere ita intemperanter cum aliorum contemtu & pudore, conuenire ad ſacram Chriſti cœnam tanquam ad prophanas epulas. Deinde, quid reprehendat apertius exponit, nimirum quod illic ſinguli ſuam cœnam præſumerent, & non ſolum ad ſacietatem, ſed ad ebrietatem ſe expleant, non ſine pauperum pudore, qui interea eſurire cogebantur. hoc peccatum exaggerans, pronunciat eſſe contemtum Eccleſiæ Dei. quare vult Paulus Corinthios domi famem & ſitim ſedare, in cœtu vero Eccleſiaſtico reuerenter & vnanimiter cœnam Domini ſumere, ſine perſonarum vllo diſcrimine: id quod iam ex inſtitutione cœnæ probandum aſſumit.

Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis, Quod Dominus Ieſus in ea nocte qua traditus eſt, accepit panem, & gratijs actis fregit ac dixit: accipite, comedite, hoc meum eſt corpus, quod pro vobis frangitur. hoc facite in mei commemorationem.

Similiter & poculum, poſtquam cœnaſſet, dicens: Hoc poculum nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine, hoc facite quotieſcunque biberitis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

in mei recordationem. quotieſcunque enim ederitis panem hunc & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciate, vſquequo venerit. Itaque quiſquis ederit panem hunc, aut biberit poculum Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini.

Ratio reprehenſionis intemperantiæ & ἀταξίας Corinthiorum in celebratione cœnæ Dominicæ. ex circumſtantijs enim inſtitutæ cœnæ infert indignum eſſe, ita intemperanter abſque omni reuerentia Chriſti inſtitutoris cœnam hanc peragere. proinde pronunciat reos ſpreti corporis & ſanguinis Domini, qui adeo impure & irreuerenter tantum myſterium tractarunt: atque hæc argumenti ſumma eſt. Verum vt peccatum Corinthiorum clarius ponatur ob oculos, circumſtantias diligentius perpendamus. Chriſtus iam tradendus & mortem obiturus propter peccata hominum hanc inſtituit cœnam. quomodo ergo conuenit, vt hanc celebraturi epulis & ebrietatibus ſe dedant? Chriſtus gratias egit Patri cœleſti hanc cœnam inſtituens, & vos ingratiſſimi eſtis fratribus veſtris, quos contemnitis & pudore afficitis. Chriſtus corpus ſuum edendum & ſanguinem ſuum bibendum proponit, & vos prophanis epulis, & poculis hanc cœnam prophanatis. Chriſtus cœnam inſtituit, vt ſit nouum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nouum fœdus gratiæ & remiſſionis peccatorum, & vos eam celebrantes peccatis indulgetis grauiſſimis. Chriſtus in ſuæ mortis recordationem vult hanc cœnam ſumi, & vos tanquam eius immemores, ducimini veſtris concupiſcentijs. CHRISTVS vult prædicari ſua beneficia erga Eccleſiam donec hæc cœna tractatur, & vos pauperes, qui membra Eccleſiæ ſunt, contemnitis. CHRISTVS vult hanc cœnam communem eſſe toti Eccleſiæ, & vos ſinguli ſuam cœnam præoccupatis in comedenda. CHRISTVS vult nos ſobrie in timore Dei communicare, & vos ebrij abſque omni timore id facitis. CHRISTVS vult per hanc cœnam coaleſcere inter ſe communicantes ſpiritu Chriſti & charitatis vinculo, & vos ſchiſmata facitis in Eccleſia. Iſto proinde pacto cum indigniſſimum ſit cœnam Domini celebrare, reos vos conſtituitis ſpreti corporis & ſanguinis Domini, qui adeo impure & irreuerenter, & indigne ad eam conuenitis. Hactenus quo hæc Pauli dicta pertineant dictum eſt: nunc integram doctrinam de cœna adijciam. Deus faxit, vt quicquid dicturus ſum in gloriam Dei cedat. Cum nemine rixari volo contentus ſimplici veritatis oratione: & Deum patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti oro, vt incendium ex diſputationibus de hac ſacratiſſima cœna excitatum, clementer extinguat.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

DE SACRA COENA.

Cvm ſacra Chriſti cœna ſit Eccleſiæ ab ipſo Chriſto commendata, paulo ante quam ſuam piacularem victimam pro peccatis generis humani peregit in ara crucis: neceſſe eſt graues huius inſtitutionis cauſas fuiſſe, quæ haud obſcure in ipſis cœnæ verbis indicantur. quare decet omnino, vt omnes qui Chriſto nomina dederunt, vt huius cœnæ rationem exacte intelligant, & iuxta præſcriptam à Domino normam ea ſæpius vtantur: vt non rei peragantur ſpretæ huius ſacratiſſimæ cœnæ. Vt autem plenior eius habeatur inſtructio, in quatuor partes eius tractationem diſtribuam. Quarum prima ſit, quod hæc cœna ſit ſacramentum, & qualenam ſit ſacramentum. 2. Quænam res in hoc ſacramento concurrant ſpectandæ, cum earum analogia. 3. Quæ ſignificationes huius cœnæ ſint reſpectu temporis præſentis, præteriti & futuri. 4. Quænam ſit vera meditatio & perceptio digna huius ſacramenti.

DE PRIMO.

Cum omne ſacramentum ſignum ſit viſibile diuinitus inſtitutum, cui addita eſt promiſſio fidem ſacramenta percipientium requirens, nemo dubitare poteſt, quin hæc cœna ſit etiam ſacramentum. Chriſti enim mandatum extat, & inſti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

inſtitutio eſt manifeſta : ſignum conſpicitur, panis & vinum : promiſſio noui fœderis de gratia & remiſſione peccatorum adijcitur : quæ ſane promiſſio inefficax eſt, niſi fides accedat, quam Chriſtus haud obſcure requirit cum ait : HOC FACITE IN MEI RECORDATIONEM. Hanc eſſe ſacramentorum rationem inde intelligi poteſt, quod iſta quatuor quæ poſui: mandatum diuinum, ſignum viſibile, promiſſio beneficij, & fides promiſſionis : cum in veteris populi, tum in noui populi ſacramentis omnibus concurrant, vt in circumciſione videre licet. Cæterum cum iam conſtet, cœnam hanc Chriſti eſſe ſacramentum, ſciendum quoque eſt, qualenam ſit ſacramentum. Nam vt veteris, ita & noui populi duplex eſt ſacramentum : vnum initiationis, alterum confirmationis. vt circumciſio veteris populi initiationis ſacramentum fuit, quia per illud recipiebantur in populum Dei : ita comeſtio agni confirmationis ſacramentum erat, quo in populum Dei recepti confirmabantur. Ad eundem modum in nouo teſtamento baptiſmus quidem initiationis ſacramentum eſt, Cœna vero Domini confirmationis. Quotquot inquit Apoſtolus baptizati ſunt, Chriſtum induerunt. Nam quod in Eccleſiam recipimur per baptiſmum, ac Chriſto inſerimur, in eoq; regeneramur, & à peccatis mundamur, non ſine corporis beneficio conſequimur quo induimur, & ſanguinis quo abluimur.

mur. quod vero per baptiſmum Chriſto inſiti eodem alimur, fouemur, & ſuſtentamur, id nullo conſequimur alio beneficio, quam corporis & ſanguinis Chriſti. quod ergo nobis in baptiſmo tegumentum eſt & mundatio, in cœna cibus et potus exiſtit. Atq; vt aliud eſt gigni, aliud educari, ita aliud eſt in nouam vitam renaſci, aliud ſuſtentari & creſcere. Ex his itaque conficitur, quod vt baptiſmus eſt initiationis, Ita cœna Domini eſt confirmationis ſeu continuationis ſacramentum. Sacramentum quidem dictum, quia eſt ſignum externum (quod in pane & vino conſpicitur) ſacræ rei, hoc eſt, corporis & ſanguinis Chriſti atque omnium beneficiorum, quæ Chriſtus per corpus & ſanguinem ſuum credentibus tribuit.

DE SECVNDO.

Res concurrentes in ſacra cœna ſunt plures. Nam illic primum oportet adeſſe prædicationem beneficiorum Chriſti, preces, gratiarum actionem &c. Deinde elementa, panem & vinum iuxta inſtitutionem Chriſti, non mutatis naturis panis & vini, ſed in ſacrum vſum elementis deſtinatis. Hoc primum aperte teſtantur verba Apoſtoli ſupra capite 10. *cum ait: panem quem frangimus, nonne communio corporis Chriſti eſt? Deinde ſi mutaretur, ſeu vt Papiſtæ cum*

Thoma

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Thoma loquuntur, tranſubſtantiaretur ſubſtantia elementorum, in naturam corporis & ſanguinis, nequaquam haberent ſacramenti rationem. Nam ad ſacramenti integritatem requiritur ſigni externi propria natura, Ut arbor vitæ vera erat arbor, Arcus cœleſtis verus erat arcus, Pręciſio cutis in circumciſione vera erat præciſio. Petra in deſerto, vera erat petra. Man verum Man erat. Agnus phaſe vere erat agnus. Sanguis vaccæ rufæ, vere erat ſanguis, Aqua in baptiſmo vera eſt aqua, & ſic de alijs. quare non eſt dubium, quin vera ſubſtantia panis & vini maneat in ſacra cœna, iuxta ſententiam purioris Eccleſię. Gelaſius qui vixit anno Domini 486. ita ait: certa ſacramenta, inquit, quæ ſumimus corporis & ſanguinis Chriſti, diuina res eſt, propter quod & eiuſdem diuinæ efficimur conſortes naturæ, & tamen non deſinit eſſe ſubſtantia & natura panis & Vini. & Auguſtinus: Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum. non dicit, verbum tollere aut tranſubſtantiare, ſed dicit accedere, vt hæ duæ res verbum & elementum integrum conſtituant ſacramentum. Neque recte obijcitur virga Moſis, aut aqua in Cana Galilęa in vinum eſt conuerſa. Nam illic cum naturarum mutatione proprietates etiam mutatæ ſunt, quod in ſacra cœna non fit vbi manent proprietates panis & vini. Neque recte obijciuntur Papiſtica miracula, qui dicunt

ſangui-

ſanguinem de pane à Iudæo quodam cultro vulnerato emanaſſe. Nam iſtæ præſtigiæ diaboli fuerunt, quibus duo horrenda ſacrilegia confirmare voluit: Vnum de adoratione panis & circumgeſtatione: Alterum de altera ſacramenti parte eripienda Eccleſiæ. Nam cum iſto figmento facile perſuadere populo potuerunt, tantum eſſe in vna parte quantum in ambabus, non difficile erat illis ſuum fucare ſacrilegium. Tertio ſunt in cœna verum corpus & verus ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti, vna cum pane & vino, non naturæ coniunctione, ſed ſacramentali. Nam quod non ſit carnalis, nec localis incluſio corporis in pane, & ſanguinis in vino, ita vt locus & corpus ſe mutuo contingant, locuſque cedat corpori, ipſe etiam Lutherus teſtatur, qui rectiſſime dicit: non naturalem præſentiam, ſed ſupernaturalem eſſe. ex quo & hoc efficitur, quod ad hanc veram præſentiam corporis & ſanguinis in cœna Domini, non requiratur, vt humanitas Chriſti ſit vbiq; diffuſa, ac ſi iam poſt reſurrectionem in diuinitatem conuerſa eſſet, quæ hæreſis olim refutata eſt. Verum hoc ſatis eſt credere, quod quemadmodum in cœna Dominus ſedit circumſcripto corpore & nihilominus diſcipulis exhibuit ſuum verum corpus edendum, & ſanguinem verum bibendum, vt teſtantur verba cœnæ: ita iam in gloria cœleſti ſedens porrigit communicantibus in terra (ea eſt diuina ipſius

virtus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

virtus & potentia) ſuum corpus & ſuum ſanguinem, vnde Eccleſia precari ante communionem ſolita eſt his verbis: *Surſum corda habemus ad Dominum*, Quemadmodum ergo in prima cœnæ inſtitutione diſcipuli oculos habuerunt intentos ad Dominum, qui ad menſam ſedens porrexit diſcipulis corporis & ſanguinis ſacramentum: ita nos quoque leuemus corda noſtra ad Dominum, qui illic agens, nobis miniſtrorum manibus porrigit verum ſuum corpus & ſanguinem, vt ſint cibus & potus interioris hominis, quo ille alitur, augeſcit & creſcit ad vitam immortalem & beatam. Si non intelligis modum præſentiæ, Eccleſiæ voce te ſuſtenta, quæ ita canit: *Etſi ſenſus deficit ad firmandum cor ſincerum, ſola fides ſufficit.* Veteres quidam partes huius ſacramenti ita diſtinguunt, vt primo loco ſpectandum ſit id quod eſt ſacramentum tantum, vt panis & vinum, quæ ideo ſacramenti appellationem ſortiuntur, quia ſunt res externæ ſpiritualem habentes conſiderationem, Deinde id quod eſt res & ſacramentum ſimul, vt corpus & ſanguis Domini, quæ inuiſibiliter & arcano quodam modo adſunt, vt ſint alimentum interioris hominis, Poſtremo id quod eſt res tantum & non ſacramentum, hoc eſt, effectus huius ſacramenti in iſs, qui illud fide percipiunt. Sed de effectibus ſuo loco dicetur. ex his quæ hactenus diximus, facile arbitror intelligi, qualiſ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nam ſit hæc ſacramentalis locutio. panis eſt corpus, vinum eſt ſanguis. Veritas quidem naturarum, quæ vocibus ſignificatur manet, & non fit naturarum vlla μετουσίωσις, *ſeu tranſubſtantiatio: ſed dijudicatio huc adhibenda eſt, qua ſpiritualia ſpiritualiter, & corporalia corporaliter dijudicare oportet. Nam ea dijudicatione adhibita, analogia panis ad corpus Chriſti & vini ad ſanguinem facile perſpicietur. Quam ergo rationem habet panis & vinum ad corpus humanum nutriendum, augendum, conſeruandum exhilarandum: eandem habet corpus & ſanguis Chriſti, ad augendum, nutriendum, conſeruandum & exhilarandum interiorem hominem. ſunt ergo panis corpus, & vnium ſanguis Domini ea coniunctione iuncta, qua vt panis & vinum corpora humana nutriunt, augent, conſeruant, exhilarant, ita caro Chriſti & ſanguis alit, auget, conſeruat, exhilarat animas noſtras ad vitam æternam: modo viua fides non defuerit. Hæc comparatio cum ſit, recte dicitur, Panis eſt corpus Domini, Vinum eſt ſanguis Domini. Nam quem vſum corporibus noſtris præſtat terrenus panis & vinum, eum in ſuo genere præſtat animis piorum corpus & ſanguis Chriſti. Huc facit illud dictum Bernardi: cibus iſte non eſt ventris, ſed mentis. non eſt enim datus ad ruinas huius vitæ, quæ vapor eſt ad modicum parens, ſed ad æternam vitam*

confe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

conferendam animæ.atque hæc de partibus huius ſacramenti & analogia terrenarum & cœleſtium rerum,quæ in cœna ſunt, dicta ſufficiant: nunc quod tertio loco propoſuimus videamus.

DE TERTIO.

Sicut agnus phaſe plures habebat ſignificationes in veteri teſtamento. reuocabat enim in memoriam populo Dei beneficium liberationis à ſeruitute Pharaonis, teſtabatur populum participem huius agni populum Dei eſſe, & inter ſeſe tanquam eiuſdem corporis membra myſtice coniunctos eſſe, & erat figuræ futuræ victimæ Chriſti & liberationis, à ſeruitute Diaboli: ita hæc cœna quæ agno phaſe ſucceſſit, habet quoque varias ſignificationes, idque reſpectu diuerſorum temporum. Nam ſi tempus reſpicis præteritum, eſt hæc ſacra cœna commemoratio quædam paſſionis Dominicæ. atque adeo ſacramentum noſtræ per victimam Chriſti redemtionis. ex quo factum eſt, quod veteres hanc cœnam ſacrificium vocarint, non quod Deo hic aliquid offerrent, quemadmodum Papiſtæ inſulſe ſacrificij nomen accipiunt: ſed quia peracti olim ſacrificij veluti quoddam μνημόσυνον erat & recordatio. huc Domini præceptũ facit, hoc facite in mei recordationem, quæ recordatio omnia beneficia Chriſti

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

erga Eccleſiam complectitur. Quoniam autem hæc recordatio beneficiorum Chriſti coniunctam habuit gratiarum actionem, Paulus cœnam hanc vocauit εὐλογίαν & veteres Theologi εὐχαριστίαν. Deinde ſi reſpicis præſens tempus, habet hæc cœ-
1 na has ſignificationes. primum ſignificat nos vniri ac veluti incorporari Chriſto, idque ſpiritualiter iuxta Pauli verba Calix benedictionis: cui benedicimus, nonne communio ſanguinis Chriſti eſt? Panis quem frangimus nonne communio corporis Chriſti eſt, id eſt, communicatio corporis & ſanguinis Domini facit nos habere quandam communionem cum Chriſto, vt qui iam inſiti ſumus corpori eius, modo viua fides non defuerit. tametſi autem omnis qui credit, habet hanc cum Chriſto ſpiritualem communionem, tamen hæc ſacramentalis communio non fruſtra accedit. Vt enim Apoſtoli habuerunt ſpiritum ſanctum ante diem pentecoſtes, tamen illa viſibilis & ſacramentalis ſpiritus ſancti collatio, non caruit ſua virtute & efficacia: ita manducatio ſpiritualis corporis & ſanguinis Domini non impedit virtutem & efficaciam ſacramentalis manducationis, Imo illa hæc confirmatur & augetur ad fidei incrementum, quam excitat
2. ſacramentalis eſus. Deinde ſignificat nos inter nos inuicem vniri ſpiritu Chriſti, qui vna hac Chriſti cœna communicamus, cuius communionis ſymbolum vnus panis exiſtit, vt Paulus teſtatur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſtatur, cum ait: Quoniam vnus panis, vnum corpus ſumus. Nam omnes vnius panis ſumus participes. Quemadmodum enim panis ex multis compactus eſt granis, ita multi in corpus vnum Chriſti myſticum coaleſcunt. ab his effectibus cœna Domini à Paulo communio dicitur, quam communionem explicans Damaſcenus ita ait: Dicitur communio, quia communicamus per ipſam Chriſto, & quia participamus eius carnem & diuinitatem, & quia communicamus & vnimur inuicem per ipſam. atque huc appellatio σύναξις pertinet. Præterea ſi futurum reſpicis tempus, ſignificat hæc ſacra cœna, quod virtute corporis Chriſti reſuſcitemur à mortuis, noſtra quoque corpora debeant reſurgere ad beatam vitam. Unde Paulus, Si Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus. Deinde ſignificat fruitionem perpetuæ præſentiæ corporis Chriſti in æterna beatitudine. Hinc quidam veterum vocarunt hanc cœnam Viaticum, propterea quod admonebat ante mortem ſumentes hanc cœnam, quod Chriſtus eſſet ipſis via ex his ærumnis & morte ad perpetuam fruitionem Dei in æterna vita. & hæc ſignificatio diligenter omnibus, ſed potiſſimum iam morituris inculcanda eſt. Poſtremo, ſi æternitatem reſpicis, atque adeo omne tempus, hæc ſacra cœna ſignificat nouum fœdus Dei cum homine initum de perpetuo fauore Dei erga hominem credentem. atque adeo hanc ob cauſam hæc cœna

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

teſtamentum ſeu fœdus ab Euangeliſtis & Paulo dicitur. Quare hæc cœna definiri poteſt confirmatio noui teſtamenti, id eſt, fœderis gratiæ & remiſſionis peccatorum omnium hominum, qui ſalutem promiſſam fide recipiunt. Cæterum vt ratio appellationis diſtinctius intelligatur, ſciendum quinque in omni teſtamento ſpectanda eſſe. 1. Teſtator. 2. Hæreditas. 3. Scripti hæredes. 4. Mors interueniens teſtatoris. 5. Conditiones ſeruandæ ab inſcriptis hæredibus. Haſce quinque circumſtantias, in definitione huius noui teſtamenti coniungam. Nouum teſtamentum eſt fœdus ſancitum morte CHRISTI *teſtatoris, de gratia Dei, remiſſione peccatorum & donatione vitæ æternæ, promiſſa omnibus gentibus & populis in Chriſtum crucifixum credentibus. Hanc definitionem ſi retexis, habes teſtatorem Chriſtum, habes hæreditatem, gratiam Dei, reconciliationem, & donationem vitæ æternæ. Habes ſcriptos hæredes omnes gentes & populos. Habes mortem teſtatoris interuenientem & confirmantem legatam hæreditatem. Habes conditiones à ſcriptis hæredibus ſeruandas, nimirum, vt in Chriſtum teſtatorem firma fiducia recumbant, cum qua fide coniuncta eſt nouitas vitæ & obedientia erga Deum. Huius teſtamenti virtute omnes, qui inde vſque ab initio mundi crediderunt ſaluati ſunt.*

DE

DE QVARTO.

Cum ſacra Chriſti cœna ſacramentum ſit noſtræ per victimam Chriſti redemtionis, omnium primum in mentem venire nobis debet, cauſa mortis Domini, nempe peccatum noſtrum. mortuus eſt enim, inquit Paulus, propter peccata noſtra, Secundo cogitandus eſt finis victimæ corporis & ſanguinis Domini, quæ ideo peracta eſt, vt nos redimeremur à peccati regno & commerita damnatione. Tertio, ex præſtantia victimæ vnigeniti filij Dei, cogitandum eſt maximam fuiſſe iram Dei aduerſus peccatum, quod non potuit vllis hoſtijs aboleri niſi eius ſolius, qui et Deus et homo eſſet. Quarto, cauſa impulſiua huius uictimę duplex cogitanda eſt, ineffabilis miſericordia Dei volentis nos ſub regno diaboli maledictione oppreſſos in gratiam recipere, intercedente filij ſatisfactione, Et amor filij Dei, qui natura humana aſſumta voluit fieri victima & in ſe deriuare iram Dei pœnamque pro peccato humani generis ſuſtinere. Hæc meditari debet tota Eccleſia ſemper, & potiſſimum quando hæc ſacra Chriſti cœna celebratur. Cæterum qui accedere ad huius cœnæ communionem conſtituit, debet ſe probare priuſquam de pane hoc edit, aut de poculo bibit iuxta hæc Pauli verba: Probet autem quiſque ſe ipſum & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat. Hæc Pauli exhortatio nequaquam ſurda aure prætereunda eſt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Nam cum graue emineat periculum ijs qui hac cœna abutuntur, neceſſarium profectò eſt examen conſcientiæ priuſquam hanc quis cœnam accedat. vt autem hoc examen rectius fiat, non humana ſomnia de probatione per confeſſionem auricularem & ſatisfactionem audienda ſunt, ſed diligenter inquirendum ex verbo Dei eſt, quæ ſit vera probationis ratio. Hæc ratio probationis, tametſi pauciſſimis verbis indicari poteſt: nempe quod is probatus ſit, qui reuerenter in timore Dei in vera pœnitentia, in vera fiducia, & cum ſancto propoſito ad hanc cœnam accedit: tamen propter errores Papiſticos diſtinctius ſalutaris probandi ratio nobis excutienda eſt: Quare tres circumſtantias huius probationis ex verbis Pauli conſideremus. 1. Quemnam velit probari Paulus. Deinde, quidnam probari, hoc eſt, tentari, experiri, examinari ſeu excuti velit. Tum, à quo hanc probationem fieri cupiat. Quemnam igitur vult probari? Eum nimirum qui ſe ad ſacram huius cœnæ communionem comparat. quid in eo probandum ſeu examinandum? R. Hoc Paulus 2. Corinth. 15. explicat his verbis. Vos ipſos tentate an ſitis in fide, vos ipſos probate, an non cognoſcitis voſipſos, quod Ieſus Chriſtus in vobis eſt, niſi ſicubi reprobi eſtis? Hæc Antitheſis, qua reprobi & probati opponuntur, illuſtris eſt. vt enim probatos dicit eos, qui in fide ſunt, & Chriſtum habitantem in ſe ſentiunt, Ita

reprobos

reprobos eos ſtatuit, qui fide carent, & de Chriſto in ſe habitante dubitant. Quare iuſta probatio & examen in hoc conſiſtit, vt vere ſentiatur fides, & Chriſti præſentia in nobis ex virtute ſpiritus eius nos ad pietatis ſtudium excitantis. Porro fides quæ ſine peccati agnitione eſſe nequit, noticia victimæ Chriſti & fiducia miſericordiæ abſoluitur. Nam dum cogitat pius in vſu huius cœnæ, quam magnum peccatum noſtrum fuiſſe neceſſe fuerit, pro quo abolendo oportuerit filium Dei mori, agnitione peccati huius accenditur contritio in corde & dolor propter commiſſum peccatum augetur. at cum rurſus in hac cœna contemplatur pius Chriſtum mortuum & reſuſcitatum, vt peccato abolito nouam iuſticiam conferat, accenditur fiducia in hunc mediatorem, quæ fiducia confirmatur, augetur & ſtabilitur ſumtione huius ſacræ cœnæ. Quare qui hanc ſacram cœnam digne vult percipere, exploret apud ſeſe an vera pœnitentia ſentiatur, Experiatur an ſtatuat victimam Chriſti ſatisfactionem eſſe pro peccato totius mundi, iuxta aſſertionem Iohannis Baptiſtæ, qui ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi, Examinet ſe an in hunc ſatisfactorem viua fiducia recumbat, Excutiat num ſentiat Chriſtum in ſe habitantem & oſtendentem ſuam præſentiã & ſpiritus ſui efficaciam, Videat an firmum propoſitum habeat peccatum omne poſt hac vitandi, ac Deo totam ſuam vitam ap-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

probandi cum perpetua gratiarum actione pro tanto beneficio. A quo hoc examen fieri debet? Paulus reſpondet. Probet ſeipſum homo, nemo enim melius & certius iudicare poteſt, an fide ſis præditus quam tuipſe, Quare vanum eſt figmentum Papiſtarum, qui tanquam neceſſariam omnino ad hanc probationem requirunt confeſſionem auricularem. Nam ſi illa neceſſaria eſſet ad hoc examen, Paulus non debebat dixiſſe, probet ſeipſum homo, ſed probetur per alium. Hoc cum affirmo, nec veram confeſſionem repudio, nec diſciplinam noſtræ Eccleſiæ receptam conuello. De confeſſione enim neceſſaria ex verbo Dei ſic ſentiendum eſt, ſi adeſt vera fides & pœnitentia non eſt alio opus confeſſionis genere, quam quo ſancti homines Dei, Patriarchæ, Prophetæ, Reges, Abraham, Daniel, Dauid, Petrus, &c. veniam de maximis ſceleribus impetrarunt à Deo, qui ſolus peccata condonare & delere poteſt. quare ad aliam nemo cogi debet autoritate verbi Dei: niſi quis forte totam Eccleſiam offendit. tum enim is mandato Dei compellitur, vt confeſſione publica Eccleſiæ reconcilietur. Verum quantum ad diſciplinam in noſtris Eccleſijs receptam attinet, hoc ſentio, primum quod vehementer neceſſarium ſit, vt inſtituantur rudes & ignari, qui Chriſtianæ religionis myſteria nondum tenent, priuſquam ad hanc admittantur. Deinde, vt iuuenum & adoleſcentum in Catechiſmo

chiſmo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

chiſmo exploretur profectus. Eſt enim boni paſtoris, non ſolum publice docere, verumetiam exemplo Pauli experiri quouſq; ſui auditores in pietatis curſu promouerint, Tum æquum quoq; eſt aliquam fidei rationem exigere ab ijs, de quorum fide ac religione iuſta poteſt eſſe dubitatio. Præterea quorum perplexa erit conſcientia, aut ſcrupulo premetur aliquo, qui eam reddet inquietam, ſibi recte conſulent, ſi ad ſuos ſe paſtores aut alios quoſpiam viros bonos receperint, quorum doctrina conſilio & conſolatione iuuari poſſint. Propter hæc quatuor hominum genera, diſciplina confeſſionis & abſolutionis (quæ fit cum annunciato Euangelio creditur) in noſtris Eccleſijs retinetur: Prodeſt præterea omnibus priuatim in priuato colloquio vocem Euangelij audire, qua annunciatur remiſſio peccatorum credentibus. Nam tum demum aperitur regnum cœlorum clauibus Eccleſiæ, & fit abſolutio, quando Euangelium annunciatum lectum vel cogitatum fide audientis, legentis aut cogitantis recipitur. habemus, quæ ſit vera meditatio, iuſta probatio, dignaque perceptio ſacræ cœnæ, nunc ſequitur in textu qualiſnam pœna illos maneat, qui indigne hanc ſacram cœnam attingunt.

Nam qui edit & bibit indigne, iudicium ſibi ipſi edit & bibit, non diſcernens corpus Domini.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Vt ſupra peccati magnitudinem eorum, qui indigne ſacro pane veſcuntur, & Domini calicem bibunt expreſſit, cum eos reos perageret corporis & ſanguinis Domini: ita nunc pœnam proponit, vt ipſos magis à prophano cœnæ abuſu abſterreat. Porro duplex indignitas, & duplex iudicium hic obſeruetur. Eſt enim indignitas ex impietate profecta, cuius pœna eſt iudicium condemnationis æternæ, donec per veram pœnitentiam reſipiſcat impius. Eſt alia indignitas ex ſocordia, negligentia & irreuerantia nata: cuius pœna eſt iudicium caſtigationis, & correptionis; atque huius finis eſt, vt caſtigatus ad ſe redeat & iudicium exitioſum præuertat. etſi de vtraque dignitate & vtroque iudicio Paulus intelligi poteſt: tamen de indignitate irreuerentiæ & iudicio caſtigatorio eum loqui, & totus contextus, et nonnulla eorum quę ſequuntur oſtendunt. Etſi ratio proxima vtrique indignitati & iudicio recte accommodari poteſt, cum ait: Nam diſcernens corpus Domini, vt à prophano cibo illud diſtinguat. Diſcernere enim corpus Domini is dicitur, qui dignitatis illius habet rationem, ac proinde cum ſumma reuerentia ad hunc panem & ad hoc poculum tanquam ad myſteria rei omnium precioſiſſimæ tremens accedit. Porro breuitatis cauſa, corporis tantum meminit. Nam de ſanguine idem eſt iudicium.

Propte-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Propterea inter vos multi ſunt debiles, & inualidi, & obdormiunt multi.

Dixit indigne edentes corpus Domini, & bibentes eius ſanguinem, iudicium ſibi edere & bibere, nunc ab euentu idem confirmat, dicens ingraſſante peſte multos morbo & infirmitate, & multos morte caſtigatos eſſe, propterea quod irreuerenter & non, vt decet, ſacram cœnam attingerent. Ex his apparet Paulum potiſſimum de iudicio caſtigationis loqui, quo ſolet Deus quos diligit erudire: ex quo & illud ſequitur, quod ſuperius de indignitate irreuerentiæ ſit locutus potius quam de ea indignitate, quæ ex impietate manat. Præterea inter alias crucis cauſas in Eccleſia obſeruetur ſocordia, negligentia & irreuerentia erga ſacrum miniſterium.

Si enim noſipſos dijudicaremus non iudicaremur.

Aetiologia eſt, cuius hic eſt ſenſus, ſi fidei germanis fructibus, timore Dei, & ſanctis moribus nos à prophanis ſeiungeremus non puniremur diuinitus, vel peſte vel alijs calamitatibus. Iudicandi verbum, hic per metalepſin pro puniendi verbo ponitur. Hunc locum Papiſtæ contra mentem Pauli torquent ad ſatisfactionem canonicam, quæ eſt humana traditio, cum hic agatur de veris pœnitentiæ fructibus, qui ex viua profi-

ficiſcuntur fide iuxta mandatum Dei.

Sed cum iudicamur à Domino erudimur, ne cum mundo damnemur.

Conſolatio additur ex fine caſtigationis. Nam cum cruce aliqua diuinitus premimur, ideo fit, vt præuertamus iudicium condemnationis vera pœnitentia. Hinc etiam apparet Paulum ſuperius locutum de iudicio caſtigationis potiſſimum.

Itaque fratres mei cum conuenitis ad veſcendum, alius alium expectate. quod ſi quis eſurit, domi edat. ne ad iudicium conueniatis. reliqua vero cum venero ordinabo.

Concluſio eſt ſecundæ partis huius capitis, nimirum, vt decenter & religioſe ad cœnam Dominicam conueniant Corinthij, ne incidant in iudicium, & caſtigentur diuinitus, tanquam filij qui ad patris menſam ſe ſatis compoſite non gerant. Obſeruetur hic, quod Paulus velit magnum diſcrimen eſſe inter eam cœnam, in qua anima recreari debet, & illam in qua cura corporis agitur. Huic rei egregie congruit, quod minutulæ particulæ panis ſingulis in cœna Domini porrigantur, vt intelligatur non ventris, ſed mentis cibus eſſe. Hactenus claris & perſpicuis verbis Methodum cœnæ Dominicæ expoſui, & ne interrumperem methodi membra

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

bra, de aduerſariorum obiectionibus parum fui ſolicitus.

Caput XII.

Summa capitis duodecimi.

VT varias donationes ſpiritus eſſe in Eccleſia, quas idem ſpiritus diuidit pro ſuo arbitrio cuiq;, docet: ita propoſito paradigmate membrorum humani corporis, eaſdem ad mutuam concordiam & totius corporis, id eſt, Eccleſiæ incolumitatem referendas eſſe, concludit.

Ordo & partes capitis duodecimi.

Occaſio huius capitis ſcribendi fuit, ſicuti ex contextu facile colligi poteſt, quod Corinthij donis egregijs, quibus inſtructi erant, abuterentur ad ambitionem in aliorum contemtum, ignorantes & à quo collata eſſent, & in quem finem ea accepiſſent. diſſerit ergo in hoc capite de varijs donis ſpiritus, de eorum proprio fine & legitimo vſu. Porro docendi cauſa hoc caput in tres partes diuido. quarum prima continet expoſitionem de donorum autore, nempe

ſpiritu

ſpiritu ſancto. Secunda habet paradigma membrorum humani corporis, vnde oſtendit, quis ſit verus finis & legitimus vſus donorum variorum in Eccleſia. Tertia accommodat paradigma ad Eccleſiam, quæ eſt corpus Chriſti, & oſtendit neceſſitatem diuerſitatis donorum & officiorum. vt enim corpus humanum ſuo fungi munere nequiret, ſi omnia membra vnum idemque haberent officium: Ita Eccleſia ad ſuam incolumitatem varijs & diuerſis opus habet donis & officijs.

Exegeſis XII. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Porro de ſpiritualibus fratres nolo vos ignorare.

Propoſitio eſt huius capitis, cum compellatione fraterna qua eos excitat ad attentionem beneuolam, vt ea quæ de ſpiritualibus donis dicturus eſt, intimis animis recondant. vocat autem dona ſpiritualia metonymicôs ab ipſo autore ſpiritu ſancto, non à donorum ſubſtantia aut qualitate.

Scitis cum gentes eratis qualiter ſimula

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſimulacra muta prout ducebamini ſecuti ſitis.

Vt excellentiam donorum, quibus præditi erant Corinthij Chriſtiani facti oſtendat, reuocat eis in memoriam qualeſnam fuerint ante ſuſceptam fidem Euangelij, nempe cæci & ignari Dei, vt qui à vero Deo ad muta idola aberrarint ſathanæ ſpiritu abrepti. Notandus locus de cæcitate hominum, et ſathanæ pleno imperio in eos, quorum mentes verbi Dei luce illuſtratæ non ſunt. Vnde admonemur de gratitudine erga Deum, qui allata verbi ſui luce et dato ſpiritu ſancto iſtas tenebras diſcuſſit.

Quapropter notum vobis facio, quod nullus per ſpiritum Dei loquens dicit Ieſum anathema, & nullus poteſt dicere Dominum Ieſum niſi per ſpiritum ſanctum.

Quia neceſſe eſt vnumquemque hominem regi vel à ſpiritu ſathanæ, vel à ſpiritu Dei, proponit certiſſimam notam, vnde quis ſcire poteſt à cuius regatur ſpiritu. qui amplectitur idola & profitetur ſe execrari Chriſtum, vt ſpiritum Dei non habet, ita manifeſte agitur ſpiritu ſathanæ. nam effectus redolet ſuam cauſam. contra qui dicit Chriſtum eſſe Dominum, id eſt, qui agnoſcit Chriſtum Dominum, & ex vera in illum fiducia eundem confitetur, ſpiritu Dei agitur. Dicendi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

enim verbum hic tria ſynecdochicos continet, agnitionem, fiduciam & confeſſionem.

Diuiſiones autem donorum ſunt, ſed idem ſpiritus: & diuiſiones miniſteriorum ſunt, ſed idem Dominus: & diuiſiones operationum ſunt, ſed idem Deus, efficiens omnia in omnibus.

Quia fuerunt apud Corinthios, qui ex diſcrimine donorum occaſionem ſumſerunt ſchiſmati & diſcordiæ, Paulus argumenti euerſionem petit ab vna eademq; cauſa diuerſitatis donorum. ac ſi diceret: fateor quidem diſcrimina eſſe donorum, miniſteriorum et efficaciarum. tamen quia vnus idemq; ſpiritus ſanctus omnium author eſt non diſcordiæ, non ſchiſmatis, ſed concordiæ & vnitatis, inde argumentum petendum eſt. atq; hic ſenſus verborum Pauli ſimpliciſſimus eſt. verum tria vocabula illa quibus vtitur Apoſtolus, ita diſtinguo. Dona (quæ chariſmata, hoc eſt, gratuita dona dicuntur) generis loco ponuntur: cui duæ ſpecies ſubijciuntur. miniſteria & operationes: quas in hunc modum diſtinguito. Miniſteria ſunt variæ miniſterij Eccleſiaſtici functiones, vt Apoſtolatus, Epiſcopatus, Paſtoratus, Diaconatus. &c. de quibus plura circa finem capitis dicenda ſunt, vbi Apoſtolus, quædam miniſteria recitat. Operationes Græce ἐνεργήματα ſunt facultates

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

cultates à ſpiritu ſancto in ſingulos collatæ in vſum & conſeruationem Eccleſiæ. quarum ſpecies quaſdam Paulo poſt ſubiungit. Porro hic tres doctrinæ obſeruentur. Prima atq; ea propria, quod diſcrimina donorum in Eccleſia referenda ſint ad concordiam & vnitatem fouendam, cum conferantur ab vno eodemq; ſpiritu ad Eccleſiæ incolumitatem. Sicuti enim Deus principium & autor donorum eſt: ita etiam finis eſſe debet. Secunda eſt confutatio τῶν πνευματομάχων qui ſpiritum ſanctum à donis non diſtinxerunt. Imo ipſum ſpiritum ſanctum nihil aliud eſſe contenderunt, quam dona hominibus diuinitus collata. hic error manifeſte Pauli verbis refutatur. Nam aperte et diſtincte dicit: diuiſiones donorum ſunt, ſed idem ſpiritus. quem & Dominum & Deum hic appellat. Tertio obſeruetur triplex relatio. Prima donorum & ſpiritus. Secunda miniſtrorum & Domini. Tertia, efficacionum vel operationum & Dei. vnde docemur, vt ſpiritui ſancto acceptum feramus quicquid habemus donorum, vt noſtra omnia miniſteria & officia ad ſeruitutem quam Domino DEO debemus referamus, vt denique quicquid habemus facultatum Deo aſſcribamus authori. Sunt qui ex hoc loco trinitatem perſonarum probari nituntur, ſed malo tantum fidei articulum ſolidioribus niti fundamentis. Cæterum qui ex generali dicto, Efficiens om-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nia in omnibus, concludunt Deum autorem eſſe peccati, vt impij in Deum ſunt, ita male circumſtantiam loci perpendunt. Nam hic tantum agitur de ſalutaribus in Eccleſia actionibus.

Vnicuique vero datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem.

Finem breuiter notat donorum ſpiritus, eſſe vſum & commodum totius corporis Eccleſiæ. ipſa dona manifeſtationem ſpiritus vocat. nam cum ea largitur, ipſius vis præſens declaratur, & ex effectu cauſa monſtratur.

Nam huic quidem per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, Alij vero ſermo cognitionis per eundem ſpiritum, Alij vero fides per eundem ſpiritum, Alij vero dona ſanationum per eundem ſpiritum, Alij vero facultates virtutum, Alij vero prophetia, Alij vero dijudicationes ſpirituum, Alij vero genera linguarum, Alij vero interpretatio linguarum: ſed omnia hæc efficit vnus ille & idem ſpiritus, diuidens peculiariter vnicuique ſicuti vult.

Diſcrimina ſeu ſpecies quaſdam operationum id eſt, facultatum quibus ſpiritus ſanctus ornat Eccleſiam exempli cauſa recitat, & ponit ordine

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nouem, quarum quædam explicatione non indigent. Inter ſapientiam & cognitionem, hoc eſt diſcrimen, illa eſt vniuerſalis rerum diuinarum noticia, hæc particularis, Illa conſummatior, hæc mediocris. Sermonem addit Apoſtolus, quia vtraque facultas in docendo conſpicitur. fides hic non dogmatum, ſed ſignorum intelligenda eſt. Miraculoſe ſanationum donis claruit Eccleſia ad tempus, vt doctrina Euangelij, quæ tum noua videbatur confirmaretur. per facultates virtutum, intellige eas efficacias, per quas Apoſtoli & multi ſancti in primitiua Eccleſia veluti imperio quodam cohibuerunt dæmones atque fugarunt. Prophetia hoc loco eſt donum arcanæ Dei voluntatis explicandæ. Diſcretiones ſpirituum fuerunt, per quas ſancti homines ſingulari inſtinctu ſpiritus ſinceros Chriſtianos à falſis diſcernebant. Generibus linguarum diuerſarum multi pollebant, quos alij vernaculo idiomate in vſum Eccleſiæ reddiderunt. Hæc varia dona cum idem ſpiritus diſtribuat, & nemini ſimul omnia conferat, monent nos, vt ſinguli quicquid habemus donorum, in commune conferamus, vt ita ſeruetur vnitas & corporis Eccleſiæ incolumitas.

Sicut enim corpus vnum eſt, & membra habet multa, omnia vero membra corporis vnius, multa cum ſint,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

vnum ſunt corpus, ſic & Chriſtus.

Iam paradigma humani corporis & membrorum eius proponit, vt doceat diuerſitatem donorum ad Eccleſiæ conſeruationem referendam eſſe. Quemadmodum ſe habent membra diuerſa ad idem corpus hominis, ita ſe habent Chriſtiani diuerſis donis pollentes, ad vnum idemque corpus Chriſti, quod eſt Eccleſia. ſed in humano corpore membra diuerſa ſuas facultates conferunt ad conſeruandam corporis compaginem & incolumitatem. ergo & in Eccleſia Chriſtiani diuerſis donis pollentes, omnia referre debent ad Eccleſiæ conſeruationem & incolumitatem. Porro obſeruetur hic nominis communicatio pleniſſima conſolationis, qua Eccleſiam Chriſtum appellat, vt ſciamus Chriſtum à ſua Eccleſia, cuius caput eſt, nunquam diuelli, ſed eam perpetuo ſuo ſpiritu fouere, regere & conſeruare.

Etenim per vnum ſpiritum nos omnes in vnum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Græci, ſiue ſerui, ſiue liberi, & omnes vnum ſpiritum potauimus.

Probatio eſt, quod Chriſtiani, vt diuerſa membra, vnum corpus conſtituunt. argumento ſumto à ſacri baptiſmatis & cœnæ effectibus. Vt enim in baptiſmo inſerimur corpori Chriſti, dum per ſpiritum ſanctum regeneramur, Ita regeniti eodem

dem Chriſti ſpiritu viuimus: cuius ſacrum ſymbolum eſt cœna Domini. Cum ergo vnum eſt corpus Eccleſia, & vno regitur ſpiritu, decet profectò vt omnia ad vſum huius corporis & commodum referamus: modo reuera velimus huius corporis membra cenſeri.

Etenim corpus non eſt vnum membrum, ſed multa.

Pulcherrimam analyſin propoſiti paradigmatis inſtituit, in qua dum gradus membrorum corporis multiplices facit, per quos variæ functiones & facultates in Eccleſia intelliguntur, plurimas hypotheſes colligit, ſeruientes præſentis diſputationis ſcopo. Vt autem accommodatio apertior ſit, ſummam omnium ad ſex membra referam.

PRIMVM ergo ex eo, quod ad corporis vnitatem plura requirantur membra, quorum quædam ſunt alijs nobiliora, alia viliora & abiectiora, abiectæ ſortis homines apud Corinthios conſolatur, ne propterea putent ſe extra Eccleſiæ corpus eſſe, quod non ſint adeo excellentibus facultatibus præditi, vt Apoſtoli, Prophetæ, &c.

SECVNDO, ex neceſſitate diuerſorum membrorum in vno eodemq; corpore humano, docet diuerſas facultates & diuerſa officia in Eccleſia neceſſaria eſſe, vt nemo ſit in Eccleſia, cuius non ſit aliquis vſus ad totius corporis Eccleſiæ conſeruationem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

TERTIO, ex eo quod ſe inuicem opus habeant membra, adeo vt nobiliſſima etiam requirant infirmorum miniſteria, tollit faſtum eorum, qui tumidi excellentia donorum, alios præ ſe contemſerunt.

QVARTO, ex quorundam membrorum humilitate & vilitate, quæ diligentius cura hominis reguntur, imo ſtudioſius ornantur etiam, docet quod Eccleſia infimæ etiam ſortis hominibus ſuum honorem tribuere debeat, eoſdem eiuſdem corporis ſecum membra agnoſcat, tegatq; quæ indecora videntur.

QVINTO, ex totius corporis apta ſymmetria diuinitus ita conſtituta, vt diſſidium in Eccleſia vitandum, ita concordiam diligenter fouendam, docet.

SEXTO, & vltimo ex mutua corporis membrorum eiuſdem affectione docet, vt diuerſis præditi donis in Eccleſia afficiantur mutuis commodis atque incommodis. Nam qui ita non afficiuntur, ſe non eſſe de eodem corpore oſtendunt: His ita explicatis textus facilime à quouis intelligi poteſt.

Etenim corpus non eſt vnum membrum, ſed multa. ſi dicat pes non ſum manus, non ſum de corpore, num ob id non eſt ex corpore? & ſi dicat auris, non ſum oculus, non ſum

ſum igitur de corpore. num ob id non eſt ex corpore?

Hoc primum membrum eſt analyſios, plura membra ſunt vnius corporis, Ergo diuerſæ facultates ſunt in Eccleſia, vt diuerſa & plura membra in eodem corpore. quare perperam abiectiora membra ſe ex corpore eſſe negant, propterea quod ſuperiorem locum non occupent. idem iudicium de Eccleſiæ membris eſt. Nam vt ſingula membra corporis, iuxta dignitatis gradus & facultates ſua habent officia: Ita ſingulis officia in Eccleſia conferenda ſunt iuxta donorum analogiam. Prophetæ & Apoſtoli, Doctores, Euangeliſtæ, ſint veluti oculi, his nonnihil inferiores, veluti aures habeantur auditores excellentioribus donis præditi. pedes ſint vulgus promiſcuum, nō ita præclaris donis conſpicuum. atque ita de cæteris.

Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum auditus, vbi odoratus? nunc autem Deus collocauit membra ſingula ſigillatim, vt voluit. quod ſi eſſent omnia vnum membrum, vbi corpus? nunc autem multa quidem membra, vnum vero corpus.

Secundum reſolutionis membrum eſt, cuius ſenſus & ſupra clare eſt redditus. Docet enim ex diuerſitatis neceſſitate, donorum in eodem cor-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

pore neceſſario eſſe varia officia in Eccleſia. argumentum autem ita concludi poteſt: Quemadmodum neceſſe eſt, vt in vno corpore plura ſint membra, Ita neceſſarium eſt, vt in Eccleſia ſint diuerſæ functiones & officia. Ergo cum corpus eſſe non poſſit, niſi ſint in eodem diuerſa membra, fieri nequit, quin in Eccleſia requirantur varia & diſtincta officia.

Non poteſt autem oculus dicere manui, opus mihi te non eſt. aut rurſus caput pedibus, non eſt mihi opus vobis. Imo multo potius, quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt.

TERTIVM reſolutionis membrum, per quod tollit faſtum eorum, qui ſuis donis inflati, alios in Eccleſia præ ſe contemnunt. Nam qui alterius opera & miniſterio indiget, adeo vt ſine ipſo non poſſet ſuum ſtatum tueri, non poteſt profecto iſtius miniſterium contemnere ſine proprio interitu.

Et quæ putamus corporis maxime eſſe inhoneſta, ijs ampliorem honorem circumponimus, & indecora noſtra copioſiorem decorem habent. Nam quæ ſunt decora in nobis, non opus habent.

QVARTA reſolutionis pars, quæ hoc pacto

accom-

accommodabitur : membra corporis quo ſunt magis indecora, eo ſtudioſius teguntur & ornantur, vt tegatur quod eſt in illis pudendum, Ergo homines in Eccleſia abiectiores, ac veluti pudenda membra, præſtantiorum beneuolentia fouendi, tegendi & ornandi ſunt : ne, dum ſe abiectos dolent, animum prorſus deſpondeant. Hæc non pertinent ad turbandum ordinem politicum aut Eccleſiaſticum : ſed vt ſingulis officiorum gradibus ſuus, ſeruata iuſta proportione, honor habeatur.

Sed Deus ſimul temperauit corpus ei cui deerat copioſiori tributo honore, ne ſit diſsidium in corpore, ſed alia pro alijs idem curent membra.

QVINTA *reſolutionis pars, in qua ex membrorum iuſto temperamento docet fines diuerſorum officiorum in Eccleſia. cur videlicet Deus velit eſſe diuerſa officia in Eccleſia, nimirum vt vitentur diſſidia. Nam ſine mutua opera membra ſuum ſtatum tueri nequeunt. Deinde, vt alia membra pro alijs idem curent, id eſt, vt ſingula membra ad totius corporis commodum & conſeruationem ſuas functiones conferunt : ita in Eccleſia ſinguli ſuo loco, quicquid habent donorum ad totius Eccleſiæ incolumitatem referre debent.*

Itaque ſiue patitur vnum mem-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

brum, ſimul dolent omnia membra, Siue honore afficitur vnum membrum, congratulantur membra omnia.

SEXTA analyſis pars, quæ ex quinta concluditur, qua docetur, vt Chriſtiani in Eccleſia mutuis commodis & incommodis affici debeant iuxta Pauli dictum: flete cum flentibus & gaudete cum gaudentibus. Hæc membrorum corporis Chriſti συμπάθεια *vbi non fuerit, arida eſſe membra & ſpiritu Chriſti deſtituta neceſſe eſt.*

Vos autem eſtis corpus Chriſti & membra, ex parte.

Paradigma propoſitum accommodat. Eccleſia tota per orbem ſparſa, eſt corpus Chriſti myſticum: cuius corporis membra ſunt ſinguli Chriſtiani, quiſque pro ſuæ functionis munere. atque hoc eſt, quod dicit membra ex parte, hoc eſt, diſpertitis functionibus & officijs.

Et alios quidem conſtituit Deus in Eccleſia, Primum Apoſtolus. Deinde Prophetas. Tertio Doctores. Deinde Poteſtates, deinde dona ſanationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum.

Exempli gratia nonnulla Eccleſiæ membra, enume-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

enumerat, eaq; magis illuſtria, vt quæ manuum, aurium, oculorum vicem obtinent. Apoſtolorum appellatio nota eſt. Prophetæ fuerunt tum qui dono prædicendi futura ornati erant, tum qui ſacram ſcripturam & Prophetias interpretabantur. Doctores doctrinam ab Apoſtolis & Prophetis acceptam, in certis locis certo populo tradebant. Poteſtates hic vocat eos, qui facultate edendarum virtutum præditi erant. Opitulationes ſeu ſubleuationes ſunt Diaconorum & viduarum miniſteria, quæ pauperibus & ægrotis deſtinabantur. Gubernationes fuerunt ordinationes diſciplinæ Eccleſiaſticæ.

Num omnes Apoſtoli? Num omnes Prophetæ? Num omnes Doctores? Num omnes ſunt poteſtates? Num omnes donum habent ſanationum? Num omnes linguis loquuntur? Num omnes interpretantur?

Sicut ſupra in corpore humano oſtendit diuerſa eſſe membra officijs & gradibus diſtincta, Ita etiam in Eccleſia ſe habere dicit. ſicut enim non omnia membra in corpore humano ſunt oculus, Ita non omnes in Eccleſia ſunt Apoſtoli, ſed alij alium nacti locum, æqualiter omnes ſunt de eodem corpore.

Ambitis vero dona potiora? adhuc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

excellentiorem viam vobis demonſtro.

Hæc ſi ita interrogatiue leguntur, ſenſus hic eſt: Vos quidem cupitis alijs alios excellere ambiendo potiora dona. quod ſi omnino placet indulgere ambitioni, oſtendam vobis aliam viam, qua quo quiſque magis excelluerit, eo merito excellentior in Eccleſia habebitur. Hæc autem via eſt charitatis indefeſſum ſtudium. Alij hæc legunt ſine interrogatione, & reddunt Græcam vocem per imperatiuum modum, hoc pacto: emulamini dona potiora. atque tum exhortatio eſt, vt quæ ſunt potiora & maiora, magno ſtudio ſectentur Corinthij, vnde promittit ſe illis oſtenſurum excellentiorem viam, nempe charitatem ipſam. Verum prior lectio magis propria eſſe videtur.

Caput XIII.

Summa capitis decimi tertii.

VT alia dona nullius eſſe precij, niſi charitatem habeant coniunctam: ita virtutibus omnibus eandem præferendam eſſe, docet: vt quæ ſuum vſum latius quam aliæ virtutes diffundat.

Ordo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ordo & partes capitis decimi tertij.

Quia Apoſtolus animaduertit apud Corinthios factionum ſtudia inter ſuperiores & inferiores, conatur in hoc capite iſti vitio mederi. Ut autem remedium, quod eſt vehemens charitatis ſtudium, eo promtius recipiant, eius encomium texit, & ex quatuor potiſſimum locis eius commendationem petit, Quorum primus eſt à comparatis, Secundus ab eius vſu inter homines, Tertius à duratione, Quartus ab excellentia ipſius inter ſummas virtutes. De quibus ſingulis in enarratione copioſius.

Exegeſis XIII. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Si linguis hominum loquar aut angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum æs reſonans aut cymbalum tinniens. & ſi habeam prophetiam, & nouerim myſteria omnia, omnemq́ ſcientiam, Et ſi habeam omnem fidem, adeo vt montes transferã, charitatem aũt non habeam, nihil ſum. Et ſi inſumam alendis egenis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

egenis omnes facultates meas, Et ſi tradam corpus meum, vt comburar, charitatem autem non habeam, nihil iuuor.

Prima ratio cur charitas omnibus reliquis, quibus excellere poſſunt homines, præferenda ſit, ſumta à comparatis. Quæcunque ſunt eiuſmodi, vt ſuis poſſeſſoribus nihil proſint, niſi coniunctam habeant charitatem moderatricem, merito charitati cedunt, eiq; poſtponuntur. huiuſmodi ſunt genera linguarum, Prophetiarum, myſteriorumq; Dei ſcientia, fides edendorum miraculorum, facultatum diſtributio in pauperes, Martyrium pro confeſſione doctrinæ ſuſceptum. Hæc igitur merito cedunt charitati, eiq; merito poſtponuntur. Eſt proinde charitas ex fide profecta vnica operum regula, & ſola recte moderatur vſum donorum Dei. Sola Minor hic ponitur in illuſtri exemplo, vt magis ſit conſpicua, ex qua concluditur propoſitio in fine capitis ſuperioris poſita. Linguam angelorum, vocat κατ' ἐξοχὴν *ſingularem & eximiam facundiam. Fidem, non fiduciæ, ſed ſignorum intelligit, id quod hinc patet: primum, quod fides fiduciæ nunquam ſit ſine charitate. Deinde, quia ipſe Paulus fidem de qua loquitur reſtringat ad miracula, cum inquit: Adeo vt montes transferam. neque cum hac interpretatione pugnat particula omnis. Nam vocula Omnis, non ſemper diſtributionem generis*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ris ſignificat, ſed ſæpe integritatem & conſummationem rei cui additur, notat. quare hæc regula obſeruetur in talibus locutionibus: Vniuerſales propoſitiones reſtringendæ ſunt ad materiam de qua agitur. vt cum alibi ait: Gratias ago Deo quod ditati eſtis omni ſermone & omni noticia. Hic certe omnis, non diſtribuit vniuerſum genus, ſed integritatem & conſummationem ſermonis & noticiæ ad pietatem facientis ſignificat.

Charitas patiens eſt, benigne agit. Charitas non inuidet, non agit inſolenter, non inflatur, non agit indecenter, non quærit ſua ipſius, non prouocatur, non cogitat malum, non gaudet ob iniuſticiam, congaudet autem veritati, Omnia fert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.

Qualis ſit, quid efficiat, & à quibus abſtineat charitas, exponit: vt ipſam nobis commendatiorem reddat. Primum eſt patiens, vt quæ tarda ſit ad commotionem animi. Hæc eſt enim vis Græcæ vocis μακροθυμεῖ. *Deinde benigne agit, ſiue comis eſt.* χρηστεύεται *enim à* χρηστὸς *dicitur, quod eſt probus, humanus, commodus, qui ſe aliјs vtendum præbet: ex primo conſequitur. Tertium, quod non inuideat cuiquam. ex ſe-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

cundo. Quartum & quintum videlicet, quod nec inſolenter ſeu perperam ſeu inconſtanter agat, nec infletur. Reliqua plana ſunt, niſi quod generalia dicta: omnia fert, omnia credit &c. reſtringenda ſint ad ea quæ ferri, credi, ſperari, ſuſtineri pietas ſuadet.

Charitas nunquam excidit, ſiue Prophetiæ abolebuntur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue cognitio abolebitur.

Tertia commendatio charitatis ſumta ab eiuſdem duratione. Diuturniora præferenda ſunt minus diuturnis & perituris, Charitas, quæ nunquam excidit, id eſt, deficit & aboletur eſt diuturnior Prophetijs, linguis & cognitione omni, Igitur charitas illis præferenda eſt. Verum cum ſcientia, cognitionis habitus perficietur in æterna vita, neceſſe eſt hæc Pauli verba intelligi de ratione adipiſcendæ ſcientiæ ex Prophetia, hoc eſt, doctrina ſeu ex aliorum inſtitutione. Conferuntur enim hic Prophetia & cognitio, vt Prophetia ſit doctrina in docente, cognitio ſit ratio acquirendæ doctrinæ in diſcente.

Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte Prophetamus, poſtquam autem venerit, quod perfectum eſt, tunc quod eſt ex parte abolebitur.

Probat prophetiam & cognitionem, hoc eſt, modum docendi & diſcendi in hac vita vſitatum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tum abolendum eſſe. Nam in futura vita, in qua fruemur contemplatione Dei, perfectus erit modus ſciendi, & longe diuerſus ab hoc imperfecto modo. Cum ergo ait, Ex parte cognoſcimus, ſenſus eſt: quod ſit imperfecta cognitio noſtra in in hac vita, quantum quidem ad habitum attinet, non quantum ad finem doctrinæ & cognitionis: qui eſt, vt ex fide Chriſti ſaluentur credentes.

Cum eſſem infans, vt infans loquebar, vt infans cogitabam, vt infans ſentiebam. poſtquam autem factus ſum vir, aboleui quæ infantis erant.

Rationem propoſitam illuſtrat perſpicuo exemplo per quod comparat præſentem vitam infantiæ, futuram vero virili ætati. Vt ergo infantibus puerilis eſt locutio, cogitatio, & ſenſus, In viris autem locutio, cogitatio & ſenſus, quæ viro conueniunt: Ita in hac vita eſt imperfectior cognitio, in futura erit conſummata & perfecta. Proinde vt in viro abolita eſt puerilis cognoſcendi ratio: Ita in ſanctis poſt hanc vitam illa docendi & diſcendi ratio, quæ nunc in vſu eſt abolebitur.

Cernimus enim nunc per ſpeculum in ænigmate, Tunc vero faciem ad faciem. nunc cognoſco ex parte, tunc vero cognoſcam prout edoctus fuero.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Confert noticiam quam habemus in præſenti vita cum ea, quam aſſequemur in futura. Illa inſtar ſpeculi & ænigmatis (hoc eſt,obſcurioris orationis) exiſtit : hæc quæ in æterna vita erit, tanquam res ipſa eſt, & clariſſima Dei contemplatio. Nam tum & noſtra conditio melior erit vbi induerimus immortalitatem, & ratio diſcendi perfectior : quæ erit præſentis Dei contemplatio.

Nunc vero manet fides, ſpes & charitas:ſed maxima harum charitas.

Hæc quarta eſt commendatio charitatis ab eminentia eius inter alias virtutes Chriſtianorum proprias & perpetuas, ac veluti Chriſtianæ religionis ſubſtantiales, cum reliquæ abeſſe poſſint, vt virtutes edendi miracula &c. Sine enim fide Chriſtianus nemo eſſe poteſt. Hæc generat charitatem & ſpem, quæ eſt indubitata expectatio eorum, quæ creduntur iuxta diuinas promiſſiones. Apoſtolus inter has tres virtutes, maximam pronunciat charitatem, cùm quia vſus eius eſt maximus & diffundit ſe latius in commodum proximorum, Tum, quia nunquam abolebitur, vt quæ hic inchoata in æterna vita perficiatur, vbi nec fidei nec ſpei locus vllus erit. Verum ſi alia ſpectes,inuenies Fidem in hac vita multo excellentiorem eſſe. Ea enim renaſcimur & efficimur filij Dei, per eam obtinemus vitam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tam æternam, Ea facit, vt Chriſtus in nobis habitet, atque adeo ipſa charitatis cauſa & mater exiſtit. Argumentum Papiſtarum hinc petitum contra gratuitam iuſtificationem, à Philippo in Locis & in Examine ſoluitur.

Caput XIIII.

Summa capitis decimi quarti.

VT dona omnia ad ædificationem referenda, Ita Prophetiam linguis anteponendam docet, præſcribens recte agendi modum in Eccleſia, vt omnia decenter & iuxta ordinem fiant.

Ordo & partes capitis decimi quarti.

Hortatur in principio ad charitatem & vt alia ſpiritualia dona æmulentur, ſed præ alijs Prophetiam. Deinde collationem linguarum & Prophetiæ facit, hanc illi præferens, vt quæ magis ad ædificationem faciat. Poſt hæc reprehendens ἀταξίαν *Corinthiorum in Eccleſiaſticis cœtibus, Modũ recte agendi monſtrat et interdi-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

cit mulieribus ne in Eccleſia loquantur. Tandem regulam generalem præſcribit, nimirum vt omnia decenter & iuxta ordinem ad ædificationem fiant.

Exegeſis XIIII. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Sectamini charitatem, æmulamini ſpiritualia, magis autem vt prophetetis.

Exhortatio ad charitatem, quam in ſuperiori capite reliquis donis præferendam docuit. Hæc cum obtinetur, reliqua quoque recto expetuntur ordine. quare addit, æmulamini, id eſt, ambite ſpiritualia dona: inter quæ prophetiam præfert, vt quæ magis ad ædificationem faciat. Eſt autem prophetare hoc loco verbum Dei interpretari, ac Eccleſiæ Dei ad ædificationem accommodare.

Nam qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, ſed Deo, nullus enim audit, ſpiritu vero loquitur myſteria: At qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, exhortationem & conſolationem.

Collatio eſt linguæ (id eſt, idiomatis vulgo inco-

incogniti) & prophetiæ in effectibus. Nam ex effectibus cauſæ æſtimantur. illud donum quo magis Eccleſia ædificatur (id eſt, promouetur in pietatis cognitione & ſtudio) eſt præferendum ei quo minus ædificatur, Sed Eccleſia magis ædificatur prophetandi munere, quam vulgo incognito idiomate, Ergo prophetia præferenda eſt idiomati, præſertim cum non accedit interpretatio. Minoris probatio ponitur. Non loquitur inquit hominibus, quia nullus audit, id eſt, intelligit. ſpiritu id eſt, afflatu diuino loquitur myſteria, vndo ſolus ædificatur. Contra vero qui prophetat, hominibus loquitur eis exponendo myſteria. vnde qui audiunt, capiunt ædificationem, exhortationem & conſolationem. Nam hæc tria præcipue ſpectare debebunt verbi Dei miniſtri.

Qui loquitur linguis, ſeipſum ædificat. qui vero prophetat, Eccleſiam ædificat.

Qui plures ædificat præferendus eſt ei, qui pauciores. qui linguis loquitur ſe ſolum ædificat, qui vero prophetat totum Eccleſiaſticum cœtum. Ergo hic illi præferendus eſt. quare prophetia linguis eſt anteponenda.

Velim autem omnes loqui linguis, magis tamen, vt prophetetis, Maior enim qui prophetat quam qui loquitur linguis, niſi ſi interpretetur, vt Eccleſia ædificationem accipiat.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Prolepſis eſt,qua anticipat obiectionem eorum qui verba Pauli torquere poterant, ac ſi idiomata peregrina eximia dona Dei contemneret. quare magnifacere ſe teſtatur linguas, ſed ita vt præferatur Prophetia. linguas tum demum vtiles eſſe vbi accedit interpretatio, vt Eccleſia ædificationem accipiat.

Nunc vero fratres ſi veniam ad vos linguis loquens,quid vos iuuabo,niſi vobis loquar,aut per reuelationem, aut per cognitionem, aut per Prophetiam, aut per doctrinam?

Quia fuerunt inter Corinthios, qui valde tumebant variorum idiomatum cognitione, horum faſtum,vt reprimat ſeipſum exempli loco ſtatuit, ac dicit ſe nihil vtilitatis afferre Eccleſiæ linguarum cognitione, niſi accedat interpretatio. Porro voces quatuor,quas hic Paulus ponit, ita diſtinguo: quod reuelatione conſecutus eſt quiſquam,per Prophetiam diſpenſat, & doctrina cognitionem communicat. Vt ergo Prophetia effectus eſt reuelationis, ita cauſa cognitionis eſt doctrina.

Quin & inanima ſonum reddentia, ſiue tibia,ſiue cithara,niſi diſtinctionem ſonis dederint, quomodo cognoſcetur quod tibia canitur aut cithara? etenim ſi incertam vocem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tuba dederit, quis apparabitur ad bellum? ſic & vos per linguam niſi ſignificantem ſermonem dederitis, quomodo intelligetur, quod dicitur? etitis enim in aërem loquentes.

His ſimilitudinibus docet, idioma vulgo incognitum nihil omnino ædificare Eccleſiam. Quemadmodum enim ſonus tibiæ aut citharæ, niſi certa modulatione diſtinguatur, temere editur: Ita lingua niſi accedit interpretatio, non ædificat Eccleſiam, ſed qui ita loquitur peregrina lingua in aërem loquitur, aërem fruſtra verberans.

Tam multa verbi gratia genera vocum ſunt in mundo, & nullum horum mutum. Itaq; ſi neſciero vim vocis, ero ei qui loquitur barbarus, & qui loquitur apud me barbarus.

Species ſupra poſuit: nunc idem verum eſſe in vniuerſo genere docet. quicquid ſonum illum edit in mundo, aliquid ſono ſignificat, Ergo in hominibus quoq; habenda eſt ratio illius qui loquitur, ne audenti ſit barbarus, & contra. Vocat autem barbarum eum, cuius ſit ignotum & peregrinum idioma, vt apud Ouidium:

Barbarus hic ego ſum, quia non intelligor vlli.

Itaq; & vos quandoquidem ſectatores eſtis ſpirituum, ad ædificationem Eccleſiæ quærite, vt excellatis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Illatio exhortatoria vt Corinthij dona ſpiritualia ſectentur & ambiant ad ædificationem. Vocat autem hic ſpiritus ipſa varia ſpiritus χαρίσματα, vſitata Hebræis metonymia.

Quapropter qui loquitur lingua, oret vt interpretetur.

Oſtendit modum quomodo linguæ cedant in Eccleſiæ ædificationem: nempe ſi acceſſerit donum interpretandi linguas. quod quia à Deo eſt, iubet vt a Deo petatur.

Nam ſi orem lingua, ſpiritus meus orat, mens autem mea infructuoſa eſt.

Quod in genere de linguis dixerat, nunc ad orationem transfert, & ſeipſum declinandæ inuidiæ cauſa exempli loco ſtatuit. Eſt autem ſenſus: Si ego in publico cœtu oro incognito Eccleſiæ idiomate, ſpiritus meus orat, id eſt, ex dono ſpiritus id quidem ago, ſed mens mea, hoc eſt, precationis intelligentia, ſeu ſenſus, non pertingit ad Eccleſiam ædificandam, ſed manet infructuoſa, ſcilicet Eccleſiæ. Nam qui ita orat, ſeipſum ædificat, non Eccleſiam. Hinc æſtimari poteſt, quo in loco habendi ſint boatus canonicorum & monachorum, qui nec à ſe ipſis nec ab auditoribus intelliguntur. quare nequaquam preces ſunt, ſed mera Dei & Eccleſiæ Chriſti ludibria.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Quid igitur eſt ? orabo ſpiritu, ſed orabo & mente. pſallam ſpiritu, ſed pſallam & mente.

Ne quis ex dictis inferret, donum ſpiritus precantium à Paulo contemni, anteuertit & vult vtrunque coniungi, nimirum vt & ſpiritus afflatu oremus, & ſimul ſtudeamus, vt mens noſtra, id eſt, precationis ſenſus intelligatur ab Eccleſia. loquitur enim de publicis precibus, quæ nunc fiunt à miniſtris verbi: quorum verba populus circumſtans animo ſequitur, & voto excipit. hæc ex diametro pugnant cum precandi ritu, qui in Eccleſijs Papiſticis ſeruatur magna cum Dei contumelia.

Quandoquidem ſi benedixeris ſpiritu (ſcilicet ſolo abſq; intelligentia) is qui implet locum idiotæ quomodo dicturus eſt Amen, ad tuam gratiarum actionem ? quandoquidem quid dicas neſcit.

Quod de precibus dixit, idem ad gratiarum actionem transfert. ad quam totus cœtus circumſtans tempore Apoſtoli, Amen dicere ſolebat, et voto ſibi eandem applicare. Locum idiotæ implet, qui inter idiotas ſedet, id eſt, priuatos, qui non publico miniſterio fungebantur. facit ergo hic Paulus duos ordines in Eccleſia, nempe miniſtros & idiotas, horum partes erant in Eccleſia audire & aſſenſum ſignificare.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Nam tu quidem bene gratias agis, ſed alius non ædificatur.

Præſumtio eſt, ne quis exiſtimaret Paulum nullam gratiarum actionem recipere, niſi quæ fieret omnibus nota lingua. Quare ſe eam probare teſtatur, ſed vni tantum vtilem eam dicit & non toti cœtui.

Gratias ago Deo meo, quod magis quam vos omnes linguis loquor.

Ne quis calumniaretur Paulum linguas extenuare ob imperitiam, anteuertit illam obiectionem, & ſe ſolum plus quam omnes Corinthios linguarum cognitione pollere aſſerit. & ne hoc quoq; in calumniam verterent, id donum Dei eſſe teſtatur dum ei gratias agit.

Sed in Eccleſia mallem quinq; verba intelligentia mea loqui, vt alios informem, quam decem milia verbo-borum lingua.

In cœtu Eccleſiaſtico præfert Prophetiam linguis, quia prophetia alijs eſt vtilis ad ædificationē. linguæ non ædificant niſi eum, qui eas callet. vt per quinq; verba pauca, ita per decem milia multa intelligit. certum enim numerum pro incerto more ſcripturæ poſuit.

Fratres ne ſitis pueri ſenſibus, ſed malitia pueri ſitis, ſenſibus autem perfe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

perfecti. in lege ſcriptum eſt: varijs linguis & labijs varijs loquar populo huic, & ne ſic quidem audient me dicit Dominus.

Superiora argumenta ad locum vtilitatis referuntur. iam à damno ſeu pœna ſubiecturus argumentum, ab exhortatione incipit. hortatur enim Corinthios, vt non ſint pueri ſenſibus, id eſt, intelligentia rudes, vt qui verbum Dei auditum non intelligant magis quam infantes, ſed pueri malitia, vt ſuperbiam & faſtum reliquaq; vitia deponant, eiſq; non magis addicti ſint, quam recens nati infantes, Verum contra vt ſint ſenſibus, id eſt, intelligentia (qua verbum Dei percipiunt) perfecti, id eſt, adulti, hoc eſt, tales qui verbum Dei auditum intelligant, meditentur, retineant, ac iuxta illud vitam ſuam inſtituant. Hunc eſſe ſenſum exhortationis præſentis patet ex Eſaiæ teſtimonio. Nam Eſaias eo loco reprehendit Iudæos, quod ſuo faſtu & ſceleribus effecerint, quod Deum ſibi per Prophetas loquentem non intellexerint, magis quam pueri, Imo Deus viſus eſt ijs barbarus & quaſi peregrina lingua loques, cum vitam ad verbi ipſius normam non formarent. Hic ergo locus, vt nos monet quanti faciamus verbum Dei, quam auide illud audiamus, quam ſtudioſi et intenti ſimus, ut à nobis intelligatur, iuxta que illud & mens & vita noſtra formetur: Ita

iram

Ita iram Dei comminatur ijs qui pergentes in ſuis ſceleribus, aurem verbo Dei non adhibent. futurum enim eſſe prædicit Propheta, Vt verbum aliquando auditum non magis intelligant, quam ſi barbara & peregrina lingua ijs proponeretur. Hac horrenda pœna puniuntur hodie plurimi, qui ſæpe quidem verbum audiunt, ſed vitam ſuam iuxta eius normam non inſtituunt: quo ſcelere maius aliud nullum cogitari poteſt.

Linguæ igitur ſunt ſigna non ijs, qui credunt, ſed infidelibus: prophetia vero non infidelibus, ſed credentibus.

Hæc concluſio obſcura eſt, niſi conſideretur ex ſua periſtaſi. Primum ergo conſiderandum eſt, linguarum donum non conſiderari hoc loco ſimpliciter & in ſeſe, ſed quatenus linguis abutebantur Corinthij in ſacris cœtibus, neglecta & iacente Prophetia. Deinde, quod hic abuſus linguarum peregrinarum cum non ædificatur Eccleſia, ſit ſignum infidelibus, id eſt, teſtimoniũ infidelitatis, videlicet, quod illi qui ita abutuntur in ſacris cœtibus peregrinis linguis, fide careant, atq; adeo maledictioni obnoxij ſint. ſed contra Prophetia, id prædicandi verbi Dei munus, ſit ſignum fidelibus, nempe benedictionis. Nam fides ex auditu verbi eſt. Auditus vero per verbum Dei, auditum & intellectum. Quare vt talis linguarum abuſus eſt maledictionis, qua Deus prophanos vl-

ciſci-

ciſcitur, ſignum: ita Prophetia benedictionis, qua Deus ſuos erudire dignatur, teſtimonium eſt. Ex his patet quid de Papiſtis, in quorum templis tantum linguæ vulgo incognitæ ſonant, iudicandum ſit. Suppeditant enim iſti horrendæ maledictionis Dei domeſtica exempla. Nam contenti boatibus templicis, prædicandi munus tanquã ſe indignum in alios reijciunt. Neq; tamen ex his efficitur, nullum prorſus vſum linguarum licitum eſſe in templis. Nam Paulus tantum contra illos agit, qui Prophetia omiſſa, liguis peregrinis in ſacris cœtibus abutebantur.

Si gitur conuenerit Eccleſia in vnum, & omnes linguis loquantur, ingrediantur autem idiotæ aut infideles, nonne dicent vos furere? Sed ſi omnes prophetent, ingrediatur autem infidelis quiſpiam, aut idiota arguitur ab omnibus, iudicatur ab omnibus, & ita occulta cordis eius manifeſta fiunt, atq; ita procidens in faciem adorabit Deum, renuncians quod Deus vere in vobis ſit.

Superius Apoſtolus cõtulit linguas et Prophetiam, quantum ad vſum vtrorumq;, quantum ad domeſticos, id eſt, eccleſiæ mẽbra attinet: nunc addit qd efficiant in peregrinis et infidelibus. ſumma aũt ſententię Paulinę huc redit: linguarum abuſus

facit

facit, vt exponantur Corinthij infidelium ſannis, vt dicant ipſos furere, cum in ſuis cœtibus reſonent linguas peregrinas, magno labore, ſine fructu. Verum contra Prophetia primum efficit, vt arguantur infideles, id eſt, expaueſcant ad verbum Dei. Deinde, vt dijudicentur, id eſt, examinentur in ſuis conſcientijs, dum in ſeipſos deſcendunt, & habito examine ſibijpſis innoteſcunt. Tertio, vt occulta cordium ipſorum manifeſta ipſis fiant, dum ſcilicet ex verbi Dei teſtimonio ſua mala cognoſcant, vnde pauor in corde & contritio exoritur. Quarto, vt procidant in faciem iam fide donati, ac Deum ex fide inuocent. Quinto, vt reddant vobis teſtimonium, quod Deus vere in vobis ſit, & vos eius ſitis populus. Obſeruetur hoc Pauli teſtimonium de efficacia verbi Dei: cui ſimile illud eſt: viuus eſt ſermo Dei & efficax & penetrantior quouis gladio vtrinque ſecante, pertingens ad diuiſionem animæ ſimul & ſpiritus, compagumq; & medullarum, diſcretor cogitationum cordis. Huius verbi diuini efficacia illuſtre exemplum habetur in actis Apoſtolicis, vbi ad concionem Petri tria hominum milia ad fidem conuerſa eſſe leguntur. ex his proinde manifeſtum eſt, Prophetiam & verbi Dei prædicationem multis modis anteponendam eſſe linguis.

Quid igitur fratres? quoties conue-

nitis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nitis quiſque veſtrum Pſalmum habet, doctrinam habet, linguam habet, reuelationem habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.

Hactenus varijs rationibus docuit Prophetiam linguis præferendam eſſe, nunc commode modum ſubiungit vtendi ad ædificationem cum linguis tum Prophetia. ac primum quod in principio capitis fecit, omnia ad ædificationem referenda monet. In diſtributione exempli cauſa pauca genera chariſmatum recenſet: vt de alijs idem iudicemus. ἕκαστος *vnuſquiſque, hoc loco pro* ὁ μὲν *alius ponitur, ne quis ſingulos omnibus iſtis donis præditos fuiſſe arbitretur.*

Siue lingua quis loquitur, fiat per duos aut ad ſummum tres, idque viciſſim. vnus autem interpretetur, quod ſi non ſit interpres, taceat in Eccleſia, ſibijpſi vero loquatur & Deo.

Quod in genere dixit, id nunc ſpeciatim explicat, ac primum modum ſtatuit ijs qui linguarum dono pollebant. Huius modi partes ſunt quinque. 1. *Ne vltra tres ad ſummum in cœtu Eccleſiaſtico loquantur linguis, ſi omnino linguis vti ipſis placeat. eſt enim permiſſio non præceptum.* 2. *Vt non ſimul loquantur, ſed alius poſt alium, vt ſe inuicem audire poſſint. quæ enim eſſet confuſio*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſi plures diuerſas linguas ſimul ſonarent in ſacris cœtibus? 3. Vt ſtatim aſſit interpres, qui exponat Eccleſiæ quid ſibi linguæ velint, quod niſi fiat non ædificatur Eccleſia. 4. Eſt præceptum vt omnino ſileant linguæ in Eccleſia, niſi ſimul aſſit interpres. Hoc Pauli præceptum nullum locum habet in toto papatu. 5. Vt qui linguis donati ſunt niſi habeant aut ipſi donum interpretandi, aut alius ſit interpres ſibi priuatim & Deo, qui ipſis hoc donum contulit loquantur.

Prophetæ autem duo aut tres loquantur, & alij dijudicent. quod ſi alij fuerit reuelatum aſsidenti, prior taceat. poteſtis enim omnes ſingulatim prophetare, vt omnes diſcant & conſolationem accipiant. Et ſpiritus prophetarum Prophetis ſubijciuntur.

Vt modum linguis ſtatuit, ita nunc prophetiæ vſum oſtendit. Primum vult duos aut tres ex Prophetis viciſſim prophetare. Deinde vult alios Prophetas iudices eſſe, ne quid proponatur, quod cum verbo Dei pugnet. Tertio vult etiam alijs locum dari, qui prophetandi munere valent. Quarto, concedit omnibus qui prophetiæ donum habent, prophetandi locum, ſed ſeruato ordine iuſtæ gubernationis & ſpectata populi vtilitate. idque in eum finem, vt omnes diſcant & conſolatio

nem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nem accipiant. Nemo enim tam doctus eſt inter miniſtros Dei quin audiendo alios et doctior fieri, & conſolationem ſeu exhortationem (nam vtrumque ſignificat Græca vox παρακαλεῖσθαι) accipere poſſit. Quinto, vult ſpiritus Prophetarum (id eſt, doctrinam Prophetarum, quam afferunt ſpiritu Dei ſuggerente) ſubiectos eſſe Prophetis, hoc eſt, cenſuræ & examini Prophetarum, vt iuxta præceptum Iohannis probent, an ſpiritus ſint ex Deo. Probatio autem hæc aliunde peti non debet, quam ex analogia fidei, quemadmodum Paulus docet Rom. 12. hoc eſt, tum demum probanda eſt Prophetia, ſi cum primis religionis axiomatis congruit, ſi cum fundamento, id eſt, ſymbolo Apoſtolico, quod Irenæus traditionem Apoſtolicam vocat, non pugnat, deniq; ſi facit ad alendam pietatem veram & charitatem ſinceram inter homines.

Non enim eſt confuſionis Deus, ſed pacis, vt in omnibus Eccleſijs ſanctorum.

Hæc ratio ad vtrumq; membrum, imo ad totam gubernationem Eccleſiaſticam pertinet. Deus eſt author ordinis & pacis. Ergo omnia in Eccleſia ordinate & ad pacem vult fieri Deus. Qui ergo confuſioni & diſcordiæ ſtudet, cum Deo bellum gerit. vt autem hæc ratio magis moueat Corinthios, addit exemplum aliarum Eccleſiarum Dei, quæ pacis & ordinis amantes ſunt. Obſeruandus locus, quod qui pacis & concordiæ

non ſunt amantes & ſtudioſi, fruſtra ſe Eccleſiæ membra glorientur. hoc tamen ad pacem & concordiam, cuius fundamentum & vinculum eſt veritas Dei, referendum eſt.

Mulieres veſtræ in Eccleſia ſileant, nec enim permiſſum eſt vt loquantur, ſed vt ſubditæ ſint. quemadmodum & lex dicit.

Aliud adhuc vitium in Eccleſia Corinthiorum corrigit, nempe garrulitatem mulierum: quæ etiam in Eccleſia linguis loqui & prophetare voluerunt. Iubet proinde Apoſtolus, vt mulieres in publicis conuentibus taceant. ~~Vt autem~~ præceptum hoc maius pondus habeat, illud confirmat authoritate legis diuinæ, quæ iubet mulieres viris ſubiectas eſſe, Gene. 3. Sed quæ ratio eſt conſequentiæ? Mulieres ſubiectæ eſſe debent, Ergo non debent in publico cœtu loqui. Docere in Eccleſia, authoritatem & veluti præfecturam quandam in Eccleſia habentis eſt. Sed hæc pugnat cum ſubiectione, Ergo cum mulieres ſubiectæ eſſe debeant, non debent publicum in Eccleſia docendi munus ſibi arripere.

Quod ſi quid diſcere volunt, domi ſuos maritos interrogent. turpe eſt enim mulieribus in Eccleſia loqui.

Anteuertit obiectionem. poſſet enim obijci: quid

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quid ſi diſcendi cauſa loqui cupiant mulieres in cœtu publico? Reſpondet Paulus: domi interrogent maritos. & ſubiungit rationem à facti qualitate: nimirum, quod turpe ſit mulieribus in cœtu loqui. ſed qui ſic? Propterea quod indecorum ſit mulieribus præfecturam habere ſupra viros. Verum hoc vniuerſaliter intelligendum non eſt, ſed locum habet tantum vbi rite conſtituta eſt Eccleſiaſtica gubernatio. Nam alioqui tempore neceſſitatis non vetantur mulieres in publico cœtu loqui. Nam hic obſeruandum eſt diligenter, quod de ijs rebus agit Apoſtolus quæ ſeruiunt decori & honeſtati in bene conſtituta republica.

An à vobis ſermo Dei profectus eſt? an ad vos ſolos deuenit?

Retundit faſtum Corinthiorum hac obiurgatiuncula, Qui reliquas Eccleſias præ ſe contemſerunt, quaſi ab eis initium haberet Eccleſia. Verum cum vtrumque ſit falſum, fruſtra Corinthios iſta ambitione tumere ſignificat Apoſtolus. Docemur ergo hoc loco, quod particulares Eccleſiæ non debeant aliæ alijs ſe præponere, ſed ſe inuicem potius amplecti, & cauere ne concordia ſcindatur propter res externas, aut cæremoniarum diſſimilitudinem, modo fundamentum maneat ſaluum.

Si quis videtur Propheta eſſe aut ſpi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſpiritualis, cognoſcat quæ ſcribo vobis, quod Domini ſint mandata. ſi quis autem ignorat, ignoret.

Monet ante concluſionem cum peritos tum imperitos. peritos quidem, vt ea quæ de εὐταξία Eccleſiaſtica ſcripſit, ſciant eſſe præcepta Dei, qui confuſionis non eſt author: Imperitos vero & rudes, vt ſuam ignorantiam agnoſcant, neque turbent Eccleſiam, ſed peritiorum iudicio acquieſcant. ſæpenumero enim turbæ in Eccleſijs oriuntur ex eo quod imperiti & ignari, nolint imperiti & ignari videri, ſed peritiorum & doctorum locum occupent. Quare, vt illum errorem tollat Paulus ait: Qui ignorat ignoret, id eſt, ignorantiam ſuam agnoſcat. Verum quæſtio hic oritur: Cur Paulus vocet ea quæ hic ſcripſit mandata Domini, cum nullum verbum de ijs, nec in veteri nec in nouo teſtamento extet? Reſpondeo. Sunt mandata Domini, quæ hic à Paulo præcipiuntur, quantum quidem ad genus attinet, quatenus præcipiunt decorum & ordinem in Eccleſia publicæ ædificationis & pacis gratia. Verum quo ad circumſtantias attinet libera ſunt, vt res aliæ mediæ, quæ non perpetuo obligant niſi ad genus ipſum decori videlicet & ordinis. Deinde diſcernendum eſt inter mandata ſpectantia ad politiæ Eccleſiæ ſtatum, & præcepta moralia ad pietatem immediate

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

diate pertinentia. Nam hæc duo genera diuerſimode obligant.

Itaque fratres æmulamini Prophetiam & linguis loqui ne prohibeatis. Omnia decenter & ſecundum ordinem fiant.

Concluſio eſt præſentis diſputationis de linguis & Prophetia: quæ duo ita vult adhiberi in Eccleſia, vt ædificationi ſeruiant, decenter & ordine fiant. hoc dictum: Omnia decenter & ordine fiant, fundamentum eſt gubernationis Eccleſiaſticæ. quo vt decorum & ordo ad ædificationem mandatur, Ita prohibetur quicquid cum decoro & ordine pugnat. ex hoc fundamento, tan quam principio, primum vniuerſa gubernatio Eccleſiaſtica ſicut dixi, extrui debet. Deinde ex eo confirmatur, quod pie Eccleſiæ conſtitutiones ex ea parte cenſendæ ſint diuinæ, quatenus decoro & ordini ad ædificationem ſeruiunt.. Obligant igitur ad obedientiam ea parte etiam diuino iure. Tertium, quod liberum ſit Eccleſijs ritus ordinare, ſeruientes decoro & ordini, & eos rurſus mutare probabili de cauſa, modo id quod diuinum eſt, id eſt, decorum & ordo retineatur. Quarto, quod vt traditiones impiæ omnino fugiendæ ſint, vt quæ ab authore confuſionis diabolo profectæ ſint. ita etiam traditiones inutiles, quæ ad ædificationem non faciunt, nequaquam pios ad obedientiam obligant.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Caput XV.

Summma capitis decimi quinti.

Virtute reſurrectionis Chriſti nos olim excitandos, vt æternum immortales & beati viuamus, in hoc capite docet Apoſtolus.

Ordo & partes capitis decimi quinti.

Quatuor ſunt huius capitis præcipuæ partes, quæ ad eundem ſcopum referuntur. 1. Eſt commonefactio de Euangelio, & eiuſdem ſummaria quædam repetitio. 2. Contentio in qua confutatur error eorum, qui negarunt reſurrectionem, & confirmatur vera ſententia iuſta confirmatione, aſperſis nonnullis de effectibus reſurrectionis Chriſti. 3. Eſt de modo, qualitate, ordine & fine exuſcitandorum plena inſtructio. 4. Eſt concluſio exhortatoria, vt in hac doctrina maneant firmi & ſtabiles Corinthij. Eſt autem hoc caput ideo diligentius legendum & cognoſcendum, quia nuſquam melius aut perfectius traditur reſurrectionis myſterium. adeo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

vt ad iuſtam methodum nihil prorſus deſideretur. Quare & nos in eodem explicando erimus diligentiores.

Exegeſis XV. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Notum autem vobis facio fratres Euangelium, quod Euangelizaui vobis quod & accepiſtis, in quo & ſtatis, per quod etiam ſaluabimini, ſi quo ſermone Euangelizauerim vobis tenetis, niſi fruſtra crediḋiſtis.

Exordiolo hoc, ſibi aditum facit ad expoſitionem ſequentem: in qua repetitur ſumma Euangelij. Sunt autem quinque in hoc exordiolo præter amicam & fraternam compellationem, qua eos excitat ad attentionem. Primum teſtatur Apoſtolus ſe Euangelium Corinthios docuiſſe, ac eorum Apoſtolum fuiſſe. Deinde, approbat illorum ſtudium qui prædicatum Euangelium alacriter receperunt. Tertium, laudat conſtantiam quod in recepto Euangelio perſtiterint. Non enim ſatis eſt bene incœpiſſe, niſi quis in bene cœptis perſeueret. Quartum, fructum Euangelij aſſignat ſalutem credentium. Quintum, mo-

net de periculo defectionis, nempe quod ſalute excidant, ſi fidem abiecerint. Hæc breuiter eo pertinent, vt Corinthij non facile ſinant ſe turbari ab ijs, qui Euangelium euertere conabantur, negantes reſurrectionem mortuorum.

Tradidi enim vobis in primis quod & acceperam, quod Chriſtus mortuus ſit pro peccatis noſtris iuxta ſctipturas & quod ſepultus ſit, & quod ſuſcitatus ſit tertia die ſecundum ſcripturas.

Materiam Euangelij exponit, nimirum mortem & reſurrectionem Chriſti, id eſt, humiliationem paſſionis, qua ſatisfecit pro peccatis noſtris: & exaltationem & triumphum, per quem nos victores conſtituit: modo in eum firma fide recubuerimus. Sepulturæ mentionem facit, quia eſt euidentiſſimum mortis argumentum. Quod autem non meminerit deſcenſus ad inferos, ideo fit, quia eſt triumphi et victoriæ pars ſuper ſerpente quem ſua reſurrectione proſtrauit. Obſeruanda eſt igitur hæc breuiſſima Euangelij ſumma, qualis & illa eſt, Rom. 4. Traditus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtri. Verum hic ſciendum eſt, per mortem Chriſti intelligi omnia Chriſti myſteria, quæ ipſam præceſſerunt, vt natiuitas, prædicatio, labores in docendo, accuſationes, damnatio, crux &c. Reſurrectionis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

vero ex mortuis voce, comprehenditur quicquid poſt illam ſecutum eſt. Vt reſtitutio ad vitam æternam, perpetua gloria, & ſumma felicitas. Hæc nobis tum demum ſalutaria erunt, quando Chriſtum fide poſſederimus iuxta illud Pauli, Si credideris in corde tuo, quod Deus ipſum excitarit ex mortuis, ſaluaberis. corde enim creditur ad iuſticiam. Item, omnis qui inuocauerit nomen Domini ſaluabitur. Eſt enim inuocatio propria nota credentium.

Et quod Cæphæ viſus fuit, Deinde ipſis duodecim, poſtea viſus fuit, plus quam quingentis fratribus ſimul, ex quibus plures, manent ad hunc vſq; diem, quidam etiam obdormierunt. Deinde, viſus eſt Iacobo, Poſtea Apoſtolis omnibus. Poſtremo vero omnium veluti abortiuo fuit & mihi.

Quoſdam adducit reſurrectionis Domini teſtes αὐτόπτας, *qui ſuis ipſorum oculis Dominum poſtquam excitatus eſt viderunt: vt horum teſtium teſtimonio confirmati, de Domini reſurrectione non dubitemus. Recitat autem hic præcipuas apparitiones ſex, omiſſis alijs. apud Luc. 24. referunt diſcipuli illi duo, qui redierunt ex Emaus, quod apparuerit Petro. Cuius apparitionis mentionem hic facit Apoſtolus, duodecim, id eſt,*

deſigna-

deſignatis Apoſtolis apparuit referente Iohanne ter. ſemel abſente Thoma, rurſus ſemel abſente Thoma. Tertio piſcantibus. Porro cum Apoſtolus hic duodecim nominat, retinet receptam appellationem per ſynecdochen, tametſi iam Iudas mortuus erat. Tertia apparitio quam hic ponit Apoſtolus, eſt qua apparuit quingentis fratribus. id eſt, Chriſtianis: de qua Pauli teſtimonium nobis ſufficit, Nam alioqui nuſquam in ſacris hiſtorijs recitatur. Deinde, quando viſus eſt Iacobo, ante ne aſcenſionem vel poſtea, incertum eſt. Tum dicit eum omnibus Apoſtolis viſum eſſe. per Apoſtolos non ſolum vndecim illos, ſed etiam 70. illos diſcipulos, quibus erat etiam prædicandi munus commiſſum intelligo. Poſtremo dicit ipſum ſibi quoque viſum, de qua apparitione & Lucas in Actis, & ipſe aliquoties teſtatur. Marcus refert, quod ſit primum viſus Mariæ Magdalenæ, è qua eiecerat 7. dæmonia. Deinde, quod pluribus ſimul mulieribus ſit viſus. Lucas & Marcus teſtantur, quod apparuerit duobus diſcipulis euntibus Emaus. His apparitionibus ſi addideris Prophetias, figuras, ſigna, vt terræmotum, ſepulchrum vacuum, lintea reperta, conciones angelorum, efficaciam Chriſti in credentibus, Spiritus ſancti miſſionem, dona quibus Chriſtus in cœlo ſedens ornauit primitiuam Eccleſiam, ſtupenda miracula quibus Apoſtoli fidem reſurrectionis confirmarunt

marunt & obſignarunt, habes certam ſcientiam (vt Paulus loquitur 2.Corinth. 5.) reſurrectionis Dominicæ. His ergo nos confirmati non moueamur vel diabolorum vel hominum mendacijs, qui fidem reſurrectionis ſubruere in certiſſimum ſui ipſorum perniciem moliuntur, ſed potius conſilio Pauli obtemperantes, perpetuo memores ſimus reſuſcitati Chriſti: vt inde præſentiſſimum remedium aduerſus omnes huius mundi ærumnas capiamus. Cæterum reſurrectionis articulo coniunctus eſt articulus aſcenſionis, de quo Dauid Pſal. 67. & Paulus Epheſ. 4. vt alia infinita teſtimonia omittam. & debet aſcenſio intelligi, vt verba ſonant & Euangeliſtæ enarrant, de naturali & phyſica ſublatione in cœlum, id eſt, in cœleſtem locum vbicunque eſt, ita vt Chriſtus corporali locatione ſit in aliquo loco vbicunque vult. Hinc Cyprianus: aſcendit in cœlos, non vbi verbum Deus antea non fuerat, quippe qui erat ſemper in cœlo & manebat cum patre, ſed vbi verbum caro factum non ſedebat, id eſt, vbi corpus antea non habuerat corporalem locationem. Hunc articulum qui ſophiſtica illudere tentant, euertunt fidem, & veram Chriſti humanitatem negant.

Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, propterea quod perſecutus ſum Eccleſiam Dei.

Cur ſe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Cur ſe abortiuum dixerit, rationem reddit: nimirum quod ex perſecutore ſit factus Apoſtolus. Ex his ergo patet, quid velit per abortiuum ſignificare. nempe, vt ſeipſum interpretatur, hominem contemtum propter ſuam in Eccleſiam ſæuitiam. Obſeruetur exemplum diuinæ clementiæ, qui quantumuis magnos peccatores in gratiam recipit. Nam vult Deus omnes homines ſaluos fieri. non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat.

Sed gratia Dei ſum, id quod ſum, & gratia eius non fuit in me inanis.

Hæc neceſſaria prolepſis eſt, ne tanquam minimi momenti apparitionem Paulo factam aſpernentur. Diſcernit enim inter ſe, gratia deſtitutum, & iam gratia donatum Deoq; reconciliatum. Homo quidem ex ſe & in ſe nihil quod Deo vere probari poteſt efficere valet, ſed gratia Dei efficitur vtile & ſalutare organon. Deinde obſeruandum & hoc eſt, quod gratiam aſſecutus acceptum ferat eidem gratiæ, quicquid boni in vſum Eccleſiæ facit. vnde nos ſumamus catholicam doctrinam, quod vt ſine gratia nihil valeamus niſi malum: ita conſecuti gratiam eadem operante, nos idonei ad agendum reddamur.

Sed amplius quam illi omnes laboraui, non ego tamen, ſed gratia Dei quæ mecum eſt.

Quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Quod non fuerit gratia Dei in ſe inanis oſtendit ex eo, quod plus laborauerit quam omnes reliqui Apoſtoli. Verum ne quis glorioſius hoc dictum obijceret, mox corrigit. & omnia gratiæ diuinæ tribuit. Vetus interpres omiſit articulum ἡ & reddit, & gratia Dei mecum. quaſi Paulus partem gratiæ, partem ſuis proprijs tribueret viribus. Vnde Papiſtæ ſuum extruxerunt de Libero Arbitrio commentum. ſed circumſtantia loci etiamſi abeſſet, articulus eos refutat. Nam quis non videt Paulum nihil plane ſibi tribuere, niſi quod fuerit perſecutor Eccleſiæ. Quod autem organon ſit factus ſalutare, ſoli gratiæ diuinæ acceptum refert. ſignificat autem hic Gratia, & cauſam et effectum, nempe fauorem Dei quo in Apoſtolum cooptatus eſt, & virtutem qua iam potuit aliquid Deo gratum in apoſtolatu facere.

Et ego igitur & illi ſic prædicamus, & ita credidiſtis.

Concluſio commonefactionis de ſumma Euangelij, quam vnanimi conſenſu Apoſtoli prædicarunt. Ita inquit prædicamus, nempe Chriſtum mortuum pro peccatis, ſepultum & excitatum tertio die. Ita vos quoque credidiſtis conuicti. ſcripturarum & miraculorum teſtimonijs. Porro reſpectu ſequentium hæc concluſio propoſitionis locum occupat, ac ſi diceret, Chriſtus igitur vere excitatus eſt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Quod ſi Chriſtus prædicatur ex mortuis ſuſcitatus eſſe, quomodo dicunt quidam inter vos non eſſe reſurrectionem mortuorum.

Confirmatio eſt reſurrectionis mortuorum, ab ipſius vera cauſa & fundamento ſumta. Chriſtus reſurrexit à mortuis, ergo mortui ſurgent. Conſequentia inde patet, quod poſita ſufficienti cauſa in actu, ſequatur effectus ſuo ordine & tempore.

Nam ſi reſurrectio mortuorum non eſt, Chriſtus quoque non reſuſcitatus eſt.

Ab inficiatione propoſitionis colligit abſurdum, vnde rurſus inficiatio deſtruitur: ſi reſurrectio mortuorum non eſt, neque Chriſtus reſurrexit, At Chriſtus reſurrexit, Igitur eſt reſurrectio mortuorum. ſola propoſitio ponitur.

Quod ſi Chriſtus non eſt ſuſcitatus, inanis eſt prædicatio noſtra: inanis autem eſt & fides veſtra. inuenimur autem & falſi teſtes, quod teſtificati ſumus de Deo quod ſuſcitarit Chriſtum, quem non ſuſcitauit, ſi videlicet mortui non ſuſcitantur, nam ſi mortui non ſuſcitantur Chriſtus,

quoq;

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quoque non eſt ſuſcitatus. quod ſi Chriſtus non eſt ſuſcitatus fides veſtra inanis eſt, adhuc eſtis in peccatis veſtris, nempe qui & obdormierunt in Chriſto, perierunt.

Multas abſurdas colligit hypotheſes ex negata reſurrectione Chriſti, ex quarum abſurditate colligit negatæ propoſitionis veritatem. Nam ea eſt natura rerum immota. A quocunque falſi aliquid autem abſurdi colligitur in bona conſequentia, neceſſe eſt illud quoque falſum & abſurdum eſſe, & eius contrarium ſiue contradictorium eſſe verum. Colligit autem in hac pericopa quinque abſurdas hypotheſes ex negata reſurrectione Domini. quarum prima eſt, quod Apoſtolorum prædicatio ſtupendis miraculis confirmata, ſit inanis. 2. *Quod fides quæ verbum prædicatum recipit, ſit fruſtranea.* 3. *Quod non ſolum ipſi, verumetiam ipſe Deus ſit falſus & mendax teſtis de ſuo filio.* 4. *Quod credentes contra manifeſta oracula Dei ſint adhuc in peccatis ſuis, obnoxij iræ Dei & damnationi.* 5. *Quod qui in fide Chriſti obdormierunt, contra promiſſiones diuinas perierint prorſus, non ſecus atque alij qui Chriſtum non agnouerunt. Verum cum clara voce Dei, conſenſu perpetuo Eccleſiæ, & ſtupendis miraculis demonſtretur harum hypotheſium falſitas, neceſſe eſt*

eam propoſitionem, ex qua immota conſequentia concluditur iſta falſitas, falſam & abſurdam, quæ eſt hæc: Chriſtus non ſuſcitatus eſt à mortuis. quod ſi autem hæc falſa & abſurda eſt, eius contradictoria, quæ eſt, Chriſtus eſt excitatus ex mortuis, eſt vera & immota. ex qua veritas principalis propoſitionis infertur: nimirum quod mortui reſurgent. atq; ita Paulus obliquo quodam ductu principalem propoſitionem colligit.

Si in hac ſolum vita ſpem in Chriſto habemus, miſerrimi omnium hominum ſumus.

Si reſurrectio mortuorum non eſt, ſpes promiſſionum cum hac vita finit. quod ſi ita ſit, neceſſe eſt Chriſtianos omnium hominum miſerrimos eſſe, vt qui tot mala in hac vita ſuſtinent Chriſti & Euangelij cauſa. Verum cum Deus promiſerit conſolationem, liberationem & compenſationem ærumnarum huius vitæ, ſpes in Chriſto non perit in hac vita. quare vt ſperatis potiamur bonis, neceſſe eſt vt à mortuis reſurgamus. verum ſi quis obiecerit, quod anima immortalis cum ſit, poſſit ea bona percipere etiamſi corpus non reſurgat. Reſpondeo nullam felicitatem, nec corpori nec animæ promiſſam eſſe, niſi in Chriſto mortuo & reſuſcitato.

Nunc autem Chriſtus ſuſcitatus eſt

ex

ex mortuis, primitiæ eorum qui obdormierunt.

Aſſumſit propoſitionem ſupra probatam, nempe quod Chriſtus ſuſcitatus ſit ex mortuis, vt oſtendat quomodo illud ſequatur, quod mortui excitabuntur, ac primum argumentum à figura ſeu typo veteris legis petit. primitiæ dicatæ Deo reliquos quoque fructus ſanctificarunt. ſed Chriſtus eſt eorum qui obdormierunt primitiæ. ergo qui obdormierunt in Deo per illum conſecrati ſunt Deo. vt ergo ille excitatus eſt ex mortuis: ita quoque & alij poſt eum ſuo tempore excitabuntur. ſignificatur autem metaphora primitiarum & cauſa & ordo reſurrectionis.

Poſtquam enim per hominem mors, per hominem quoque reſurrectio mortuorum, ſicut enim per Adam omnes moriuntur, Sic & in Chriſto omnes viuificabuntur.

Dixit Chriſtum fuiſſe primitias reſurgentium, id nunc probat ex collatione contrarium cauſarum in contrarijs effectibus. Contrariæ cauſæ ſunt Adam & Chriſtus. harum cauſarum contrarij effectus ſunt mors & vita. quemadmodum igitur per Adam peccantem mors venit: Ita per Chriſtum iuſtum vita. ſicuti Apoſtolus ait Ro. 5. Quemadmodum per inobedientiā vnius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

multi ſunt conſtituti peccatores : ita vnius iuſticia multi conſtituentur iuſti. Peccati quidem ſtipendium mors, Iuſticiæ vero donum vita æterna in Chriſto Ieſu. Cæterum ſciendum eſt hic figuram eſſe, quæ vocatur communicatio idiomatum. Nam quod vtriuſque naturæ eſt & officij, tribuitur perſonæ ſub appellatione humanæ naturæ : quam æterna perſona aſſumſit, vt iuſticiæ Dei ſatisfaceret. eſt enim Chriſtus author vitæ & ſalutis ſecundum vtramq; naturam.

Vnuſquiſque autem in proprio ordine. primitiæ Chriſtus, deinde qui Chriſti ſunt in aduentu eius.

Diſcrimen facit inter effectus cauſarum contrariarum, quo ad tempus attinet, vt ita obiectioni occurrat, huic videlicet : Omnes mortui ſunt per Adam vel in vtero materno, Ergo vitæ reparatio per Chriſtum non deberet deferri. Reſpondet, diſcrimen eſſe. Nam vt in fructibus primitiæ & reliqui fructus colliguntur quidem omnes, ſed ſuo ordine ſinguli. Chriſtus vt primitiæ reſurrexit, nos vero vt fructus reliqui reſurgemus in aduentu ipſius, atque tunc æternum conſecrati Deo viuemus.

Poſtea finis, quando tradiderit regnum Deo & patri, cum aboleuerit omnem poteſtatem & virtutem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Docet finem & metam curſus noſtri fore, vbi aduenerit Dominus, Cum aboleuerit omnem principatum, ſcilicet cuius vſus eſt in hac mortali vita. & tradiderit regnum Deo & patri. id eſt, Deo qui eſt pater. idque non ſecundum diuinam naturam, qua vna cum patre & ſpiritu ſancto æqualiter regnabit in æternum, Sed ſecundum officij adminiſtrationem in Eccleſia. Porro Chriſti regnum de quo hic loquitur, duas partes habet, gubernationem fidelium, & debellationem contumacium hoſtium Chriſti, diabolorum & impiorum hominum.

Oportet enim ipſum regnare, donec poſuerit omnes inimicos ſuos ſub pedes ſuos, nouiſsimus deſtruetur hoſtis mors, omnia enim ſubiecit ſub pedes ſuos.

Petitis teſtimonijs ex Pſal. 110. & Pſal. 8. à perfectione ſeu integritate regni Chriſti, probat mortuorum reſurrectionem. Chriſtus tum demum patri regnum tradet, vbi ſecundum ſcripturas omnia fuerint ſubiecta pedibus eius, & omnes eius hoſtes fuerint deuicti. ſed mors nouiſſimus hoſtis, nondum plene victa eſt, niſi quantum ad cauſam: quæ mors abolebitur per mortuorum reſurrectionem, cum aduenerit Dominus ad iudicium. Proinde ratio imperij Chriſti requirit, vt tandem deuicta morte, reſur-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

gamus ad æternam & beatam vitam.

Cum omnia dixerit, clarum eſt, quod omnia ſint ſubiecta, præter eum qui omnia illi ſubiecit. Cum autem ſubiecerit illi omnia, Tum & filius ei ſubijcietur, qui illi ſubiecit omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus.

Vrget vniuerſalem propoſitionem, ex Pſal. 110. *&* 8. *petitam, vt mortem aliquando omnino ſubijciendam doceat: quod cum factum fuerit, Chriſtus quoque patri ſubijcietur, quatenus ipſe Chriſtus cum ſua Eccleſia vnum corpus conſtituat: quod corpus Dei contemplatione felix & beatum perpetuo fruetur, vt ſit omnia Deus in omnibus, id eſt, vt omnia ad Deũ tanquam vnicum ſuum principium & finem reducantur, & illi deuinciantur. Loquitur autem de pijs tantum, non de diabolis & impijs, quos quidam ex hoc loco ſaluandos aliquando perperam concluſerunt. Interim vero Chriſtus ſemper eminebit, tum quia eſt Deus patri & ſpiritui ſancto in omnibus æqualis eſt, tum quia Eccleſiæ caput eſt.*

Quid alioqui faciunt, qui baptizantur pro mortuis? Si omnino mortui non ſuſcitantur, quid etiam baptizantur pro mortuis?

Argu-

Argumentum hoc deſumtum eſt à conſuetudine Catechumenorum, qui cum in certum mortis periculum inciderent, & omnino de vita deſperarent, petebant baptiſmum, vt ſecum ferrent ſalutis ſuæ obſignationem. Baptizantur ergo pro mortuis, qui ita baptizantur, vt ſibi mortuis & non viuis proſit illorum baptiſmus, vt qui Paulo ante mortem baptizarentur. Nam hi certe, ſi nulla eſt corporum reſurrectio, fruſtra baptizantur. Hic *præſentis argumentationis verus ſenſus eſt. quemadmodum Epiphanius, libro primo,* Tomo. 2. *aduerſus Cerinthianos, his verbis teſtatur: Et hac de cauſa traditio, quæ ad nos deuenit eundem ſanctum Apoſtolum dixiſſe ait: Si omnino mortui non reſurgunt, cur baptizantur pro mortuis? Cæterum alij recte interpretantes hoc dictum dicunt, quod morti vicini, ſi fuerint in pietatis doctrina inſtructi, ob hanc ſpem ante obitum lauacro digni fiant. oſtendentes, quod qui mortuus eſt etiam reſurget, & ob id indiget remiſſione peccatorum per lauacrum. Hactenus Epiphanius. Aliorum expoſitionem, qui vel pro mortuis, interpretantur vice mortuorum: vel pro mortuis, id ſuper ſepulchra mortuorum exponunt, reijcio. Quia Paulus nequaquam hos ſuperſtitioſos ritus ſine graui reprehenſione præterijſſet. Sunt qui argumentum ductum putant à generali fine baptiſmi, vt baptizari pro mortuis idem*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

declaret atque baptizari, vt mors ipſa extinguatur, ſiue in reſurrectionem à mortuis. cuius nimirum ſymbolum eſt baptiſmus, Roma. 6. Hic quidem ſenſus bonus & pius eſt, ſed forma verborum Pauli eum non videtur recipere: quare interpretationem primo loco ſignatam præferendam iudico.

Quid etiam nos periclitamur omni hora? quotidie morior per noſtram gloriam fratres, quam habeo in Chriſto Ieſu Domino noſtro. ſi ſecundum hominem pugnaui ad beſtias Epheſi, quid mihi vtilitatis, ſi mortui non ſuſcitantur?

Argumentum à ſuo exemplo petit, cuius hæc vis eſt: Si tantum ſpectarem hanc vitam, & non exiſtimarem me aliquando ſuſcitatum iri, pluſquam ſtultus, imo inſanus eſſem, qui tot pericula adirem, quotidie mortis periculis obijcerer, adeo quod etiam beſtijs obiectus fuerim vt contra illas in ſpectaculum pugnarem. Hæc adeo grauia & ingentia pericula nequaquam ſubirem, ſi non ſtatuerem in alia vita mihi præmium horum certaminum eſſe repoſitum. Hæc ſumma argumenti Paulini eſt. Periclitari omni hora & quotidie mori pro eodem accipit: niſi quod poſterius grauius videatur & ſpecia-

lius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

lius ſit. quotidie enim mori, eſt mortis periculo perpetuo obijci. Per gloriam noſtram. Iuramentum eſt, quo confirmatur quod dixit de periculo, in quo aſſidue fuit. Gloriæ autem ideo meminit, vt & admoneat Corinthios de glorioſa poſt hanc mortem vita, & eandem opponat ignominiæ quam pati coguntur pij, donec in hac vita fuerint. Secundum hominem, id eſt, huius vitæ reſpectu tantum, non cogitans de futura gloria quæ repoſita eſt in cœlo legitime certantibus. Hiſtoria Pauli pugnantis contra beſtias nullibi extat, niſi hic: quare quidam hæc metaphorice intelligit de furioſis Iudæis, quos excitauit Epheſi Demetrius contra Apoſtolum. vt legitur Acto. capite 9.

Edamus & bibamus, cras enim moriemur.

Antitheſis eſt proximi argumenti, ſumta ex prouerbio familiari Epicureis: cuius etiam meminit Eſaias 22. capite, cuius ſenſus hic eſt: Si non eſſet reſurrectio mortuorum, in qua præmia iuſtis & pœna iniuſtis reddentur, præſentis vitæ voluptas non eſſet negligenda, Imo ſapienter vitam inſtituerent Epicurei, qui propterea quod putant mortem omnium rerum extremam & vltimam clauſulam eſſe, iudicant indulgendum eſſe huius vitæ voluptatibus. Verum cum id non facio, longe aliud quam Epicurei ſentio de vitæ præſen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

præſentis voluptatibus & de mortuorum reſurrectione.

Ne ſeducamini, Mores bonos colloquia corrumpunt mala.

In medio doctrinæ exhortationem more Prophetico & Apoſtolico intertexuit: quo doctrina efficacius accommodetur auditoribus. Propoſitio exhortationis eſt, ne ſinant ſe ſeduci Corinthij Epicureorum πιθανολογίαις. *Rationem propoſitionis ſumit à dicto Menandri, ex comœdia cui nomen eſt Thadia, quemadmodum quidam Græcus Scoliaſtes annotauit. Eſt autem verſus Iambicus ſenarius, continens grauiſſimam doctrinam & admonitionem, nimirum quod bonis moribus non ſit aliunde magis periculum, quam ex prauorum hominum colloquio. quare tales fugiendi ſunt, non ſecus atque omnis pietatis & honeſtatis peſtes.*

Euigilate iuſte, & ne peccetis.

Exhortationem ſpecialem ad genus transfert, In voce ἐκνήφειν *conſideranda eſt metaphora. dicitur autem* τὸ ἐκνήφειν *proprie de ebrijs qui à ſomno demum fiunt ſobrij. indulgentes igitur peccato confert ebrijs, qui turbato cerebro nihil non imprudenter agunt. Vult ergo Apoſtolus, vt de ſomno peccati euigilemus, quo iam vacare liceat iuſticiæ, id eſt, (vt Hebraica antitheſi explicat) quo amplius non peccemus.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ignorantiam Dei quidam habent.

Ratio cur multi peccati ebrietati indulgeant, nimirum quod non norunt Deum: non ſtatuunt ipſum præſentem inſpectorem omnium actionum interiorum & exteriorum: non cogitant Deum vindicem ſcelerum eſſe. adeo cæca ignoratione Dei laborant, Quare turpe fuerit tales ſectari magiſtros.

Ad pudorem vobis incutiendum loquor.

Hoc eſt, hæc ideo à me dicuntur, vt vos pudeat iſtos ſectari magiſtros, qui cum Deum non norunt, nihil recte de rebus diuinis diſſerere poſſunt.

At dicet aliquis, quomodo ſuſcitantur mortui? quali autem corpore prodeunt?

Tranſit ad tertiam huius capitis partem, quam ſupra dixi continere doctrinam de modo, qualitate, ordine & fine exuſcitandorum. propoſitio figurata eſt interrogatione, quo aptius cohæreat cum ſuperioribus. 3 par.

Demens, tu quod ſeminas non viuificatur niſi mortuum fuerit, & quod ſeminas non corpus, quod naſcetur, ſeminas, ſed nudum granum: Exempli cauſa, tritici aut alicuius reliquorum. Deus autem illi dat corpus

quem-

quemadmodum voluerit, & vnicuiq; ſeminum proprium corpus.

Pulcherrima ſimilitudine & maxime appoſita modum reſurrectionis oſtendit, Corinthios ipſos adeoque pios omnes deducens ad reſurrectionis quandam imaginem in natura rerum propoſitam. Quemadmodum, inquit, ſemen coniectum in terram & veluti ſepultum, non prius viuificatur quam mortuum, id eſt, corruptum fuerit, & tum prodit multo nobilius, mutata qualitate non ſubſtantia. atque hoc eſt, quod ait: non corpus quod naſcetur ſeminas, ſed nudum granum, Ita corpora noſtra, ſunt ſemen Dei, quæ non viuificantur niſi prius ſepulta fuerint, & tum prodibunt multo nobiliora, eadem quidem ſubſtantia, ſed mutata qualitate. Hæc ſumma ſimilitudinis eſt, cuius alterum membrum videlicet ἀπόδοσις paulo poſt ſequitur, vbi ait: Ita & corpora noſtra. Verum multa interponit illuſtrandi gratia. Cum autem addit, Vnicuique ſeminum ſuum corpus: ſignificat, quod quemadmodum ex tritici ſemine oriatur triticum, ex hordei ſemine hordeum &c. Ita hominum corporibus ſepultis ipſi homines in reſurrectione ad vitam prodeant, ſuis proprijs corporibus. Hic obſeruemus, quæ ſunt ſimilia in partibus quæ hic conferuntur, & quæ ſunt diſſimilia. Prima itaque ſimilitudo eſt in cauſa. Nam vt Dei potentia

tentia ſemina coniecta in terram viuificantur: ita eiuſdem Dei virtute humana corpora iuxta decretum Dei reſurgent. Deinde, vt vitam ſeminum præcedit mors & corruptio. Ita noſtra reſurrectio non fiet niſi prius corpora noſtra corrupta fuerint, exceptis ijs, qui adhuc viuent veniente Domino ad iudicium. Præterea, vt idem corpus ſeminis ſurgit, mutata qualitate & mutata ariditate in viriditatem quandam iucundiſſimam & pulcherrimam, Ita corpora noſtra mortalitate exuta, ſurgent ad immortalem vitam & gloriam, vt ſint futura σύμμορφα glorioſo corpori Chriſti. Poſtremo, vt ex quolibet ſemine, eiuſdem ſeminis corpus exoritur, Ita eadem corpora hominum, quæ humo condita iacuerunt, prodibunt in reſurrectionem vitæ. At diſſimilia ſunt: Primum in hoc, Ex vnius ſeminis corpore naſcuntur multa corpora, ſed non ſic in humanis corporibus futurum eſt. Surgent enim eadem humana corpora, non multiplicata numero. Deinde, ſeminum corpora viuificantur & exuſcitantur rurſus moritura: ſed aliter ſe habet cum humanis corporibus, quæ ſurgent ad immortalem gloriam, non amplius corruptioni obnoxia.

Non omnis caro eadem caro, ſed alia quidem caro hominum, alia vero caro pecorum, alia autem piſcium, alia vero volucrium. Et ſunt

corpo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

corpora cœleſtia & terreſtria: Sed alia quidem cœleſtium gloria, alia vero terreſtrium, alia gloria ſolis, alia gloria lunæ, & alia gloria ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in gloria.

Duo docet hac comparatione. primum, quod eadem corpora reſurgent. Deinde, diſcrimen inter ea corpora, quæ nunc habemus & eadem cum ea recipiemus. Quod ſane diſcrimen ſolummodo in qualitate poſitum eſt. Quantum autem ad primum attinet, hic ſenſus eſt, Quemadmodum non omnis caro eſt eadem caro (ſcilicet quo ad ſubſtantiam attinet) ſed ex ſemine hominis naſcitur caro hominis: ex ſemine piſcium naſcitur caro piſcium: ex ſemine volucrium naſcitur caro volucrium, &c. Ita ex corporibus humanis ſepultis, in reſurrectione mortuorum non prodibunt diuerſorum animantium corpora, ſed eadem humana exuſcitabuntur corpora. atque ita illuſtrat quod ſupra dixit: Vnicuique ſeminum ſuum corpus, quantum ſcilicet ad ſubſtantiam attinet. Quantum ad ſecundum attinet, hæc eſt comparationis ſumma, Quemadmodum maximum eſt diſcrimen inter corpora cœleſtia et terreſtria, id eſt, ea, quæ in cœlo conſpiciuntur, & ea quæ hic in terra ſunt. Nam illa his multo maiorem gloriam & honorem habent: Ita maxima erit differentia inter ea corpora

pora, quæ hic circumferimus, & eadem donata immortalitatis gloria. Deinde quemadmodum in cœlo non eſt eadem omnium corporum cœleſtium gloria, Nam alia eſt gloria ſolis, alia lunæ, & reliquæ ſtellæ inter ſe differunt: ita in reſurrectione mortuorum diuerſi erunt honoris & gloriæ in ſanctis gradus: Id quod etiam Danielis comprobatur teſtimonio, qui ait: Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, Alij ad vitam æternam, & alij ad opprobria & contemtum ſempiternum. Qui autem docti fuerint fulgebunt, quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſticiam erudiunt multos, ſicut ſtellæ in perpetuas æternitates.

Ita & reſurrectio mortuorum. ſeminatur in corruptione, reſurget in in corruptione: ſeminatur in ignominia, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in potentia: ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale.

ἀπόδοσις *ſeu accommodatio ſimilitudinis, in qua antitheſin facit quadruplicem eiuſdem corporis, videlicet reſpectu ſtatus huius uitę et futuri ſtatus, poſt reſurrectionem. Hic corpus eſt corruptioni obnoxiū, ignominioſum, infirmū, animale: Illic erit incorruptū, glorioſum, potens, ſpirituale. Hęc Epitheta ex antitheſi facile intelligūtur. Quod*

hic

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

hic humana corpora ſint corruptioni obnoxia & ignominioſa, id eſt, ſplendoris & honoris expertia, docent morbi & ſepulchra. quid enim fœdius cadauere, à quo viui plane abhorrent. Si ſpectetur corporis in terra putreſcentis ignominia, quid quæſo turpius? fit enim eſca vermium, imo inde vermes & pidiculi naſcuntur. Deinde, ſi corpus hominis ſpectas vt animale eſt, id eſt, quatenus anima ipſi vitales facultates, eaſque imbecilles & temporarias præbet, eſt corruptioni obnoxium, ſordidum, mille modis denique infirmum, præſertim cum anima deſtitutum ſeminatur, id eſt, ſepelitur homo, qui animalis fuerat. Verum contra, exuſcitatum ex mortuis corpus erit liberum à corruptione, liberum ab ignominia, liberum à priori infirmitate, vt viciſſitudini variæ nequaquam ſit obnoxium, erit quoque ſpirituale, diuinæ naturæ particeps: vnde fit, vt eiuſmodi corpus ſit æternum, glorioſum, ſplendidum. Hæc igitur Epitheta animale & ſpirituale, non ad ſubſtantiam corporum referentur, ſed ad cauſas & qualitates. Cauſæ ſunt anima & ſpiritus. illa in priori corpore, hic in poſteriori dominabitur. Qualitates ſunt, animalem eſſe, quod conuenit homini in hac vita: ſpiritualem eſſe, quod conuenit homini in futura vita. Hæc gloria, quæ contingit corporibus noſtris, non ſolum conſolari nos debet in morbis, contemtu & morte, verumetiam monebit vt ſanctorum corpora

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

pora in honore habeamus, ea honorifice terræ mandemus, mundaq; ſeruemus loca vbi ſunt ſanctorum ſepulchra: quæ loca cœmeteria ideo dicuntur, quia ibi ſanctorum corpora veluti conſopita iacent, donec tuba Archangeli excitabuntur. ſequamur itaque exempla ſanctorum Patrum, Patriarcharum & piorum regum, qui maximam curam habuerunt hortorum, in quibus collocata erant ſepulchra piorum. Verum contra, impiorum & hoſtium Dei corpora deſtinata perpetuæ ignominiæ, non ſunt à pijs nec honorifice deducenda, nec cum ſanctorum corporibus ſepelienda. Nam Eſaias ait: Non habebit conſortium cum eis in ſepultura.

Eſt corpus animale, eſt & ſpirituale, ſicut etiam ſcriptum eſt: factus eſt primus homo Adam in animam viuentem, Poſtremus Adam in animam viuificantem.

Comparationem poſitam confirmat à cauſis. Adam cauſa eſt animalis hominis. Nam tales ab eo naſcuntur qualis ipſe fuit. Chriſtus cauſa eſt ſpiritualis hominis. Tales enim per conſummatam regenerationem naſcuntur ex eo, qualis ipſe iam eſt excitatus ex mortuis. Verum hic tria notanda ſunt, Vnum, qualitatem animalem ſic in nos eſſe ab Adamo propagatam, vt corpus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

duntaxat ex eius ſubſtantia acceperimus, Animam vero non item. adeoq; Apoſtolum non dicere Adamum factum eſſe in animam viuificantem, ſed in animam viuentem, aduerſus eos, qui animam voluerunt à traduce deriuari. Alterum eſt, Chriſtum quoq; ad tempus fuiſſe in animam viuentem, excepto peccato, ſpiritu ſcilicet in eo vim integram non exerente. Donec omni infirmitate ſuperata glorioſius reſurgeret, & in cœlo ad dexteram patris ſederet, eoque reſpectu à Paulo ſic conſiderari, & nos quoq; in illo. Tertium ſic eſſe ſpirituale Chriſti corpus non ſubſtantia, ſed qualitate, id eſt, æternum, glorioſum, potens, vt hac à ſpiritu, id eſt, diuina natura accipiat hypoſtatice, id eſt, perſonaliter ipſius corpori & animæ iam tum coniuncta, cum verbum fieret caro: noſtra vero corpora fore ſpiritualia non nouæ alicuius partis adiunctione, quæ ſpiritus dicatur, ſed ipſius ſpiritus, id eſt, diuinæ naturæ Chriſti virtute, idq; non per hypoſtaticã vnionem, ſed participationem. Cuius erit vinculum idem ille ſpiritus, qui iam efficit, vt illum quamuis in cœlo ſedentem, fide tamen amplexi ſpe poſſideamus in terris, tunc vero efficiet, vt illo præſente, præſentes perfruamur.

Ac non prius, quod ſpirituale eſt, ſed quod animale, Deinde, quod ſpirituale.

Oſtendit ex cauſarum ordine neceſſarium eſſe, vt pri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

vt prius naſcamur animales homines, quam renaſcamur in ſpirituales. vt enim primus Adam noſter parens eſt, quatenus naſcimur animales homines, Ita Chriſtus qui ſecundus eſt Adam, nos ſuo regenerat ſpiritu. Quare animale præcedit id quod eſt ſpirituale, tempore & origine.

Primus homo è terra, terrenus, Secundus homo ipſe Dominus, è cœlo. qualis terrenus ille, tales & qui terreni ſunt: & qualis ille cœleſtis, tales qui cœleſtes ſunt: & ſicut geſtauimus imaginem terreni, geſtabimus etiam imaginem cœleſtis.

Clariſſima eſt hæc collatio. Primum confert cauſas in ſuis qualitatibus. Deinde, confert effectus in qualitatibus quas à cauſis mutuantur. Tum concludit propoſitionem, de qua in hoc capite late diſputatum eſt: nimirum, quod quemadmodum in hac vita geſtauimus imaginem Adæ, quatenus ab eo prognati corruptioni obnoxij ſumus: Ita geſtabimus aliquando imaginem Chriſti exuſcitati à mortuis. uidelicet, cum corpora noſtra conformia erunt glorioſo ipſius corpori. Primo collationis membro abuſi ſunt Manichæi, dicentes Chriſtum corpus ſuum è cœlo attuliſſe in vterum virginis, Id quod vt falſiſſimum eſt, ita pugnat manifeſte cum ſententia Pauli, qui hic non de materia diuerſorum corporum loquitur, ſed

de qualitatibus, pro reſpectu diuerſorum ſtatuum eorundem corporum. Primus homo terrenus eſt, vt qui ſapiat terrena, rebus terrenis addictus, & corruptioni obnoxius. Secundus è cœlo, cœleſtis. id eſt, ſapit cœleſtia, rebus cœleſtibus addictus eſt, & immortalis. At locus hic deſignatur, cum ait: E cœlo. Verum quidem eſt, ſed obſerua orationis formam. Secundus homo ipſe Dominus è cœlo. Proinde per communicationem idiomatum intelligendum eſt, hoc modo: Secundus homo eſt de cœlo, quia hic ſecundus homo eſt etiam Deus & Dominus cœleſtis. ſimilis eſt locutio Iohan. 3. Nemo aſcendit in cœlum, niſi filius hominis, qui deſcendit de cœlo.

Hoc autem dico fratres, quod caro & ſanguis regni Dei hæreditatem accipere non poſſunt, neque corruptio incorruptionem poſsidebit.

Exegeſis eſt ſuperioris ſententiæ. clare enim enunciat, corpus hoc animale cum qualitatibus quas nunc habet, nequaquam poſſe gloriæ immortalitatis fieri particeps, ſed neceſſe eſt, vt ex terreno fiat cœleſte: ex animali, ſpirituale: non quidem mutata ſubſtantia, ſed immutatis qualitatibus. Hunc eſſe verum huius loci ſenſum, apparet ex eo quod ſequitur de corruptione & incorruptione. Et Paulus infra dicit. Oportet corruptibile

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ruptibile hoc induere incorruptibilitatem, & mortale hoc induere immortalitatem. Præterea Epiphanius Manichæos refutans, qui ex hoc loco negarunt reſurrectionem corporum, ait: non de carne hac quæ laboribus fatiganda eſt, quæ ſanctificata eſt & Deo complacuit: ſed de ea quæ in peccatis verſata eſt, dictum Apoſtoli intelligendum.

Ecce myſterium vobis dico, non omnes quidem dormiemus, ſed omnes mutabimur in momento, in ictu oculi ad vltimam tubam. Canet enim tuba & mortui ſuſcitabuntur incorrupti, & nos mutabimur.

Confirmata reſurrectione mortuorum, & oſtenſa qualitate corporum reſuſcitandorum, modum reſurrectionis aggreditur, breui exordiolo excitans lectorem, vt attente legat: & ſimul occurrens obiectioni carnis, dum myſterium, id eſt, rem arcanam & adhuc occultam nominat reſurrectionem mortuorum. Deinde exponit modum, nempe, vt quos Dominus adueniens viuos ex ſanctis inuenerit, repente non interueniente morte nec corruptione illa ordinaria immutet, vt cum ſanctis qui reſurrexerint in nube Domino occurrant. Sic enim ſcribit Apoſtolus 1. Theſſal. 4. Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, quod nos viui, qui reliqui erimus in aduentu Domini,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

non præueniemus eos, qui obdormierint. Nam ipſe Dominus cum hortationis clamore & voce archangeli ac tuba Dei deſcendet de cœlo, & qui mortui fuerint in Chriſto reſurgent primum, Deinde nos viui qui reliqui erimus, rapiemur ſimul cum illis in nubes in occurſum Domini in aëra, & ita ſemper cum Domino erimus. Atq; hic articulus fidei noſtræ eſt, quo confitemur nos credere Dominum venturum iudicatum viuos & mortuos. Quod autem Paulus ſe veluti vnum ex illis facit, quos Dominus viuos deprehendet, eo fit, quia & tempus illud incertum eſt, & vult ſingulos noſtrum ita comparatos eſſe ac ſi ſingulis momentis Dominus venturus eſſet.

Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.

Immutationis, quæ vice mortis erit, neceſſitatem exprimit. Corpora poſt reſurrectionem erunt incorrupta & immortalia, Igitur neceſſaria erit immutatio, qua deponitur corruptio & mortalitas, & induitur incorruptio & immortalitas: natura enim quæ hic corruptioni obnoxia eſt, illic erit incorrupta, quo nihil impediat immortalitatis gloriam.

Cum autem corruptum hoc induerit incorruptionem, & mortale induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo,

mo, qui ſcriptus eſt: abſorpta eſt mors in victoria.

Finis reſurrectionis explicatur & comprobatur Eſaiæ teſtimonio, qui capite 25. ait: Abſorpſit mortem in æternum. ſeu vt Paulus habet, Ad victoriam, id eſt, vſque ad victoriam, id eſt, ita vt ſit prorſus debellata mors, nouiſſimus hoſtis à Chriſto victore ſuperandus.

Vbi eſt tuus ô Mors ſtimulus? Vbi tua Inferne victoria?

Idem confirmat Oſeæ teſtimonio, quod vetus interpres aliter & rectius expreſſit, quam nunc habent Græca exemplaria. ita enim habet. Vbi eſt mors victoria tua? Verum 70. interpretes habent ποῦ δίκη σου θάνατε; hoc eſt, vbi contentio tua ô mors, ſed ſententia manet eadem. Si ergo ſic legimus Sarcaſmus eſt ſeu hoſtilis deriſio, qua Chriſtus victor mortis in ſe & in ſuis, hoſti proſtrato morti inſultat & victor ouans triumphat. qui triumphus quidem inchoatus eſt, reſurgente Domino, conſummabitur vero in ipſius aduentu, quando mortui è ſepulchris ſuis in lucem prodibunt. Verum ſi legerimus, vt nunc Hebraicum textum reddunt, hæc erit lectio: Ero peſtis tua ô mors, Ero exciſio tua ô inferne. atque hoc pacto erit comminatio Prophetica, qua Chriſtus victor comminatur morti, vt aliquando ſuper ea triumphũ agat, eam perimens et excidens. Ero peſtes tuę

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

id eſt, vice peſtium, id eſt, interimam, Et exciſio tua ſeu morſus tuus, hoc eſt, excidam te perimam. atque ita more Hebraico ſententia eadem repetitur, idque certitudinis, attentionis, & vehementiæ cauſa. Cæterum de vocabulo inferni obſeruandum eſt, quod vbi Paulus & ſeptuaginta interpretes ᾅδην habent, ibi textus Hebraicus Scheol habet, ſenſu quidem eodem, ſed diuerſa Etymologia. ᾅδης enim dicitur, quaſi ἀΐδης, à priuatiua particula α & ἰδεῖν quod eſt videre, Eſt ergo ᾅδης locus ἀνήλιος ſolis expers, Cuiuſmodi eſt ſepulchrum in quod hominis cadauer reconditur. ſed Scheol Hebraicum à Shaal, id eſt, à poſtulando nomen habet, quaſi perpetuo petat, & nunquam ſaturetur, vnde Pſal. 27. Infernus & perditio nunquam ſaturantur. Hanc Etymologiam expreſſit Lactantius hoc carmine: Infern inſatiabiliter caua guttura pandit, Neque aliter accipitur, ſi Petro creditur, Pſal. 7. & Act. 2. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, id eſt, vt ſeipſum interpretatur Dauid, Non ſines ſanctum tuum videre corruptionem. Neſeſch enim illic vt Leuit. 21. Super anima nullus contaminetur in populis ſuis, pro cadauere accipitur.

Aculeus autem mortis peccatum eſt. Virtus vero peccati lex. Sed Deo gratia, qui dedit nobis victoriam

per

per Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM,

Quia ſtimuli ſeu aculei mentionem fecit, inde ſumit pulcherrimum argumentum, quo probat mortis tyrannidem ſublatam eſſe. Confert enim mortem inſecto ſeu ſerpenti, qui armatur aculeo, & ſine aculeo inermis & innoxius eſt. mortis aculeum ſeu telum quo vulnera infligit, nominat peccatum (mortis enim cauſa peccatum eſt) Hic aculeus qui eſt peccatum, omnem vim ſuam ex lege habet. Nam lex vim exitialem peccato miniſtrat: idque per occaſionem, quia iram Dei monſtrat, propter legis & voluntatis Dei transgreſſionem. Porro hoc peccati robur beneficio Chriſti tollitur, qui legi ſatisfecit, & credentibus ſuam iuſticiam imputat. Hinc ergo concluditur hoc pacto: Chriſtus legi ſatisfecit & ſuſtulit iram Dei, adeo vt lex non amplius damnet credentes. legis virtute ſublata peccatum quoque abolitum eſt, quod non aliunde vim quam à lege habet. peccato abolito, quod mortis eſt aculeus, mors ipſa inermis eſt, & amplius Chriſto eiuſq; membris nocere non poteſt. Hoc autem completum eſt in Chriſto, quando ipſe è mortuis exuſcitatus eſt, in omnibus pijs inchoatur hæc victoria, quando Chriſto per fidem inſeruntur, conſumabitur vero in ipſius aduentu, quando omnes pij excitabuntur ad immortalitatis gloriam. Hic

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

locus Pauli, præterquam quod confirmat reſurrectionem mortuorum, multiplicem doctrinam continet. Primum enim docet, quod mors ſit peccati pœna, vt quæ propter peccatum in totum genus humanum peruaſerit, Eſt enim vt Paulus ait Rom. 6. Stipendium peccati mors. Deinde, quid ſit peccatum, nempe virtus legis, id eſt, reatus propter legis tranſgreſſionem cui coniuncta eſt ira & maledictio. Tum quod beneficium Chriſti ſit tollere robur ſeu virtutem legis, vt non amplius damnare poſſit eos, qui Chriſto inſeruntur. Hanc virtutem abolendi vim legis, alij rei quam Chriſto tribuere, eſt ipſum Chriſtum contumelia afficere. Atq; ita hac breui ſententia, Paulus monſtrat nobis mortis & vitæ fontes. Verum cum interſerit gratiarum actionem dicens, Gratia Deo, qui dedit nobis victoriam, Inuitat nos ſuo exemplo, vt & fide Chriſti beneficia amplectamur, & Deo perpetuas gratias pro hoc ingenti & ineffabili beneficio agamus.

Itaque fratres mei dilecti firmi ſitis, immobiles, abundantes in opere Domini ſemper ſcientes, quod labor veſter non ſit inutilis in Domino.

Concluſio exhortatoria eſt, ex doctrina reſurrectionis extructa, quæ hoc Enthymemate clauditur. Veſter labor ope & bonitate Dei id effici-

ente,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ente, non eſt inutilis. Nam eum ſequitur poſt reſurrectionem, immortalitatis gloria. Igitur eſtote firmi ne fluctuetis quouis doctrinæ vento. Eſtote immobiles ſuper ſolido fundamento Chriſto Domino, in ipſum ſincera fide & perfecta recumbentes. Eſtote abundantes in opere Domini, renunciantes operibus ſathanæ. Hic ergo tria nobis commendat Paulus, doctrinæ ſinceritatem & firmitatem, fidei conſtantiam, & vitæ innocentiam, quæ in pijs exercitijs & bonis operibus eſt poſita. Obſeruetur proinde hoc loco vſus ſalutaris cogitationis de mortuorum reſurrectione. qui eſt vt nos excitet ad acre pietatis ſtudium, & conſoletur nos in laboribus & ærumnis huius vitæ.

Caput XVI.

Summa capitis decimi ſexti.

ADmonitis Corinthijs de pauperum cura habenda & promiſſione facta de ſuo ad ipſos aduentu, commendat ipſis Timotheum & cur minus ad ipſos venerit Apollos exponit. Deinde hortatur ad conſtantiam commendans ipſis Stephanæ familiam atque adeo omnes qui eius in laboribus imitantur exemplum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ordo & partes capitis decimi ſexti.

Quia hoc capite clauditur Epiſtola, multa familiaria in eo congerit Apoſtolus, quæ nos in octo partiamur partes. 1. Eſt exhortatio ad collectam faciendam in vſum pauperum. 2. Eſt promiſſio ſui aduentus. 3. Eſt commendatio Timothei. 4. Excuſatio cur minus ad ipſos venerit Apollos. 5. Exhortatio ad conſtantiam in doctrina, fide & charitate. 6. Commendatio eſt familiæ Stephanæ miniſtri verbi laborantis atque omnium adeo laborantium in verbo Domini. 7. Continet ſalutationes & imprecationem eorum, qui non amant Dominum Ieſum Chriſtum. 8. Clauſula eſt fauſtæ imprecationis.

Exegeſis XVI. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Porro de collecta in ſanctos quemadmodum conſtitui Eccleſijs Galatiæ, ita & vos facite.

Exhortationis ad collectam faciendam in vſum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſum pauperum propoſitio eſt : quam munit exemplo Eccleſiarum Galatiæ. Locus obſeruandus, quod vt ſincerorum miniſtrorum verbi eſt hortari populum ad liberalitatem erga pauperes, Ita populi eſt liberalem ſe exhibere erga ſanctos, qui eorum auxilio indigent. ad Gal. 2. Memorat Paulus, quod Apoſtoli ſe inuicem admonuerint, vt pauperum curam haberent. premebantur enim inopia tum temporis præcipue ſancti, qui erant Ieroſolymis, orta fame ſub claudio Cæſare iuxta vaticinium Agabi Prophetæ, quemadmodum refert Lucas Acto. 11. Collecta λογία *eſt Eleemoſyna in vſum pauperum collecta & repoſita. Græce* λογία ἀ λέγεσθαι*, id eſt, colligendo dicta, quo vocabulo abutuntur ſacrificuli, cum illud ad ſuas preculas transferunt.*

In vna ſabbatorum vnuſquiſque veſtrum apud ſe ſeponat, theſaurizans quod proſpere ſucceſſerit, ne cum venero tunc collectæ fiant.

Modum ſeponendæ Eleemoſynæ exponit. vult vt quilibet certum diem in ſeptimana conſtituat, in quo apud ſe ſeponat, quod irrogaturus eſt in pauperes, ne cum venerit Apoſtolus, tum primum idque tardius collectæ fiant. Cum autem addit theſaurizans, quod proſpere ſucceſſerit, duo innuit: Vnum, quod optimus & tutiſſimus the-

ſaurus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſaurus ſit quicquid in pauperes confertur, Alterum quod quilibet conferat quantum pro facultatum ratione, quæ ex Dei benignitate contigerunt liceat. ſignificat enim vocabulum εὐοδῶται, proſperetur, nempe Deo benedicente. ſignificat ergo par eſſe vt ex ijs quæ nobis contigerunt ex Dei benignitate, aliquid conferamus ijs, in quos Deus nos vult eſſe liberales: idque in teſtimonium gratitudinis noſtræ erga Deum.

Vbi autem aduenero quos probaueritis per Epiſtolas eos mittam, vt perferant gratiam veſtram in Ieruſalem, quod ſi fuerit operæprecium me quoque proficiſci, mecum proficiſcentur.

Hæc eo pertinent, vt intelligant Corinthij ſe non fruſtra ſumtus facturos, modo per fidos nuncios res agatur. huc accedit, quod etiam Apoſtolus ſuam operam polliceatur, ſi alioqui viſum fuerit operæprecium. Exemplum Pauli nos imitemur, ſanctorum paupertate preſſorum curam habentes. Gratia hic per Metonymiam pro eo quod aliquis gratuito confert accipitur. Obſeruetur etiam hic locus quod non ſolum in præſentes & indigenas, verumetiam in abſentes & exteros, qui noſtra ope indigent deceat nos eſſe liberales.

Veniam autem ad vos cum Macedoniam tranſiero. Macedoniam enim

per-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

pertranſiturus ſum. apud vos forte
permanebo, vel hybernabo, vt vos
me deducatis quocumq; proficiſcar.
Nolo enim vos in tranſcurſu videre,
ſed ſpero me aliquandiu manſurum
apud vos, ſi Dominus permiſerit.

Promittit ſe ad Corinthios venturum, ſignificans ſimul quo & ipſe erga eos ſtudio ſit, & quomodo illi viciſſim erga ſe affecti ſint. Nam vt mentio hybernationis & diuturnioris moræ apud Corinthios teſtatur quod eorum ſtudeat ſaluti, ita quod ſibi perſuaſum habeat, quod ſint ſe deducturi quocunque voluerit, teſtatur de mutua eorum erga ſe charitate. Hoc ergo exemplum ſibi proponant cum ipſi verbi miniſtri, tum eorum auditores, vt illi ſtudioſe horum ſalutem quærant, & hi viciſſim illos debitis proſequantur officijs. quod niſi fiat, vanus & irritus ſuſceptus eſt labor. Porro quod additur. Si Dominus voluerit, duo docet, videlicet quod & futuri euentus in manu Domini ſint poſiti, & iuxta ipſius prouidentiam eueniant, & noſtrum ſit officium omnia voluntati Dei ſubijcere, quoties de futuris conſultamus, præſertim cum negocium vel ad gloriam Dei vel ad noſtram ſalutem ſpectet. neq; tamen hic libertas voluntatis eneruatur vel contingentia tollitur. Nam ipſa diuina prouidentia promiſſionis verbo & non fato alliganda eſt.

Comme-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Commorabor autem Epheſi vſque ad Pentecoſten, Nam oſtium mihi apertum eſt magnum & efficax, ſed aduerſarij multi.

Cur non mox ad ipſos veniat exponit, dicens ſe commoraturum Epheſi ad Pentecoſten. Iudæorum more tempus notat, Nam tum temporis quando hæc ſcripſit Paulus, nulla erant inſtituta feſta ordinaria præter diem Dominicum, huius commorationis duas cauſas reddit. Prior eſt quod dicat ſibi magnum oſtium, id eſt, magnam occaſionem multos adducendi ad Chriſtum oblatam eſſe. Quare ipſius ſtudium ad promouendam gloriam Dei in aliorum exemplum commendatur. Poſterior quod multi illic fuerint aduerſarij, quibus os obſtruere oportuit, ne aliquod damnum inferrent ouili Chriſti: qua re commendatur animi fortitudo Apoſtoli in adeundis periculis pro propagatione & conſeruatione doctrinæ: quod ſane exemplum pios verbi miniſtros imitari decet. Præterea ex hoc loco diſcimus, non imitandam eſſe multitudinem cuius magna pars perſequi ſolet Euangelium, ſed potius exemplo Pauli eo confidentius & conſtantius in propaganda veritate laborare. nunquam enim quod optimum eſt, vulgo placere ſolet. improbe ergo faciunt hodie qui propterea ab Euangelio deficiunt, quod habeat multos aduerſarios.

Quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Quod ſi venerit Timotheus, videte vt abſque metu ſit apud vos. opus enim Domini operatur quemadmodum & ego. ne quis igitur ipſum ſpernat, ſed proſequamini eum, cum pace, vt veniat ad me.

Hæc Timothei commendatio tribus abſoluitur propoſitionibus. quarum prima eſt, ne qua illi vis aut iniuria fiat ab hoſtibus Euangelij, quo poſſit eſſe apud ipſos ſine metu. Hinc propoſitioni rationem ab officio Timothei cum amplificatione exempli ſubiungit. Doctrina hic duplex colligatur. Vna, quod Eccleſia debeat miniſtris Euangelij defenſionem aduerſus hoſtes ſinceræ doctrinæ. Altera, quod miniſtri verbi, qui habent præſtantiora dona debeant etiam inferiores honorare ſuo teſtimonio, & eos conſortes eiuſdem muneris & operis Domini agnoſcere. Secunda propoſitio eſt, ne quis ipſum Timotheum ſpernat, ſeu pro nihilo habeat, haud dubie propter ætatem iuuenilem, quæ minus reuerentiæ habere ſolet, ſed potius vt Chriſti fidelem miniſtrum in precio habeant: vnde & nos diſcamus quo in loco habendi ſint pij verbi miniſtri. Tertia propoſitio, vt ipſum proſequantur & deducant pacifice, vt ſuum iter ad Apoſtolum ſine periculo conficere poſſit. Hinc Eccleſiæ admonitio vtilis extruitur, vt quantum poſſit ſtudeat incolumitati & ſecuritati miniſtrorum verbi. Nam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

bi. Nam ſi illis debemus hæc officia, qui in rebus terrenis nobis ſuam operam locarunt, multo magis ſolicitos nos eſſe decet pro miniſtris Euangelij.

Porro de Apollo fratre, multum hortatus ſum illum, vt veniret ad vos cum fratribus, & omnino non fuit ei voluntas, vt nunc veniret, veniet autem cum opportunitatem nactus fuerit.

Ne ſibi imputarent Corinthij cur Apollos ad ipſos non redeat ſtatim, ſignificat nequaquam per ſe ſtetiſſe, quo minus venerit, imo ſe multum eum hortatum fuiſſe teſtatur, vt Corinthum ſe conferret, ſed ipſum Apollo hoc recuſaſſe : quem tamen promittit venturum vbi opportunitatem nactus fuerit.

Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, Robuſti eſtote, omnia veſtra in charitate fiant.

Exhortatio hæc duo habet membra : Prius de militia Chriſtiani militis. Poſterius de mutuis officijs ciuium Chriſti inter ſe, ſeu de regula ad quam omnia officia exigenda ſunt. Prioris membri articuli ſunt quatuor : Primus, vt Corinthij adeoq; omnes pij excubias in caſtris Chriſti agant, ne ſathan aduerſarius eos incautos opprimat. Nā cum perpetuo nos hoſtis oppugnat, vigilantia mentis, qua ſolicitudines huius mundi abijciuntur, ne-

ceſſaria

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ceſſaria eſt. Siquidē curæ huius ſeculi arma ſunt, quibus ad nos opprimendos vti conſueuit. Secundus, vt fide ſtent. Nam donec fidem retinemus, immoti ſub vexillo Chriſti & tuti militamus, qui victor eſt ſathanæ. Hinc Iohan. Hæc eſt victoria quæ vicit mundum, Fides veſtra. Tertius, vt viros in hac pugna ſe præſtent. Nam qui ocio torpet facile ab aduerſario obruitur. Quartus, vt indies magis magiſq; roboremur more militum, qui quo frequentius ſe bellicis rebus exercent eo confirmantur magis, & ad pugnam redduntur alacriores. Alterum membrum eſt, quod velit omnia officia noſtra inter homines ad charitatis normam exigi. quod præceptum qui obſeruat, omnium actionum in vita regulam habet tutiſſimam.

Hortor autem vos fratres, noſtis domum Stephanæ & Fortunati primitias eſſe Achaiæ, atque vt ſe in miniſterium ſanctorum ordinauerint, vt etiam ſubiecti ſitis talibus, & cuiuis adiuuanti & laboranti.

Non ſolum commendat familiam Stephanæ & Fortunati, Verumetiā monet Corinthios, vt ſe illis ſubijciant, ſcilicet ſubiectione honoris et reuerentiæ. imo non ſolū illis verum et cuiuis laboranti et adiuuanti in Eccleſia. Cur aūt velit Stephanę Fortunatoq; honorem deferri explicat, cum ait eos primitias fuiſſe Achaiæ, id eſt, primos, qui ex

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Achaia ad Chriſtum conuerſi ſunt, & quod ſe ordinarunt in miniſterium ſanctorum, hoc eſt, quod ſeſe in miniſterium ſanctis addixerunt. loquitur autem de ea functione, quæ pauperum ſubſidijs & gubernationi Eccleſiaſticæ dicata erat. Hic locus primus obſeruandus eſt de honore & reuerentia, quam Eccleſia debet ijs, qui maioribus donis ornati ſunt, & Eccleſiam iiſdem donis ornant et iuuant, Huc illud ad Timotheum pertinet, Qui bene præſunt presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Honoris autem appellatione omne officium ac ſubſidium Hebræorum more ſignificatur.

Gaudeo vero de aduentu Stephanæ & Fortunati & Achaici, quia quod deerat à vobis, ipſi ſubleuerunt.

Hoc eſt, quod mihi deerat, nempe, vt vos conſpicerem & rerum veſtrarum ſtatum intelligerem, ipſi ſuppleuerunt, dum rerum veſtrarum ſtatum mihi expoſuerunt. Nam hoc ad aliquam pecuniariam rationem referri nequaquam poteſt, præſertim cum ſupra teſtatus ſit ſe gratuito illis prædicaſſe, nec vnquam paſſurum eſſe, vt hæc gloria ſibi extorqueatur.

Refocillarunt enim ſpiritum meum & veſtrum.

Ratio cur gauiſus ſit Apoſtolus de aduentu eorum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

eorum, nimirum quod refocillarunt ſpiritum, id eſt, animam ipſius exponendo, ſcilicet ſtatum rerum Corinthiacarum. Eſt enim miniſtris Euangelij non paruum gaudium, quod videant Deum ſuos labores fortunare.

Agnoſcite itaque huiuſmodi.

Concluſio eſt. agnitionis vocabulum per Metalepſin ponitur pro eo, quod in bonis comitari ſolet, præſtantium hominum noticiam, hoc eſt, pro honore, reuerentia atque adeo omni pio officio.

Salutant vos eccleſiæ Aſiæ, ſalutant uos in Domino multum Aquila & Priſcilla, cum ea quæ in domo eſt ipſorum eccleſia, ſalutant vos omnes fratres.

Epiſtolaris terminus eſt vſitatus, ſalutare notos & bene meritos, id quod multum habet commodi. Nam præterquam quod affectum ſalutantium erga abſentes amicos declarat, vnde conciliata prius amicitia fouetur magis ac creſcit, Etiam vice precationis & pij voti habetur pia ſalutatio: quam Deus non ſinit irritam fore.

Salutate alij alios oſculo ſancto.

Oſculum Hebræis & multis alijs nationibus vſitatum, reuerentiæ & obedientiæ inferiorum erga ſuperiores, concordiæ & mutui amoris erga

pares

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

pares ſymbolum fuit. Vnde in Pſal. 2. Oſculamini filium, hoc eſt, ipſum agnoſcite, amanter complectimini, eiq; obedite, Epitheton ſanctum addit, vt diſtinguat inter pium ſanctorum amorem, & impium eorum qui perdite & nequiter amant.

Salutatio manu mea Pauli.

Hoc additum eſt, vt ſit teſtimonium quod hæc Epiſtola habeat Paulum autorem, ſcripſit enim Epiſtolam ipſam per Amanuenſem, ſed ipſe ſua manu ſalutationem appoſuit.

Si quis non amat Dominum Ieſum Chriſtum, ſit anathema Maranatha.

Imprecatur anathema hoſtibus Chriſti, non quidem extraneis ſed domeſticis, qui pietatis prætextu pietatis peſtes ſunt, hiſce denunciat anathema & imprecatur exitium. Vox anathematis et eius vſus obſeruetur. Anathemata inter alia dicebantur cauſæ damnatorum hominum ſuſpenſæ aut affixæ columnis, vt ab omnibus legerentur. vnde pro ipſis reis & damnatis propter enormia ſcelera ponuntur. Eius autem vſus in ſcripturis eſt, quod qui eo damnatus eſſet, Domini iudicio quaſi in manus hoſtium citra vllam veniæ ſpem traderetur, hoc eſt, extreme execrandus & à Deo ſeparandus. Porro, de eo quod additur Maranatha, non conueniunt inter ſeſe interpretes. Quidam enim putant duas eſſe dictiones Syriacas,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

riacas, nempe Maran, id eſt, Dominus, & atha venit. quidam tres, Maran, Dominus, Na Chaldaicum, noſter, & Atha venit. Sed hæc interpretatio parum cum præſenti loco conuenit. Reuchlinus, Capito, Bulingerus, Caluinus, & alij multi doctiſſimi viri vnam dictionem eſſe contendunt, eamq; Hebraicam, ſed nonnihil corruptam. integre enim dicendum eſſet Macharamatha, Chet quod Græcus in medio dictionis exprimere non potuit, omiſit, & Mem mutauit in Nun, niſi forte error ſit commiſſus à librarijs, vnde Maramatha. Eſt autem hæc vocis compoſitio, Primum à Cherem fit Charama, & per reduplicationem finalem (quæ vehementiæ cauſa fieri apud Hebræos conſueuit) Charamatha vt à Ieſu Ieſuatha. Præterea præpoſita Heemantica litera Mem, fit Macharamatha: quo vocabulo ſignificatur extrema exciſio & execratio.

Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit vobiſcum, dilectio mea cum omnibus vobis in Chriſto Ieſu, Amen.

Vt incœpit Epiſtolam à fauſta imprecatione, ita etiam claudit. quare vt oſtendit ſuum erga eos affectum, ita eis in memoriam reuocat ſalutis ſuæ proram & puppim in vnius Chriſti merito poſitam eſſe.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

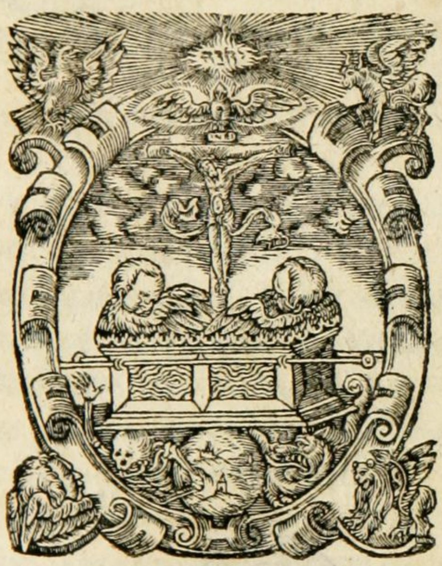
Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Commentarius IN POSTERI- OREM EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD CORINTHIOS

ſcriptus

A

Nicolao Hemmingio.

Pſalmo 119.

Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & in-
tellectum dat paruulis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Argumentum in poſteriorem Epiſtolam Pauli ad Corinthios.

QVATVOR SVNT, QVÆ ſi dextre in initio enarrationis alicuius ſacri ſcripti explicata fuerint, viam ſternent auditoribus, ad totum ſcriptum facilius intelligendum, ac veluti facem quandam prætendentia, eos in ſcripti adytum introducent. Sunt autem hæc:

PRIMVM, quis ſit ſcripti autor? vnde autoritas ſcripti dependet. SECVNDVM, quæ fuerit ſcribendi occaſio? Cuius obſeruatio plurimum facit ad intelligendam ſcriptoris mentem & tractationis œconomiam. TERTIVM, quis ſit ſtatus ſeu quæſtio principalis? vna ne an plures. Si plures, genere ne conueniant, an diſcretæ ſint, nec ne? QVARTVM, quis ſit tractationis ordo? qui ſi non monſtretur, non ſolum docentis, verumetiam diſcentium labor fruſtra ſuſcipitur.

De his ergo quatuor, eo quo propoſita ſunt ordine, dicemus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

De Primo.

TAmetſi copioſe de Paulo Apoſtolo, qui autor eſt huius Epiſtolæ, in enarratione Epiſtolæ ad Romanos diximus: Tamen quia prodeſt idem ſæpius inculcare, & multi acceſſerunt nouitij, volo breuiter huc quædam aſcribere, quæ auditores in conſpectu habere vtile erit, quoties Paulum in manus ſumunt. Quis itaq; quantusque fuerit hic Apoſtolus Dei, & gentium doctor, teſtatur vox eius, de quo dictum eſt: Hic eſt filius meus dilectus, &c. Hic enim æternus Dei filius, Paulum organum electum ad portandum nomen ſuum coram gentibus & regibus filijſq; Iſraël vocat. Act. 9. teſtatur conuerſio violenta. Act. 9. ad Gal. 1. & 2. teſtatur doctrina ex Moſis, prophetarum & Chriſti concionibus extructa. Teſtatur ardor & zelus in docendo, adeo quod plus laborauerit vnus Paulus, quam reliqui fere omnes Apoſtoli, ſicuti ipſe in huius Epiſtolæ cap. 11. fatetur. Teſtantur pericula plurima, quæ adire non dubitauit, pro aſſerenda veritate & gloria Dei. Teſtatur deniq; ſanguis, quo tandem doctrinam ſuam imperante Nerone confirmauit. His omnibus accedit Petri apoſtoli teſtimonium, cum totius Eccleſiæ Chriſti ſuffragio: vt interim prætercam potentiam ſpiritus, prodigia, miracula diuina, quibus Chriſtus teſtatus eſt, ſe per

Paulum locutum fuiſſe. Unde ipſe Paulus Rom. 15. Non audebo loqui quicquam eorum, quæ non operatus eſt Chriſtus per me in obedientiam gentium, ſermone & opere in potentia ſignorum & prodigiorum, in potentia ſpiritus Chriſti. Et in 12. huius Epiſtolæ: Signa apoſtoli peracta ſunt in vobis, in tollerantia, in ſignis, & prodigijs & virtutibus. Hæc omnia eo dicuntur, vt conſtet chriſtianis lectoribus, quanta ſit huius viri autoritas: quam certa ſit eius doctrina: quantaq; reuerentia docentes & diſcentes in hanc apothecam theſaurorum cœleſtium ingredi oporteat. Non enim ſecus accipienda ſunt, quæ hic promit ſpiritus Chriſti per hoc electum organum, & gentium, id eſt, noſtrum Apoſtolum, atq; vox cœleſtis quam pater de cœlo ſonuit. Quapropter omnia quæ in hac Epiſtola, atq; in alijs Pauli ſcriptis continentur, eius autoritatis eſſe ſciamus, vt quemadmodum in dogmatibus extruendis & confirmandis: ita in erroribus confutandis non minus ponderis habeant, quam ipſiſſima vox filij Dei, cuius apoſtolum & legatum agit Paulus. Apoſtolica igitur appellatio admoneat nos, PRIMVM, quod Paulus loquatur nobiſcum vice Chriſti. DEINDE, quod afferat doctrinam cœleſtem. TVM, quod nihil erroris ſit ipſius doctrinæ admixtum. PRÆTEREA, quod tanquam voci Dei ſit illi credendum. POSTREMO, quod quicunq; afferat doctrinam pugnantem cum do-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ctrina Apoſtoli, etiamſi fuerit angelus de cœlo, debeat a nobis tanquam peſtis ſalutis noſtræ haberi, &, vt ipſe Paulus loquitur, Anathema cenſeri, vtut arroganter gloriatur de Apoſtolica ſucceſſione. Porro de perſona Pauli hoc quoq; ſciendum eſt, quod fuerit natura vehementior: quam vehementiam auxit heroicus zelus propagandi Euangelium, & refrenandi Pſeudoapoſtolos. Quod ideo admonendum duxi, quia inde facilius diſputationum aculei, occupationes crebriores, ac redargutiones argutæ intelligi poſſe videntur. Singulari enim prudentia, & ſancto impetu, omnia quæ dicit examinat, & quicquid vel ab aduerſarijs vel amicis contradici poteſt, occupationibus anteuertit: vt & illis detrahat calumniandi anſam, & hos ab errore liberet.

De Secundo.

Occaſio ſcriptionis huius Epiſtolæ, ex ſerie diſputationis colligenda eſt. Scripſit Corinthijs ſuperiorem Epiſtolam, qua alij, vt Pſeudoapoſtoli grauius offenſi ſunt: Alij, nempe infirmi, ſed Pauli fautores, non exiguum perceperunt fructum. Pſeudoapoſtoli, vt Paulum deſpicabilem apud Corinth. facerent, obijciebant Paulo crucem, mendacia, affectatam tyrannidem in Eccleſiam, impoſturam, deprauationem verbi Dei, &c. Pij contra optabant, vt Paulo ſuus conſtaret

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſtaret honos, & ſalua maneret autoritas. Ut ergo & illorum vanitatem confutet Apoſtolus, & horum conſulat infirmitati, hanc ſcribit ſecundam Epiſtolam.

De Tertio.

VNus ſtatus, ſeu vna quæſtio huius Epiſtolæ ſtatui nequit, cum res, de quibus in ea agitur, natura & genere diſcretæ ſint: Nunc enim reſpondet obiectionibus & calumnijs aduerſariorum, qui ipſi crucem, mendacia, affectatam tyrannidem in Eccleſia, & alia, qualia modo recenſui, obiecerunt, Nunc hortatur ad piam vitam, Nunc ad eleemoſynam præſtandam inuitat, Nunc vendicat ſibi autoritatem Apoſtolatus, & oſtendit quam non ſit vanus, & quo pertineat poteſtas Eccleſiaſtica, quæ data eſt ad ædificationem, non ad deſtructionem. Ex his iam patet, quod hæc Epiſtola non ſit vnius generis: tametſi maxima ex parte Apologetica eſt generis iudicialis. Unde quidam eam totam Apologeticam eſſe volunt. Sed res ipſa oſtendit, quod ſit partim apologetica, partim conſolatoria, partim exhortatoria, partim epidictica. Id quod planius ſuis oſtendemus locis.

De Quarto.

ORdinē epiſtolarē qꝫ conſtat epigrapha, ſalutatiōe, tractatiōe et clauſula imprecatiōis, hic

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

explicare, cum omnibus notus ſit, non eſt neceſſarium. Quare tractationis ſolummodo ordinem, ſicuti ſupra promiſſum eſt, indicabo. Exordium ſumit a gratiarum actione, quod Deus ſe in cruce tueatur, & teſtimonium ſuæ conſcientiæ corrupto pſeudoapoſtolorum opponit iudicio: cauſſas mox explicans, cur non venerit ad eos, quemadmodum promiſerat in priori epiſtola, qua re vanitatem pſeudoapoſtolorum redarguit. Deinde affectatam tyrannidem & impoſturam a ſe amouet, docens quo conſilio incæſtum tradendum ſathanæ iudicauerit, & oſtendens bona ſe fide verbum Dei docuiſſe: id quod etiam Corinthiorum exemplo confirmat. Hinc dilabitur in commendationem miniſterij verbi, & confert legem & Euangelium, in cauſſis efficientibus & effectibus. Vnde redit ad oſtendendum, quanta fide in miniſterio verbi Dei ſit verſatus. oſtendens, quantum ſit diſcriminis inter ipſum dominum, quem prædicant Apoſtoli, & ipſos Apoſtolos. Vnde dilabitur rurſus, vt maius diſcrimen pateat, in crucis mentionem, vt oſtendat vnde vera conſolatio ſit haurienda. Id quod cum explicat, de beneficijs Chriſti, & noſtri per Chriſtum reconciliatione, præclare diſputat. Huc iam tempeſtiue ſubijcit exhortationem ad vitam Chriſto dignam, ſimul tollens impietatis fomites, nempe impiorum commertia, quibus rebus templum Dei prophanatur. Vnde ſubiungit conſilium ſuum, cur incæſtum

punıri

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

puniri voluerit. Id enim ſalutis eorum interfuiſſe indicat. Quare laudat illorum factum & pœnitentiam. Hac occaſione, quæ ſint propria chriſtianæ pœnitentiæ enumerat. His abſolutis, exhortationem ad beneficentiam in fratres egenos exercendam inſtituit, quam copioſe tractat & confirmat. Deinde, vt infirmos muniat contra eos, qui ſuam autoritatem extenuarunt, inſtituit longam ἐπίδειξιν in genere demonſtratiuo, oſtendens quis ſit, qualis haberi debeat, Id quod plurimis argumentis, vt ſua contra Apoſtolos apud infirmos illibata conſtet autoritas. Poſtremo clauſurus Epiſtolam, multa ex dictis breuiter repetit, monens poteſtatem ſibi atq; adeo Eccleſiæ datam eſſe ad ædificationem, non ad deſtructionem. His exhortationem cum clauſula imprecationis ſubiungit, atq; ita finit Epiſtolam. Porro exegeticum ordinem in ſingulis capitibus, vt hactenus feci, hunc ſeruabo. Primum, caput enarrandum in breuem ſummam contraham. Deinde, eiuſdem partes & ordinem indicabo. Tertio, textum explicabo, & ſimul, quod quartum eſt, memorabiles doctrinas cum accommodatione ad vſum noſtrum notabo.

Summa Primi capitis.

GRATIIS Deo actis, qui ſuis in cruce adeſt, quanta ſit paſſus, Deo ſe clementer defen-

dente, exponit, ſuamq; ſinceritatem in officio, contra eos qui ipſum mendacij arguebant, quod non iuxta promiſſum venerat Corinthum, probat.

Ordo.

Huius capitis partes ſunt, Epigrapha, Salutatio, Exordium gratulatorium, Expoſitio ſuæ crucis, & defenſio aduerſus eos, qui ipſum leuitatis, propterea quod non venerat iuxta promiſſum ad ipſos, inſimularunt.

Exegeſis Capitis primi cum obſeruatione doctrinarum.

Paulus Apoſtolus IESV CHRISTI per voluntatem Dei, & Timotheus frater, Eccleſiæ Dei, quæ eſt Corinthi, cum ſanctis omnibus, qui ſunt in tota Achaia.

1 *Hæc epigrapha eſt, in qua obſeruandæ ſunt perſonæ & perſonarum deſcriptiones. Perſonæ ſunt Paulus & Corinthij: His enim ille ſcribit. Perſonæ ſcribentis deſcriptio breuis eſt, ſi verba ſpectes: ſed auguſta & copioſa ſatis, ſi quod in verbis latet eruas. Nam cum Apoſtolus vocatur, quæ ſit eius autoritas, quæ ſcripti æſtimatio, qua reuerentia accipienda ſint quæ dicuntur, inſinuatur,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

atur, de qua re ſupra quædam annotauimus. Perſonæ quibus ſcribitur Corinthij ex gentib. fuerunt, vnde docemur ad gentes quoq;, atq; adeo ad nos pertinere Euangelium. Hos vocat Eccleſiam Dei, inter quos fuerunt multi infirmi, multi pſeudoapoſtoli, pauci perfecti. Vnde colligimus, quod Eccleſia Dei ſit cœtus hominum amplectentium Euangelium, & profitentium Chriſtianam religionem, etiamſi inter illos ſint & multi infirmi, et multi hypocritæ. Quare conſolemur nos, cum intuemur noſtras maculas, & admoneamur, vt ad ſanctitatem tendamus. Cur autem ipſos ſanctos appellat manifeſtum eſt, nempe quod purgati ſanguine Chriſti, deſtinentur ſanctitati, quæ iam in ipſis inchoata, perficietur in futura vita.

Gratia vobis & pax a Deo patre noſtro & Domino IESV Chriſto.

Hæc ſalutatio, & pium votum Apoſtolo vſitatum in omnib. fere Epiſtolis, continet præcipua Euangelij beneficia, monſtrat fontem omnis boni, & oſtendit, quo medio beneficiorum Euangelij efficimur participes. Cum enim optat gratiam & pacem, Gratiæ quidem nomine ſignificatur fauor Dei, quo teguntur noſtræ maculæ, remittitur peccatum & Deo reconciliamur: & tacite requirit fidem Corinthiorum, ſine qua imprecatio gratiæ inefficax exiſtit. Pacis vero nomine ſignificantur omnia fauſta, ſpiritualia & corporalia, quæ reconciliatis promittuntur.

Benedictus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Benedictus Deus & Pater Domini noſtri IESV CHRISTI, pater miſericordiarum, & Deus omnis conſolationis: qui conſolatur nos in omni afflictione noſtra. In hoc, vt nos poſsimus conſolari eos, qui ſunt in quauis afflictione per conſolationem, qua noſipſos conſolatur Deus.

Gratiarumactio eſt, qua tribuit Deo omnem laudem & gloriam. Nam homines benedicere Deo dicuntur, cum ei omnia bona accepta ferentes, ac ipſi laudem omnem et gloriam tribuentes, celebrant ipſum agnitione, voce, confeſſione & moribus. Huic gratiarumactioni duplicem rationem ſubiungit, vnam ab affectu Dei, alteram ab effectu. Affectus quidem exprimitur, cum ait: Pater miſericordiarum, hoc eſt, ſumme miſericors, idq; propter Chriſtum, in quo nos caros habet. Quare vt huius affectus Dei erga nos fontem monſtraret Apoſtolus, præpoſuit hæc verba: Pater domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem & nobis pater factus eſt, & ſtorgam paternam erga nos habet. Effectus vero indicatur cum addit: Et Deus omnis conſolationis, ſcilicet autor. Quicquid enim ſolidæ conſolationis homines capiunt, id a Deo autore proficiſcitur. Hoc amplificat a tempore, fine, & modo. A tempore cum ait: Qui conſolatur nos in omni afflictione. Unde ipſe in

Pſalmo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Pſalmo 90. Cum ipſo ſum in tribulatione, & eripiam eum, & glorificabo eum. A fine: In hoc vt nos poſſimus conſolari eos, qui ſunt in quauis afflictione: obſeruanda doctrina eſt, vt dona nobis collata, in aliorum commodum conferamus. A modo, cum ſubiungit: Per conſolationem, qua noſipſos conſolatur Deus. *Conſolatur autem nos* Deus *ſcriptura, dum per ſcripturam quæ nobis proponitur, promiſſionem liberationis offert, fide amplectendam.* Deinde *conſolatur nos ſpirituali robore, quod donat cruce preſſis, & præſenti interdum liberatione. Hunc modũ ſibi ſoli reſeruat, ideoq; ſolus in neceſſitate inuocandus eſt. Laurentium in craticula ſcriptura & ſpirituali robore, quo fortiter crucem contemſit, conſolatus eſt.* Danielem *coniectum in lacum leonum, præſenti quoq; liberatione eſt conſolatus. In omni ergo anguſtia noſtra, hæc tria nobis cogitanda ſunt: Promiſſio auxilij, Quibus promiſſio facta eſt, & modus conſolationis. Promiſſionem & quibus ea facta eſt, continet Pſalmus 90. in quo* Dominus *ita ait: Quoniam in me ſperat, eruam eum, protegam eum, quoniam agnoſcit nomen meum. Inuocabit me & exaudiam eum. Hic fit promiſſio agnoſcentibus nomen* Dei, *credentibus ſeu ſperantibus in eum, & inuocantibus ipſum in tempore afflictionis. Modus conſolationis eſt duplex: Nunc enim aperto auxilio conſolatur, nunc ſcriptura & virtute ſpiritus aſſiſtit nobis,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ne malis victi deficiamus. Hoc proinde exordium eo pertinet totum, vt Apoſtolus & pſeudoapoſtolos coarguat, qui ipſi crucē vt probroſam, obiecerunt: & pios cōfirmet, ne vel ipſi in cruce deficiāt, vel ſua cruce cum pſeudoapoſtolis offendant.

Quia ſicuti abundāt paſsiones Chriſti, ſic per Chriſtum abundat etiam conſolatio noſtra.

Ratio petita a collatione ærumnarum (quas Chriſti nomine perfert Apoſtolus) & cōſolatione. Nā quo maior fuerit afflictio, eo maior conſolatio requiritur. Quare & Deus ſe magis præſentē oſtendit, & Chriſti virtutē in cruce preſſis exerit. Paſſiones Chriſti actiue & paſſiue intelligi poſſunt. Nam ſiue ærumnas quas propter Chriſtum perpetimur, ſiue eas quas Chriſtus in nobis, tanq̃ ſuis membris perpetitur, intelligas, idē eſt ſenſus.

Siue autē affligimur pro veſtra conſolatione, & ſalute [quæ efficitur in tolerantia earundem paſſionū, quas & nos patimur] ſiue conſolationem accipimus pro veſtra cōſolatione & ſalute [& ſpes noſtra firma eſt de vobis] ſcientes quod ſicut ſocij eſtis paſſionum, ita etiam conſolationis.

Quia pſeudoapoſtoli obiecerant Paulo crucē in contemtū, Apoſtolus contra, crucem ſuam glorioſam prædicat: et quæ ꝓueniat vtilitas a ſua cruce ad ipſos Corinthios exponit, vt et pſeudoapoſtolorū calumniā refutet, & infirmos ab errore monſtra-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

to apud Eccleſiam fructu reuocet. Sunt autem huius pericopæ tria membra: 1. de cruce. 2. de conſolatione. 3. de ſocietate in cruce & conſolatione. De primo ait: *Siue affligimur, pro veſtra conſolatione et ſalute*, ſcilicet affligimur. hoc eſt, eo tendit crux noſtra, vt vos noſtro exemplo animati, conſolationem accipiatis, atq; ita ad metam vobis propoſitam, nempe ſalutem tendatis, quæ ſalus efficicitur, dũ patienter eaſdem ærumnas quas nos ferimus ſuſtinetis. Non ꝙ afflictiones noſtræ ſint expiatoriæ pro peccatis noſtris: eſt. n. vnicum expiatorium ſacrificiũ, nempe Chriſti victima. Sed quia nos confirmando ædificant, cum cruce preſſi diuinitus conſolationẽ percipimus. De II. *Siue conſolationẽ accipimus, pro veſtra conſolatione & ſalute* .ſ. conſolationem accipimus, nimirum vt vos noſtro exemplo in cruce erigatis, & cõſolatione accepta ſalutẽ conſequamini. Atq; hoc ſibi certo perſuaſum eſſe pronũciat Apoſtolus, vt re vera ſtatuant Corinthij, finẽ crucis piorum non interitũ, ſed ſalutẽ eſſe. Proinde et afflictiones et conſolationes miniſtrorum Euangelij ſeruiunt auditorib. in ſalutem, quæ etiamſi gratuito nobis contingit, certo tamen itinere ad eã cõtendere nos oportet, nimirum per pœnitentiã, crucẽ, inuocationem, innocentẽ & purã vitã. Atq; hoc eſt ꝙ Apoſtolus ait ad Philip. 2. Cum timore & tremore veſtrã ſalutẽ operamini. Quamuis enim gratis in vno Chriſto per fidem apprehenſo ſaluemur: tamen per viam iuſticiæ ad

ſalutem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſalutem contendere nos oportet, cum filij Dei eius ſpiritu ducantur, per quem ſunt iuſtificati, vt in bonis operibus ambulent, & in ſtudio iuſticiæ ad metam properent. De tertio: ſcientes, quod ſicuti ſocij eſtis afflictionum, ita etiam conſolationis, ſcilicet ſocij eritis. Vult enim Deus nos conformes imaginis filij ſui fieri, cum in cruce, tum in conſolatione & glorioſa liberatione, id quod in ipſis ſanctis Patriarchis, Apoſtolis Domini, atq; adeo in omnibus pijs videre eſt. Quare pius ſub cruce conſtitutus, debet ad decretum Dei, ad exempla filij Dei & ſanctorum reſpicere, & certo ſtatuere, quod non tantum ſit crucis cum Chriſto & Apoſtolis particeps, verumetiam quod ſit futurus conſolationis & glorioſæ liberationis ſocius, iuxta illud apoſtoli, Rom. 8. Vna cum eo patimur, vt vna cum ipſo glorificemur. Verum ne quis ærumnas huius vitæ per ſe ſalutares eſſe putet, & meritorias vitæ æternæ, ſicut falſo monachi putarunt: tenendum eſt, quid ſit cum Chriſto pati. Non enim ſupplicium, ſed cauſſa, vt dici ſolet, martyrem facit. Vt igitur teneatur, quid ſit cum Chriſto pati, cauſſę cur Chriſtus ſit paſſus, reſpiciēdæ ſunt, quæ ſunt in vniuerſum duæ: vna vt patri obediret: altera vt vinceret & damnaret peccatum noſtrum. Quare & nos cum Chriſto pati dicimur, cum ſub cruce Deo obedientiam fide præſtamus, & vincimus & damnamus peccatum noſtrum, non expiando, quod eſt ſolius Chriſti ſacerdotis, ſed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſed mortificando, ne ei obediamus in concupiſcentijs ſuis.

Non enim volumus vos ignorare fratres, de afflictione noſtra, quæ contigit nobis in Aſia, quod excellenter grauati fuimus ſupra vires, adeo vt deſperaremus etiam de vita, ſed & ipſi in nobiſipſis reſponſum mortis habuimus, ne confidamus in nobiſipſis, ſed in Deo, qui exuſcitat mortuos, qui ex tanta morte liberauit nos et liberat, in quem ſperamus, quod etiam adhuc liberabit.

Quia ex gratiarumactione facile intelligi poterat, de ſingulari aliquo periculo ereptum fuiſſe Apoſtolum. Nunc commemorat eius periculi magnitudinem, finem duplicem, liberationem, & ex liberatione conceptam fiduciam. Hæc enim quatuor habet præſens Pericopa. Periculi magnitudinem tribus propoſitionibus exaggerat, adhibitis figuris, quæ periculorum veluti magnitudinem depingunt, Prima, quod fuerit excellenter grauatus ſupra vires: Metaphora ſumta ab ijs, qui ſub oneris grauitate deficerent, niſi mox adeſſet aliquis, qui onere depreſſos ſubleuaret: ſignificat ergo hac pictura omnino de ſe actum fuiſſe, niſi Dominus præſens auxilium tuliſſet. Secunda, quod deſperaret de vita, aut quod animi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

penderet anxius, perplexus & inops conſilij, quomodo periculum vitæ euaderet. Dicitur enim ἀπορεῖσθαι, *quo verbo hic vtitur Paulus, qui non nouit quomodo ſe ex aliqua difficultate expediet. Tertia, quod ipſe reſponſum mortis in ſe habuerit, hoc eſt, quod apud ſe decretum & conſtitutum fuerit, quod nullo pacto mortem euadere poſſet, adeo præſentia pericula præſentem mortem Apoſtolo denunciarunt. Eſt autem* ἀπόκριμα *ſententia de reo a Iudice pronunciata, vnde ad ſuum de ſe iudicium vocabulum transfert. Ex hac periculi deſcriptione apparet, quod Apoſtolus loquatur de eo periculo, in quo fuit Epheſi, concitante turbam Demetrio fabro argentario, de quo Lucas in Actis capite decimo nono. Obſeruetur hoc loco humanarum virium imbecillitas, adeo quod mortis horrori tantus Apoſtolus fere ſuccubuerit. Nullæ enim humanæ vires tantæ ſunt, vt ſibi relictæ mortis aſpectum non reformident, ſibi inquam relictæ, quia cum ſuas vires Sancti metiuntur diuino præſidio, fortes & inuicti ſunt, pericula omnia atq; adeo mortem ipſam facile contemnentes. Finis huius periculi duplex hic proponitur: Vnus, vt fiduciam carnis deponat homo: Alter, vt in ſolum Chriſtum fiduciam habeat. Hinc duo colligenda ſunt, Primum, quod in Sanctis reliquiæ peccati ſunt adhuc reliquæ, quas cruce mortificari neceſſe eſt. Secundum, quod ad veram humilitatem*

perue-

peruenire non poſſumus, niſi prius ad deſpera-tionem noſtrarum virium perducti fuerimus. Hanc deſperationem morti comparat, a qua nos toties liberat Dominus, quoties in graues ten-tationes incidimus, a quibus rurſus eluctamur. Liberatio deſcribitur cum ait: Qui ex tanta morte, id eſt, ex tanto mortis periculo nos libe-rauit & liberat: Hic ergo fiduciæ in Deum fructus eſt. Non eſt enim tutius in tribulati-one refugium, quam in Deum firma fiducia: ex qua Deum inuocat, mole crucis preſſus. Vn-de Pſalmus 49. Inuoca me in die tribulationis, eripiam te, & glorificabis me. Ex liberatione concepta fiducia, vt in poſterum quoq; diuino auxilio fretus, pericula ſit euaſurus, deſcribi-tur his verbis: In quem ſperamus, quod et-iam adhuc liberabit. A præſtitis enim benefi-cijs Dei de perpetua eius erga nos beneuolentia, argumentum petendum eſt. Vnde Paulus ſæpe conſolationes petit, vt ad Phil. 1. Perſuaſus ſum, quod qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet in diem Ieſu Chriſti. Tot enim pignora beneuolen-tiæ Dei erga nos habemus, quot eius ſentimus beneficia. Neq; ipſe, cum immutabilis ſit, muta-bit affectum, niſi nos noſtra culpa iuſtam iudicis iram prouocauerimus. Solicite ergo ambulemus coram eo in vero timore.

Simul adiuuantibus & vobis per de-precationem pro nobis, vt donum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ex multis perſonis erga nos collatum, gratiarumactione per multos celebretur pro nobis.

Quod e periculo mortis, in quo fuit, ſit liberatus, tribuit ex parte precibus Corinthiorum, qui pro ipſo deprecati ſunt Deum, & ſimul finem liberationis ſuæ tertium, nimirum vt publice per multos celebretur Deus, qui ipſum eripuit e periculo, propter multorum preces. Hic huius loci ſenſus eſt ſimpliciſſimus, tametſi oratio Pauli nonnihil obſcura eſt: Donum ex multis perſonis collatum, hoc eſt, liberatio, quæ mihi contigit per multorum preces. Gratiarumactione per multos celebretur pro nobis, id eſt, vt noſtra cauſſa etiam multi gratias agant Deo pro beneficio mihi collato: Hic primum obſeruetur, quanta ſit vis piæ deprecationis, adeo vt merito dixerit Salomon: Turris fortiſſima nomen Domini. Admonemur igitur nos, vt cum in proprijs, tum in communibus periculis confugiamus ad preces Eccleſiæ: Habet enim Eccleſia promiſſionem, quod Deus velit eam exaudire in ſalutem. Deinde obſeruetur hic manifeſta refutatio erroris, eorum, qui omnia fato tribuunt, & mortis momenta fato alligant, quorum ſententia ſi vera eſſet, Paulus non recte tribueret precibus Corinthiorum, quod ex præſenti mortis periculo ſit ereptus. De futuris ergo cogitantes euentibus, reſpiciamus ad comminationes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nes & promiſſiones diuinas. Ad comminationes quidem, ſi quid mali egerimus: Ad promiſſiones vero, cum Deo obedientiam ex fide præſtiterimus, & inuocauerimus ipſum iuxta mandatum Chriſti: Quicquid petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis. Tertio obſeruetur, noſtrum officium eſſe, Deo gratias agere, pro defenſione miniſtrorum & conſeruatione Eccleſiæ, atq; adeo pro omnibus beneficijs, quoties ipſius præſentem opem experimur, hoc eſt, ſemper. Vnde Paulus: ſemper gratias agentes Deo.

Nam gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quod in ſimplicitate & ſinceritate Dei, conuerſati ſumus in mundo, potiſsiſimum autem apud vos.

Rationem ſumtam ab Apoſtolici numeris fideli & ſedula adminiſtratione, iuſtiſſimam reddit, cur Corinthij merito Deo gratias agere debeant pro ſua ſalute, videlicet quod ſit e mortis periculo ereptus. Nimirum quod ſimpliciter ſine dolo, & ſincere ſine admixtione peregrinæ doctrinæ, in Euangelij negocio ſit verſatus, idq; potiſſimum apud Corinthios, apud quos diutius commoratus fuit. Merito enim chara ſalus eius omnibus eſſe debet, qui ſalutis omnium curam habet. Quod hic ſit ſenſus verborum Pauli, antitheſis docet. Nam cum ſapientiæ carnali opponit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

gratiam Dei,manifeſtum eſt,quod gratia Dei per metonymiã accipiatur pro ſapientia Dei,hoc eſt, pro Euangelio,ſicuti 1.Cor.1.Paulus ſapientiã Dei interpretatur, quam carnis ſeu mundi ſapientiæ opponit. Sed metonymia ideo vſus eſt Apoſtolus, vt cauſſam monſtraret ſuæ functionis, & autorẽ Euangelij, quẽ tacite opponit arrogantiæ illorum, qui apud Corinthios de carnali ſapientia gloriabantur.Verũ vt hæc ratio recipiatur a Corinthijs, ad ſuæ conſcientiæ teſtimoniũ prouocat.Quod perinde eſt,ac ſi Deum ipſum teſtẽ vocaſſet. Neq; id ſimpliciter facit,ſed dicit ſe in hoc ſuæ conſcientiæ teſtimonio gloriari. Cuius quidẽ gloriationis fundamentum eſt,ſolida in Deũ fiducia,qua Deo autori omne bonum fert acceptum.Hoc ergo fundamento poſito, licet in omnibus donis Dei ſancte gloriari. Non igitur pugnat hic locus, cum eo,qui eſt 1. Cor. 1. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Differt enim hec gloriatio ab illa,fundamento,& fine ſeu termino,Gloriatio enim prohibita fundamentum habet meritum proprium, finem ſeu terminum iuſticiæ propriæ opinionem. Verum gloriatio ſancta & licita,fundamentum habet fiduciã in Deũ, & in ea fiducia bonam cauſſam,quã donum Dei agnoſcit. Terminũ vero læticiã in Deo, & Dei celebrationẽ. Hoc Pauli exemplũ nos moneat,vt ita coram Deo et hominib.verſemur, vt nobis ſit incolumis et illæſa conſcientia,qua nulla ſenectutis nutrix dulcior eſt , ſecundũ Pindarũ.

Non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Non enim alia ſcribimus vobis, quã quæ legitis aut etiam agnoſcitis: ſpero autem, quod vſq; ad extremum quoq; agnoſcetis.

Comprobatio eſt ſuæ ſimplicitatis & ſinceritatis. Cum .n. Paulus dicit, ſe non aliud ſcribere, quam quod legunt & agnoſcunt Corinthij, ſignificat ſe candide, ſincere, & abſq; omni fuco ſcribere. Nam, vt qui tecta & fucata oratione vtitur, merito ſane dicitur alia ſcribere, quam quæ legũtur: Ita qui ſimplici & ſincera oratione vtitur, eadem quæ leguntur, dicitur ſcribere. Hoc quoq; illorum teſtimonio confirmat, cum ait: & agnoſcitis, ſcilicet verum eſſe & ſimplex, quod dico. Hic vt nobis commẽdatur candor & ſimplicitas in loquendo & docendo. Ita omnis fucus & orationis perplexitas damnatur, vt indigna pijs.

Sicuti & agnouiſtis nos ex parte, ſiquidem gloriatio veſtra ſumus, quẽadmodum & vos noſtra in diem domini IESV.

Ab anteactis. Ab eo.n ꝙ antea cognouerint ſimplicitatẽ et ſinceritatẽ ſuam in docendo, atq; adeo totã doctrinam approbauerint, pollicetur ſibi futurum, vt in poſterum quoq; agnoſcant. Quod autẽ agnouerint & approbauerint doctrinã ſuam, confirmat a mutua ſua & Corinthiorum gloriatione. Quẽadmodum.n. gloriatio Pauli fuit, ꝙ Corinthios Chriſto lucrifeciſſet per Euangelij prædicationẽ:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ita viciſſim gloriatio Corinthiorum erat, quod a tali & tanto Apoſtolo, adeo pure & ſincere eſſent inſtituti. Hanc gloriationem in Corinthijs, quia ea abutebantur in aliorum contemtum, reprehendit in prioris primo. Hic eandem laudat quatenus ea recte vſi ſunt, ſine aliorum contemtu ad autoritatem Apoſtolicæ doctrinæ comprobandam.

Itaq; hac fiducia volui ad vos venire, primum, vt ſecundam gratiam haberetis, & per vos tranſire in Macedoniam, & rurſus à Macedonia venire ad vos, ac a vobis deduci in Iudæam.

Hoc eſt, propterea quod vos noſtra gloria ſitis, & nos veſtra, volui in Macedoniam profecturus vos primum inuiſere, & poſtea a Macedonia in Iudæam conceſſurus, iterum per veſtram regionem tranſire, vt hoc meo ad vos reditu ſecundam haberetis gratiam, hoc eſt, beneficium ſecundum perciperetis, veſtrum Apoſtolum ſæpius docentem audiendo. Atq; ita gratiæ vocabulum metonymicos pro dono ſeu beneficio accipitur. Poteſt etiam gratia hoc loco per Metalepſin pro gaudio, quod ex beneficio capitur, poni: vt ſecunda gratia ſit ſecundum gaudium ex præſentia Pauli perceptum. Hæc monent quali affectu deceat miniſtros Euangelij & auditores, ſe mutuo complecti.

Hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Hoc igitur cum cogitarem, nunquid leuitate vſus ſum? Aut num quæ conſulto, ſecundum carnem conſulto: vt ſit apud me etiam & non?

Apologiam inſtituit aduerſus eos, qui ſe leuitatis inſimularunt, propterea quod iuxta promiſſionem Corinthum non veniſſet, vnde etiam reliquam Pauli doctrinam calumniati ſunt: Ac ſi quod nunc affirmaret, idem mox præ leuitate negaret. Eſt ergo ſenſus verborum Pauli: Quando præpoſui ad vos venire, num leuitate aliqua hominum inconſtantium more, qui & temere ſolent polliceri quiduis, & leuiter conſilium mutare, vſus ſum, vt quod nunc affirmem, id rurſus negem? Secundum carnem hoc loco eſt, aliquid more leuium hominum facere. Etiam, declarat affirmantem ſermonem, Non, negantem. Ergo ſenſus eſt, quem expreſſi, vt ſit apud me etiam & non, hoc eſt, vt idem & affirmem & negem.

Imo fidelis Deus, quod ſermo noſter qui ad vos factus eſt, non fuit etiam & non.

Reſponſio eſt Apoſtoli & dilutio obiectionis. Eſt autem ſenſus: Deus qui fidelis eſt & verax, nouit me vobis eandem veritatem conſtanter prædicaſſe. Sermo noſter, hoc eſt, prædicatio Euangelij non fuit etiam & non, id eſt, non fuit de

eadem re nunc aiens nunc negans, ſed ſemper ſibi ſimilis, & conſtans.

Nam Dei filius IESVS Chriſtus, qui inter vos per nos prædicatus eſt, per me, & Syluanum, & Timotheum, non fuit etiã & non, ſed etiã in ipſo fuit.

Probat a conſtantia obiecti ſeu materia Euangelij, ipſam Euangelij prædicationẽ conſtantem & firmam eſſe. Argumentum ita colligitur: Chriſtus Ieſus qui prædicatur a nobis, non eſt etiã & non, hoc eſt, non eſt varius & inconſtans, ſed prorſus idẽ, et ſemper ſibi ſimilis. Ergo prædicatio de ipſo, conſtans quoq; eſſe debet, & ſemper ſibi ſimilis. Quicunq; ergo puritatem Euangelij non retinẽt, Chriſtum quodammodo inconſtantiæ inſimulant.

Quotquot enim ſunt promiſsiones Dei, in ipſo ſunt etiã, & in ipſo ſunt Amen, Deo ad gloriam per nos.

Probat rurſus quam conſtans & immota ſit doctrina Euangelij, quam Corinthijs tradidit: idque cum a ſubiecto, tum a promiſſionum diuinarum firmitudine. Eſt autem hæc argumenti ſumma: Cum promiſſiones Dei in Chriſto ſint fundatæ, qui perpetuo ſibi ſimilis eſt & inuariabilis, fieri non poteſt, quin ſint certiſſimæ & firmiſſimæ. Quare cum Euangelium nihil aliud ſit, quam promiſſionum diuinarum promulgatio & annunciatio, firmum, ratum & conſtans eſſe neceſſe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ceſſe eſt. Verum cum hoc Pauli dictum ſit vnum ex præcipuis principijs noſtræ religionis, operæprecium fuerit illud diſtinctius retexere, & eruere multiplicem doctrinam, quæ in ipſo continetur. Quatuor ergo hic breuis Aphoriſmus continet. 1. Monſtrat ſalutis fundamentum. 2. Promiſſionum Dei meminit. 3. Indicat, quo pertineat verbi miniſterium. 4. Omnium horum finem opponit. Fundamentum ſalutis Chriſtum eſſe docet. Nam vt ſine illo nullus nobis acceſſus ad Deum patet: peccatum enim nos a Deo excludit: Ita per illum Deus nobis propitius redditur, condonatis peccatis. Promiſſiones ſunt fauoris diuini teſtimonia, in quibus ſpectanda eſt varietas, amplitudo, ſponſio & ratificatio. Varietas hæc eſt, quod promiſſionum quædam ſunt legales, ſeu remunerationis, aliæ Euangelij ſeu ſalutis. Verum quia Paulus hic teſtatur omnes promiſſiones Dei in Chriſto fundari, fieri non poteſt, vt legales locum habere poſſint, priuſquam Chriſtum fide apprehendimus, quo facto, legales quoq; ratæ ſunt, tametſi inchoatio obedientiæ ſit languidior. Amplitudo harum promiſſionum eſt, ꝙ non ad certos homines, ſed ad totum genus humanum ſe extendant. Quemadmodum enim in Adam omnes peccauimus, ita Chriſtus omnibus a Deo reconciliator eſt datus, vt omnis qui credit in illum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Sponſio harum promiſſionum ſolido fundamento nititur.

Nam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Nam in Chriſto fundatæ ſunt & propter ipſum factæ. Gene. 3. Atq; hoc eſt, quod Paulus hic dicit: Promiſſiones Dei in Chriſto ſunt etiam. Eſt enim τὸ ναὶ apud Græcos affirmantis & ſpondentis. Quare cum diuinas promiſſiones recolimus, veniat nobis in mentem, quod illarum ſponſio fundamentum habeat ſolidum, nempe Chriſtum dominum. Proinde qui extra illum eſt, ſciat promiſſiones diuinas ad ſe minime pertinere, priuſquam conuertatur & reſipiſcat. Præterea ratificatio earundem promiſſionum, non noſtræ dignitati & meritis, ſed Chriſto nititur, vnde fides noſtra ingentem conſolationem haurit, cum non ſolum ſponſionem ſalutis, verumetiam eiuſdem ratificationem tam ſolido & conſtanti fundamento niti animaduertit. Atq; hoc eſt, quod Paulus dicit, Promiſſiones in Chriſto ſunt amen. Porro his promiſſionibus promulgandis, deſtinatur miniſterium Euangelij, quod indicat Apoſtolus cum ait: Per nos, ſcilicet Euangelij miniſtros. Nam theſaurum ſuarum promiſſionum diſtribuendum miniſtris Euangelij concredidit. Poſtremo finis datarum promiſſionum, etſi multiplex eſt, hic tamen principalis ſolummodo ponitur, cui reliqui ſubordinantur. Eſt autem principalis finis, gloriæ Dei prædicatio, quæ tum demum plena erit, quando proſtrato & abolito regno Sathanæ, pij ſalute æterna donabuntur. Huic fini, cum deſtinatum ſit miniſterium verbi, agamus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

mus gratias Deo, qui illud in Eccleſia conſeruat, & donat Eccleſiæ ſuæ pios miniſtros, qui promiſſionum diuinarum publici ſunt præcones, quorum voce multi euocantur e regno Sathanæ, & fiunt ciues & hæredes vitæ æternæ.

Porro, qui confirmat nos vobiſcum in Chriſtum, & qui vnxit nos, Deus eſt, qui etiam obſignauit nos, deditq́ arrabonem ſpiritus in cordibus noſtris.

Firmitudinem promiſſionum diuinarum, atq; adeo dignitatem officij Apoſtolici aſſerit, certiſſimo propoſito indicio ab effectibus ſpiritus Dei, cum in ipſis miniſtris, tum in auditoribus. Recitat autem ordine quatuor effectus ſpiritus Chriſti, qui ſentiuntur vere in ijs, qui Euangelium prædicatum recipiunt, vt ſunt: confirmatio, vnctio, obſignatio, & Arrabonis donatio. Hæc quatuor etſi eandem rem declarant, tamen ratione quadam diſtinguuntur. Confirmatio dicitur, quatenus ſpiritus Dei nobis certitudinem Euangelij ita cordibus noſtris ratam efficit, vt ei, vel reclamante ratione & omni naturæ ſenſu, indubitatam fidem habeamus. Cum ergo animalis homo non capit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei, quicunq; Dei verbum indubitata fide amplectitur Spiritus ſancti magiſterio, eum edoctum & confirmatum eſſe neceſſe eſt. Vnde non mirum eſt, quod multi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſapientes mundi, qui res diuinas ſua ratione & ſenſu metiri volunt, Euangelium non recipiant. Eſt itaq; hæc confirmatio, qua miniſtri verbi & auditores vna, Spiritus ſancti teſtimonio ita in cordibus ſuis conuincuntur de veritate Dei, vt firma fide in Chriſtum recumbant. Cum hac confirmatione coniuncta eſt vnctio, qua ſpiritualiter vnguntur, qui verbum Dei indubitata fide recipiunt. In hac vnctione obſeruanda ſunt quatuor: Quisnam vngat? Quænam, qualisq; ſit vnctio? Quis vngatur? & ad quid vngatur? Deus eſt qui vngit. Vnctio eſt ipſe Spiritus ſanctus, qui efficit motus in cordibus noſtris congruentes cum lege & voluntate Dei. Vngitur autem omnis, qui vera fide verbum Dei recipit, idq; ob hos fines: 1. vt iam oleo læticiæ inuncti, in Deo exultemus. 2. Vt Sacerdotes, Reges & Prophetæ ſimus coram Deo. 3. Vt iam quoq; ſimus luctatores vnctione ſpiritus, præparati ad luctam ineundam cum vicijs & carnis concupiſcentijs, vt poſthac non militemus carni, ſed ſpiritui. De hac vnctione & eius virtute, plura habes 1. Ioan. 2. Poſtremo loco donationis Arrabonis meminit. Nam Spiritus ſancti virtus, in credentibus excitat ardorem fidei, ſpem, dilectionem, & alias virtutes, quæ virtutes ſunt pars aliqua promiſſionum diuinarum, quæ ſunt veluti arra quædam quæ nobis donata eſt, in pignus reliquarum promiſſionum diuinarum, quæ nondum ſunt completæ.

Eſt

eſt enim Arrabo pactum, ſymbolum, ſeu pignus, quod dari ſolet in certitudinem eius, quod promiſſum eſt.

Ego vero teſtem Deum inuoco in animam meam, quod parcens vobis nondum venerim Corinthum.

Accuſarunt Paulum leuitatis, quod iuxta promiſſum non venerit Corinthum. Vnde & reliquam doctrinam calumniati ſunt Pſeudoapoſtoli. Verum quia maioris momenti res erat doctrinæ vindicare ſinceritatem, quam ad præſcriptum tempus non venire. Primum aſſeruit doctrinæ firmitudinem, cui ſubiungit cauſſam, cur non venerit, nimirum, vt illis pareret expectando illorum ſpontaneam pœnitentiam. Hoc autem vt credant verum eſſe, interponit iuſiurandum, quo Deum in teſtem & vindicem inuocat, cum ſuæ animæ, id eſt, vitæ & ſalutis periculo, ſi fallit.

Non quod dominemur veſtræ fidei, ſed quod adminiſtri ſimus gaudij veſtri: fide enim ſtatis.

Prolepſis eſt. Nã ex eo quod Paulus dixerat, Parcens vobis nõdum veni Corinthum, poterant aduerſarij calumniã extruere, ac ſi Paulus affectaret in ipſos dominiũ aliquod, quaſi ſibi liceret quiduis in religione conſtituere. Hanc igitur calumniã anteuertit, & veram cauſſam ſui facti aſſignat, uimirũ quod adminiſter ſit gaudij ipſorum

Hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Hoc eſt, quod ſua admonitione de flagicioſo eijciendo moti, egerint pœnitentiam. Unde gaudium conſcientiæ nacti in fide ſtant, qui antea quodammodo proſtrati alieni delicti approbatione iacuerunt. Qui autem fide ſtant, ſalutem in Chriſto obtinent, quorum officium eſt, donec in hac mortali vita ſunt, vt magis magiſq; in cognitione & ſenſu abundent. Phil. 1.

Caput II.

Summa capitis Secundi.

Cauſſa dilati aduentus ſui ad Corinthios reddita, iubet Apoſtolus vt Corinthij incæſtuoſum pœnitentem in gratiam recipiant, & hortatur ne nefandis machinationibus Sathanæ ſinant ſe circumueniri. Deinde, gratijs Deo actis, qua fide Euangelium docuerit, ab effectu demonſtrat.

Ordo & partes capitis ſecundi.

Plures ſunt huius capitis partes. 1. Cauſſæ redditio eſt, cur iuxta promiſſionem non venerit Paulus Corinthum. 2. Sententiæ ſuæ declaratio eſt,

eſt de incœſtuoſo Corinthio recipiendo in Eccleſiam: pro quo & ipſe intercedit rogans, vt ipſi pœnitenti lapſum iſtum condonent. 3. Exhortatio generalis eſt, ne ſinamus nos, quemadmodum ille fecit, a Sathana circumueniri. 4. Narratiuncula eſt de profectione Apoſtoli. 5. Gratiarumactio pro felici in negocio Euangelij ſucceſſu. 6. Diluit crimen Apoſtolo obiectum, videlicet, quod non cauponetur verbum Domini, vt pleriq;: ſed ſincere, in conſpectu Dei, de Chriſto loquatur.

Exegeſis ſecundi capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Hoc autem mihi faciendum iudicaui, vt ne rurſus cum triſticia ad vos venirem.

In fine primi capitis cœpit ſe excuſare Apoſtolus, cur iuxta promiſſionem non venerit Corinthum. Nunc eiuſdem excuſationis plures rationes colligit. Hoc inquit, mihi faciundum iudicaui, hoc eſt, non veni ad vos, ne rurſus ad vos cum triſticia venirem: quod ſane eueniſſet, ſi vos adhuc vobis placentes deprehendiſſem non animaduertiſſe in incœſtuoſum fratrem. Nam in-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

terea dum Apoſtolus diſtulit aduentum, Corinthij ipſius ſcripto admoniti reſipuerunt, ac incœſtuoſum excommunicauerunt in teſtimonium veræ pœnitentiæ, & quod non delectarentur alienis peccatis. Hinc duo diſcamus: vnum totius Eccleſiæ intereſſe, lapſos in viam reuocare. Quod niſi fecerit, alieno obſtringi peccato. Alterum, miniſtrorum verbi eſſe moderari caſtigationem, conſpecta delinquentium pœnitentia.

Nam ſi ego triſticia vos afficiam, Quis eſt qui exhilaret me? niſi is qui triſticia afficitur ex me?

Aetiologia eſt, dixerat enim ſe non veniſſe, ne Corinthios triſticia afficeret: nunc eius cauſſæ rationem reddit, a ſua perſona ſumta, videlicet, ne ſibiipſi mœrorem accerſeret, illos triſticia afficiendo, & caſtigando propter eorum factum. Indoles pij paſtoris hic indicatur, qui cum alios caſtigat, ipſe quoq; dolore afficitur, non inſultat lapſis lætabundus, quod cauſſam caſtigandi acceperit, ſed paterno potius animo, & ſancta caſtigatione errantes in viam reuocat. Obſeruetur igitur hoc loco, quomodo affectum ad caſtigationem errantium accedere miniſtrum Dei oporteat.

Et ſcripſi vobis hoc ipſum, ne cum venero triſticiam capiam ex ijs, ex quibus oportebat me gaudere, confiſus vobis omnibus, quod gaudium meum omnium veſtrum ſit.

Eodem pertinere ait, quod in priori Epiſtola de excommunicando incœſtuoſo ſcripſerat. Scripſi, inquit, vobis hoc ipſum ſcilicet, quod moleſtiam et ipſi incœſtuoſo & vobis attulit. Vt & ipſe & vos reſipiſcentes, & ego veniens gauderem ſuper veſtra pœnitentia. Rationem addit: Confiſus vobis omnibus, quod gaudium meum omnium veſtrum ſit, hoc eſt, qui omnino ſperaui fore, vt quod mihi diſplicere intelligeretis, ſtatim tolleretis, propterea quod meum gaudium vobis quoq; commune eſſe exiſtimetis. Atq; hæc pia συμπάθεια *eſt miniſtrorum verbi & auditorum, vt quemadmodum ex mutua triſticia triſticiam capiunt: Ita ex mutuo gaudio gaudeant.*

Nam ex multa oppreſſione & anxietate cordis, ſcripſi vobis per multas lachrymas, non vt triſticia afficeremini, ſed vt cognoſceretis caritatem quam habeo abundantius erga vos.

Aduerſarij Pauli apud Corinthios calumniabantur ipſum ex affectatione tyrannidis, vt contriſtaret Corinthios, ſcripſiſſe incœſtuoſum illum tradendum Sathanæ: ſed Paulus longe aliam cauſſam impellentem, & alium finem fuiſſe aſſerit. Dicit enim in ſe magna oppreſſione & anxietate cordis fuiſſe impulſum ad ſcribendum, id quod ipſius vberrimæ teſtātur lacrymæ:

& hoc in eum finem, vt cognoſcerent caritatem, quam haberet abundantiſſimam erga eos. Hic locus docet, & quanto dolore animi miniſtri verbi debeant peccata ſuorum auditorum deflere, & quo cordis affectu correptionem ſuſcipiant. Cæterum cum auditores hoc non ita accipiunt, ſed cum aduerſarijs Pauli fingunt alias cauſſas, fremunt aduerſus ſuos admonitores, & vt hoſtes eos perſequuntur: quemadmodum Herodes Ioannem perſecutus eſt. Verum hic miniſtri verbi cum Paulo freti bonitate cauſſæ, & conſcientia præſtiti officij non ceſſabunt in officio, ſed ſtrenue & prudenter munere ſibi commiſſo vice Dei fungentur: ne ipſi alienis communicent delictis. Vide Eze. 3.

Si quis autem contriſtauit, non me contriſtauit, ſed [ex parte, vt ne aggrauem] omnes vos.

Paulus reconciliaturus incæſtuoſum Corinthijs præmollitione vtitur. Si quis, inquit, contriſtauit, hoc eſt, ſi incæſtuoſus ille triſticiam attulit ſuo ſcelere, non mihi triſticiam attulit, hoc eſt, perinde id accipio ac ſi me ſuo peccato non offendiſſet, poſtquam per veram pœnitentiam reſipuit: Sed vos omnes contriſtauit, id eſt, vos omnes ſuo lapſu offendit. Hoc quoq; præmolliens ait, Ex parte, id eſt, quodammodo, & præmollitionis finem addit: Vt ne grauem, ſcilicet ipſum, maius onus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

adijciens exaggerando ipſius ſcelus poſt reſipiſcentiam. Hic ſenſus verborum Pauli eſt, qui minus obſcurus eſt in textu Græco, qui paraphraſi hoc modo reddi poteſt: Incæſtuoſus ille qui triſticiam tantam attulit, adeo ſua pœnitentia me commouit & conſolatus eſt, vt omnis triſticia quam ex ipſius facto perceperam, ſit plane abſterſa, ac ſi nunquam me offendiſſet. Verum vos ſupereſtis, quos omnes offendit, ſed quodammodo: quia ſecuta eſt pœnitentia. quod ideo dico ne iam per ſe grauato, maius adijciam onus, quod potius detractum velim. Locus obſeruandus, quod pœnitentium præterita ſcelera, alta obliuione nos tegere oporteat, omni offenſione remiſſa. Idq; exemplo benigniſſimi patris cœleſtis, qui ita tegit peccata remittendo, vt ſe dicat, eorum amplius non meminiſſe.

Sufficit autem ei qui talis eſt, correctio hæc, quæ a pluribus illi contigit, vt potius e diuerſo debeatis condonare & conſolari, ne forte abundantiori triſticia abſorbeatur, qui eiuſmodi eſt.

Sententiam ſuam de recipiendo incæſtuoſo Apoſtolus ponit, nimirum vt correptus a pluribus & reſipiſcens, recipiatur in gratiam. Sententiæ autem ſuæ finem addit, ne videlicet cor-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

reptus, nimis diu dilata reconciliatione ruat in deſperationem. Hinc duo colligamus: Primum, confutationem Donatiſtarum, qui negarunt lapſis veniam. Hic enim aperte oſtenditur, quod lapſis pateat reditus ad gratiam, qua exciderunt, modo pœnitentiam egerint. Alterum, modum ſeruandum eſſe in corrigendis fratrum lapſibus, nimirum vt caſtigatio talis ſit, quæ lapſos pœnitentes non magis proſternat, ſed erigat potius, cum veræ pœnitentiæ teſtimonia appareant.

Quamobrem obſecro vos, vt confirmetis in eum caritatem.

Poſt ſententiæ ſuæ de recipiendo incœſtuoſo expoſitionem, addit quoq; ſuam pro ipſo intercessionem, & ſe veluti aduocatum ipſius conſtituit. Nam ea eſt vis vocis παρακαλῶ. *Rogat enim, vt ſe deprecatore, publico Eccleſiæ conſenſu declarent, ſe illum pro fratre complecti, ſicuti publico Eccleſiæ iudicio fuit eiectus. Vtitur Apoſtolus verbo* κυρῶσαι, *quod legitimæ poteſtatis definitionem & decretum declarat. Quare hic forma iuris Eccleſiaſtici deſcribitur. Lapſus agnoſcit errorem, dolet, petit veniam. Paulus aduocatus intercedit, Eccleſia Corinthiaca cauſſam cognoſcit, & fert ſententiam, quam ratam & autenticam eſſe vult, iuxta Domini dictum,*

Quorum-

Quorumcunq; peccata ſolueretis ſuper terram, erunt ſoluta in cœlo. Diſcamus ergo ex hoc loco, quæ ſit legitima ratio recipiendi lapſos poſt reſipiſcentiam: videlicet quod non ſit vnius paſtoris, ſed ſenatus Eccleſiaſtici, vbi legitima Eccleſiæ gubernatio locum habet.

Nam in hoc etiam ſcripſeram vobis, vt probationem veſtri cognoſcerem, an ad omnia obedientes ſitis. Cui autem condonatis, etiam ego. Etenim cui condonaui, ſi quid condonaui, propter vos condonaui coram CHRISTO.

Difficiles admodum fuiſſe Corinthios ad recipiendum excommunicatum, ex hoc loco apparet. Vnde ſingularis grauitas in talibus cauſſis requiri videtur. Vt autem ipſos ad condonationem permoueat, duplici vtitur argumento: vno ab illorum officio, altero a ſuo facto petito. Officium Corinthiorum fuit, ſuo Apoſtolo obedire in re pia & honeſta. Factum Pauli erat, quod lapſum ſuo recepiſſet ſuffragio, idque coram CHRISTO, *id eſt, vere & ex animo tanquam* CHRISTO *inſpectore. Tales ergo decet reconciliationes eſſe inter Chriſtianos, non ſimulatas, non fictas, non quas leuicula offenſio rurſus reſcindat.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ne occupemur a Sathana, non enim ipſius cogitationes ignoramus.

Etſi hæc eo pertinent potiſſimum, ne Corinthij ſint nimis duri & rigidi in corripiendo incæſtuoſo reſipiſcente, vnde & deſperatio in peccatore, & diſſenſio inter ipſos Corinthios oriri poſſet, quibus rebus diabolus homines circumuenire ſolet: tamen generalius hoc dictum accipi debet, vt ſit exhortatio generalis, ne ſinamus nos circumueniri vllis Sathanæ conſilijs, vt aliquid committamus contra conſcientiam & normam iuſticiæ diuinæ. Quales ſint artes diaboli, caſus primorum parentum, Chriſti admonitio, & plurimorum triſtis lapſus teſtatur. Primos parentes aduerſando impediuit in innocentiæ ſtatu, & ſophiſtica verbum Dei corrupit, & quos mendacio circumuenerat tyrannide occidit. Vnde Chriſtus admonet, quod Sathan ſit mendax & homicida ab initio: Id quod non ſolum lapſus primorum parentum teſtatur, ſed omnium temporum hiſtoriæ conuincunt, atq; hic dies cum multarum animarum horrendo interitu docet. Vt autem Apoſtolus nefandas machinationes Sathanæ melius nobis ponat ob oculos, tribus ſignificantibus vocibus vtitur. Sathan Hebræa vox eſt, qua duplex ſtudium diaboli ſignificatur. Prius, quod ex profeſſo generis humani aduerſarius & hoſtis ſit irreconciliabilis. Poſterius, quod hominibus impedimenta

pedimenta

pedimenta obijciat, vt vel impingant in ſtadio pietatis, vel prorſus cadant & deficiant. Hæc impedimenta pulcre deſcribuntur in tentationibus Chriſti Matth. 4. Primum enim nititur perſuadere homini, quod Deo non ſit curæ, ſumtis argumentis a cruce. Si hoc non ſuccedit, impellit vt temere tentemus aliquid contra vocationem, vnde in vitæ & ſalutis diſcrimen conijcimur. Tertio, propoſitis præmijs ad idololatriam ſollicitat, qua techna maximam partem orbis terrarum hodie captiuam tenet. Græca vox πλεονεκτεῖν, *aliena inuadere & malis artibus occupare ſignificat. Quare hac voce ſignificat Paulus, quod Diabolus ipſam Eccleſiam filij Dei peculium inuadere ſoleat, ſemperq; nitatur, vt fraudulenter & malis artibus eam ſubruat, vt multi a Chriſto deficiant.* νοήματα *ſignificant cogitationes Sathanæ, quibus nefanda excogitat conſilia, vt ſceleratam ſuam voluntatem perficiat, maximamq; generis humani partem interimat. Ac omnium primum conatur per ſua nefanda conſilia noſtras mentes corrumpere. Si non vna via ſuccedit, aggreditur aliam. Si doctrinam corrumpere non poteſt, ſacramenta contaminat: ſi neutrum ſuccedit, obijcit multa ſcandala, nunc ad hoc, nunc ad illud ſollicitans, & per gradus tandem peccatorum multos in deſperationem abducit. Hanc machinationem Sathanæ Petrus eleganti imagine depingit, cum dicat: diabolum tan-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quam rugientem leonem circumambulare, & quærere quem deuoret. Aduerſus has Sathanæ machinationes turris fortiſſima eſt nomen DOMINI*, id eſt, vera ex fiducia Chriſti inuocatio, ſine qua nequaquam vllus mortalium euadere poteſt, quin diaboli inſidijs & conſilijs victus ſuccumbat. Plura de* πανοπλία *militis Chriſtiani, lege ad Ephe.6. & 1.Theſſ.5.*

Porro cum veniſſem Troiadem in Euangelium CHRISTI, etiam oſtio mihi aperto in Domino, non habui relaxationem ſpiritui meo, eo quod non inueneram Titum fratrem meum, ſed illis valedicens profectus ſum in Macedoniam.

Hæc narratiuncula de profectione Pauli eo pertinet, vt Apoſtolus & ſtudium ſuum in annunciando Chriſto oſtendat, & cauſſam moræ, quod ad Corinthios iuxta promiſſionem non venerit, indicat. Quod autem dicat, ſe admodum anxium fuiſſe, quod non inuenerat Titum fratrem Troiade, atq; ideo ſtatim relicta Troiade, profectum eſſe Macedoniam, facit ad declarandam Apoſtoli ſolicitudinem pro Corinthijs. Nam ideo ſolicite quærit Titum, vt ab eo ſtatum Corinthiorum cognoſcat. Hæc ſolicitudo Apoſtolica nobis in exemplum propoſita eſt, vt ſingulari ſtudio Eccleſiam Chriſti proſequamur, & præ-

ſertim

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſertim pro illis ſoliciti ſimus, quorum cura nobis præcipue commendata eſt. Porro prouerbialis iſta locutio oſtij aperti, ſimilitudinis declaratione facilis redditur. Oſtio aperto, aditus facilis in ædes patet. Contra, oſtio clauſo excludimur. Quemadmodum igitur oſtio aperto patet ingreſſus in domum: Ita data facultate ex Domini voluntate miniſtri verbi facilius progrediuntur in Euangelij annunciatione, & contra. Sicut oſtio clauſo alia via tentanda eſt, Ita vbi nullus fructus Euangelij ſe profert, rogandus eſt DOMINVS, *vt ipſe ſua manu oſtium aperiat.*

DEO autem gratia, qui ſemper facit nos triumphare in CHRISTO, & odorem noticiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco.

Quia mentionem fecerat ſui in Euangelij negotio laboris, merito in gratiarumactionem fertur: qua & ſoli Deo acceptum fert fructum ſuæ prædicationis, & ſignificat ſe minime ocioſum fuiſſe, ſed magnis negocijs impeditum, non veniſſe Corinthum, quemadmodum in ſuperiori Epiſtola promiſerat. Duplici metaphora hoc loco vtitur, & vtriuſque explicatio ſuam doctrinam ſingularem ſuppeditat. Triumphi nomine quatuor indicat Apoſtolus. 1. *Fuiſſe ſibi magnum certamen in prædicatione Euangelij.* 2. *hoſtes ſuos*

deuictos

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

deuictos fuiſſe & Sathanam proſtratum gladio Euangelij. 3. Partum eſſe ſpolium, hoc eſt, homines qui ſub tyrannide diaboli captiui tenebantur, nunc libertatem adeptos eſſe per Chriſtum. 4. Sibi honorem certaminis, & veluti coronam triumphantis deberi. Vnde ad Timotheum: Certamen bonum certaui, curſum conſummaui, fidē ſeruaui. Quod reliquum eſt, repoſita eſt mihi iuſticiæ corona, quam reddet mihi Dominus in die illo iuſtus iudex. Verum cum Apoſtolus dicit, Deum facere ſe triumphatorem, omnem gloriam Deo tribuit, ac ſe organum tantum, quo Deus pro ſua voluntate vtitur, agnoſcit. Hic præterea locus mire facit ad refutandos Enthuſiaſmos eorum, qui cum reuelationes iactant, nihil vocali verbo & externo miniſterio tribuunt. Odoris nomine ſignificatur fama & celebritas noticiæ Dei, nimirum, quod homines per prædicationem Euangelij venerint in eam Dei noticiam, quod ipſum agnoſcant & celebrent. Atq; huic fini Euangelium Chriſti deſtinatum eſt.

Nam Chriſti bona fragantia ſumus Deo, in ijs qui ſaluantur, & in ijs qui pereunt.

Prolepſis eſt, Nam cum Paulus dicat, Deum manifeſtare odorem ſuæ noticiæ in omni loco: poſſent aduerſarij excipere, & dicere, Non fru-

ctum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ctum ferre vbiq; , ideo gloriationem Pauli minime iuſtam eſſe. Sed Paulus reſpondit per diſtributionem, ac dicit odorem noticiæ Dei peruenire quidem ad omnes, & gratum eſſe illum odorem, hoc eſt, Deum acceptare & probare miniſtrorum obſequium in annunciando Euangelio, tametſi omnibus non ſit ſalutare. Nam hic odor Deo gratus eſt, cum in iјs qui ſaluantur, tum in iјs qui pereunt. Hic locus docet, monet & conſolatur. Docet quidem, quod qualiſcunq; euentus ſit noſtræ prædicationis, miniſterium noſtrum & obſequium ſit gratum Deo & acceptum. Monet, cum pios tum impios: Pios quidem, vt in Euangelij noticia ſuam ſalutem ſtatuant: Impios vero, quod in maiorem condemnationem cedat ipſis prædicatio Euangelij, ſi Euangelio fidem non adhibeant. Conſolatur miniſtros Euangelij contra ſcandalum paucitatis, amplectentium Euangelium. Nam quomodocunq; acciderit illorum prædicatio, ad gloriam Dei illuſtandam facit. Conſolatur quoq; miniſtros verbi contra contemtum mundi, qui vt reiectamenta quædam miniſtros Dei aſpernatur. In hoc contemtu ſciant miniſtri verbi, ſe bonam fragantiam Deo eſſe, vtut fœteant coram ſtulto mundo, qui ſuis inſtar, ſordes vnionibus præfert. Sed quæſtio hic oritur, Cum proprium Euangelij ſit prædicare ſalutem: cur hic Paulus illud dicat quibuſdam in damnationem cedere? Reſponſio, quod duplex ſit Euangelij officium,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

cium, nempe proprium quod eſt annunciare ſalutem per Chriſtum, & accidentale, quod eſt incredulis maioris damnationis occaſionem præbere. Deinde, vt Euangelium ſua natura eſt gratiæ prædicatio, ita occaſione eſt iræ Dei manifeſtatio, Vt enim ſalutem credentibus offert gratuitam: Ita teſtatur iram Dei ſuper incredulos manere. Quare vt Euangelium requirit pœnitentiam & fidem: Ita rectè definitur eſſe prædicatio pœnitentiæ & remiſſionis peccatorum in nomine Chriſti, Lucæ 24.

His quidem odor mortis ad mortem,
Illis vero odor vitæ ad vitam.

Perſiſtit in metaphora: cuius hæc ſimpliciſſima eſt explicatio: Iis qui pereunt, prædicatio Euangelij, adeoq; miniſtri ſunt inſtrumentum mortis, vt non credentes Euangelio æternum moriantur: Contra, ijs qui ſaluantur, prædicatio Euangelij atq; adeo Dei miniſtri ſunt inſtrumentum vitæ, vt Euangelio credentes æternum viuant. Clemens Alexandrinus libro 2. pædagogi, capite octauo, ita legit hunc Pauli locum: His quidem odor ex morte in mortem: Illis vero odor ex vita in vitam. Hanc lectionem ſi ſequimur, ſignificat Paulus duo in prædicatione Euangelij proponi, mortem CHRISTI, *& vitam* CHRISTI, *mors* CHRISTI *eſt odor mortis in mortem,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſcilicet pereuntibus, vt qui in CHRISTI *morte vitam non quærant, vita* CHRISTI *eſt odor ex vita ad vitam, ſcilicet ſaluandis, qui peccati mortem in* CHRISTI *morte, & vitam in eius vita quærunt.*

Et ad hæc quis idoneus?

Digreſſiuncula exclamatoria eſt, qua ſignificat eximium decus eſſe miniſterium verbi, & raræ eiuſdem virtutis officium in eo miniſterio fideliter præſtare.

Non enim, vt plæriq;, cauponamur verbum Domini, ſed vt ex ſinceritate, ſed vt ex Deo in conſpectu Dei de CHRISTO loquimur.

Paulus ſuperius dixit Apoſtolos, ſe alioſque miniſtros Dei, eſſe bonam fragantiam Deo, cum in ijs qui ſaluantur, tum in ijs qui pereunt. Nunc eius dicti rationem reddit a proprio miniſtrorum verbi officio ſumtam. Miniſtri ſincere, vt ex Deo profectum verbum annunciantes, & non cauponantes verbum Domini, ſed tanquam in conſpectu Dei de Chriſto loquentes, ſunt Deo bona fragrantia. Nos ex ſinceritate, vt ex Deo in conſpectu Dei de Chriſto loquimur. Ergo nos ſumus bona fragrantia Deo. Collationem contrariorum facit propter eos, qui Paulum accuſarunt tanquam minus ſincere fungentem officio.

Dicun-

Dicuntur autem cauponari verbum Domini, qui veluti caupones, ſua vina vt grata ſint palato bibentium, quo plus lucri ſibi accedat, ſinceritatem Euangelij vitiant, hoc eſt, qui verbum Domini humanis doctrinis & additamentis corrumpunt, idq; in fraudem & dolum auditorum, quo & ipſis auditoribus quæ ſapiunt illorum palato propinent, & ipſi lucrum aliquod inde percipiant. Hinc diſcamus, quod quicunq; vel addit aliquid de ſuo, vel detrahit quicquam verbo, vel verbum ipſum parum candido animo prædicat, vel ſuum lucrum ſpectat, vel voluptati auditorum illud accommodat, dicatur cauponari verbum Domini. In hoc numero ſunt hodie multi, qui dolo & fraude ad Eccleſiaſticas functiones proſiliunt, quiq; cum ipſi nondum religionis fundamenta didicerint, munus docendi capeſſunt, Quæ leuitas non conſiderans quam ardua & grauis res ſit, Eccleſiaſtico munere fungi, meretur horrendas pœnas. Cauponantur & illi verbum Dei, qui ſuæ ſecuritatis gratia, verbum Domini non recte ſecant, non obiurgant tyrannos, auaros, libidinoſos, ne ſuæ quieti male conſulere videantur. Hos Petrus in poſterioris ſecundo grauiſſime taxat. Quod autem ex ſinceritate oporteat verbum Dei prædicari, tribus argumentis docet: Primum ab autore verbi ſumitur, qui & verbum ponit in ore miniſtrorum, & eos ad prædicandum mittit. Cum igitur Deus maxime

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſincerus ſit, decet eos qui eius vice funguntur ſincere & pure agere, ita vt nec affectu, nec verbo, nec facto, nec exemplo vicient puritatem fontis ſaluatoris. Secundum, ſumitur à præſentia Dei in cuius conſpectu ſtamus, cum verbum Dei prædicamus. Summa igitur puritas in eius conſpectu requiritur, qui puriſſimus eſt, ne audiat miniſter Deum increpantem ſe, iuxta illud Pſalmi, Quare tu enarras iuſticias meas & aſſumis teſtamentum per os tuum. Tu vero odiſti diſciplinam & proieciſti ſermones meos retrorſum. Tertium, ſumitur ab obiecto prædicationis, qui eſt Chriſtus agnus Dei immaculatus. Quare pure negocium Euangelij tractare oportet, & eos deligi ad tam auguſtum munus qui ſunt idonei. Porro cum Paulus hic dicit, vt ex ſinceritate, vt ex Deo. ſciendum quod particula VT non ſit ſimilitudinis aut improprietatis nota, ſed potius veram & ſolidam approbationem deſignet. vt Ioannis primo: Vidimus gloriam eius, vt filij vnigeniti à patre. Et Paulus ad Epheſios quinto. vt filij lucis ambulate. Illic Ioannes intelligit conſpectam fuiſſe in Chriſto gloriam, quæ filio Dei vere congrueret certumque eſſet diuinitatis teſtimonium. Hic Paulus vult nos vere operibus teſtari hoc ipſum, quod ſimus vere filij lucis. Ad eundem modum hoc loco ὡς, id eſt, vt, non eſt improprie loquentis, ſed certo approbantis. Quemadmodum Caph apud Hebræos.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Caput III.

Summa capitis tertii.

VT ſe rite ſuo officio functum teſtimonio Corinthiorum probat Apoſtolus, idq; non ſua virtute, ſed per gratiam Dei, Ita de efficacia ſui miniſterij agit, conferendo inter ſe legem & Euangelium, & vtriuſque miniſtros: vnde quanta ſit gloria Euangelij concludit.

Ordo & partes capitis tertij.

Tametſi vnus ſcopus eſt huius capitis, nempe oſtenſio eminentiæ miniſterij Apoſtolici, poteſt tamen in has quatuor partes commode diſtribui. Quarum prima eſt teſtimonium virtutis Apoſtolicæ prædicationis. Secunda, remotio inanis gloriationis, & aſſertio gratiæ Dei, cui omnem virtutem ſui miniſterij fert acceptam. Tertia, eſt confutatio eorum qui legalia admiſcuerunt, idque per comparationem legis & Euangelij, literæ & ſpiritus. Quarta, eſt concluſio gloriationis Apoſtolicæ: in qua confert auditores legis & Euangelij, Illos, donec conuertantur ad Dominum, habere cor velamine obtectum, ne videant gloriã Chriſti: hos reuelata facie gloriã Domini ſpeculari aſſerẽs.

Exegeſis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Exegeſis III. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Incipimus rurſus noſipſos commendare? num egemus, (vt nonnulli) commendaticijs epiſtolis apud vos, aut à vobis commendaticijs?

Quia fuerunt apud Corinthios, qui Pauli miniſterium extenuarunt, nunc aduerſus eos agit, & prouocat ad totius Eccleſiæ Corinthiacæ teſtimonium. ſed prius per admirationem interrogat: Num apud eos commendaticijs epiſtolis indigeat? quibus verbis oblique taxat eos, qui cum propter inertiam ſuam huiuſmodi aſſequi non poſſent, laudi & dignitati Apoſtoli inuiderunt. Hic locus monet miniſtros Euangelij, ne ſinant ſuum miniſterium contemni, & vt ſe commendabiles auditoribus reddant, fide & diligentia in miniſterio.

Epiſtola noſtra vos eſtis, inſcripta in cordibus noſtris: nota & lecta ab omnibus hominibus, manifeſtati quod eſtis epiſtola Chriſti, ſubminiſtrata à nobis, inſcripta nō atramento, ſed ſpiritu Dei viuentis, non in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carneis.

Hic prouocat Apoſtolus ad teſtimonium Corinthiorum, qui miniſterio Pauli ad Chriſtum conuerſi erant: Eſt autem hic ſenſus verborum Pauli: Vos Corinthij, quales nunc eſtis per Chriſtum noſtro miniſterio effecti, nobis eſtis inſtar Epiſtolæ ab omnibus lectæ & intellectæ. qua & ipſi vobis, & alijs rurſus per vos commendamur. Hinc ergo diſcant miniſtri Euangelij teſtimonium ſui officij diligenter præſtiti ab ipſis petere auditoribus, dum in eis monſtrant quem fructum prædicatum per ipſos Euangelium ferat: Obſeruetur præterea hoc loco duplex antitheſis, Vna atramenti & ſpiritus Dei viui, Altera tabularum lapidearum & carnearum. vt atramento ſcribuntur quidem epiſtolæ, ſed eo non confertur vis intelligendi, quæ ſcripta ſunt: Ita ſpiritus Dei vim habet ſolus regenerandi animos, qui ſpiritus per miniſterium Euangelij confertur auditoribus. Tabulæ lapideæ in quibus lex Dei ſcripta erat, adumbrant ſummam humani cordis duriciem, à qua cor hominis nondum regenerati lapideum dicitur, cui opponitur cor carneum quod virtute ſpiritus Dei mollius eſt factum, vt in eo Euangelij gratia inſculpi poſſit.

Fiduciam autem huiuſmodi habemus per Chriſtum apud Deum.

Ne

Ne quid arrogantius dixiſſe videatur Apoſtolus, Deo aſſcribit ſui miniſterij virtutem, ac ſi dicat: hanc confidentiam habemus, & ita magnifice gloriamur de noſtri miniſterij dignitate, quia Chriſti legatione fungimur: cuius ſpiritus in noſtro miniſterio efficax eſt.

Non quod ſufficientes ſumus à nobiſipſis cogitare aliquid quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt, qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti.

Apertius omnem gloriationem Deo aſſcribit, & ſe tantum organum quo Deus pro ſua voluntate vtitur, pronunciat. Hic locus apertiſſime docet in rebus ſalutis nihil poſſe humanas vires, priuſquam ſpiritu Dei per verbum mens & voluntas reformentur. Nam cum tria requirantur ad quodlibet factum, iudicium, voluntas, & operatio: quorum vnum ſi defuerit, prorſus iacet opus, Manifeſte hoc loco docetur, liberum arbitrium euerti. Nam hic quod omnium primum ad opus requiritur, negat ſe Paulus habere, cum dicat: Non ſumus idonei ad cogitandum & ratiocinandum aliquid, Deprauatum ergo agnoſcit mentis iudicium: vnde ſequitur voluntatis perverſitas. Huius doctrinæ vſus eſt vt agnita noſtra οὐδενία & imbecillitate, magis nobis dulceſcat redemtionis beneficium, Præterea hic diſ-

 cerni-

cernitur inter doctorem ſalutis, & effectorem. Paulus ſalutis doctor eſt tantum, Chriſtus vero doctor & effector ſimul. Hoc quoque Ioannes Apoſtolus agnoſcit cum Baptiſtam non lucem veram pronunciat, ſed Chriſtum qui illuminat omnem hominem, qui illuminatur. Præterea cum Paulus ſe alioſque Apoſtolos miniſtros noui teſtamenti appellat, diſcernit inter legis doctores, & noui fœderis, quod ſanguine Chriſti ſancitum eſt. Neque hic ſtabilitur Antinomorum error, qui legem Dei doceri in Eccleſia nolunt, ſed tantum diſcernitur inter proprium finem Euangelij, & legem, quatenus conſideratur ſine Chriſti noticia.

Non literæ, ſed ſpiritus.

Vt dignitatem ſui miniſterij extollat Apoſtolus, collationem facit inter miniſtros legis & miniſtros Euangelij: illos literæ, hos vero ſpiritus miniſtros pronuncians. quo elogio ampliſſimis laudibus Euangelicum miniſterium exornat. Cum hic legem manifeſte literam vocet, & Euangelium ſpiritum appellet, quærenda eſt harum appellationum ratio. vt litera quidem inſculpta lapidi (nam ad lapideas tabulas Moſis alludit) expers virtutis omnis eſt: ſpiritus vero intus in corde motus ciet & efficax eſt: Sic lex non maiorem vim habet, quam ſcriptum aliquod per ſe omnis virtutis expers, niſi apud

eos

eos à quibus intelligi & præſtari poſſit. Euangelium vero cuius ſpiritus Chriſtus eſt, viuificum eſt, Vt quod in cordibus audientium iuſticiam, vitam, ſalutem, & pacem efficiat. Appellationes ergo Literæ & Spiritus, non ad interpretationem, ſed ad efficaciam referendæ ſunt: quatenus ſcilicet ad proprium effectum legis eiuſque miniſtrum Moſen, & ad propriam naturam Euangelij, eiuſque autorem Chriſtum reſpiciamus. Hac etenim ratione, vt legis natura eſt tantum literaliter docere homines: Ita Euangelij proprium eſt ſpiritualiter & efficaciter docere, ita vt cor ipſum iam mollius effectum doctrina penetret. Verum ſi quando hæc Euangelij vox non ſentitur, nequaquam Euangelij, ſed audientium culpa erit, quibus Euangelium, adeoq; omnis doctrina literalis manet. Nam non conuerſis omnis doctrina ſcripta, lecta, intellecta, adeoque omne opus & ſacramentum quoq;, ſine efficacia ſpiritus intus corda renouantis, litera eſt. Præterea, cum illi habendi ſunt miniſtri ſpiritus, qui verba Dei non ſolum exponunt, ſed etiam cordibus auditorum imprimunt: & contra, qui hoc non faciunt, tametſi bona & ſalutaria loquuntur, non ſpiritus ſed literæ miniſtri ſunt: Piorum paſtorum fuerit orare Dominum, vt ſeſe faciat miniſtres non literæ ſed ſpiritus.

Nam litera occidit, ſpiritus autem viuificat.

Ex comparatione effectuum legis & Euangelij, dignitatem miniſtrorum Euangelij oſtendit. Verum hic obſeruandum eſt, qua ratione dicatur lex occidere, & Euangelium viuificare. Cum itaque lex auditur, & non præſtatur, nec adigit hominem ad Chriſtum, dicitur propter talem euentum occidere. Qui enim ita legem audit in mortem incurrit, non legis, ſed ſua culpa. At cum Euangelium prædicatum creditur, viuificare dicitur, quia credentes ſpiritum Chriſti accipiunt, quo iuſtificati iam per fidem viuificantur & ſanctificantur. Verum, cum contra Euangelium prædicatum non recipitur fide, dicitur id quoque occidere, ſed per accidens. Quemadmodum & à Simeone dicitur Chriſtus multis eſſe poſitus in ruinam, nempe ijs omnibus qui ipſum fide non ſunt recepturi.

Quod ſi mortis miniſterium, literis informatum in lapidibus, fuit in gloria, adeo vt non poſſent intueri filij Iſrael in faciem Moſis, propter gloriam vultus eius quæ abolenda erat: quomodo non magis miniſterium ſpiritus erit in gloria?

A comparatis dignitatem Euangelij colligit. Lex quæ eſt miniſterium mortis, fuit glorioſa:

multo

multo magis Euangelium quod eſt miniſterium ſpiritus & vitæ, eſt glorioſum. Dicitur autem lex miniſterium mortis, eo quod monſtrat peccatum, cuius pœna iuſta eſt mors. Euangelium dicitur miniſterium ſpiritus, quia per illud offert Deus ſpiritum & vitam, adeoque ſalutem ipſam. Quod autem dicat miniſterium mortis informatum in ſaxis, per antitheſin ad Euangelium quod digito Dei inſculpitur in cordibus hominum, intelligendum eſt. Porro ſplendor faciei Moſis ſymbolum fuit gloriæ legis, de quo Exodi 34. Vbi Moſis facies edidiſſe radios ſplendoris legitur. Vnde filij Iſraël timuerunt prope accedere. Significatur ergo hoc ſplendore vultus Moſis, intollerabilis diuini iudicij ſenſus. Nemo enim ferre poteſt horrendum illum legis accuſantis & damnantis igneum ſplendorem. Contrarius ſplendor eſt faciei Chriſti, in qua amabilis refulget gratia, qua à legis damnatione liberamur.

Nam ſi miniſterium condemnationis fuit glorioſum, multo magis miniſterium iuſticiæ abundat in gloria.

Argumentum ſuperius reſoluit, ac effectus legis & Euangelij particulatim committit. Lex miniſtra condemnationis fuit glorioſa, multo magis Euangelium miniſterium iuſticiæ erit glorioſum. Vt autem lex miniſtra condemnationis eſt per ſententiam condemnationis in peccatores:

Ita Euangelium miniſterium iuſticiæ eſt, quia proponit nobis Chriſtum iuſtificatorem.

Etenim quod glorificatum fuit, ne glorificatum quidem fuit hac in parte, propter excellentem gloriam.

Aliud argumentum, quo dignitas Euangelij præ legis dignitate extollitur. Cuius hic eſt ſenſus: Splendor legis collatus ſplendori Euangelij euaneſcit, non ſecus atque ſtellarum ſplendor ſole oriente non amplius conſpicitur. Quantumuis ergo lex glorioſa fuit, eius tamen gloria nulla eſt reſpectu Euangelij.

Nam ſi quod abolendum erat, fuit glorioſum: multo magis eſt glorioſum id quod manet.

Cum perpetua bona ſint temporaneis præferenda, Euangelij ſplendor qui perpetuus eſt, legis ſplendori, qui ad tempus tantum durauit, eſt præferendus.

Habentes igitur huiuſmodi ſpem, multa fiducia vtimur.

Gloriationis ſupra propoſitæ concluſio eſt. quaſi diceret: cum fungimur miniſterio ſpiritus, vitæ, & iuſticiæ: quod multo glorioſius eſt miniſterio literæ, mortis & condemnationis: non eſt inanis noſtra gloriatio. Quare magna cum fidentia noſtrum miniſterium extollimus, non morantes

tes calumnias Pſeudoapoſtolorum, qui dignitati noſtri miniſterij inuident.

Nec (ſumus) ſicut Moſes (qui) imponebat velamen faciei ſuæ, ne intuerentur Iſraelitæ in finem eius quod abolendum erat.

Concluſioni attexit diſcrimen inter Moſen, & miniſtros noui teſtamenti: Moſes imponebat velamen faciei ſuæ, ne intenderent Iſraëlitæ in finem, id eſt, in ſcopum legis, quæ abolenda erat. Verum miniſtri noui teſtamenti, non velamen opponunt, ſed clara facie Chriſtum monſtrant. Cum dicitur Moſes velamen impoſuiſſe faciei ſuæ, ne intenderent Iſraëlitæ in faciem eius, non ad conſilium Moſis, ſed euentum referendum eſt. Nam conſtat Moſen non alia ratione velamen adhibuiſſe, quam quod faciei ipſius fulgorem non poſſent Iſraëlitæ ſuſtinere. Porro hoc velamen Moſis ſymbolum fuit Propheticum, quo adumbrabatur pleroſque Iudæorum non penetraturos ad myſteria legis, adeo vt nec eius ſpiritualem intelligentiam caperent, nec ſcopum legis, hoc eſt, Chriſtum agnoſcerent. Phariſæi legem quidem docuerunt & audiuerunt, ſed quia Moſi vultus velatus fuit, iuſticiam mundi docuerunt, didicerunt, & fecerunt, & iudicarunt ſe ſatisfeciſſe legi diuinæ illa carnali ſimulatione operum: non ſecus atque

atque hodie monachi faciunt, qui pro peccatis per opera ſatisfacere volunt. Deinde hoc velamen fuit etiam adumbratio carnalis intelligentiæ legis diuinæ, in omnibus qui ad Chriſtum conuerſi non ſunt.

Sed excœcati ſunt ſenſus eorum, Nam vſque in hunc diem velamen illud in lectione veteris teſtamenti manet, nec tollitur, eo quod aboletur per Chriſtum: ſed vſque in hodiernum diem cum legitur Moſes, velamen illorum cordi impoſitum eſt.

Symbolum velaminis exponit. nimirum quod Iudæi habeant velamen cordibus ſuis impoſitum. hoc eſt, maneant excœcati. Nam velamen non tollitur, niſi per Chriſtum: quem ipſi extreme oderunt: adeo vt nomen ipſius ferre nequeant. Poteſt autem præſens pericopa hoc ſyllogiſmo concludi: Quicunque non agnoſcunt Chriſtum, in lectione legis, habent velamen impoſitum cordi ſuo, Sed Iudæi plerique in hodiernum diem non agnoſcunt Chriſtum. Ergo plerique Iudæi in hodiernum diem habent velamen cordi ſuo impoſitum. Maior probatur, quia velamen non tollitur niſi per Chriſtum: Caro autem velamen illud eſt quo Moſi facies eſt tecta, Hæc, inquam, caro, hoc eſt, hypocritica & humana opinio de lege, non tollitur niſi per Chriſtum, qui credentibus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

dentibus dat ſpiritum ſanctum, vt vere introſpiciant in legem, & eius ſcopum, qui eſt Chriſtus Ieſus in iuſticiam omni credenti.

Poſtquam autem conuerterit ſe ad Dominum, tollitur velamen.

Quam diu velamen cordi maneat impoſitum explicat, & ſimul oſtendit quomodo tollatur. Quia autem hic locus paulo obſcurior eſt, cum quia comparatio plena non eſt, tum quia ſimilitudinis nota non eſt adiecta, explicatius ſenſum reddamus hoc modo, Quemadmodum Moſes auertens ſe à Domino ad populum, velamen habuit ſuper faciem ſuam, & rurſus conuertens ſe ad Dominum amouit velamen: Ita cor hominis donec auerſum fuerit à Domino, habet velamen ſibi impoſitum, verum mox vbi ad Dominum conuerſum fuerit, tollitur velamen: hoc eſt, carnalis legis intelligentia, & Chriſtus finis legis agnoſcitur: cuius ſpiritu regenerati homines incipiunt Deo ſpiritualem præſtare obedientiam. Locus obſeruandus, quo docemur ad legis ſpiritualem intelligentiam neminem peruenire poſſe, priuſquam ad Chriſtum Dominum conuerſus fuerit.

Dominus vero ſpiritus ille eſt.

Ratio eſt a cauſa efficiente, cur conuerſo ad Dominum auferatur velamen: nempe quia Dominus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

minus eſt, qui ſui ſpiritus virtute cor hominis viuificat: vt non amplius ſub litera velamine legis obtegatur, & in ſeruitute, & in ignorantia, & in timore hæreat.

Vbi autem ſpiritus Domini, illic libertas.

Effectus ſpiritus in conuerſis breuiſſime deſcribitur. Quicunque ſpiritus Chriſti per fidem fuerit particeps, is libertatem nactus à legis ſeruitute & timore eſt liberatus. Hunc locum ita explicandum eſſe, docet alius qui eſt Rom.8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis rurſus ad timorem, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis. Cum ergo hic dicit Paulus, Vbi ſpiritus Domini, illic libertas, Libertatis vocabulo duplex beneficium intelligendum eſt: Vnum, liberatio à ſeruitute legis, Alterum, fiducia adoptionis: in quibus Chriſtiana libertas ſita eſt.

Nos autem omnes retecta facie gloriam Domini in ſpeculo videntes, in eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam à Domini ſpiritu.

Antitheſis eius eſt quod ſupra dixit de Iudæis, quorum cor velamine in lectione veteris teſtamenti obtectum eſt. Quemadmodum Moſes vertens ſe ad Dominum, eius gloriam retecta facie

facie intuebatur: Ita nos in Chriſtum credentes retecta facie in gloriam Domini intuemur. Verum quia hic Pauli locus apertiſſime nobis progreſſus gratiæ Dei in credentibus explicat, eum retexemus in certa quædam membra. Primum itaque amouendum velamen cordis tanquam impedimentum ſalutis, monet. Deinde, quod non noſtra virtute, ſed gratia Chriſti tollatur hoc velamen, ne quis ſuæ ſalutis principium ſuis viribus attribuat, Tum quod conuerſi intueamur gloriam Domini, ſed in ſpeculo limpidiſſimo, ſcilicet Chriſto Deo in carne manifeſtato: Præterea, quod is intuitus efficiat, vt Paulatim transformemur in eandem imaginem, ita vt ſanctitas Chriſti in nobis quodammodo refulgeat. Debemus proinde quotidiana incrementa meditari, cum in noticia Chriſti, tum in conformitate cum illo, quotquot de fide eius gloriari volumus. Ad hæc, vt transformemur à gloria in gloriam, hoc eſt, vt gloriæ Chriſti participes facti, fiamus & nos glorioſi. Deniq; cauſam huius transformationis ponit ſpiritum Domini, hoc eſt, efficaciam Chriſti in nobis, qui ſuo ſpiritu nos paulatim trans format. Obſeruetur hic, finem Euangelij eſſe vt ei credentes recuperent Dei imaginem, quam primus homo peccando amiſit. Vnde concluditur, quanta ſit miniſterij verbi dignitas: quod miniſterium recuperandæ imagini Dei deſtinatum eſt.

Caput

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Caput IIII.

Summma capitis quarti.

VT ſuam fidem in prædicando Euangelio extollit Apoſtolus, Ita a diabolo omnes eos excæcatos pronunciat, qui ad Euangelij ſplendorem cæcutiunt. Et quia Euangelij miniſterio adiuncta eſt crux, qua ea animi fiducia ferenda ſit docet.

Ordo & partes capitis quarti.

Partes huius capitis quatuor ſunt. Primum enim oſtendit diligentiam ſuam in prædicando Euangelio, & per antitheſin ſuam fidem in Euangelij negocio commendat Corinthijs. Secundo, exponit cauſas interitus impiorum, qui ad Euangelij ſplendorem cæcutiunt. Tertio meminit crucis & mortificationis quæ coniuncta eſt cum miniſterio. Quarto loco eſt conſolatio ſub cruce. Hæc omnia vnicum ſcopum habent, nempe vt contra Pſeudoapoſtolos ſuum miniſterium defendat Paulus, vtque nos exemplo eius confirmati, intrepide in medijs ærumnis Chriſtum prædicemus.

Exege-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Exegeſis IIII. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Propter hoc habentes miniſterium hoc (ſicuti miſericordiam conſecuti ſumus) non deficimus, ſed abdicauimus latebras dedecoris, non ambulantes in aſtutia, neq; dolo tractantes ſermonem Dei, ſed manifeſtatione veritatis commendantes nos apud omnem conſcientiam hominum coram Deo.

Ex ijs quæ diſſeruit in tertio de miniſterio Euangelij, infert qua fide & diligentia ipſe in eodem miniſterio ſit verſatus: Ac primum omnia accepta fert gratiæ, & miſericordiæ Dei: ne ſe propter miniſterij excellentiam extollere videatur. Cuius exemplum omnibus pijs Euangelij miniſtris eſt imitandum. Deinde reijcit à ſe duo probra, quæ forte illi obiecerant Pſeudoapoſtoli, vel ſane Pſeudoapoſtolos perſtringit: vnum probrum erat deficere & ſegneſcere in Euangelij miniſterio, & quærere turpes latebras non conuenientes ijs, quibus adeo glorioſum miniſterium commiſſum eſt. Alterum probrum eſt, verſute & callide agere falſando ſermonem Dei, & eum in-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

genijs hominum accommodando, ſuę ſecuritatis et gloriæ cauſa. Hæc probra in ſe competere negat Apoſtolus: Sed contra quod manifeſtando veritatem commendauerit ſe omnibus, ad quorum conſcientiam appellat in conſpectu Dei. Hæc ſancta gloriatio in eos nequaquam competit, qui cum inanis gloriæ & ventris mancipia ſint, ſe populari auræ accommodant, Sed ſolummodo in eos qui lectioni, doctrinæ, & exhortationi pie ſancteque viuentes intendunt: qui gloriam Dei, & ſalutem auditorum quærunt, qui nullis malis fracti ſegneſcunt in miniſterio, ſed potius crucis ſtimulo ad fortius militandum in caſtris Domini excitantur.

Quod ſi obtectum eſt Euangelium noſtrum, in ijs qui pereunt obtectum eſt.

Prolepſis eſt, Nam anteuertit obiectionem, quæ contra dicta obijci poterat. Dixit ſe manifeſtaſſe Euangelium, quod inficiari poterant Pſeudoapoſtoli, eo quod plerique Euangelio non crederent. Reſpondet ergo Apoſtolus per tranſlationem cauſæ, ac ſi dicat, Non eſt culpa Euangelij prædicati, quod multi non credant: ſed culpa auditorum, qui ſponte ruunt in ſuum interitum, malicia ſua impediti, quo minus aures ſuas voci docentium accommodent. iuxta illud: Cogitationes peruerſæ ſeparant homines à Deo, & in animam

animam malicioſam non introibit ſapientia, nec in corpore obærato peccato habitabit. Hæc fuſius ad Epheſ. 4. ab Apoſtolo tractantur.

In quibus Deus huius ſæculi excœcauit mentes incredulorum, vt ne reſplendeat lumen Euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei.

Cauſam ponit obdurationis infidelium, nimirum quod Deus huius ſæculi, hoc eſt, ſathan ſenſus infidelium excœcauit, ne claritas glorioſi Euangelij eos irradiet. Oratio Pauli ob imitationem Hebraiſmi obſcurior eſt: quæ hoc modo Latine reddi poteſt: Quibus Deus huius ſæculi excœcauit mentes, id eſt, infidelibus, explicans nimirum quos ſupra vocauit ἀπολλυμένους *pereuntes, nimirum eos, qui Euangelio non credunt. Duæ ſectæ nempe Arianorum & Manichæorum, hoc Pauli loco abuſi ſunt, Illi quidem, vt Chriſto Domino veram diuinitatem adimerent: Hi vero vt ſuum dogma de duobus dijs, bono & malo ſtabilirent. Quorum obiectionem vt refutarent Hilarius, Irenæus, Auguſtinus, Chryſoſtomus, Ambroſius & multi alij, hoc in loco* ὑπέρβατον *dixerunt, & ita ordinandam verborum ſyntaxin contenderunt: In quibus Deus excœcauit ſenſus infidelium huius ſæculi, & locum hunc de vero Deo interpretati ſunt in*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

diſputationum feruore, vt iſto pacto declinarent obiectiones hæreticorum. Verum hoc refugium pugnat cum mente Apoſtoli. Quare in hunc modum collatis pluribus locis reſpondere potuiſſet. Diabolus Ioan.12. dicitur princeps huius ſæculi, Et venter Philip.3. dicitur Deus auarorum concionatorum, in quibus locis manifeſta eſt κατάχρησις. Dicitur autem venter Deus, & Sathan princeps huius ſæculi, Item Deus huius ſæculi, reſpectu infidelium, qui ventris & Sathanæ imperata faciunt.

Non enim nosipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum Dominum, nos vero ſeruos veſtros per Ieſum.

Hæc ratio pertinet ad primam pericopam huius capitis. Probat enim cur non deficiat in Euangelij miniſterio, nec dolo tractet ſermonem Domini, ſed manifeſtatione veritatis commendet ſe apud omnem conſcientiam hominum coram Deo. Non enim, inquit, noſipſos prædicamus: hoc eſt, non ſtudemus populari auræ & oſtentationi, vt eminere ſupra alios videamur: ſed prædicamus Ieſum Chriſtum Dominum, vt is ſolus emineat ſalutis autor, dum omnem noſtrum laborem eo deſtinamus, vt abolito regno Diaboli ædificetur corpus Eccleſiæ in Chriſto. Quod autem addit, nos vero ſeruos veſtros propter Ieſum: præſumtio eſt. Nam obiectioni Pſeudoapoſtolorum reſpon-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

reſpondet, qui poterant quærere, cur tam multa de ſe prædicet? Reſpondet, prædicamus nos ſeruos Eccleſiæ propter Ieſum: hoc eſt, vt ipſius regnum propagetur ac multi per ipſum ſaluentur. Hic locus multas admonitiones ſuppeditat: Primum enim diſcernit inter duplices miniſtros Euangelij, ſinceros & inſinceros, Illi Chriſtum prædicant Dominum & ipſius ſolius gloriam quærunt: Hi ſeipſos prædicant, dum quouis modo ſuæ gloriæ aut lucro ſtudent. Deinde ſignificat paſtoris fidelis officium eſſe, vt ab omni dominandi cupiditate alienus ſit, nihilque magis in votis habeat, quam vt ſeruiat Eccleſiæ, cuius ſeruum ſe exiſtimet eſſe non dominum. Tertio, quam anguſta ſit hæc ſeruitus cogitandum, Nam eo deſtinatur hæc ſeruitus, vt myſteria regis regum, & Domini dominantium tractet & ea diſpenſet pro Domini arbitrio. Etſi igitur miniſterium verbi ſeruitus hic dicitur: tamen omni dominatu mundi eſt potior. Præterea populus hic diſcat recte de miniſtris ſinceris iudicare. Non enim ab externa ſpecie, ſed ex maieſtate Domini à quo miſſi ſunt, & ab officij excellentia eos æſtimare debet: Qui ergo hos miniſtros contemnunt, maieſtati Domini derogant, officij excellentiam non perpendunt, Imo, quod grauiſſimum eſt, ipſum Dominum ſpernunt, iuxta illud: Qui vos ſpernit me ſpernit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Quoniam Deus qui dixit è tenebris lumen ſplendeſcere, idem illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei, in facie Ieſu Chriſti.

Efficaciam miniſterij Apoſtolici per comparationem oſtendit. vt olim Deus è tenebris lucem ſplendeſcere fecit, dicens: Fiat lux, & facta eſt lux, Ita hodie lumen accendit cognitionis Dei in cordibus miniſtrorum, vt alijs eadem cognitio luceat per prædicationem Euangelij, quo poſſint in faciem Chriſti amabilem fidei oculis intueri. In dicto, Ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei, Hebraiſmus eſt, id eſt, ad præbendum lumen quo gloriam Dei cognoſcant in facie Ieſu Chriſti. Atque ita alludit ad collationem faciei Moſis & Chriſti, de quibus ſupra. Deinde, obſeruetur hoc loco, quod vt tenebræ ante lucis formationem fuerunt typus tenebrarum, id eſt, ignorantiæ quæ erat ſecutura in hominibus poſt lapſum: Ita lux ſequens fuit typus ſpiritualis lucis, id eſt, cognitionis Chriſti, quæ futura erat per Euangelij prædicationem.

Habemus autem theſaurum hunc in fictilibus vaſis, vt excellentia virtutis ſit Dei, & non ex nobis.

Vt hactenus dignitatem miniſterij extulit:
Ita

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ita nunc de miniſtrorum fragilitate & cruce agit : Eſt autem huius propoſitionis ſenſus : Nos qui miniſtri ſumus Euangelij, quibusque commendauit hunc theſaurum Dominus, obnoxij ſumus varijs infirmitatibus, & non ſecus atque teſtacea vaſa corruptioni obnoxij ſumus, & iniuriæ omnium hominum expoſiti. ſumus enim contemtibiles & inglorij coram mundo. Idque ideo fit, vt tota gloria virtuti diuinæ accepta feratur, & non nobis. Hic ergo diſcamus diſcernere inter theſaurum ipſum, & vas in quo conſeruatur theſaurus, ne propter vaſis contemtum theſaurum quoque aſpernemur. Deinde quod virtus non proficiſcatur à vaſe ſed à theſauro, qui à vaſe depromitur.

Quando in omnibus premimur, at non anxij reddimur: laboramus inopia, at non deſtituimur: perſecutionem patimur, at non deſerimur: deijcimur, at non perimus.

Propoſitionis probatio eſt per enumerationem ſpecierum, & quatuor exempli gratia recenſet: preſſuram, inopiam, perſecutionem, & contemtum. ſed his ſe minime victum pronunciat, exemplum nobis relinquens, ne nos ærumnis fracti ſtationem noſtram in caſtris Domini deſeramus. Vocabulum στενοχωρούμενοι, *quod anguſtiamur*

 reddidit

reddidit vetus interpres. nonnulli, coarctamur, et quidam, Anxij reddimur: proprie dicitur, cum alicui euadendi locus propter circumſtans periculum non pateat.

Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore circumferentes, vt etiam vita Ieſu in corpore noſtro manifeſta fiat.

Hoc eſt, quocunque venimus parata eſt nobis afflictio, tanquam eam nobiſcum circumferremus. Vocat autem hic crucem mortificationem Ieſu Chriſti propter tria: Primum, quia cruce Apoſtoli reddebantur conformes imaginis filij Dei. Deinde, quia propter Chriſtum ea cruce premebantur. Tertio, quia quicquid membra Chriſti patiuntur in hac vita, Chriſto quadam ratione competit. Quid cruci adiunctum ſit, ſubiungit conſolationis gratia, cum ait: vt vita Ieſu in nobis fiat manifeſta. hoc eſt, quod euadimus è mille periculis, id non à nobis proficiſcitur, ſed ex virtute Chriſti qua conſeruamur in hac vita donec ipſi viſum fuerit. Hic obſeruetur miniſtrorum verbi, atque adeo omnium piorum conditio, videlicet quod quotidianis, vt ita dicam, mortibus obnoxij ſint: Obſeruetur quoque conſolatio in his periculis, quæ in Chriſti vita poſita eſt: qui & in hac vita nobis ſua virtute aderit, modo ex fide ipſum inuocemus, Et olim glorifica-

bit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

bit nos, modo hic cum illo compatiamur. Qui enim cum illo patiuntur, cum illo quoque glorificabuntur, Rom. 8.

Semper enim nos qui viuimus in mortem tradimur propter Ieſum, vt etiam vita Ieſu manifeſta fiat in mortali carne noſtra.

Expoſitio eſt ſuperioris ſententiæ. Quid enim per mortificationem intelligat, exponit. Eſt enim mortificatio Ieſu Chriſti, tradi in mortem, id eſt, mortis pericula propter Euangelium Ieſu, in quibus periculis vita Ieſu ſe manifeſte declarat, dum ſua virtute à mortis periculis ſuos ſeruos liberat. Vocat autem carnem mortalem, non propter omnibus communem mortis conditionem, ſed propter mortificationem per crucem, cui expoſita eſt.

Itaque mors in nobis agit: vita autem in vobis.

Concluſiuncula eſt ex ſuperioribus collecta, cuius ſenſus eſt: nos verbi miniſtri affligimur, & quotidie mortis periculo exponimur, verum hæc noſtra mors in veſtrum cedit commodum, dum per prædicationem Euangelij vitam in Chriſto conſequamini, & ſalutem.

Habentes autem eundem ſpiritum fi-

 dei,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

dei, ſecundum id quod ſcriptum eſt: Credidi propter hoc locutus ſum. & nos credimus, propter quod & loquimur.

Cauſam reddit cur Apoſtoli tantis periculis ſe exponant: nimirum, quia fidem Chriſti habent, cuius impulſu loquuntur de Chriſto ac ipſum coram mundo confitentur. Rationem hanc exemplo Dauidis confirmat, qui tametſi grauiſſima pericula, perſequente ſe Saule, quotidie experiri coactus erat: Tamen ſpiritus afflatu & dono animatus inuictum ſe præbuit. Eſt autem ſpiritus fidei, fides ipſa, quæ afflatu & dono ſpiritus contingit. Obſeruetur hic vis viuæ & germanæ fidei, quæ non ſinit hominem torpere ocio & ignauia, ſed eum ad officium alacriter præſtandum excitat.

Scientes quod qui ſuſcitauit Dominum Ieſum, & nos per Ieſum ſuſcitabit, & ſiſtet vobiſcum.

Quid fides in cruce & perſecutione ſpectet, & vnde ſummam conſolationem capiat, declarat. Reſpicit enim fides ſub cruce ad gloriam reſurrectionis. Nam quemadmodum mors Chriſti fuit quidam ad gloriam tranſitus: Ita illi qui Chriſtum fide poſſident, & iam eius ſunt membra effecti, per crucem tranſibunt ad gloriam.

Omnia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Omnia enim propter vos, vt gratia abundans pluribus gratias agentibus, redundet in gloriam Dei.

Ratio hæc non ad proxime præcedentem ſententiam, ſed ad ſuperiorem, qua dixit ſe fidei impulſu loqui, referenda eſt. Eſtque ſumta à fine patientiæ Apoſtolorum in afflictionibus: Omnia, inquit, propter vos, ſcilicet facimus & ſuſtinemus, vt gratia Chriſti per prædicationem noſtram pluribus innoteſcat, & multi ad agnitionem veritatis adducti gratias Deo agant, ac vna nobiſcum Deum glorificent.

Propter quod non deficimus, ſed etiamſi externus noſter homo corrumpitur, internus tamen renouatur quotidie.

Concluſio eſt ex ſuperioribus collecta, Miniſterium noſtrum CHRISTVM *Dominum prædicat: virtute Dei efficax eſt, ſpectat eo vt præbeat lumen cognitionis Dei, quo in amabilem faciem Chriſti intueri liceat, Spem habet adiunctam immortalis gloriæ, Denique fructum copioſum profert, adeo vt multi conuerſi Deo agant gratias ipſumq; glorificent. Ergo in miniſterio noſtro propter quotidianas ærumnas non deficimus, magis ignaui & ſegniores facti. Huc occupatio-*

cupationem cum correctione addit : Sit ſane quod externus noſter homo corrumpitur, Internus tamen quotidie renouatur, & nouas tandem vires acquirit per gratiam Dei, vt oneri non ſuccumbat. Etſi autem quid ſit hic externus homo & quid internus à quibuſdam ambigitur : Tamen qui propius periſtaſin loci examinat, ambigere non poteſt. Quidam externum hominem ſenſitiuam naturam intelligunt, & internum intellectualem interpretantur, quorum opinio confutatione indigna eſt. Nam loci circumſtantia ſatis conuincit, externum hic hominem dici quicquid hominum iniuriæ obnoxium eſt, ſeu quicquid ſpectat ad præſentem hanc vitam conſeruandam: & contra, Internum eſſe quicquid facit ad conſeruationem cœleſtis vitæ, vt ſpiritus ſancti gratia, fides, & ardens colendi Dei ſtudium. Vt enim duplex vita eſt, Terrena & Cœleſtis : Ita duplex eſt eius conſeruandi ratio. Ponitur autem hic hominis vocabulum pro adiuncto per Metonymiam, & Epitheta: Externus & Internus, ad diſtinctionem vitæ vtriuſque referri debent,

Leuitas enim afflictionis noſtræ ſupra modum momentanea, æternum ſupra modum pondus gloriæ operatur in nobis, dum non ſpectamus ea quæ videntur, ſed ea quæ non videntur. Nam quæ videntur temporalia

ſunt

ſunt: quæ autem non videntur, æterna.

Ratio concluſionis à comparatis ſumta. Mala quæ in hac vita ferunt pij, ſunt momentanea: Bona autem quæ expectant, ſunt æterna. vt ergo leuiter ferenda ſunt illa mala, quæ æterna comitabitur gloria: Ita nequaquam propter vllas ærumnas deficere oportet in Euangelij miniſterio. Locus hic in omnibus ærumnis maximum vſum habet. Monet enim vt oculos ab ijs quæ videntur auertamus, & ſurſum mentes noſtras erigamus, omnemq; noſtram cogitationem ad æternam cœleſtis regni fruitionem conuertamus. Ita longe aliud obiectum eſt oculi fidei & interni hominis, quam oculi carnis & externi hominis. Porro cum Apoſtolus hic dicit patientiam afflictionum operari pondus gloriæ, non de merito gloriæ agit, ſed de itinere quo ad gloriam peruenitur. Deinde loquitur tantum de afflictione filiorum Dei, quorum eſt hæreditaria gloria, non de impijs, quorum afflictio veluti præludium eſt ad æterna ſupplicia, niſi reſipiſcant.

Caput V.

Summa capitis quinti.

SPe immortalitatis in ærumnis huius vitæ ſolatur Apoſtolus verbi præcones, vnde & ad officium

officium diligentius præſtandum adhortans, teſtes ſuæ ſinceritatis in Euangelij miniſterio ipſos Corinthios ſtatuit: Cuius rei cauſas cum reddit, in ſummam doctrinæ Apoſtolicæ de reconciliatione per Chriſtum delabitur.

Ordo & partes capitis quinti.

Partes huius capitis quinque ſunt: Quarum prima, eſt expoſitio allegorica eius ſpei, cuius in fine quarti meminit. Secunda, illatio eſt obedientiæ ſuæ erga Deum in miniſterio. Nam immortalitatis ſpe ſe rapi ait ad omne obſequium Deo præſtandum, & ad quiduis ferendum: id quod nonnullis rationibus confirmat. Tertia, prouocatio eſt ad conſcientias Corinthiorum, quibus manifeſta fuit Pauli ſinceritas in miniſterio Euangelij. Quarta, remotio eſt arrogantiæ aduerſus Pſeudoapoſtolos, cui plures adhuc rationes ſubijcit ſuæ in miniſterio diligentiæ. Quinta, vniuerſalis doctrina eſt de Reconciliatione & beneficijs Chriſti, in quam doctrinam per occaſionem delabitur. Nam cum in confirmatione dixiſſet, Apoſtolis datum eſſe miniſterium reconciliationis, oportune fertur in reconciliationem noſtri cum Deo deſcribendam. Porro harum partium vnus eſt ſcopus, nempe

vt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

vt miniſtri Euangelij conſiderata immortalitatis ſpe, & officij ſui dignitate, confidentius in huius mundi ærumnis Chriſtum doceant.

Exegeſis V. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Scimus enim quod ſi terreſtris noſtra domus tabernaculi diſſoluatur, ædificium ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis.

Ratio eſt eius quod in fine quarti habetur. Illic enim ait: quæ videntur temporanea ſunt, quæ autem non videntur æterna. Vtrumque hic probat pulcherrima allegoria, qua pingit ſtatum vtriuſque vitæ, præſentis ſcilicet & futuræ. Erit autem collatio illuſtrior, ſi ſublata hypallage qua Paulus hic vſus eſt, antitheſin hoc modo digeramus. Scimus quod ſi tabernaculum terrena noſtra domus diſſolutum fuerit, ædificium ex Deo habemus, domum non manufactam & æter nam in cœlis. Tabernaculum (per quod ſignificatur corpus noſtrum mortalitati obnoxium. nam vt tabernaculum eſt fragilis & caduca ſtructura, ad breue tempus in peregrinatione extructa: Ita

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ita corpus noſtrum imbecille vt caducum eſt) opponitur ædificio (per quod ſignificatur corpus noſtrum immortalitatis gloria donatum) id eſt, firmæ ſtructuræ, quæ immoto nititur fundamento. Deinde terreſtris domus (ita enim definitur tabernaculum ab Apoſtolo) eſt, vt ex antitheſi colligitur, quæ ab homine eſt, quæ manufacta eſt, quæ temporanea eſt, & quæ in terra eſt, Hæc opponitur domui quæ à Deo eſt, quæ non manufacta eſt, quæ æterna eſt, quæ cœleſtis eſt. Verum notandum eſt, has differentias corporis mortalis & immortalis non ſumi à ſubſtantia, ſed à qualitate. quemadmodum 1. Corinth. 15. manifeſte docet Apoſtolus: & Articulus fidei noſtræ de carnis reſurrectione conuincit. Dicitur ergo corpus noſtrum vbi immortalitatem induerit, non manufactum, æternum & cæleſte, non ſubſtantia, ſed gloria & immortalitate. Verum cum hanc conſolationem certæ ſcientiæ de futura immortalitate teſtificatione præmuniat, vult nos Apoſtolus oculos auertere à carnis ſenſu ad cogitationem certitudinis de noſtra immortalitate, qua ornabimur excitatis corporibus noſtris in extremo die. Sunt autem quinque certitudinis cauſæ de reſurrectione noſtrorum corporum. Quarum prima obſcurior eſt, quæ in figuris eſt poſita, vt in excitatione Adæ a ſomno & in tranſlatione Enoch. Secunda eſt in ſignis, quæ ſunt duplicia, Naturalia & ſacramentalia. Naturalia quæ in

ipſa

ipſa natura conſpiciuntur, cuius generis eſt illud 1. Corinth. 15. de grano coniecto in terram & mortuo, quod rurſus viuificatur: Sacramentalia ſigna ſunt baptiſmus & cœna Domini: Hæc enim externa ſigilla ſunt reſurrectionis mortuorum. Tertia eſt promiſſio filij Dei qui promiſit ſe nos excitaturum in extremo die, & daturum vitam æternam. Quarta eſt promiſſionis confirmatio per iuſiurandum Domini: Amen Amen, ait, dico vobis, Qui credit in me, non peribit, ſed habebit vitam æternam. Quinta eſt fundamentum & cauſa noſtræ reſurrectionis, quæ eſt reſurrectio Ieſu Chriſti Domini, de qua copioſe Paulus 1. Corinth. 15.

Nam & in hoc ſuſpiramus domicilio noſtro, quod è cœlo eſt, ſuperindui expetentes: ſiquidem etiam induti non nudi reperiemur.

Confirmat quod dixit à votis & ſuſpirijs piorum. pij enim expetunt ſuperindui domicilio cœleſti, id eſt, donari immortalitatis gloria, vt qui iam prius in hac vita non nudi, ſed induti inueniantur. Sed quæ nam eſt illa veſtis qua nos veſtitos eſſe oportet? Paulus Galat. 3. dicit. Quotquot in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Prima ergo veſtis eſt, quod abluti ſanguine Chriſti eius merito veſtiamur, quo noſtra peccata teguntur iuxta illud: Beati quorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

tecta ſunt peccata. Secundo, veſtimur Chriſti iuſticia. Nam vt victima ſua peccatum expiauit. Ita obedientia ſua nos iuſtos reddit. vt enim per vnius in obedientiã multi conſtituti ſunt peccatores: Ita per vnius iuſticiam multi conſtituentur iuſti. Tertio, veſtimur Chriſti præſentia, qua nos regit et conſolatur. Quarto, veſtimur ſanctificatione ſpiritus Chriſti qua ſanctificati Deo obedire ſtatuimus. atque ita bonis quoque operibus nos veſtiri oportet, quæ ſi abſuerint, ſuperiora quoque veſtimenta abeſſe neceſſe eſt. Sunt enim bona opera germanæ fidei perpetuus fructus: cum his congruit quod Matth. 22. de veſte nuptiali dicitur: Nam tametſi illam veſtem alij aliter exponunt: Tamen theſis ad quam reprehenſio eius, qui veſtem nuptialem non habuit, accommodatur, manifeſte conuincit eam veſtem ſanctificationem noſtri eſſe ad quam vocamur. Vt enim vetus noſter homo cum inquinamentis ſuis exuendus eſt: Ita noua vita eſt meditanda, vt veſtitus tam honorificæ vocationi reſpondeat. Neq; hoc pugnat cum gratuita iuſtificatione. Nõ enim ad iuſtificationis cauſas, ſed ad qualitatem iuſtificatorum referendum eſt. Vt enim fieri non poteſt, vt bona arbor fructum bonum non edat: Ita impoſſibile eſt à iuſtificatione ſeparari ſanctificationem, tametſi res ſint diuerſæ. Quotquot inquit Paulus, ſpiritu Dei ducuntur, ij ſunt filij Dei. Item, ſi ſecundum carnẽ vixeritis, moriemini: ſed ſi ſpiritu actiones corporis mortificetis, viuetis. Ete-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Etenim qui ſumus in hoc taberna-
culo ſuſpiramus grauati, eo quod
non exui volumus, ſed ſuperindui, vt
abſorbeatur quod mortale eſt à
vita.

Ἐπεξεργασία eſt: Quod enim in ſuperiori verſu obſcurius dixerat, hic apertius exponit. Allegoriæ huius hic ſenſus eſt, Nos qui varijs ærumnis in hac vita grauamur, aſpiramus quidem ad immortalitatem, vt corpus noſtrum ex mortali cœleſte & immortale fiat: Verum id ita fieri expetimus, ne mortis ſenſus intercedat, ſed ſubita quædam fiat transformatio: in qua vita mortem ſine mali ſenſu abſorbeat. Quemadmodum in Enoch & Elia factum eſt. Significatur ergo hoc loco, qualis ſit colluctatio carnis & ſpiritus etiam in ipſis ſanctis.

Qui autem condidit nos ad hoc ip-
ſum, Deus eſt, qui etiam dedit nobis
arrabonem ſpiritus.

Confirmatio à fine creationis, ab autore & à teſtimonio ſpiritus ſancti: Deus creauit nos ad immortalitatem, Ergo aliquando immortalitate donabimur. Cum enim Deus ſit omnipotens, haud dubie præſtabit, quod olim promiſit. Spiritus ſanctus eſt immortalitatis pignus, quem nos Apoſtoli habemus. Ergo vere eandem aliquando nos adipiſcemur. Obſeruãdus locus, quod dona ſpiritus

in hac vita ſint arra quædam immortalitatis. Eſt enim arrabo pacti ſymbolum, ſeu pignus datum in certitudinem rei promiſſæ. Geneſ. 38. Si dederis arrabonem donec miſeris. Vnde ad Epheſios primo: Obſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, quæ eſt arrabo hæreditatis noſtræ, id eſt, qui ſpiritus ſanctus datus eſt in certitudinem hæreditatis.

Confidentes igitur ſemper & ſcientes, quod habitantes in corpore peregrinamur à Domino (per fidem enim ambulamus, & non per aſpectum) confidimus, inquam, & libentius optamus peregrinari à corpore, & habitare apud Dominum.

Quid efficiat in ſanctis arrabo ſpiritus, infert. Efficit autem in ſanctis ardentem affectum deponendi hoc mortale corpus & induendi immortalitatem. θαῤῥοῦντες *enim dicuntur, qui præſenti ſunt animo, id eſt, quieto & ad ſuſtinenda quæuis pericula parato, propterea quod de felici exitu nihil dubitent. Huius affectus duplicem cauſam ſubiungit. Vnam, quia hic tantum fidei oculis cæleſtem gloriam videmus: Illic vero claram Domini faciem intuebimur, Alteram, quia hic in peregrinatione procul à patria vagamur: Illic depoſita mortalitate perpetuo cum Domino habitabimus.* Hic *affectus Apoſtoli breuius ad*

Philip.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Philip. exprimitur, his verbis: Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto.

Quapropter etiam contendimus, ſiue incolentes ſiue migrantes, vt illi accepti ſimus.

Iam infert ex immortalitatis ſpe, ſe paratum eſſe ad obſequium Deo præſtandum, cum in hac vita tum in migratione ab hac vita. Contendimus (pro quo Paulus habet φιλοτιμούμεθα*) proprie eſt magno ſtudio conari quippiam efficere. Significatur ergo his Pauli verbis, quam ardens ſtudium in pijs eſſe debeat approbandi Deo totam ſuam vitam: A quo ſtudio qui alieni ſunt, fruſtra de fide Chriſti gloriantur, fruſtra Chriſtianum nomen prætendunt.*

Omnes enim nos manifeſtari oportet coram tribunali Chriſti, vt reportet vnuſquiſque quæ per corpus facta fuerint, prout fecerit ſiue bonum ſiue malum.

Ratio eſt ardentis in Apoſtolo ſtudij approbandi ſe Deo, ſumta à præmio obedientiæ & pœna inobedientiæ. Ponit autem hic generalem ſententiam iudicis Chriſti, coram quo ſiſti debent duo hominum genera, pij nimirum & impij. Illis quidem reddet immortalitatis gloriam: His vero ignominiam & confuſionem perpetuam. Porro cum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ro cum hoc loco abutuntur Papiſtæ ad ſtabiliendam operum iuſticiam, perperam confundunt cauſas iuſtificationis, & qualitatem iuſtificatorum. Hic enim Paulus non diſputat de cauſis iuſtificationis & ſalutis, ſed tantum indicat qualesnam ſint quibus ſalus aut damnatio contingit.

Scientes igitur terrorem Domini, hominibus ſuademus, Deo autem manifeſti ſumus. Speramus autem & in conſcientijs veſtris nos manifeſtos eſſe.

Ex iudicij Domini expectatione concludit, quam acre ſit ſuum ſtudium ad obedientiam Deo præſtandam in ſuo miniſterio. Ponit autem huius obedientiæ partes tres. Primam, ſuadere hominibus, manifeſto Hebraiſmo eſt homines per prædicationem Euangelij ad fidem adducere. Ponitur enim hic πείθομεν *pro participio præſenti à verbo Hiphilhæemin, id eſt, facere credere, ſeu ad fidem adducere. Secundam, manifeſtari Deo, hoc eſt, Deo approbari, idque per Metalepſin, ſcilicet per eam fidem quam alijs prædicauit. Tertiam, manifeſtari in conſcientijs hominum, hoc eſt, homines habere certum miniſterij Apoſtolici teſtimonium, quorum conſcientia teſtis eſt fidei in miniſterio præſtitæ. Ex hoc ergo colligimus, tres partes ſtatui poſſe obedientiæ miniſtrorum, atq; adeo piorum*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

omnium. Quarum prima eſt, quæ hic ſecundo loco ponitur, pietas erga Deum. Nam fides reliquas virtutes, quæ ad pietatis complementum pertinent, habet comites. ſecunda quæ tertio loco ponitur, eſt approbare ſe hominibus, vt apud eos bonam conſcientiam bene actæ vitæ habeat. Tertia eſt, quæ primo loco ponitur, acre ſtudium præſtandi ea, quæ ad cuiuſque officium pertinent. vt enim hic Paulus in Euangelio laborat ſtrenue: Ita ſuo exemplo alios ad acre vocationis ſtudium hortatur. vocat autem hic iudicium Domini terrorem, per metonymiam, & effectum iudicij in ijs omnibus qui Deo non obtemperant.

Non enim rurſus noſipſos commendamus vobis, ſed occaſionem dantes gloriationis de nobis, vt habeatis (ſcilicet quod dicatis) aduerſus eos, qui in facie gloriantur, & non in corde.

Cur tantopere ſuum ſtudium in Euangelij miniſterio extulerit Apoſtolus, exponit, Ac primum negat ſe id inanis gloriæ cauſa feciſſe, quemadmodum calumniabantur Pſeudoapoſtoli. Deinde affirmat id factum eſſe, vt ſua autoritas ſalua maneret apud Corinthios, præſertim propter eos, qui externis laruis & fucata eloquentiæ pompa, non autem vera pietate apud Corinthios gloriabantur. Nam iſtorum vanorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

hominum iactantiæ ardens Pauli ſtudium in miniſterio, vera pietas & ſinceritas opponitur, ad refrenandam Pſeudoapoſtolorum arrogantiam. Cum ergo de miniſtrorum verbi laudibus agitur, præferantur ſinceri, docti, induſtrij glorioſis, garrulis & pigris, quorum cura gloriæ & ventris eſt præcipua.

Nam ſiue inſanimus, Deo inſanimus: ſiue ſani ſumus, vobis ſani ſumus.

Ratio eſt ſuperioris dicti. Cuius ſenſus eſt: Siue inſanimus, id eſt, veſtro iudicio inſanire videmur, dum ſcilicet noſtram diligentiam in officio extollimus, Id certe non facimus, vt nos extollamus, ſed vt in vnius Dei gloriam cedat noſtrum miniſterium. Siue ſani ſumus, id eſt, ſimpliciter facimus officium ſine omni diligentiæ noſtræ commendatione. Vobis ſani ſumus, id eſt, eo pertinet noſtra induſtria, vt vos ſalutem per noſtram prædicationem conſequamini. Ad hos ergo duos fines tendat miniſtrorum verbi labor, Primum, vt ſoli Deo tribuatur gloria. Deinde, vt multi ad ſalutem adducantur. Præterea, cum Paulus hic dicit, Inſanimus, & ſani ſumus, ſciendum eſt quod loquatur ex hypotheſi eorum quibus ſcribit.

Charitas enim Chriſti conſtringit nos iudicantes illud.

Hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Hoc eſt, quod omnia noſtra ad Dei gloriam & Eccleſiæ ædificationem referenda ſtatuimus, efficit in nobis cogitatio illius ſummi amoris, quo Chriſtus nos complexus eſt, & quem ſua morte nobis eſt teſtatus. Conſtringendi vocabulo ſignificat aliter fieri non poſſe, quam vt in obſequium Chriſti totum ſe addicat, quiſquis vere reputat quantus fuerit amor Chriſti, qui ſe in mortem pro peccatoribus tradiderat.

Quod ſi vnus pro omnibus mortuus fuit, Ergo omnes mortui fuerunt.

Teſtificatio eſt charitatis Chriſti. Ponit autem propoſitionem loco totius argumenti. Si vnus Chriſtus pro omnibus mortuus eſt, omnes fuerunt mortui, id eſt, mortis ſententiæ ſubiecti, Atqui Chriſtus eſt mortuus pro omnibus, Ergo omnes fuerunt mortui. Proinde maximam fuiſſe charitatem oportet, qua motus voluntariam mortem pro omnibus ſubierit Dominus. Maioris conſequentia à deſtinato ad finem probatur, Nam ideo mortuus eſt Chriſtus pro omnibus, vt omnibus vitam impertiret. Cum ergo omnes opus habuerunt, vt vitam per mortem Chriſti reciperent, ſequitur omnes mortuos fuiſſe.

Et quidem pro omnibus mortuus eſt, vt qui viuunt poſthac non ſibi viuant, ſed ei qui pro omnibus mortuus eſt, & reſurrexit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

A fine mortis Chriſti probat Apoſtolus, cur Deo in omnibus acceptus eſſe ſtudeat. Chriſtus mortuus eſt, vt nos noua donemur vita, Ergo iam viuificati per fidem Chriſti debemus totam noſtram vitam Chriſti obſequio ſubijcere. Obſeruetur hic antitheſis, ſibi viuere, & Chriſto viuere: quæ duo non poſſunt ſimul ſtare. Qui enim ſibi viuit, Chriſto non uiuit: & qui Chriſto viuit, ſibi non viuit. Ut autem ſibi viuere dicitur, qui nondum regenitus ſecundum φρόνημα *carnis viuit: Ita Chriſto viuere dicitur, qui renunciatis carnis concupiſcentijs vitam piam, iuſtam, & modeſtam meditatur. Breuiter: Qui ſecundum carnem viuit, ſibi viuit: Qui ſecundum ſpiritum viuit, Chriſto viuit. Vide Rom. 8. Hic locus aperte docet, ſanctificationem à iuſtificatione nequaquam ſeparari poſſe.*

Itaque nos poſthac neminem nouimus ſecundum carnem.

Quia is ſolus agnoſcendus eſt viuere, qui Chriſto viuit, infert Apoſtolus ſe externam apparentiam hominum non ſuſpicere, & nullam vitam, nullas actiones, nullas deniq; virtutes agnoſcere in ijs, qui adhuc in carne degunt, non regeniti per Chriſti gratiam, ac noua vita per Chriſtum donati. Hic locus manifeſte docet nullas veras virtutes in nondum renatis eſſe, ſed tantum laruas quaſdam, & virtutum mortua ſimulachra.

Quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Quod ſi etiam ſecundum carnem nouimus Chriſtum, iam non amplius nouimus.

Per Communicationem loquitur Apoſtolus. Eſt autem horum verborum ſenſus: Chriſtus ad tempus conuerſatus cum Apoſtolis ab eis æſtimatus eſt, vt homo aliquis excellens: At nunc non tantum homo excellens, ſed filius Dei ſedens ad dexteram patris agnoſcitur. Carnis vocabulum quemadmodum paulo antea, ita & hic non pro ſubſtantia, ſed pro qualitate, & externa ſpecie accipitur. Quare Seruetus impie abuſus eſt hoc loco ad probandum, humanam naturam in Chriſto à diuinitate abſorptam eſſe.

Proinde ſi quis in Chriſto, noua creatura ſit.

Concluſio ex ſuperioribus collecta: Si quis in regno Chriſti ciuis vult haberi, & vere eſſe, ſit noua creatura, hoc eſt, regenitus per ſpiritum Chriſti ſit nouus homo, & viuat ſecundum nouæ vitæ conditionem, ac ſtudeat Deo ſemper acceptus eſſe. Damnatur hic quicquid eſt in homine ante regenerationem.

Vetera præterierunt, Ecce noua facta ſunt omnia.

Cur in regno Chriſti ſola creatura noua locum habeat, vaticinio Prophetico oſtendit. Prophetæ enim

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

enim cum de regno Chriſti loquuntur, conferunt illud cœlo nouo & terræ nouæ, vt Eſai. 65. Ecce ego creo cœlum nouum & terram nouam, & non erunt in memoria priora. Et 43, Ne recordamini priorum, & antiqua ne memoretis. Quibus vaticinijs ſignificatur cum conditio piorum in regno Chriſti in hac vita, tum ſtatus rerum poſt iudicium.

Omnia autem ſunt ex Deo, qui reconciliauit nos ſibi per Ieſum Chriſtum, deditq; nobis miniſterium reconciliationis.

Aliud argumentum obedientiæ Apoſtoli in miniſterio. Omnia ſunt ex Deo, Igitur omnia in ipſius gloriam cedere par eſt. Proinde cum nobis commiſerit miniſterium Euangelij, decet vt in eo annunciando minime ſimus ignaui. Vt autem oſtendat omnia ex Deo eſſe, proponit ſummum & maximum beneficium, nimirum quod Deus nos reconciliauerit ſibi per Ieſum Chriſtum. Porro quomodo Deus nos reconciliarit ſibi, paulo poſt Apoſtoli verbis ſignificatur. Quod autem vocat miniſterium Euangelij reconciliationis miniſterium, duo indicat, Primum, quod omnes qui non ſunt participes Euangelij, ſint adhuc ſub ira Dei & damnatione. Alterum, quod Euangelium nobis offerat reconciliationem, quam fide ſola recipimus.

Quoni-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Quoniam erat Deus in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non imputando eis peccata ipſorum.

Dixit Deum nos ſibi reconciliaſſe. Iam modum quem in fine capitis apertius declarat, exponit. Reconciliauit autem nos ſibi Deus hoc modo: Deus erat in Chriſto mundum ſibi reconcilians. hoc eſt, Deus pater, qui vnus eſt eſſentia cum filio, iuxta illud: Ego in patre, & pater in me, nos ſibi reconciliauit interceſſione filij. Verum ſi quæris, cur pater non mediator dicatur, cum ſit reconciliator? Reſpondeo: Reconciliauit nos ſibi per mediatorem, qui eſt vnus Ieſus Chriſtus. Nam tametſi vt inſeparabilis eſt & indiuiſa vnitas ſubſtantiæ trium perſonarum, Ita & operatio: Tamen nec confundendus eſt ordo perſonarum, nec ſingularum proprietas in ſalutis myſterio eſt tollenda. Pater, Filius, Spiritus ſanctus, hoc eſt, tota trinitas ſibi mundum reconciliauit, ſed Pater mittit Filium, vt ſit propitiatio pro peccatis, iuxta primam promiſſionem: Semen mulieris conteret caput ſerpentis, Filius miſſus, propitiatio eſt facta, Et Spiritus ſanctus hanc propitiationem obſignat, cuius propitiationis effectus eſt, quod Deus non imputet peccata ijs, qui in Chriſtum credunt, Quemadmodum Roman. 3. & 4. fuſius declaratur. Recte ergo dicitur, Reconciliauit nos tota trinitas, ex

virtutis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

virtutis vſu, dum peccata delet: ſed filius ſolus λύτρῳ & impletione obedientiæ. vt enim per λύτρον ſatisfactum eſt pro peccato, Ita obedientia Chriſti, qua impleuit ipſe legem, imputatur credenti, Vnde homo reconciliatus Deo, acceptus ſit illi, & habetur iuſtus. Vnde pleniſſima conficitur reconciliationis definitio, quæ alias iuſtificatio dicitur, nempe, quod ſit credentis perſonæ in Chriſtum abſolutio à peccato, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio ad vitam æternam gratis propter Chriſtum.

Et poſuit in nobis ſermonem reconciliationis.

Repetit quod ſupra dixit de dignitate Euangelij. Vnde ſi legationis vocem mutuamur ex ſequentibus, hanc Euangelij definitionem extruere licebit. videlicet, quod Euangelium ſit legatio Chriſti, per quam pax annunciatur & reconciliatio mundi cum Deo. ex quo intelligi vult Apoſtolus quanta induſtria, quanta vigilantia, quanta ſinceritas in miniſtris Euangelij requiratur, quibus tanta legatio commiſſa ſit. Confutantur hic Enthuſiaſtæ, qui verbum vocale contemnunt. Refutantur etiam Papiſtæ, qui in complementum doctrinæ ſalutis adijci volunt humanas traditiones.

Itaq; pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante (vos)

per

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

per nos, rogamus pro Chriſto, reconciliamini Deo.

Infert ex dictis quanta ſit Euangelij dignitas: ex qua etiam concluditur, quanta requiratur in miniſtris fides & ſinceritas. Sunt autem in hac pericopa quatuor propoſitiones, quæ & doctrinam maximam & admonitiones vtiliſſimas nobis proponunt. Prima, miniſtri verbi pro Chriſto legatione funguntur. Ex hac propoſitione ſequentes hypotheſes collige: primam, ſummam eſſe dignitatem miniſterij Euangelij: Secundam, ſummam requiri fidem in ea legatione. Tertiam, non licere niſi legantis Chriſti verba afferre. Quartam, audiendos eſſe hos legatos tanquam Chriſtum ipſum. Quintam, miniſtros Euangelij debere habere legitimam vocationem. Nulli enim legatum agere licet, niſi ab aliquo mittatur. Sextam, non eſſe Chriſti legatos, ſed criminis ſtellionatus reos, qui aliud annunciant, quam quod ore ſuo locutus eſt Dominus. Secunda propoſitio, Deus tanquam exhortatur ſeu precatur auditores Euangelij, non quod Deus reuera percetur, ſed tan quam precetur, idq; in miniſtrorum perſona. Hinc primum admoneantur miniſtri verbi qua oportet animi præſentia et fortitudine legatione commiſſa fungi. Non enim ſuum negocium agunt, ſed Dei. Contemnitur ergo Deus, quando miniſtrorum verbi vox contemnitur, iuxta illud: Qui vos ſpernit

me ſpernit. Admoneantur etiam miniſtri Euangelij non ſcurriliter agere, non ἀπροσδιόνυσα infarcire ſuis demagorijs, id eſt, publicis concionibus, quo diutius cum populi applauſu detinere auditores poſſint: Quod certe cedit in contumeliam Dei, cuius os eſſe dicuntur miniſtri Euangelij. Admoneantur præterea auditores ſingularis reuerentiæ & modeſtiæ erga miniſterium. Tertia propoſitio eſt: Miniſtri verbi pro Chriſto, id eſt, nomine Chriſti, rogant, iuxta illud: Qui vos audit, me audit. Ex hac propoſitione ſequuntur omnia ſuperius ſignata ad primam & ſecundam propoſitionem. Quarta propoſitio continet ſummam legationis, nimirum, vt homines reconcilientur Deo. Proponitur autem hæc exhortatio omnibus, non ſolum nondum conuerſis, verumetiam conuerſis. Nam quemadmodum quotidie peccamus: Ita quotidiana per Chriſtum reconciliatione indigemus: Quæ reconciliatio, vt ſupra dictum eſt, in iuſtificatione perſonæ eſt poſita: dum videlicet perſonæ credenti Deus non imputet peccatum, ſed obedientiam filij, & eam acceptet gratis ad vitam æternam. Errant igitur Donatiſtæ, cum lapſis veniam negent, & reditum ad gratiam. Errant & Papiſtæ, qui docent, homines lapſos poſt baptiſmum mereri remiſſionem peccatorum pœnitentia, intercedente clauium beneficio.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Eum enim, qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos fieremus iuſticia Dei in ipſo.

Hæc ratio ad modum reconciliationis ſupra poſitum, eſt referenda. Illic enim dixit, Erat Deus in Chriſto mundum ſibi reconcilians: Hic iſtum modũ reconciliationis declarat, cum dicat, Chriſtum omnis peccati expertem, peccatum factum eſſe pro nobis, vt nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Quoniam autem hæc gnoma eſt præcipua in tota ſacra ſcriptura, libet eam paulo diſtinctius retexere, & membra ſeorſim conſiderare. Sunt autem duo huius propoſitionis præcipua membra. Primum eſt deſcriptio ſacerdotis Chriſti, Alterum eſt beneficij eius erga Eccleſiam aſſignatio. Deſcriptionis ſunt duæ partes. Quarum prior deſcribit Chriſtum ſacerdotem, qualis in ſe eſt. Poſterior, qualis ſit εὐδοκία paterna pro nobis factus. Cum igitur ait: Eum qui non nouit peccatum, complectitur integram illam deſcriptionem, quæ eſt in Epiſtola ad Hebræos, nempe quod ſit ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cœlis. Huiuſmodi enim oportuit eum eſſe qui legem condemnantem nos impleret, & eius capitali iudicio ſatisfaceret. Eſt autem phraſis hic conſideranda cum ait: Non nouit peccatum. Hic enim verbum noticiæ non ad ſcientiam, ſed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ad experientiam referendum eſt: Chriſtus enim adeo purus erat à peccato, quod nullum vnquam perpetrauerit peccatum, nullaq; eius radix in eo fuerit. Deinde peccatum hic proprie accipitur, ſignificans defectionem à lege & voluntate Dei cum obligatione ad æternam mortem & damnationem: Atq; hactenus de priori deſcriptionis parte. Poſterior eſt pro nobis peccatum fecit, hoc eſt, pater æternus λόγον æternum aſſumta naturæ noſtræ maſſa voluit recipere in ſe reatum noſtrum, & pro nobis fieri victimam expiatoriam. nam hoc loco peccatū pro Aſcham ponitur, quod et reatum ſignificat et hoſtiam pro expiando delicto immolatam, vt Gene. 36. leuit. 5. 2. Reg. 12. Eſa. 53. ad quem Prophetæ locum hic Apoſtolus alludit. Ait enim illic Propheta, ſi poſuerit Aſcham animam ſuam, id eſt, ſi ipſe reatu peccati in ſe recepto factus fuerit pro peccato expiando hoſtia, videbit ſemen longæuum. Eſt ergo in voce peccati ἀντανάκλασις. In eodem enim verſu diuerſimode capitur. Obſerua ergo hic quod Chriſto qui reuera fuit expers omnis peccati noſtrum peccatum imputatum ſit, adeo vt reus peccati coram Deo ſit habitus. Quod obſeruandum eſt propter antitheſin. In altero huius propoſitionis membro aſſignat beneficium Chriſti ſacerdotis erga Eccleſiam, quod beneficium effectus eſt & finis ſacrificij Chriſti. Ait enim, Vt nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Hic du-

plex

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

plex conſideretur antitheſis. Nos reuera peccatores, & Chriſtus expers omnis peccati. Peccatum id eſt, reatus victimaque, & iuſticia Dei: Reatus quidem noſter Chriſto imputatur, qui & pro eo factus eſt victima. Iuſticia vero Chriſti nobis imputatur, vt nobis ſit placatus Deus: vt ergo Chriſtus fuit peccator. Ita nos iuſti ſumus. Quare neceſſe eſt hic iuſticiam Dei intelligere cum liberationem ab obligatione mortis & damnationis: Tum obedientiam Chriſti a Deo approbatam & nobis imputatam: propter quam etiam accepti ſumus Deo: Hanc interpretationem oppoſitorum ratio omnino efflagitat, quam vniuerſa ſcriptura confirmat. Et illud Apoſtoli: vnius Chriſti obedientia multi iuſti conſtituuntur. At cum Apoſtolus addit in ipſo, nempe Chriſto ſacerdote, duo ſignificat, vnum quod iuſticia illa, quæ nobis imputatur ſit extra nos, quemadmodum peccatum Chriſto imputatum, erat reuera extra Chriſtum. Alterum, quod tum demum huius reddamur iuſticiæ participes, quando in Chriſto inuenimur per fidem. Sed cur vſus eſt abſtracto Iuſticia Dei, cum potius concreto Iuſti coram Deo vtendum fuiſſe videatur? propter duo id fecit. Primũ, vt appareret antitheſis inter peccatum & iuſticiam. Deinde, vt ſignificaretur iuſticiæ perfectio: Nam Enallage hæc ſignificat nos plene iuſtificatos eſſe coram Deo, vt plena eſt obedientia Chriſti. Quotquot enim fide iuſtificati ſunt,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

perfectam Chriſti iuſticiam poſſident, & omnes æque ſunt iuſti, quantum quidem ad imputationem attinet, tametſi ſanctificationis vis quæ iuſtificationi coniuncta eſt, in alijs ſit maior in alijs minor, iuxta fidei menſuram.

Caput VI.

Summa capitis ſexti.

VT ſuo exemplo miniſtros verbi qui fuerunt Corinthi, exhortatur ad munus fideliter præſtandum: Ita ipſos Corinthios verbi auditores ad pietatem validis inuitat argumentis.

Ordo & partes capitis ſexti.

Duæ ſunt huius capitis partes. Quarum prior eſt exhortatio ad miniſtros verbi, vt ſedulo præſtent officium. Poſterior eſt exhortatio ad ipſos auditores Corinthios, ne fruſtra verbi diuini miniſtros audiuiſſe videantur.

Exegeſis VI. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Nos

Nos vero cooperantes etiam obſe-
cramus vos ne fruſtra gratiam Dei
reciperetis.

Propoſitio eſt prioris exhortationis huius capitis, qua exhortatur miniſtros Euangelij, vt caueant ne fruſtra videantur accepiſſe gratiam Dei, id eſt, munus docendi Euangelium. Chryſoſtomus hoc interpretatur de auditoribus, ſed ea quæ ſequuntur ſatis indicant quod ad prædicatores referri debeat præſens exhortatio. tametſi nihil refert ſi eam ad vtroſque, id eſt, miniſtros & auditores referas. ſed vox συνεργοῦντες, *id eſt, vna vobiſcum operantes, declarat commune miniſtrorum ſtudium. Obſeruetur hoc exemplum quo monentur ſuperiores miniſtri, vt alios exhortentur ad officium præſtandum.*

Dicit enim. tempore accepto exau-
diui te,& in die ſalutis ſuccurri tibi:
Ecce nunc tempus acceptum: ecce
nunc dies ſalutis.

Prophetæ teſtimonio confirmat non fruſtra ſuſcipi miniſterium verbi. Promittit enim Dominus Eccleſiæ in capite Chriſto, quod velit miniſterio adeſſe, & facere vt multi per miniſterium ſalutem conſequantur. Paulus hic 70. interpretes ad verbum imitatur. Hebræus textus multo eſt illuſtrior, in quo quatuor ſunt ſpectanda, quæ concurrunt in miniſterio verbi. Primum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

1 *mum, eſt cauſa nempe Raſon, id eſt, εὐδοκία, beneplacitum ſeu gratuitus fauor Dei, qui eſt fun-*
2 *damentum ſalutis noſtræ. Secundo, ponitur effectus iſtius fauoris, nempe Ieſchuah, id eſt, ſalus. Salui enim ſumus quia placemus Deo, vt filij tenerrimi ſuo patri, non dignitate noſtra aut*
3 *meritis, ſed liberali eius gratia. Tertio, cum dicit, Reſpondi tibi, & ſuccurri tibi, ſignificat & inuocationem cum prædicatione verbi coniunctam & exauditionem, quod Deus velit vere præſtare nobis, quod offert per miniſterium: Cum ergo tempus prædicationis Euangelij dicatur tempus beneplaciti, & dies ſalutis, decet non ſolum miniſtros ſalutis, verumetiam auditores, vt hoc tempus non negligant. præſertim cum prædicatio Euangelij ſit teſtimonium beneplaciti Dei, & ſalutis noſtræ inſtrumentum: quemadmodum Paulus indicat cum Prophetæ teſtimonio ſubijcit hæc verba: Ecce nunc tempus acceptum, Ecce nunc dies ſalutis. Illud nunc ad omnes ætates pertinet, in quibus Deus ex ſuo beneplacito verbum ſuum annunciari permittit. & hodie vere dicere poſſunt miniſtri Euangelij, Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies ſalutis.*

Nullam dantes in vlla re offenſionem ne vituperetur miniſterium.

Suum exemplum alijs miniſtris imitandum proponit. Verbum, obſecramus, ex primo verſu

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

repetendum eſt, vt ſit ſenſus, Nos nullam dantes vlla in re offenſionem obſecramus vos, hoc eſt, nos cauemus ne vlla morum impuritate ſimus impedimento auditoribus Euangelij, idq; ideo ne noſtrum vicium transfundatur in miniſterium. Hic primum diſcant miniſtri Euangelij qua deceat eos vitæ innocentia præditos eſſe. Nam duo ingentia mala comitantur ſceleratos miniſtrorum mores. Primum enim retardatur in auditoribus Euangelij progreſſus, Deinde vitia miniſtrorum quodammodo infamiam miniſterio conciliant.

Sed in omnibus commendantes nos tanquam Dei miniſtri.

Vt ſe cauere omnem offenſam dixit: Ita altera ex parte aſſerit, quod ſe ſuis auditoribus in omnibus commendabilem reddat, quemadmodum Dei miniſtros decet: Obſeruetur igitur hic Regula: quod quicunque velit cum fructu Dei miniſter eſſe, debeat ſe ita ſuis auditoribus in doctrina, vita, & moribus commendare, vt ſui gregis forma in omni pietate & probitate vere dici poſſit.

In patientia multa, in afflictionibus, in neceſsitatibus, in anguſtijs, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in ſinceritate, in ſcientia, in tolerantia, in manſuetudine, in ſpiritu ſancto, in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

charitate non ficta, in ſermone veritatis, in potentia Dei.

Quod in genere dixerat, id per enumerationem ſpecierum ſeu partium explicat, vt apertius ponat ob oculos quibus virtutibus præditos eſſe oporteat ſinceros verbi præcones. Porro in hac enumeratione diſtinguendum eſt inter duo virtutum genera, quæ Paulus requirit in miniſtris Euangelij. Quædam enim perpetuæ eſſe debent, quædam non niſi in certis caſibus requiruntur. Perpetua eſſe debent, labores, vigiliæ, ſinceritas, ſcientia, manſuetudo, ſpiritus, charitas, ſermo veritatis, potentia Dei. Quarum autem neceſſitas non eſt perpetua, ſunt aliæ præter enumeratas. Requiritur enim patientia in rebus aduerſis. inuictus animus in afflictionibus, in neceſſitatibus, in carceribus, in plagis, in ſeditionibus, quotieſcunque ea inciderint. His iam quorundam vocabulorum explanationem adijciamus. Patientia ὑπομονὴ *eſt, cum inuicto animo toleramus aduerſa, & oneri non ſuccumbimus. Huius cauſa eſt ſpiritus regenerationis, fides, cogitatio mandati Dei, & promiſſio liberationis. Beatus vir qui ſuffert tentationem, qui cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ, quam promiſit Deus diligentibus ſe. Obiectum eſt quicquid corpus vel animum premit, vel quouis modo moleſtum eſt: qualia ſunt multa quæ Pau-*

lus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

lus hic recitat, vt, afflictio corporis, inopia, anguſtia, plagæ, carceres, labores, exilia. Vnde Apoſtolus noſter, Afflictio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit, id eſt, non fruſtratur ſperantem, Finis eſt, vt Deo præſtetur obedientia iuxta primum præceptum. Deinde, vt retinentes confeſſionem aliis ſimus bono exemplo, vt illi quoque ſe inuictos in quibuſuis duris exhibeant. Diſcrimen patientiæ Chriſtianæ & Philoſophicæ petatur ex cauſis & finibus. Afflictio ſeu tribulatio Græce θλίψις, *eſt quæuis corporis compreſſio & iniuria. Neceſſitas hoc loco inopia eſt earum rerum, quæ ad victum & amictum requiruntur. Anguſtia* στενοχωρία, *cum ad animum tum ad corpus referri poteſt. Ad animum quidem relata, eſt conſilij inopia, vt neſcias quo te vertas conſilij expers, Ad corpus vero, cum ita incluſus videaris ab hoſtibus, vt nuſquam euadendi locus pateat. Seditio* ἀκαταστασία, *cum aliquis ob tumultus, & turbatum rerum ordinem cogatur incertis vagari ſedibus, vt qui nuſquam habeat vbi pedem figat. Ieiunium* νηστεία, *eſt abſtinentia ad tempus à cibo & potu, qua corpus affligitur & veluti mortificatur. Hæc definitio nominis eſt. Nam vt Græca vox* νηστεία *dicitur* παρὰ τὸ νὴ ἐσθίειν, *id eſt, à non comedendo. Ita Hebræa Zom, id eſt, ieiunium dicitur ab exhauriendo. quia ieiunium exhaurit, & veluti emulget vires*

 corpo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

corporis atque adeo corpus ipſum affligit & mortificat. Huius formæ primæ ſunt tres. Nam eſt ieiunium indifferens. eſt pium ſeu acceptum. eſt & impium ſeu Phariſaicum. Indifferens ieiunium eſt, cum vel præ inopia vel valetudine, vel ingenti aliquo mœrore animi abſtinetur à cibo & potu. Hoc per ſe nec placet nec diſplicet Deo. Verum prout fides & patientia affuerint placere & diſplicere putandum eſt. Ieiunium pium, Chriſtianum, & acceptum Deo, eſt abſtinentia, à cibo & potu, qua corpus premitur & mortificatur, adeoque abſtinetur ab omnibus rebus, quæ carni voluptatem afferunt: vt plenum ſit ſpiritus imperium per veram pœnitentiam, piam orationem, & ſeriam renunciationem omnium iniuriarum, quibus proximus lædi poteſt. Nam corporis afflictio per ieiunium eſt mœroris animi propter peccatum ſymbolum & teſtimonium. Huius ergo fines ſunt (propter quos & placet) tres. Mortificatio carnis, excitatio ſpiritus, intenſius omnis pietatis ſtudium. Tale fuiſſe ieiunium Pauli, cuius hic fit mentio non eſt dubium, & deberent pij huiuſmodi ieiunio ſæpe ſpiritum excitare, ne carnis concupiſcentiæ ſuccumberent. Eſt autem hoc ſanctum & Chriſtianum ieiunium duplex, nempe priuatum & ſolenne. Priuatum, eſt quod quis ſua ſponte ſibi imponit, vel pietatis excitandæ cauſa (quale vt ſæpe alias, ita potiſſimum ante ſacram

σύ-

σωάξιν à quolibet Chriſtiano, cuius caro hac caſtigatione indiget diligi vellem) vel officij cap ſſendi gratia, vt ſe quis eo præparet ad meditationem officij, oretq; vt Deus auſpicijs ſui muneris aſpiret. Quemadmodum Moſes, Helias & Chriſtus feciſſe leguntur. Solenne ieiunium pium & Chriſtianum, eſt quod pius magiſtratus ſeu gubernatores Eccleſiarum indicunt, vel vt præſens malum, peſtis, gladius, &c. vera pœnitentia & inuocatione Dei aut tollatur aut mitigetur, vel vt mala quæ ob peccata imminere videntur, caueantur. cuiuſmodi ieiunia ſancti Reges & Prophetæ ſæpe indixerunt: quæ Deo grata fuerunt propter pœnitentiam, fidem, inuocationem, charitatem, meditationem beatæ vitæ, mortificationem carnis, & huiuſmodi alia, quæ in Chriſtiano ieiunio concurrere debent: quemadmodum ex definitione ſupra poſita intelligi poteſt. De hoc duplici ieiunio priuato & ſolenni tenenda eſt hæc Regula, Quod vt priuatum liberum eſt, pertinens ad cuiuſque priuatam diſciplinam: Ita ſolenne obligat mandato magiſtratus & charitatis lege. Quare illud contumaciter violare peccatum eſt. Contumaciter dico propter valetudinem cuiuſq;. Nã qui aduerſa valetudine ſatis grauatus eſt, non debet onere huius ſolennis ieiunij magis grauari, ſed ſtudere potius, vt veris gemitibus cordis Deũ iratũ placet. Impium ſeu Phariſaicum ieiuniũ eſt 3 abſtinẽtia à certo cibi genere, q̃ abſtinẽtia putatur

cultus

Regula

cultus Dei eſſe per ſe, & res Deo grata propter ipſum opus, adeoque meritoria. Quaſi vero Deus ſpectaret externa opera, vbi conſcientia eſt impura, & ieiunium eſſet in eo operum genere, quæ Deo probantur per ſe, quemadmodum ea quæ ſua lege præſcribit, & non potius eſſet externum tantum exercitium & corporalis exercitatio alium finem ſpectans, nimirum vt pœnitentiæ, vt orationi, vt carni domandæ, vt charitati, vt meditationi beatæ vitæ ſubſeruiat. Merito igitur Prophetæ huiuſmodi hypocritica ieiunia damnant, in quibus plurima horrenda ſcelera concurrunt. vt opinio cultus, fiducia operis, neceſſitas, coactio, delectus ciborum neceſſarius, modus ieiunandi quo vel porci ſaginari poſſent, meditatio fraudis, & iniuriæ proximorum. Poteſt autem hoc ieiunium Phariſaicum diuidi in duo genera, vt vnum dicatur ſtatum, Alterum arbitrarium. Statum & ordinarium eſt, quod certo tempori anni, menſis aut ſeptimanæ eſt affixum: quale apud Papiſtas eſt quadrageſimale, quod vocant, ieiunium: item quatuor temporum Apoſtolorum &c. in quibus nihil ſani fuit, ſed mera ſuperſtitio, multiplex impietas, & ἐθελοθρησκεία *ab Apoſtolo damnata, imperium tenent. Arbitrarium, quod aliquis arbitrio ſuo quo ſibi Deum debitorem faciat, deligit, quale Phariſæi fuit, qui iactabundus in oratione Domino ait: Ieiuno bis in ſabbato, vbi ſuum ieiunium vt opus ſanctum*

& me-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

& meritorium prædicat, ac Deum admonet ne eius obliuiſcatur. Tale & hypocritarum illorum fuit, qui apud Eſa. 58. cap. Domino obijciunt eum grauiter accuſantes: *Quare ieiunauimus, & non reſpexiſti?* Hæc de ieiunio admonere hoc loco volui, vt ſtudioſi ſciant, quid ex verbo Domini de ieiunio ſtatuere debeant, vtq; intelligant in quo ſit operum genere, in quibus placeat & propter quid, & in quibus non placeat. Sinceritas Græce ἁγνότης eſt puritas ſeu caſtitas cum animi tum corporis, quæ regenerationis ſpiritualis effectus eſt. Scientia γνῶσις, id eſt, recte agendi peritia, quæ ſincera doctrina gubernatur. Tolerantia μακροθυμία (quam vetus interpres ad verbum longanimitatem vertit) eſt virtus moderans iram ne quis cito excandeſcat, ſed emendationis ſpe iram & vindictam protrahat. Manſuetudo χρηστότης, eſt benigna humanitas & facilitas ad benefaciendum. Opponitur aſperitati & moroſitati. Spiritus ſanctus ſignificat cum ipſum ſpiritum ſanctum, vt cauſam, tum motus excitatos à ſpiritu ſancto. Sermo veritatis, eſt ipſa Euangelij prædicatio. Cum enim vocat Euangelium ſermonem veritatis, ſignificat quod abſque humanarum corruptelarum commixtione prædicari debeat. Potentia Dei eſt, cum virtus edendi miracula, tum facultas caſtigandi contumaces.

Per arma iuſticiæ dextra & ſiniſtra.

Quia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Quia ſinceri miniſtri Dei veluti in prima acie ſunt collocati aduerſus Diabolum, qui ex omni parte eos inuadere conatur, armorum meminit dextrorum & ſiniſtrorum. Hoc eſt, vult eos armatos eſſe iuſticia bonæ conſcientiæ à dextris & ſiniſtris, vt ſuſtinere valeant impreſſionem hoſtilem. de armatura Chriſtiani militis copioſe diſputat Apoſtolus ad Epheſ. 6. & 1. Theſſ. 5.

Per gloriam & ignominiam, per infamiam & bonam famam, tanquam impoſtores, & veraces: tanquam ignoti, & celebres: tanquam morientes, & ecce viuimus: tanquam caſtigati, & non morti traditi: tanquam mœrore affecti, ſemper tamen gaudentes: tanq̃ inopes, multos tamen ditantes: tanquam nihil habentes, & omnia poſsidentes.

Quo itinere per arma iuſticiæ tendat ad metam declarat, ſignificans ſe animo obfirmato eſſe ad omnia cum proſpera tum aduerſa ferenda, ita vt nec illis ſuperbus efferatur, nec hiſce oppreſſus in pugna deficiat. Quemadmodum enim gloria & bona fama non effertur, ita nec ignominia & mala fama deijcitur. cum audit impoſtor, non frangitur animo, ſed verax manet. cum obſcurus & ignotus habetur, celebrem ſe per

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Euangelij prædicationem oſtendit. ſæpe in pericula vitæ incidens, præſentia diuina adiutus è periculis liberatur, Caſtigatus virgis & alapis, è morte tamen ereptus eſt. mœrore affectus nihilominus intus ſpiritu gaudet. inopia laborans, multos per Euangelij prædicationem ſpiritualibus diuitijs ditat. Hoc ſuum exemplum proponit Apoſtolus miniſtris Corinthiorum, quod eos imitari mauult, quam vt inani rerum externarum ſpecie oblectentur. Non enim inanis gloriatio, ſed res bene fortiterque & cum virtute geſta, militem fortem ab ignauo ſeparat.

Os noſtrum apertum eſt ad vos Corinthij. Cor noſtrum dilatatum eſt, non eſtis anguſti in nobis, ſed eſtis anguſti in viſceribus veſtris. Eandem vero remunerationem, vt à filijs exigo: dilatemini & vos.

Couertit ſe ad totam Eccleſiam Corinthiorum, erga quos ſuum intimum & paternum affectum teſtatur. Hos nonnihil accuſans quod ſimilem affectum erga ſe non habeant, hortatur eos, vt vicem rependant, vt decet filios. Atq; hic eſt verborum ſenſus ſimpliciſſimus. Oratio autem figurata grandior eſt. Oris apertio & cordis dilatatio, ſignificant vehementiſſimum affectum & vere paternum, quo ipſos Corinthios iam in intimo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

corde complexus erat. Quem affectum amplificat cum addit: Non eſtis anguſti in nobis, id eſt, vos totos animo complector, adeo cor meum ad vos recipiendos dilatatum eſt. Sed anguſti eſtis in viſceribus veſtris. Id eſt, veſtrum cor non viciſſim dilatatum eſt ad me recipiendum, & intimo amore comprehendendum. Quare vobis, vt filijs dico, dilatemini & vos ad me recipiendum intra veſtra viſcera, quo ita nos mutuo complectentes, vos nobis & nos viciſſim vobis vicem reddamus. atque ita mutuum amorem remuneremus. Hic locus docet qualiter affectos eſſe deceat verbi præcones, & eorum auditores erga ſe inuicem.

Nolite iugum ducere cum infidelibus.

Exhortatio eſt qua Corinthios hortatur, ne ſe contaminent conſuetudine & operibus infidelium. Qui enim picem tetigerit inquinabitur ab ea. Vtitur autem hic Apoſtolus elegantiſſima metaphora, alludens ad legem Moſi Deutero. 22. qua cautum fuit ne quis bouem & aſinum ſub idem iugum cogeret. Dicit enim ne ſitis ἑτεροζυγοῦντες *cum infidelibus, id eſt, ne impari iugo copulemini cum infidelibus. Vocantur autem hic* ἑτεροζυγοῦντες, *qui cum ſint diuerſæ conditionis, in eodem opere mutuam operam præſtent. vt ſi fidelis vxorem infidelem ducat, vel econtra:*

aut ſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

aut ſi menſæ dæmoniorum fiat particeps: deniq; ſi cum infideli in aliquo opere, vel per ſe vel ſecundum quid illicito, commercium habeat. Hæc exhortatio ad Epheſ. 5. his verbis habetur: ne commercium habueritis cum operibus infrugiferis tenebrarum, ſed potius arguite. Porro cum exhortatio hæc Pauli ſit vniuerſalis, poteſt commode accommodari etiam impari coniugio, ne fidelis vir aut mulier copuletur infideli coniugi.

Quæ enim participatio iuſticiæ cum iniquitate? quæ communicatio luci cum tenebris? quis conſenſus Chriſto cum Belial? aut quæ portio fideli cum infideli? quæ autem conuentio templo Dei cum idolis?

Congeries argumentorum, & exemplorum imparis iugi. Recenſet autem quinque exempla. Primum, eſt iuſticiæ & iniquitatis. Secundum, lucis & tenebrarum. Tertium, eſt Chriſti & Belial. Vocat autem hic Belial ipſum Diabolum, qui eſt caput omnium ſceleratorum: quemadmodum Chriſtus eſt caput omnium piorum. Quartum, eſt fidelis & infidelis, vt enim fidelis eſt membrum Chriſti: Ita infidelis membrum eſt Diaboli. Quintum, eſt templum Dei viuentis, & idolorum. Cum autem horum natura ſit talis, vt minime ſub idem iugum cogi poſſint, ne-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quaquam debent à Chriſtianis coniungi. Cæterum ſi quis hæc argumenta in ſyllogiſmos cogere velit, Habet hic quinque propoſitiones interrogatione ideo elatas, vt ſignificet neminem habere, quod contra obijcere audeat, aut iure poſſit. Ex harum prima conficitur hic ſyllogiſmus, Iuſti & iniqui nullum poſſunt habere conſortium in operibus, quæ ſingulis propria ſunt, Chriſtiani ſunt iuſti, infideles vero iniqui, Igitur Chriſtianis cum infidelibus nulla poteſt eſſe participatio in operibus, quæ ſingulis ſeorſim propria ſunt. Sunt enim veluti diuerſa iumenta ſub idem iugum coacta. Formabuntur autem & reliqui ſyllogiſmi eodem modo, Quare non eſt neceſſe eos aſſcribere.

Vos enim eſtis templum Dei viuentis.

Quintæ propoſitioni ſubſumit minorem. Unde hic conficitur ſyllogiſmus. Templum Dei & idola non poſſunt inter ſeſe conuenire, Chriſtiani ſunt templum Dei viuentis, Infideles vero ſunt templa idolorum, Ergo Chriſtiani non poſſunt conuenire, & veluti iugum trahere cum infidelibus. Hoc argumentum ſæpe à Paulo Chriſtianis inculcatur, vt in priori Epiſtola ad Corinthios cap. 3. & 6. Et ad Epheſ. 2. Neque enim quicquam magis hominem pium à peccato abſterrere poteſt, quam vt cogitet ſe templum Dei viuentis, & in ſe habitantis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

bitantis eſſe. *Qua dignitate cum nulla maior eſſe poſſit, horrendum ſacrilegium fuerit adeo ſanctum templum vlla re contaminare. Vt igitur hæc appellatio, & Chriſtianorum dignitas admonet nos ſingularis ſanctimoniæ & puritatis: Ita ſignificat totum noſtrum ſtudium eo referendum eſſe, vt Deum veris cultibus celebremus, & prædicemus.*

Sicut dicit Dominus, habitabo in eis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus.

Teſtimonio diuino & à definitione templi Dei probat pios eſſe Dei templum. Vbi Deus habitat, illic eſt templum ipſius. Deus habitat in pijs. Ergo pij ſunt templum Dei. Huius argumenti minor hic ponitur, & promiſſione diuina nititur, quæ extat Leuit. capite 36. & Ezech. capite 37. In Leuitico habetur: Ambulabo in vobis, & ero veſter Deus, & vos eritis mihi populus. In Ezechiele ita legitur: & erit tabernaculum meum in eis, & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Quid autem ſit, quod Deus velit illorum Deus eſſe, & ipſi viciſſim debeant eius populus eſſe, declarat Propheta cum addit: Et ſcient gentes quod ego Iehoua ſanctifico Iſraël, id eſt, tueor, protego, & defendo,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Eccleſiam meam, vt rem ſanctam. Cum fuerit, inquit, ſanctuarium meum in medio eorum in perpetuum, hoc eſt, nunquam illi deſtituentur fauore & auxilio meo, donec meum ſanctuarium, id eſt, Chriſtus fide eorum retineatur.

Quamobrem exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego ſuſcipiam vos.

Exhortationem argumento ſubijcit, quæ deſumta eſt ex capite 52. Eſaiæ, quaſi diceret: Cum vos templum Dei eſtis, relinquite idolorum templa, & prophanationes Babyloniorum. Quod enim Propheta dicit de exitu Babylonico in terram Iudaicam, hoc transfert Apoſtolus à typo ad rem ſignificatam. vt qui Deo dederunt nomina relinquant prophanationes gentium & immundicias idolorum, hoc eſt, vt nihil commercij habeant cum infrugiferis operibus tenebrarum. Quare Propheta addit in eodem loco: Mundamini qui fertis vaſa Domini, id eſt, vos ſacerdotes & Leuitæ ſanctificamini, ne vlla ſpurcicia veſtrum miniſterium contaminetis. Verum quia Leuitæ fuerunt Chriſtianorum (qui ſunt regales ſacerdotes) typi, debent Chriſtiani qui tantum theſaurum circumferunt, imo qui ipſa templa Dei ſunt, ſe ab omni immundicia conſeruare. Hæc enim eſt voluntas Dei ſanctificatio noſtra.

Et ero

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Et ero vobis in patrem, & eritis mihi in filios & in filias.

Hæc promiſſio Ierem. 31. & in multis alijs ſcripturæ locis, quo ad ſenſum attinet, habetur, quæ quia fide recipienda eſt, ſoli credentes & Deo ex fide obedientiam exhibentes, de ea gloriari poſſunt.

Caput VII.

Summa capitis ſeptimi.

APoſtolus exhortans Corinthios ad ſanctimoniam vitæ, purgat ſe à tyrannidis captata ſuſpitione, quoque animo ſit erga eos certis indicijs oſtendit, nempe, quod in ſummis perſecutionibus ex illorum erga ſe ſtudio & pœnitentia, & affectu eorum erga Titum, conſolationem acceperit.

Ordo & partes capitis ſeptimi.

Quatuor ſunt huius capitis præcipuæ partes. Prima, exhortatio eſt ad ſanctimoniam vitæ, quæ infertur ex promiſſionibus, quas poſuit in fine

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſexti. Secunda, eſt purgatio affectatæ tyrannidis in Corinthios. Tertia, ſignificatio ſui animi erga eos cum ſumma Corinthiorum commendatione. Quarta, interponitur per occupationem, & eſt excuſatio Apoſtoli, quod eos Paulo durius tractauerit in ſuperiori Epiſtola: In hac parte ingenium ſalutaris pœnitentiæ graphice depingit.

Exegeſis VII. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Has igitur promiſsiones habentes dilecti, purgemus noſipſos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Dei.

Exhortatio illata ex promiſſionibus, in fine ſexti adductis. Deus promittit quod velit eſſe noſter Deus, & noſter pater, & habere nos loco filiorum & filiarum, Ergo nos decet ſanctificationi ſtudere, vt ſimus puri ab omni inquinamento animi & corporis. Eſt autem hæc collectio inprimis obſeruanda. Nam pendet ex mutuo pacto inter Deum & nos. Etſi enim Deus ex ſua mera miſericordia nos in gratiam recipit, abſque omni conditione legis & operum: Tamen

poſtquam ſuæ gratiæ nos participes reddidit, ſtipulatur a nobis mutuam gratitudinem. quemadmodum de Abrahamo legimus, quem Deus prius in gratiam recepit, ſed mox ab eodem ſtipulatus eſt mutuam gratitudinem, inquiens: Ambula coram me, & eſto perfectus, Geneſ. 17. Hanc perfectionem facto declarauit cum iuberetur offerre filium. De fide ergo Abrahæ nemo gloriari poteſt, niſi qui Deo ex fide cum Abrahamo obedientiam præſtiterit. Sed hic oritur quæſtio de conditione. Promiſſiones legales ſunt conditionales, & Euangelicæ ſunt gratuitæ, Igitur conditio obedientiæ non eſt addenda gratuitæ iuſtificationi. Reſponſio, promiſſiones legales ſunt conditionales, vt quæ habeant impletionem legis cauſam promiſſorum. Lex enim nihil gratis confert, ſed implentibus legem promittit præmia: Sed Euangelicæ promiſſiones ſunt gratuitæ, quia ſalus nobis credentibus offertur, donatur & obſignatur gratis, ſine noſtris præcedentibus meritis. Verum poſtquam fide gratiam adepti ſumus, Deus à nobis ſtipulatur obedientiam: quæ obedientia, etſi à nobis plene præſtari nequit, placet tamen in reconciliatis. Hoc confirmatur non ſolum exemplo Abrahæ, in cuius veſtigijs inſiſtere debent omnes, qui cupiunt ipſius filij eſſe: Verumetiam parabola de debitore, Matt. 18. Cui debitori gratis quidem vniuerſum debitum eſt donatum ex mera bonitate patrisfamilias, ſed cõſecutus condonationem eſt ad

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

pœnam reuocatus, propter hanc pactionem, de obedientia in poſterum præſtanda, violatam. Habent ergo omnes promiſſiones Dei ſua natura quoſdam in ſe ſtimulos, qui nos excitare debent ad ſanctimoniam vitæ perpetuo meditandam. Cæterum exhortationem Pauli altius perpendamus, in qua tria ſunt: Primum, quod purgati ſint adhuc purgandi. Purgatis enim, inter quos ſe etiam numerat Apoſtolus, ſcribit vt ſe purgent. Semper enim circumferimus nobiſcum maculas, quibus purgandis perpetuo ſtudere nos oportet. Alterum eſt diſtributio, nimirum quod oporteat nos purgari ab inquinamentis carnis & ſpiritus, hoc eſt, animæ & corporis: quæ duo cum à Deo habeamus, debemus eis vti in gloriam Dei, 1. Corinth. 6. Tertium eſt, quonam tendere debeat noſtri purgatio, nempe ad perfectionem ſanctificationis in timore & vero cultu Dei. Ad hanc ergo metam quotidie magis magiſque contendere debemus, modo promiſſionis filij eſſe cupiamus, & gloriari de patre noſtro Abraham.

Capaces eſtote noſtri.

Hoc veluti exordiolum eſt purgationis, quæ ſequitur, quaſi diceret: Cum me videatis corde intimo vos complecti, vos quoque dilatamini & me capite intra veſtra viſcera, quo mutua ſit affectio amoris inter nos. Niſi enim miniſtri verbi

& au

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

& auditores ſe mutua proſequantur beneuolentia, vtrique operam ludunt.

Nemini fecimus iniuriam, neminem corrupimus, neminem defraudauimus.

Remouet à ſe ſuſpitionem tyrannidis, & tria grauiſſima ſcelera enumerat: Iniuriam (qua ſignificatur poteſtatis abuſus, qui partim à ſuperbia, partim à corrupto iudicio, partim ab alijs prauis affectibus oritur) Infidelitatem in docendo, qua homines corrumpuntur & in errores ducuntur, quibus mens corrumpitur & affectus, Et Auaritiam, qua auditores defraudantur, dum miniſtri eorum bona dolis & fraude ad ſe transferunt. Ab his ergo tribus criminibus immunis eſſe debet pius paſtor, ſi nolit ſuorum auditorum animos à ſe alienari.

Non hoc ad condemnationem veſtri dico.

Prolepſis eſt: Anteuertit enim obiectionem. Dicere enim poterant Corinthij, iſta dici in illorum contumeliam, ſed Paulus id negat, ac ſi dicat: non hoc dico, vt vos ingratitudinis condemnem, ſed tantum vt me purgem.

Nam antea dixi, vos in cordibus noſtris eſſe ad commoriendum & conuiuendum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Ratio quod non dixerit ea contumeliæ cauſa, ſed tantum ſuæ purgationis gratia. Eſt autem hæc ratio ſumta à certiſſimo ſigno: nemo contumelioſus eſt in eos quos intime amat, Ego autem antea teſtatus ſum me vos intime amare, adeo vt paratus ſim vobiſcum mori & viuere, Ergo non eſt quod quiſque putet me aliquid contumeliæ cauſa dixiſſe.

Multa mihi fiducia erga vos. multa mihi gloriatio de vobis, impletus ſum conſolatione, Exundo gaudio in omni tribulatione noſtra.

Hoc incremento ſignificat Apoſtolus ſuum erga Corinthios affectum cum ſumma illorum commendatione. multa mihi fiducia eſt, hoc eſt, ſecuro & quieto ſum animo, adeo vt nulla ſit in eo offenſa: imo quod plus eſt de vobis glorior, atque adeo in ſummis meis afflictionibus non ſolum conſolationem capio magnam, verumetiam vehementer exundo gaudio. Vnde autem hoc gaudium & hæc conſolatio, in ſequenti narratiuncula explicat.

Nam cum veniſſemus in Macedoniam, nullā relaxationem caro noſtra habuit, ſed in omnibus fuimus oppreſsi, foris pugnæ, intus timores: ſed qui conſolatur afflictos, conſolatus eſt nos per aduentum Titi.

Hæc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Hæc narratiuncula crucis Pauli acerbiſſimæ eo pertinet, vt oſtendat maximam fuiſſe conſolationem, quam ex Titi narratione de Corinthiorum ſtudio & affectu erga ſe conceperat. Nam quo grauior eſt morbus, eo remedium iudicatur præſtantius, quo morbus ſuperatur & tollitur. Meminit autem hic duplicis crucis cum ait: Foris pugnæ, intus terrores. per pugnas, intelligit inſultus aduerſariorum, qui ipſum perſequebantur. Per terrores, moleſtias quas habuit ex inteſtinis morbis Eccleſiæ. Solet autem Paulus aduerbijs Foris & Intus vti, quando loquitur de ciuibus Eccleſiæ & eius hoſtibus. Quemadmodum foris eſſe dicuntur prophani, qui extra templum Dei & gratiæ regnum ſunt: Ita intus eſſe intelliguntur ſancti, qui ſunt in regno gratiæ templum Dei. Præterea cum crucem carni ſuæ impoſitam ait, ſignificat ſpiritum ſpirituali quodam gaudio ſuſtentatum fuiſſe in ſuis afflictionibus. Debet igitur ſpiritus gaudium opponi omnibus duris & incommodis, quæ patitur caro noſtra in hac vita.

Non ſolum autem per aduentum ipſius, ſed etiam per conſolationem quam ille accepit de vobis, cum renunciaret nobis veſtrum deſiderium, veſtrum eiulatum, veſtrum pro me zelũ, adeo vt magis gauiſus fuerim.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Exponit quomodo per aduentum Titi conſolationem perceperit. Senſus eſt: non tam quod ipſe Titus venerit, quam quod ſtudium & affectum erga me veſtrum mihi renunciarit, conſolationem percepi. Incremento affectum eorum ererga ſe exaggerat. Nam minus eſt deſiderium quam eiulatus, & eiulatum excedit zelus. deſiderio ſignificat quod Apoſtolum ſuum maximi fecerint. Eiulatu, quod ſerio ad ſui doctoris admonitionem pœnitentiam egerint: zelo, quod eum ardentiſſime vt patrem chariſſimum amauerint. Hinc diſcant auditores verbi, quomodo affectos eſſe eos deceat erga Euangelij miniſtros, qui ipſos paternis obiurgationibus in viam ſalutis à præcipitio peccati reuocare ſatagunt.

Nam etiamſi triſtitia vos affeci per Epiſtolam, non me pœnitet etiamſi pœnituerit. Video enim quod Epiſto la illa, tametſi ad tempus triſtitia vos affecit, nunc gaudeo non quod triſtitia affecti fueritis, ſed quod triſtitia affecti fueritis ad pœnitentiam.

Ratio eſt per occupationem. Tametſi, inquit, me male habuit quod ad tantam ſeueritatem coactus ſim, vt vobis acerbius ſcriberem: Tamen iam vehementer gaudeo, quod euentus votis meis reſpondeat: nimirum, quod triſtitia affecti

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſitis ad pœnitentiam, hoc eſt, quod ea triſtitia, quam percepiſtis ex mea obiurgatione, profuerit vobis ad emendanda veſtra vitia.

Nam triſtitia affecti fuiſtis ſecundum Deum, ſic vt nulla in re detrimento ſitis affecti per nos.

Duo probat Apoſtolus. Vnum, quod illorum triſtitia profuerit ad reſipiſcentiam. Alterum quod obiurgatio ipſius non receſſerit illis in detrimentum. Quod triſtitia illorum profuerit ipſis ad pœnitentiam, ex eo probat, quod ſint triſtati ſecundum Deum, hoc eſt, quod illorum triſtitia, quæ fuit verus dolor de peccato commiſſo Deo accepta fuerit. Ex quo ſequitur & alterum, quod Apoſtolus eos non affecerit detrimento vllo, aut eos læſerit ſua obiurgatione: Imo quod excitarit potius eos ad pœnitentiam, quæ plurima ſecum commoda affert, Deoq; gratiſſima eſt.

Nam quæ ſecundum Deum eſt triſtitia, ea pœnitentiam operatur ad ſalutem non pœnitendam: At mundi triſtitia mortem operatur.

Quia triſtitia per ſe & ſimpliciter non videtur expetenda, diſtinctionem adhibet, aſſerens aliam eſſe triſtitiam ſecundum Deum, aliam mundi. Illam bonam & nequaquam pœnitendam, ex effectu oſtendit, nam efficit pœnitentiam ad

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

am ad ſalutem: Hanc malam eſſe ex eo concludit, quod mortem afferat. Verum cum triſtitia ſecundum Deum, & triſtitia mundi opponantur, ex collatione oppoſitorum petendæ ſunt differentiæ. Triſtitia ſecundum Deum inde naſcitur, quod aliquis ſentiat ſe Deum offendiſſe, & iam optet id factum non eſſe. Quare ingenti pauore perculſus propter iram Dei, magno eiulatu deflet peccatum, & promiſſionum de Meſſia cogitatione erectus, confugit ad miſericordiam vera & viua fiducia, atque ita ſalutem qua peccando exciderat, ſalutari pœnitentia recuperat. Talis fuit dolor Dauidis, Manaſſis, Magdalenæ, Petri, Latronis in cruce, &c. At mundi triſtitia, eſt dolor ſine fide ad deſperationem ac mortem tendens, qualis fuit Caini, Saulis, Iudæ, &c. Poteſt autem hæc mundi triſtitia diſtingui per cauſas: vt alia ſit cum quis angitur amiſſis bonis, ſiue fortunæ, ſiue corporis, ſiue animi. Alia ex inuidia ortum habeat, cum quis dolet ob bonum alterius: Alia ex ſenſu iudicij Dei proficiſcitur, videlicet cum aliquis ſibi mali alicuius conſcius, pœnæ impendentis metu eſt ſolicitus. Extremis generibus facilius eſt adhibere remedium: Medium autem, quia prorſus diabolicum eſt, difficilius curatur.

Ecce enim iſthuc ipſum quod ſecundum Deum triſtitia affecti fuiſtis, quan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quantum in vobis fecit ſtudium, imo defenſionem, imo indignationem, imo timorem, imo deſiderium, imo zelum, imo vindicationem: per omnia teſtatum feciſtis vos eſſe puros in hoc negotio.

Dixit Corinthios dolore ſecundùm Deum, qui dolor reſipiſcentiam operatur ad ſalutem, affectos fuiſſe: Id nunc probat ab effectis, & enumerat ſeptem, quæ primum accommodabo hypotheſi, deinde ad theſin & communem inſtructionem transferam, indeque Chriſtianæ & ſalutaris pœnitentiæ definitionem extruam. Primum ergo triſtitia Corinthiorum effecit in eis ſtudium ſcilicet emendandi, quod peccatum erat per incœſtuoſum, qui nouercam ſuam habuit. Deinde defenſionem, hoc eſt, purgationem, qua ſe Corinthij purgauerunt, quod non approbarent admiſſum flagitium. Tertio indignationem, qua flagitioſo illi fuerant indignati, accuſantes & culpantes eius turpitudinem. Quarto timorem, ſcilicet pœnæ propter tantam offenſam, qua Deus offenſus erat. Quinto deſiderium, id eſt, charitatem erga Apoſtolum monentem ipſos, vt à ſe iram Dei ſeria pœnitentia auerterent. Sexto zelum, id eſt, ardens ſtudium deinceps cauendi, ne talia ſcelera impunità ſint in ſua reſpublica. Septimo vindicationem, qua

ſtatuerunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſtatuerunt vindictam per excommunicationem in flagitioſum fratrem, & deinceps in omnes eos quos deprehenderent in legem Dei contumelioſos, viuendo impuram vitam. Atque hæc ita hypotheſi accommodata ſint: verum ſi ad theſin transferantur, nobis ſalutaris pœnitentiæ adiuncta depingent. Qui enim vero dolore afficitur, & ſecundum Deum, is emendationi ſtudet, cauet ne alieni peccati reus fiat, indignatur ſibi peccanti, iudicium Dei ſibi ob oculos ſtatuit, quo à peccandi licentia reuocetur, ſingulari deſiderio ſe Deo approbare ſtudet, ardenter omnem offenſam Dei cauet, atque alios peccantes in viam ab errore reuocare conatur. Ex his in vnum collectis efficitur, quod vera & ſalutaris adeoque Chriſtiana pœnitentia ſit verus dolor de offenſa Dei, cum voto ac ſpe veniæ, & voluntate ardentiq; ſtudio peccatum omne poſt hac vitandi, Deoq; vitam omnem approbandi.

Nempe etſi ſcripſi vobis non eius cauſa qui læſerat, neque eius cauſa, qui læſus fuerat, ſcripſi, ſed vt palam fieret ſtudium veſtrum pro nobis apud vos in conſpectu Dei.

Per occupationem reddit cauſam cur ſcripſerit illis priorem Epiſtolam, idque per ſeiunctionem non cauſæ, & poſitionem veræ cauſæ, Non, inquit, ſcripſi vobis vel fornicatoris cauſa, qui me

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

me ſuo facto offenderat, vel mea cauſa qui offenſus fueram, ſed vt vobiſipſis innoteſceret ô Corinthij, quo erga me ſtudio ſitis, & quo affectu me proſequamini in conſpectu Dei: Id quod haud obſcure declaraſtis veſtra reſipiſcentia ſtatim poſtquam à me admoniti fuiſtis. Hæc ſententia Pauli duos locos continet: Vnum (quem exemplum Pauli nobis ſuppeditat) quod peccatoribus ſua peccata non ſint exprobranda à miniſtris, poſtquam ad pœnitentiam ſeriam adducti fuerint. Alterum (quem exemplum Corinthiorum ſuppeditat) quod peccatores caſtigati à ſuis paſtoribus, non odiſſe eos, qui ſe caſtigant, ſed tanquam patres eos complecti debeant.

Propterea conſolationem accepimus ob conſolationem veſtri.

Concluſio prioris cauſæ conſolationis quam accepit in ſuis afflictionibus. Hactenus enim expoſuit quomodo in ſuis ſummis afflictionibus conſolationem acceperit ex pœnitentia Corinthiorum, quæ ipſis quoque Corinthijs magnam conſolationem attulit.

Quin vberius etiam gauiſi ſumus ob gaudium Titi, quod refocillatus ſit ſpiritus eius ab omnibus vobis.

Alteram cauſam ſuæ conſolationis, & gaudij in cruce aggreditur, nempe quod Corinthij beni-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

gne & amanter exceperint Titum, quem Apoſtolus ad ipſos miſerat. Nam auditorum ſtudium erga miniſtros ſinceros, haud obſcure declarat animum erga religionem.

Nam ſi quid apud eum de vobis gloriatus ſum, non fui pudefactus, ſed vt omnia in veritate locuti ſumus vobis, Ita gloriatio noſtra apud Titum veritas facta eſt.

Aetiologia eſt: Paulus miſſurus Titum ad Corinthios prædixit fore, vt ipſum humaniter exciperent, Id nunc ita eueniſſe gaudet Apoſtolus.

Et viſcera eius abundantius erga vos ſunt, dum reminiſcitur omnium veſtrum obedientiæ, quemadmodum cum timore & tremore exceperitis eum.

Quod intimo amore Titus viciſſim complectatur Corinthios exponit, idque non ſolum obedientiæ ipſorum gratia, verumetiam quod ſuum erga ipſum animum declarauerint, eius doctrinam & admonitionem cum timore & tremore excipientes: Quod ſane veræ reſipiſcentiæ ſignum fuit: Viſcera hic metonymia Hebraica intimum amorem ſignificant. Eſt autem ſedes affectuum in viſceribus. Obſeruetur quoque

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

hoc loco, quæ ſit vera ratio excipiendi miniſtros Euangelij.

Gaudeo, quod in omni confidam in vobis.

Epiphonema eſt, cuius hic eſt ſenſus: Quid plura dicam? Huiuſmodi vos eſſe cognoui, vt de vobis ſecure poſſim optima quæque ſentire, loqui, & ſperare.

Caput VIII.

Summa capitis octaui.

PRædicata alacritate animi Macedonum in afflictionibus, & liberalitate eorundem in pauperes ſanctos, ipſos Corinthios ad imitationem propoſito Chriſti exemplo exhortatur: & poſt commendationem æquabilitatis ſeruandæ, Titum & alios quoſdam fratres commendat Corinthijs.

Ordo & partes capitis octaui.

Quatuor huius capitis partes ſunt. Prima, prædicatio Macedonum ob patientiam in afflictio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nibus, & liberalitatem erga pauperes. Secunda, exhortatio Corinthiorum ad imitationem. Tertia, commonefactio de ſeruanda æquabilitate. Quarta, commendatio fratrum quos Apoſtolus Corinthum mittit.

Exegeſis VIII. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Porro notam vobis facimus fratres gratiam Dei datam in Eccleſijs Macedoniæ, quod in multa probatione afflictionis, redundauit gaudium ipſorum, & profunda illorum paupertas exuberauit in diuitias ſimplicitatis eorum.

Macedones à duabus ſummis virtutibus commendat, Primum, quod in ſummis afflictionibus ſuperarit in illis gaudium ſpiritus. Deinde, quod in profunda paupertate, fuerint in pauperes ſanctos liberales. Hæc commendatio eo pertinet, vt Corinthij qui opibus abundabant exemplo Macedonum excitarentur ad liberalitatem. Si enim paupertate preſſi Macedones adeo fuerunt liberales, Quid decet Corinthios, qui tantis opibus abundant? Singulariter obſeruandum eſt, quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Apoſtolus vtramque virtutem, nempe patientiam ſub cruce, & liberalitatem in ſanctos, vocet gratiam Dei, hoc eſt, diuinum beneficium. Nam Deus eſt et autor conſolationis gaudijq́; ſub cruce, ideoque Deus conſolationis dicitur, & ipſe affectum liberalis animi erga egenos inſpirat, contra carnis iudicium: quæ caro tantum ſibi detractum arbitratur, quantum in alios confertur. Proinde cum Paulus iſtam erga pauperes promtitudinem & liberalitatem appellet gratiam Dei, ſciamus, cum liberales in pauperes ſumus, nobis ſingulare beneficium Dei contingere, modo Eleemoſyna noſtra Phariſaico fermento non fuerit vitiata. Ideo Paulus diuitias ſimplicitatis appellat illam liberalitatem, quia eam vult proficiſci ex ſimplici & ſincero charitatis affectu, & tendere in gloriam Dei, & in ſubleuationem egenorum.

Nam pro viribus (teſtor) imo etiam ſupra vires voluntarij fuerunt.

Ratio ab affectu. fuerunt Macedones pro viribus, imo ſupra vires voluntarij, id eſt, ſponte liberales & benigni, Græce eſt αὐθαίρετοι, *id eſt, qui vltro & ſponte aliquid eligunt & ſuſcipiunt. Commendatur ergo in Macedonibus promtitudo animi & alia alacritas in Eleemoſyna præſtanda. Debet enim hæc Pauli regula obſeruari: Qui miſeretur, in hilaritate, Rom. 12.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Multa cum obteſtatione rogantes nos, vt gratiam & ſocietatem miniſterij erga ſanctos ſuſciperemus.

Amplificatio eſt qua exaggerat Macedonum alacritatem in conferenda Eleemoſyna. Nam non ſolum ſponte contulerunt pro ſuis viribus, verumetiam cum multa obteſtatione à nobis expetiuerunt, vt ſocij eſſemus illorum, qui iſtam gratiam Ieroſolymam ad pauperes ſanctos perferrent. Gratiam vocat hic Eleemoſynam à cauſa, à qua profecta eſt, de qua iam dictum eſt.

Ac non quatenus ſperabamus, ſed ſeipſos dederunt primum Domino, deinde & nobis per voluntatem Dei, vt adhortaremur Titum, vt quemadmodum antea cœpiſſet, ita & conſumaret erga vos hanc gratiam.

Senſus eſt: Superarunt longe noſtram expectationem. Nam non ſolum res ſuas conferre, ſed etiam ſeipſos parati erant Domino & nobis, inſtantes vt Titum adhortaremur: vt quemadmodum cœpiſſet, Ita & ſtrenue perageret hoc munus apud vos, adhortando vos ad liberalitatem erga egenos. Quod autem ait, eos dediſſe ſe primum Domino, deinde ſibi, teſtimonium eſt & pietatis Macedonum erga Deum, & obſequij

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

eorum erga Apoſtolum iuxta Dei voluntatem, qui vult nos obedire miniſterio.

Verum quemadmodum in omni abundatis fide, & ſermone, & cognitione, & omni diligentia, & ea quæ ex vobis erga nos eſt charitate, facite vt etiam in hac gratia abundetis.

Hortatur Corinthios, vt benefici ſint & liberales in egenos, idque per collationem. Qui in omnibus reliquis excellunt, dabunt operam ne in vno aliquo langueſcere videantur, Corinthij, fide, ſermone, cognitione, & ç. excellunt, Proinde operam dabunt ne beneficentia erga pauperes ſint poſtremi. fides hoc loco fiducia eſt erga Deum cum pietate, quæ illi natura coniuncta eſt. Sermo eſt prædicatio Euangelij. Cognitio peritia eſt & prudentia, qua verbum recte applicatur. diligentia eſt in pietatis officijs ardens ſtudium. Charitatis erga ſe etiam meminit. Solent enim homines amicorum monitionibus libentius acquieſcere. Gratia beneficentiam ſignificat. Obſeruetur hoc loco quibus virtutibus Chriſtianos præditos eſſe oporteat, modo ſuum nomen rite tueri volunt.

Non ſecundum imperiũ loquor, ſed per aliorum ſolicitudinem, & veſtræ dilectionis ſinceritatem approbans.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Præſumtio eſt, Nam tollit obiectionem eorum, qui poſſent dicere, Paulum ſibi hæc onera imponere, vt ipſis imperare videatur: quod negat Apoſtolus, & duas cauſas affert veras, cur eos hortetur ad hanc beneficentiam. quarum vna eſt ſolicitudo aliorum, ſcilicet Macedonum, qui ipſum magna obteſtatione ſolicitarunt, vt Corinthios ad hanc beneficentiam adhortaretur: Alia cauſa eſt ſumma illorum dilectio: quæ profert ſua natura beneficentiam erga proximos.

Noſtis enim gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod propter vos pauper factus ſit, cum diues eſſet, vt vos illius paupertate diteſceretis.

Ab exemplo Chriſti ſuaſorium petit argumentum, quo argumento nullum pijs paſtoribus, vel maius vel efficacius proponi poteſt. Petra igitur quauis durior ſit neceſſe eſt, qui eo non permouetur. Is dicit, diligite vos inuicem ſicuti & ego dilexi vos, Quod dictum & præceptum & exemplum continet. Ponitur & hic gratia pro beneficentia.

Et conſilium in hoc do. Hoc enim vobis conducit, qui non ſolum facere, ſed etiam velle cœpiſtis anno ſuperiori.

Ab vtili & honeſto argumenta petit. Eſt vtile vo-

le vo-

le vobis, beneficentiam exercere erga pauperes. Deinde honeſtum eſt ſtrenue progredi in eo, quod pie cœpiſtis anno ſuperiore, Nam tum non ſolum facere, verumetiam velle, id eſt, vltro facere cœpiſtis, adeo quod ex ipſo facto ſingularem voluptatem perceperitis. Atque id velle, hoc loco Hebræorum more ſignificat, quibus Zaza ſignificat prono & promto eſſe animo, & quaſi animo & affectu accurrere. Atque hoc pacto plus eſt velle quam facere. Nam facere cuiuis licet, cui ſuppetunt facultates, velle vero tantum, cuius animus & affectus ardeat benefaciendi ſtudio. Nam alioqui velle ſimpliciter præcedit factum.

Nunc autem & ipſum facere perficite, vt ſicut promta fuit voluntas, ita etiam perficiatis ex eo quod ſuppetit.

Vrget, vt quod feliciter cœperant, abſoluant. Oratio Græca multo eſt venuſtior, in quibus infinita verba pro nominibus ponuntur: Supra poſuit τὸ θέλειν, id eſt, velle, & τὸ ποιῆσαι, id eſt, facere. Hic τὸ ἐπιτελέσαι, id eſt, perficere. & τὸ ἔχειν, id eſt, habere. Hæc igitur quatuor requiruntur ad beneficentiam veram, ſcilicet: facultas, voluntas, actio, & perfectio.

Etenim ſi iam adeſt animi promtitu-

do, ea iuxta id quod quiſque habet accepta eſt,& non iuxta id quod non habet.

Occupatio eſt, qua occurrit obiectioni pauperum inter Corinthios,pauperes parum admodum poſſunt conferre, Igitur à ditioribus exigatur iſta beneficentia. Reſpondet Apoſtolus propoſita regula pulcherrima, nimirum quod Deus æſtimet beneficentiam vniuſcuiuſque ex eius animo. ſi enim animus pius & promtus eſt, acceptum eſt Deo vel minimum quiddam, At ſi animus triſtis fuerit,vel maxima donaria diſplicent. Nota eſt hiſtoria pauperis viduæ, quæ duo minuta mittens in Gazophylacium prælata eſt diuitibus, qui magnas opes contulerunt.

Non enim vt alijs relaxatio ſit,vobis autem oppreſsio : ſed ex æquabilitate hoc tempore veſtra abundantia ſupplet illorum defectum. vt & illorum abundantia ſuppleat veſtrum defectum, vt fiat æquabilitas.

Commonefactio eſt de ſeruanda æquabilitate. Requirit enim ius analogum inter dantem & accipientem. Non fit,inquit, vt alijs ſit relaxatio, hoc eſt,vt alij ocioſe ex alieno viuant, Vobis autem oppreſſio, hoc eſt, vt nimium erogando in egenos in anguſtias paupertatis cogamini, & paupertate opprimamini. Sed hoc tempore neceſſita-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ceſſitatis extremæ pari conditione veſtra abundantia ſupplet illorum inopiam, vt veſtra viciſſim inopia illorum copia ſubleuetur. Nam ſicut nunc alijs egenis vos abundantes largimini è veſtro, ſic alij viciſſim de ſuo vobis egentibus largiantur. Idque vt fiat æquabilitas, ſeruetur que ius analogum. Debet enim vltro citroque ius illud inter Chriſtianos valere, quantum quidem ad vſum rerum attinet, non quantum ad poſſeſſionem. Hic modus communicandi inopibus de noſtris facultatibus, à Salomone etiam commendatur his verbis: Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta de medio putei tui, Diſpergant ſeſe fontes tui foras in plateis, riui aquarum ſint tibi ſoli & non alienis tecum. Requirit hic Salomon liberalitatem erga alios, ſed vult penes noſipſos rerum noſtrarum dominium eſſe.

Sicut ſcriptum eſt: Qui multum (collegit) non habuit amplius. Et qui paulum [collegit] non habuit minus.

Probat æquabilitatem ſeruandam ex typo. Nam vt qui multum colligebat de Manna, huic nihil ſuperfuit, & qui paululum colligebat, is nihil minus habuit: Ita in vſu rerum fieri apud Chriſtianos oportet, vt qui plus habet, non habenti communicet, vt fiat quædam æquabilitas:

non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

non quidem in poſſeſſione , ſed in vſu rerum. Hoc ergo typo monentur diuites,quod illorum copia ſit temperantiæ propriæ & fratrum egeſtati deſtinata.

Gratia autem Deo, qui dedit eandem ſolicitudinem Domini in corde Titi, qui exhortationem acceperit, quin potius cum eſſet diligentior ſua ſponte venerit ad vos.

Commendaturus eos quos Corinthum erat miſſurus, primum meminit Titi, quem dicit non tam ſuo ſuaſu & exhortatione, quam propria animi promtitudine ſuſcepiſſe negocium colligendæ Eleemoſynæ apud Corinthios. Cum autem propter hoc Deo gratias agit, ſignificat non ſolum omnes pios motus in hominibus à ſpiritu Dei excitari,verumetiam hoc opus Deo pergratum eſſe, vt egeſtati fratrum ſuccurrant.

Miſimus autem vna cum illo fratrem,cuius laus in Euangelio eſt per multas Eccleſias, nec id ſolum , verumetiam delectus ab Eccleſia,eſt comes peregrinationis noſtræ, cum hac gratia quæ adminiſtratur à vobis ad eiuſdem Domini gloriam, & animi veſtri promtitudinem.

Barnabam hunc ſecundum ſocium fuiſſe,quem cum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

cum Tito mittit Apoſtolus, non tam ex eo apparet, quod eius magna laus fuerit in prædicatione Euangelij, quam ex eo quod dicatur ab Eccleſia Paulo conſtitutus comes peregrinationis: quemadmodum ex actis Apoſtolicis conſtat. Ad huius commendationem facit quod dicit, eum ab Eccleſia communibus ſuffragijs electum ad colligendam Eleemoſynam apud Corinthios. Quod cum cedere in gloriam Dei, & animi eorum promtitudinem dicat, ſtimulos addit Corinthijs ad liberalitatem ſuam erga pauperes declarandam.

Declinantes hoc, ne quiſquam nos carpat in hac exuberantia quæ adminiſtratur à nobis, procurantes honeſta non tantum coram Deo, ſed etiam coram hominibus.

Cur alios mittat exponit, ſcilicet ne quis malignus, vt nemo eſt à Sathanæ morſibus immunis, diceret Paulum ſuis priuatis commodis potius, quam pauperum neceſſitati ſtudere. Paulus ergo, vt vir honeſtus & ſanctus, dicit ſe ſtudere, vt non ſolum apud Deum habeat conſcientiam bonam, verumetiam vt ſit extra calumniam apud homines. Vnde Auguſtinus: qui negligit famam, crudelis eſt, Quia non minus neceſſaria eſt nobis coram proximo, quam bona conſcientia coram Deo. Hoc Pauli exemplum non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſolum miniſtris verbi, verumetiam omnibus pijs propoſitum eſſe ſciamus.

Miſimus autem cum eis fratrem noſtrum, quem ſæpe in multis probauimus, diligentem: nunc autem multo diligentiorem ob multam fiduciam, quam habeo erga vos.

Superioribus tertium addit ſocium, quem commendat à diligentia quam ſæpe fuerat in eo expertus, & quam nunc multo maiorem eſſe in eo intelligit, propterea quod magnam fiduciam conceperit de eorum erga pauperes liberalitate. Hic Paulus ad Eleemoſynam colligendam non mittit niſi virum de cuius pietate & diligentia compertum habet, Viderint ergo noſtri, qui ad curam animarum emittunt eos, qui vix eſſent idonei qui porcis paſcendis præficerentur.

Siue de Tito: ſocius meus eſt, & apud vos adiutor: ſiue (de alijs) fratres noſtri ſunt, & Apoſtoli eccleſiarum & gloria Chriſti.

Etſi hic particula illationis non eſt expreſſa: Tamen non dubito quin ſit concluſio commendationis legatorum, quos Corinthum mittit. Colligit enim in ſummam quibus laudibus clareant illi tres qui mittuntur. Siue inquit de Tito, ſcilicet quæritur, eſt ſocius meus in miniſterio

Euange-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Euangelij, & adiutor apud vos: ſiue de alijs duobus quæritur, ſunt fratres noſtri, ſunt Apoſtoli, id eſt, legati Eccleſiarum, ſunt gloria Chriſti, vt per quos gloria Chriſti manifeſtetur, Dum eum prædicant, & ſincere colunt, ſanctéque inter homines viuunt. Eraſmus vertit ὑπὲρ τίτου, *Titi nomine. Sed quia* ὑπὲρ *ſæpiſſime apud Paulum pro* περὶ *capitur, malui de Tito, quam Titi nomine, vertere. Nam hoc magis congruit & Chryſoſtomus ita explicat, & nouus interpres. Collige ex his quæ eſſe debeant in diaconis pauperum & miniſtris Eccleſiæ, nempe vita honeſte anteacta, pietas, rerum experientia, vocatio, labor, induſtria, cura pauperum: breuiter, vt ſint tales qui Chriſti gloria iure dici poſſint, quales ſoli illi ſunt, qui de bona conſcientia apud Deum, & ſancta vita coram hominibus in Domino gloriari poſſunt. Deteſtanda eſt igitur vox eorum, qui populo illudentes dicunt, Facite ſicut doceo, non ſicut ago: qui potius* ἀλάστορες *Eccleſiæ, quam paſtores animarum cenſendi ſunt.*

Itaque demonſtrationem charitatis veſtræ & noſtræ de vobis gloriationis oſtendite erga eos etiam in conſpectu Eccleſiarum.

Concluſio exhortationis. Oſtendite itaq; veſtram charitatem erga egenos, et efficite ne fruſtra de vo-

de vobis gloriatus eſſe videar, quod tum demum futurum eſt, ſi hos quos mitto in conſpectu Eccleſiarum amanter & benigne complexi fueritis. Hinc & nos diſcamus, quomodo excipiendi ſint qui pauperum negocium apud nos agunt. Chryſoſtomus exponit εἰς πρόσωπον *Eccleſiarum, in gloriam & honorem Eccleſiarum. Qui enim hos legatos honorant, honorant & Eccleſias, quæ eos miſerunt. Vtraque expoſitio ſatis congruit. Sed hæc poſterior magis ſtimulat Corinthios ad officium præſtandum.*

Caput IX.

Summa capitis noni.

IAm dudum Achaiam inſtructam eſſe & ſe miſiſſe fratres, vt omnia ſint in promtu, cum ipſe cum Macedonibus venerit memorans, validiſſimis argumentis ad candidam liberalitatem eos inuitat.

Ordo & partes capitis noni.

Capitis huius ſunt quatuor partes. Prima, eſt ſignificatio quod Eleemoſyna Achaiæ iam dudum inſtructa

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

inſtructa ſit. Secunda, cauſam apertius exponit, cur Titum & alios miſerit Corinthum. Tertia, exhortatur ad liberalitatem, quæ careat triſtitia & minime ſit coacta. Quarta, eſt clauſula acclamatoria per gratiarum actionem ob inenarrabilia Dei dona.

Exegeſis IX. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Nam de ſubſidio quidem, quod fit in ſanctos, ſuperuacaneum mihi eſt ſcribere vobis (noui enim promtitudinem veſtram, cuius cauſa de vobis glorior apud Macedones) quod Achaia parata eſt ab anno ſuperiori, & qui eſt ex vobis zelus prouocauit complures.

Præteritio eſt. Dicit enim ſuperuacaneum eſſe ſcribere de ſubſidio quod fit in ſanctos, Id quod tamen breuiter facit. dicit enim non ſolum Achaicam Eleemoſynam iam dudum paratam eſſe, verumetiam multos zelo Corinthiorum iam magis ad liberalitatem exercendam prouocari. Eſt autem optimus & laudabilis zelus cum alius alterius pietate & virtute ita prouocatur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

vt eam ſibi imitandam aut etiam, ſi fieri poteſt, ſuperandam proponat, abſque tamen omni vllius odio. Talis fuit zelus ſanctorum olim, multum diuerſus ab eo zelo, quo nunc multi laborant in aliorum perniciem. Rationem propoſitionis, à promtitudine Corinthiorum ſumtam, Parentheſi incluſi, vt contextus expoſitionis conſpiceretur.

Miſi autem fratres, vt gloriatio noſtra de vobis non inanis reddatur in parte hac, (vt quemadmodum dicebam) parati ſitis ne quo modo, ſi venerint mecum Macedones & offenderint vos imparatos, pudefiamus nos (ne dicamus vos) in hac gloriationis fidentia.

Cauſam apertius exponit, cur Titum cum alijs duobus fratribus miſerit Corinthum, nimirum vt Corinthiorum Eleemoſyna eroganda in pauperes ſit parata vbi Apoſtolus venerit cum Macedonibus. Hunc autem finem multis verbis inculcat uidelicet, ne gloriatio noſtra reddatur inanis: vt parati ſitis: ne pudefiamus nos in hac gloriationis fidentia, vt interim taceam, vt vos non pudefiatis cum venerint Macedones. Magis enim cum aliquid à nobis peccatum eſt erubeſcimus in multorum conſpectu. Hæc copia & expolitio vrget Corinthios vt officium faciant.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Vocabulum ὑπόστασις, pro quo fidentiam poſui, idem eſt hoc loco, quod Hebraicum Tocheles, quod 70. interpretes Pſal. 39. verterunt hypoſtaſis, id eſt, ſpes ſeu expectatio ſeu fidentia, quæ eſt firma animi confiſio.

Itaque neceſſarium putaui adhortari fratres, vt prius veniant ad vos, & prius ordinent antea indictam benedictionem veſtram, vt hæc ſit parata, ita vt ſit benedictio & non auaritia.

Finem legationis colligit, nimirum vt legati Eleemoſynam prius indictam abſoluant & ordinent, priuſquam Paulus cum Macedonibus venerit. Eleemoſynam, quam ſupra gratiam vocauit & ſubſidium, hic benedictionem appellat, quæ quid ſit, hoc loco ex antitheſi colligendum eſt. Opponitur autem auaritiæ, id eſt, auiditati plus habendi, vbi autem illa eſt, habet coniunctam tenacitatem & difficultatem quandam aliquid erogandi in pauperes, ita vt quicquid auarus confert, ſit veluti extortum quiddam. Huic *ergo vitio opponitur benedictio: Proinde ſignificat benedictio benignam & ſpontaneam beneficentiam ſeu donum, quod benigne & vltro datur. Debet enim piorum Eleemoſyna benigna & ſpontanea eſſe,*

non extorta. Porro extrema huius pericopæ verba: ita vt ſit benedictio non auaritia: reſpectu ſequentis exhortationis vim propoſitionis obtinent, nimirum vt Corinthij vltro & benigne conferant Eleemoſynam.

Hoc autem qui ſeminat parce, parce & metet, qui ſeminat in benedictionibus, in benedictionibus & metet.

Ratio propoſitionis à fructu beneficentiæ, qui ad ipſos qui liberales ſunt redit: Eſt autem hæc ratio allegorica amplificata contrariorum collatione. Quemadmodum enim ſe habet cum ſeminatoribus: Ita cum iјs qui Eleemoſynam conferunt. Nam vt qui parum ſeminat, parum & metet, & qui multum ſeminat multum metet: Sic qui parce & ex auaritia parum largitur in vſus pauperum, Remunerationem ſuo auaro animo dignam reportabit. At qui in benedictionibus, id eſt, perbenigne in egenos conferunt Eleemoſynam, à Domino recipient copioſam mercedem. Etſi Eleemoſyna in ſe fuerit pro tenuitate alicuius perexigua. Nam vt ſupra dictum eſt, promtitudo animi accepta eſt ex eo quod quis habet, non ex eo quod non habet. vt autem præpoſitione In *cum nomine* Benedictionibus, *pro aduerbio vtitur: Pluralem numerum pro ſingulari Emphaſeos gratia ponit. Obſeruetur autem in hac ſententia, quo in loco ſint haben-*

habendæ piorum Eleemoſynæ, nimirum quod ſint veluti ſemen coniectum in agrum, qui magno cum fœnore reddit quod ſeminatum eſt. Unde illud Domini: Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.

Vnuſquiſque autem quemadmodum propoſuit in corde, non ex triſtitia, aut ex neceſsitate.

Regula de Eleemoſyna conferenda hic traditur. Certa menſura nemini præſcribatur, ſed conferat vnuſquiſque quemadmodum propoſuit apud ſe: Tantum caueat ne aſſit triſtitia propter illud, quod ſibi detrahi videtur: vel neceſſitas quaſi autoritate Apoſtoli, aut aliorum exemplo cogeretur inuitus. Utrumque enim opus ſua natura pium prophanat & contaminat.

Hilarem enim datorem diligit Deus.

Non vult ex triſtitia aut neceſſitate proficiſci Eleemoſynam, ſed ex hilaritate, propterea quod talis Eleemoſyna ſola Deo ſit grata. Alludit autem Apoſtolus ad dictum Syracidæ 35. capite: In omni munere vultum præbeas hilarem. Significatur igitur hoc dicto, quod animi promtitudo, & voluntas liberalis ex eo quod quiſque poteſt, non ex eo quod quiſque non poteſt, ſpectari debeat, iuxta regulam in octauo poſitam.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Potens eſt autem Deus efficere, vt omnis gratia in vos redundet, vt in omni ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum.

Argumentum à potentia Dei contra imaginationem carnis. Caro putat ſibi detrahi quicquid in pauperes confertur, Sed Paulus dicit fieri potentia Dei, vt non ſolum tota illorum beneficentia in eos redundet, ita vt nihil deſiderent ad præſentis vitæ ſuſtentationem: verumetiam vt alijs quoque bonis operibus creſcant. Ita Deus officium beneficio compenſat, & virtutem virtute ornat & præmiat. Hæc ſi multi cogitarent, non ita nonnulli fame & frigore perirent, idque inter eos qui domeſtici Dei haberi volunt.

Quemadmodum ſcriptum eſt: diſperſit, dedit pauperibus, iuſticia eius manet in ſæculum ſæculi.

Quod Deus ſoleat efficere, vt abundent in omne opus bonum, qui ſunt erga pauperes liberales, probat ex Pſalmo 112. in quo Dauid virum beatum a timore Dei & alijs virtutibus deſcribit: inter quas etiam ponit liberalitatem erga pauperes. Diſperſit, inquit, dedit pauperibus, In Hebræo eſt fregit, ſcilicet panem, quo verbo ſignificatur ſtudium & actio liberalitatis.

Quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Quod autem additur iuſticia eius manet in ſæculum ſæculi. ſignificat, quod Deus ſoleat pietatem erga pauperes compenſare alijs diuinis beneficijs, & præcipue, vt in iuſticia & pietate conſeruentur. Pietas enim vt ſuis exercitijs proprijs augetur, Ita etiam conſeruatur.

Porro qui ſuppeditat ſemen ſeminanti, etiam panem in eſcam ſuppeditet, & impleat ſementem veſtram, & augeat fructus iuſticiæ veſtræ.

Votum eſt interpoſitum. Optat enim vt is a quo omnia bona proueniunt, ſuppeditet ipſis omnia affatim. & γεννήματα (id eſt prouentus & fructus) iuſticiæ (id eſt, beneficentiæ) illorum erga pauperes compenſet. Hinc monemur, vt nos quoque bona precemur ijs, quorum beneficentiam vel erga nos vel erga alios experimur. Deinde, docemur quod prouentus terræ, & alij fructus non obtingant caſu, ſed tanquam manu Dei hominibus porrigantur.

In omnibus ditati in omnem ſimplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem.

Tacita epanalepſis eſt. Nam verbum Abundetis in hoc hyperbato repetendum eſt, hoc modo: vt inquam abundetis ditati in omnibus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

in omnem ſimplicitatem, id eſt, ad omnem benignitatem, quæ ex ſimplici proficiſcitur animo. hoc eſt, non auaro, non triſti, non coacto, ſed hilari & ſincero Deumq; timente. Huc addit argumentum ab effectu, nimirum quod illorum ſimplicitas, id eſt, beneficentia efficiat, vt Deo gratiæ agantur: quo rurſus monemur pios erga egenos affectus oriri à ſpiritu ſancto, qui in ſanctis habitat.

Nam ſubſidium oblationis huius non ſolum ſupplet ſanctorum defectus, ſed etiam redundat per multas gratiarum actiones apud Deum.

Argumenti proximi repetitio per amplificationem. Liberalitas erga egenos, non ſolum ſubleuat egeſtatem egenorum: verumetiam efficit, vt plurimi agant Deo gratias propter beneficentiam, quæ exercetur in pauperes. λειτουργίας, *id eſt, ſacrificij ſeu oblationis vox, vim argumenti ſuaſorij habet. Significat enim quod beneficentia erga egenos ſit ſacrificium Deo gratum. Hinc illud ad Hebræos* 13. *Beneficentiæ & communicationis nolite obliuiſci. Huiuſmodi enim hoſtijs delectatur Deus. Hoc eſt, huiuſmodi hoſtiæ Deo pergratæ ſunt, Idque propter Chriſtum, in quo ſolo & nos acceptos habet pater, Epheſ.* 1. *& noſtram obedientiam ex fide promanantem approbat, etſi imperfectam.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Per probationem ſubminiſtrationis huius glorificantes Deum ſuper obedientia conſenſus veſtri, in Euangelium Chriſti, & ſimplicitate communicationis in eos & in omnes, & eorum precatione pro vobis, deſiderantium vos propter excellentem gratiam Dei in vobis.

Dixit illorum beneficentiam erga pauperes efficere, vt multi agant Deo gratias, nunc autem eius rei cauſas enumerat quatuor. Quarum prima eſt, quod illa beneficentia ſit quædam probatio ſeu experimentum fidei Corinthiorum. Secunda, quod teſtetur de conſentiente illorum obedientia erga Chriſti Euangelium. Tertia, quod ſimplicitas eorum, id eſt, benignitas & beneficentia erga pauperes manifeſtetur. Quarta, quod ita coniungant animos ſuos cum egenis Ieroſolymitanis, vt ipſi & pro eis orent, & eos ex animo deſiderent ac complectantur propter eminentem gratiam, id eſt, magnam liberalitatem quam in eis experiuntur. Hæc commoda & nos moueant ad beneficentiam erga pauperes exercendam.

Gratia autem ſit Deo ſuper inenarrabili ſuo dono.

Epiphonema εὐχαριστικὸν *eſt, quod eo ſpectat, vt Co-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

vt Corinthij audita hac ſui prædicatione, ne efferantur. Monet enim hoc epiphonemate, quod materia gloriationis non ſit à nobis, ſed a Deo. Ex hoc epiphonemate tria colligamus: primum, quod in omnibus Deo ſint gratiæ agendæ. Secundum, quod bene velle & bene agere ſint Dei dona. Tertium, quod nullus ſatis beneficia & dona Dei poſſit prædicare. Humana enim lingua ea narrari non poſſunt.

Caput X.

Summma capitis decimi.

A Calumnijs Pſeudoapoſtolorum ſe purgans, & quanta ſit ſua potentia in Euangelij negocio oſtendens Apoſtolus, in Deo gloriandum admonet.

Ordo & partes capitis decimi.

Tres ſunt huius capitis partes principales, Quarum prima eſt exordium, in quo per obteſtationem requirit Corinthiorum æquitatem & manſuetudinem. Secunda defenſio eſt autoritatis Apoſtolicæ aduerſus eos, qui ipſi detrahebant

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

apud Corinthios : In hac parte tria facit : Primum, quia obiecerunt illi humilitatem & contemtum perſonæ : reſpondet per conceſſionem primum, deinde opponit poteſtatem Apoſtolicam, qua ſe non parum valere teſtatur. Deinde, quia quidam gloriabantur ſe eſſe Chriſti miniſtros cum Pauli contemtu, His quoq; reſpondet, quod in hoc non ſit eis inferior, imo quod poſſit gloriari pluſquam illi de ſua poteſtate. Tertio, quia calumniabantur ſuperiorem Epiſtolam tanquam nimis auſteram, cum interim ipſe præſens eſſet infirmus, & ſermo eius contemtus, Reſpondet, ſe nihil Epiſtola egiſſe, quod non etiam coram fuiſſet facturus. Deinde ironice eos extollens ſe cum illis comparat, & oſtendit quam fuerit fidelis miniſter in commiſſo ſibi Euangelij negocio. Tertia pars continet regulam, ad quam vult vnumquemque ſe examinare, vt ſciat vbi recte gloriari poſſit.

Exegeſis X. Capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Cæterum ipſe ego Paulus obteſtor vos per manſuetudinẽ & æquitatem Chriſti, qui iuxta ſpeciem quidem hu milis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

milis ſum inter vos: Abſens vero audax ſum in vos.

Exordiolo parat ſibi aditum ad ſequentem confutationem, in qua diluit calumniam Pſeudoapoſtolorum, qui ſe propter externam verborum pompam magnifacientes, Pauli apud Corinthios autoritatem eleuare conati ſunt. Obteſtatur autem Corinthios, vt intuentes Chriſtum, eius manſuetudinem & æquitatem ſibi proponant, & non ducantur fallacibus affectibus, ſed rem ipſam recte æſtimantes manſueti & æqui ſint iudices. Orationem affectus abrumpit. Criminationem enim aduerſariorum ironice attexit, inquiens: qui iuxta faciem humilis quidem ſum inter vos, & abſens audax ſum in vos, hoc eſt, externam ſpeciem meæ perſonæ contemnunt Pſeudoapoſtoli, vt meam autoritatem apud vos minuant, & meam abſentis in vos temerariam confidentiam exaggerant, vt ita me vobis exoſum reddant. Notetur hic ingenium arrogantum hominum, qui vt ipſi magnifiant nihil non agunt, vt aliorum æſtimationem obſcurent: In verſione ſecutus ſum Eraſmum, & verti κτ͂ πρόσωπον *iuxta faciem ſeu externam ſpeciem, potius quam cum nouo interprete, qui motus antitheſi coram vertit. Nam hoc potiſſimum criminationis caput fuit, vt Pſeudoapoſtoli Paulum inuiſum redderent Corinthijs propter perſonæ externæ contemtum, & orationis humilitatem.*

Rogo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Rogo autem hoc ne præſens audax ſim ea fiducia qua reputor audax eſſe, in quoſdam qui æſtimant nos tanquam ſecundum carnem ambulantes.

Orationem, quam abrupit epanalepſi, ſynonymia reſtituit. dixit, obteſtor vos per manſuetudinem & æquitatem Chriſti, vbi abrupit orationem, criminationem Pſeudoapoſtolorum ironice interſerens, quam orationem nunc abſoluit, Rogo pro obteſtor reponens. Eſt autem hæc plena oratio, obteſtor & rogo vos per manſuetudinem & æquitatem Chriſti, ne præſens auſus ſim &c. Hoc eſt, vt ita agatis & rem ita controuerſam inter nos æſtimetis, ne cogar præſens apud vos mea vti ſeueritate, id ita demum futurum eſt, ſi vos manſuetos & æquos iudices exhibeatis. Atque ita hic Paulus ex conſequente antecedens vult intelligi, idque perſuadendi gratia. Quid autem ſit ſecundum carnem ambulare, ex antitheſi quæ mox ſequitur, patet: vbi arma potentiæ Dei carni opponit. Ergo caro hoc loco ſignificat imbecillitatem, qualem natura hominum præ ſe ferre ſolet. Cum ergo Pſeudoapoſtoli dicerent Paulum ſecundum carnem ambulare, ſignificabant eum non alio præſidio fretum, quam quod incurreret in oculos ex Pauli externa ſpecie.

In carne enim ambulantes non ſe-

cundum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

cundum carnem militamus (Arma enim militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia Deo ad ſubuerſionem munitionum.)

Hæc confutatio eſt primæ criminationis Pſeudoapoſtolorum: in qua primum concedit ſe in carne ambulare, hoc eſt, ſe ſecundum externam ſpeciem inbecillem eſſe, vt qui non ita multum valeat, ſi externam ſpeciem ſolummodo ſpectes. Verum huic externæ ſpeciei & apparentiæ opponit Apoſtolicam autoritatem, videlicet quod poteſtate Dei validus ſit, ad ſubuertendas munitiones quas enumerat, dicens:

Ratiocinationes euertentes, & omnem altitudinem quæ effertur aduerſus cognitionem Dei, & captiuantes omnem cogitationem in obedientiā Chriſti, & in promtu habentes vindicationem omnis contumaciæ, dum impleatur veſtra obedientia.

Enumeratione effectuum exponit ad quid valeant arma militiæ, in qua ſe bella gerere profitetur. Ac dicit ſe iſtis ſuis ſpiritualibus armis euertere primum λογισμοὺς, *id eſt, Ratiocinationes & conſilia, quibus homines mundani vtuntur ad euertendum Chriſti regnum, ad quorum expugnationem requiritur & ſingularis rerum diuinarum*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

narum cognitio, & inuictum animi robur cum vera pietate & aſſidua precatione coniunctum. Deinde altitudinem omnem, quæ effertur aduerſus cognitionem Chriſti (qui in mundo apparet humilis & abiectus) id eſt, quamlibet mundi gloriam & potentiam, Eam enim in nihilum rediget miniſter Dei, vt nullum prorſus in regno Chriſti locum habeat. Tertio, omnem cogitationem ſe captiuam ducere dicit ad obediendum Chriſto: Quod fit quando homines renunciata carnis cogitatione, ſepoſitis ratiocinationibus corruptæ naturæ, & ſecluſa gloriæ & potentiæ mundi vanitate, verbo Dei conuincuntur de ſua impietate, & prædicatione Euangelij Chriſto adducuntur. Quarto vindicationem omnis contumaciæ ponit, quæ eſt etiam pars poteſtatis Eccleſiaſticæ, fundata ſuper hoc Chriſti dicto, Quicquid ligaueritis ſuper terram, in cœlo quoque ligatum erit. Nam quæ hic recenſet Apoſtolus communia ſunt omnibus miniſtris, ſed non æque feliciter ab omnibus adminiſtrantur. Hoc poſtremum de vindicatione etiam referri poteſt ad pœnas corporales, quas diuina virtute contumacibus inflexit: ſicut Elimam magum cæcitate percuſſit: Alexandrum & Hymenæum Diabolo tradidit cruciandos. Quod autem addit: dum veſtra obedientia impleatur, ſignificat in quem ſcopum collimare miniſtri verbi debeant, nimirum vt iſtis ſuis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

armis vtantur, donec homines Chriſto obedientes reddiderunt. Hic locus extollit manifice miniſterium verbi, & illud collocat ſupra omnem gloriam & poteſtatem mundi: videant igitur miniſtri verbi, vt hac ſua poteſtate rite fungantur.

Quæ ſecundum ſpeciem ſunt aſpicitis?

Hæc interrogatio cum admiratione reprehenſionem habet, quaſi diceret: cum iſtis armis me vti experti eſtis, perperam facitis qui iuxta externam faciem, & non potius iuxta veritatem de me iudicatis. Externa quidem apparentia humilis eſt, ſed ſpirituale robur miniſterio noſtro annexum in æſtimandis Chriſti miniſtris potius eſt ſpectandum. Idem ſit de omnibus ſinceris Dei famulis iudicium.

Si quis apud ſe confidit quod Chriſti ſit, Hoc reputet rurſus ex ſe, quod quemadmodum ipſe Chriſti, ſic & nos Chriſti.

Reſpondet eis qui gloriabantur ſe eſſe miniſtros Chriſti, idque cum Pauli contemtu, & dicit neminem ex eo iuſtam habere cauſam ſe contemnendi, cum ſit & ipſe Chriſti miniſter. verum illi in hoc errarunt, quod non æſtimarint, vt decuit, vocationem, dona, & labores Pauli, iuxta quæ tria, gradus & ordines inter Dei famu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

famulos geometrica proportione in bene conſtituta Eccleſia fieri oportet.

Nam etſi etiam abundantius quid glorior de poteſtate noſtra, quam dedit Dominus nobis in ædificationem & non deſtructionem veſtri, non pudefiam, vt non videar terrere vos per epiſtolas.

Ut modeſtiæ Apoſtoli fuit, quod ſe alijs miniſtris inferioris gradus adiunxerit: Ita autoritatis ſuæ tuendæ gratia ſuum dignitatis gradum ſibi vendicat. & ne quis id arrogantiæ aſſcribat, totum Deo fert acceptum, cum ait: Quam dedit mihi Dominus non in deſtructionem veſtri ſed ædificationem, ne videlicet putetis, quæ iacto, inania quædam verborum terriculamenta eſſe. Obſeruetur hic finem poteſtatis Eccleſiaſticæ eſſe ædificationem Eccleſiæ. Quicunque ergo vel doctrina, vel facto, vel vita, deſtruit Eccleſiam, fruſtra ſe vicarium Chriſti aut famulum eſſe gloriatur.

Nam epiſtolæ quidem inquit graues ſunt & validæ, ſed præſentia corporis infirma, & ſermo contemtus.

Hæc obiectio eſt Pſeudoapoſtolorum, & criminatio quod Paulus alius ſit abſens per literas,

alius præſens. Abſentis quidem (aiunt) literæ ſunt graues & validæ, ſed ipſe cum præſens adeſt vobis non ſolum ipſe inualidus eſt: verumetiam ſermo eius eſt contemtus. Hinc apparet quod aduerſarij Pauli potiſſimum gloriati ſint de grauitate ſuæ perſonæ, & de externa verborum εὐμορφία, *pompa, & grandiloquentia: Sed ſequitur Apoſtoli reſponſum.*

Hoc cogitet qui talis eſt: quod quales ſumus abſentes ſermone per epiſtolas, tales etiam præſentes opere.

Reſponſio eſt ad criminationem quaſi diceret: Si qui obijcit mihi quod abſens audax ſim per Epiſtolas, & præſens abiectus, vt qui contemto ſermone vtar, Hoc reſponſum volo: quod abſens et præſens idem ſim, ne quid amplius dicam.

Non enim audemus inferre aut conferre noſipſos quibuſdam, qui ſeipſos commendant.

Ratio eſt ironica. Non audemus nos inferre, id eſt, annumerare, aut inſerere quibuſdam, nec conferre nos cum illis, qui ſeipſos commendant ac prædicant. Dicuntur autem ſeipſos commendare, qui cum nihil egregie fecerunt ipſi, applauſum tamen vulgi quærunt, & maximi videri volunt. Qui quoniam alios non habent, commendatores,

datores, ipſi propriæ laudis præcones ſunt. Quod ἐγκρῖναι *per inferre reddidi, ſecutus ſum Camerarij autoritatem, vt retinerem* προσονομασίαν, *quæ in Græco eſt.*

Sed non intelligunt quod ipſi ſeſe ſeipſis metiuntur, & ſeſe ſibijpſis comparant.

Antitheſis eſt. quaſi diceret: Illi quidem magnifice ſe prædicant, ſed non ſentiunt nec animaduertunt quid faciant. Deberent res à ſe geſtas in medium afferre, quas nullas omnino habent. Apud vos latent, nullas nationes ad fidem conuerterunt, nullos labores experti ſunt, ſed ſolummodo abſque vlla ſuorum factorum menſura gloriantes, per ſeipſos ſe metiuntur, & ipſi ſibijpſis menſura ſunt: vt qui ſe ſibijpſis comparent, id eſt, ſuo proprio teſtimonio ſunt clari, qua iactantia nihil poteſt dici abſurdius. Quod autem hanc Pauli ſententiam reddidi in tertia perſona ſecutus Pariſienſem Theologum, Camerarium, & Eraſmum, potius quam Photium, motus ſum antitheſi quæ ſequitur.

At nos non extra menſuram gloriabimur, ſed iuxta dimenſionem regulæ eius menſuræ, quam Deus nobis diſpertitus eſt, videlicet quod etiam peruenerimus vſque ad vos.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Senſus eſt : Verum nos res geſtas à nobis proponimus, de quibus in Domino gloriamur. Sed Apoſtolus perſiſtit in metaphora menſuræ, & primum dicit ſe non extra menſuram gloriari, vt faciunt Pſeudoapoſtoli. Deinde, regulam certam ſe ſecutum ait eius menſuræ, quam Dominus ſibi partitus eſt. Vocat autem menſuram Apoſtolus, quicquid terrarum Deus ipſi velut ad regulam eſſet admenſus, vt totum iſtud ſpacium adduceret Chriſti imperio. Tertio, partem ſpacij ſeu menſuræ nominat Apoſtolus cum ait : Adeo quod peruenerimus etiam vſque ad vos, hoc eſt : quod præter alias nationes & populos vos quoque pars menſuræ ſitis mihi à Domino aſſignatæ : videtur autem hic Apoſtolus alludere ad menſurationem terræ Paleſtinæ & eius diuiſionem inter duodecim tribus : qua re ſignificatum myſtice fuit, quod duodecim Apoſtoli iuxta regulam à Domino ſibi commendatam, multas terras & nationes adijcerent regno CHRISTI.

Non enim quaſi non perueniremus vſque ad vos, ſuper extendimus noſipſos. nam vſq; ad vos etiam peruenimus in Euangelio Chriſti.

Antitheſi amplicat & repetit quod dixit perſiſtens in eadem metaphora. ſenſus eſt : Non ita vſque ad vos peruenimus quaſi aliquo ſpacio magno

magno in medio relicto, ſed omnibus peragratis interpoſitis regionibus, & in ijs iacto fundamento Euangelij ad vos ſuo loco & ordine peruenimus, ſeruata legitima dimenſionis ratione.

Non extra menſuram glorïantes in alienis laboribus: ſed ſperantes augeſcente fide veſtra in vobis magnificari ſecundum regulam noſtram in exuberantiam, vt etiam vltra vos Euangelizem non aliena regula, vt de ijs quæ parata ſunt glorier.

Hac antitheſeon collatione grauiter perſtringit Pſeudoapoſtolos, qui in alienis laboribus & extra menſuram ſibi deputatam gloriati ſunt. Ac ſi dicat: Illi extra menſuram gloriantur: At ego ſecundum menſuram, adeo quod ſperem ſuccreſcente veſtra fide me magnificatum iri in vobis, dum ſcilicet veſter profectus in fide ſe magis oſtenderit. Eſt enim magiſtri gloria diſcipuli profectus. Neque ſpero hoc tamen, ſed ſuperabundantius adhuc, nempe vt extendam meam regulam vltra vos, ad eos ſcilicet qui nondum audiuerunt Euangelium: ne in aliena regula de ijs quæ parata ſunt glorier: hoc eſt, ne mihi aſſumam quod Dominus alijs admenſus eſt: quemadmodum veſtri Pſeudoapoſtoli faciunt, ſed vt in mea regula glorier, dum illis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

qui nondum Euangelium audiuerunt, Euangelizem. Regula hic pro re menſurata ponitur, pro qua antea μέτρον, *hoc eſt, menſuram poſuit.*

Sed qui gloriatur, in Domino glorietur. Non enim qui ſeipſum commendat ille probatus eſt, ſed is quem Dominus commendat.

Ut & ſe & Pſeudoapoſtolos in ordinem cogat, commode hanc regulam tradit: quam omnes pios in omnibus ſuis actionibus ſequi oportet. Qui gloriatur in Domino glorietur, hoc eſt, In omnibus honeſtis & præclaris factis, Primum Deo totam gloriam in ſolidum vendicet. Deinde ad Dei gloriam referat quicquid gratiæ à Deo accepit. Primum ſuperbiæ medetur, alterum auaritiæ: quæ duo vicia quantumuis excellentia dona Dei fœde contaminant. Rationem regulæ addit per collationem cauſarum: quarum altera eſt deſtruens, altera efficiens. Qui enim ſe ipſe commendat alijs, ſordeſcit contemtus. Non enim eius eſt vera commendatio. At is quem Deus commendat, probatus eſt & Deo & hominibus. Sed quiſnam à Deo commendatur? Qui omnia ſua recte facta ad hanc Pauli regulam exigit & examinat.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Caput XI.

Summa capitis vndecimi.

HOrtatur Apoſtolus Corinthios, ne ſe ſinant à Pſeudoapoſtolis decipi, & à Chriſto ſponſo abduci: & oſtendens haud iuſtas eſſe cauſas ſui contemtus, quas prætendunt Pſeudoapoſtoli, ſe illis non modo parem, ſed longe ſuperiorem multis argumentis conuincit.

Ordo & partes capitis vndecimi.

Huius capitis diſpoſitio mirum in modum eſt artificioſa. Nam cum hunc ſcopum ſibi Apoſtolus proponat, vt perſuadeat Corinthijs, ne, ſe illorum Apoſtolo contemto, Pſeudoapoſtolis adhæreant, cum animarum ſuarum certo periculo, neceſſe habuit oſtendere, quibus rationibus excellat iſtis. Exordiolo igitur admodum apto à voto ſumto vtitur. Optat enim vt ſe inſipientem, id eſt, ſuas laudes referentem ferant, ſed mox correctione ſubiecta exponit in quanto metu ſit, ne ſinant ſe decipi à Pſeudoapoſtolis: Vnde inſinuat propoſitionem huius capitis princi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

palem, videlicet ne ſinant ſe ſeduci à Pſeudoapoſtolis, ſed ſibi potius quam illis adhæreant. Hac propoſitione confirmata, paucis diluit calumnias Pſeudoapoſtolorum, qui obiecerunt Paulo ſermonis ſimplicitatem, perſonæ contemtum, & abſtinentiam à ſtipendio in ſignum alieni animi à Corinthijs. Unde dilabitur in deſcriptionem Pſeudoapoſtolorum, & oſtendit quam fallaciter agant ſub prætextu pietatis, idque exemplo ſathanæ cuius miniſtri ſunt. Deinde, vt redigat Pſeudoapoſtolos in ordinem, rurſus præfatur & petit, vt ſe inſipientem ferant, qua occaſione exprobrat Corinthijs quod ſe ita ſeruiliter ſubiecerint Pſeudoapoſtolis, tum proponit ſe etiam gloriari poſſe, & velle. & collationem inſtituit ſui & Pſeudoapoſtolorum, in qua multis modis ſe non modo parem eſſe, verumetiam antecellere Pſeudoapoſtolis oſtendit.

Exegeſis XI. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Vtinam toleraretis me pauliſper in inſipientia, imo etiam toleratis.

Exordiolum à voto. vtinam toleraretis me pauliſper gloriantem de mea eminentia in ne-

gocio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

gocio Euangelij. Hoc votum mox corrigens ait: Imo etiam toleratis, ac ſi dicat, Quid opus eſt vt id optem, quod ſponte mihi largimini? Poteſt etiam petitio eſſe (Nam verbum Græcum ambiguum eſt) vt ita reddatur, Imo etiam tolerate. Etſi autem vtraque expoſitio ſatis congruit, priorem tamen præfero cum Eraſmo. Cum inſipientiæ meminit, oblique perſtringit Pſeudoapoſtolos, qui ſuarum laudum buccinatores erant apud Corinthios, quo nihil inciuilius, nihilq; ſtultius eſſe poteſt. Quare recte huiuſmodi gloriationem, qua quis ſeipſum iactat, inſipientiam vocat Apoſtolus. Verum interea & hoc obſeruandum, interdum quod ſimpliciter & per ſe in vitio eſt, fieri debitum officium propter aliquam circumſtantiam. Pſeudoapoſtoli gloriabantur, vt ipſi magnifierent, Quare recte ſtulticiæ inſimulantur. Paulus gloriabatur, vt tueretur poteſtatem ſuam Apoſtolicam: quo veritas Euangelij permaneret apud Corinthios in gloriam Dei & ſalutem Corinthiorum. Quare ipſius gloriatio fit debitum officium: Tantum abeſt vt Apoſtolo notam inſipientiæ inurat. Hoc exemplo miniſtri verbi in ſimili cauſa, modo per ſimilem affectum retineant, imitari poſſunt.

Nam zelotypus ſum erga vos Dei zelo.

Ratio voti ab affectu Apoſtoli erga Corinthi-

os, ac ſi dicat: quod anxie optem, vt meam inſipientiam feratis, facit zelotypia qua laboro erga vos. Non quidem mea cauſa ſed Dei. Hac zelotypiæ diſtinctione rurſus Pſeudoapoſtolos pungit, qui ſibi zelotypi erant non Deo. Monentur ergo miniſtri Dei hoc Pauli exemplo, vt Deo ſint zelotypi tanquam ſinceri Paranymphi, qui nolunt ſponſam amare niſi proprium ſponſum, & iraſcuntur ſancto zelo omnibus, qui ſponſam à ſuo legitimo ſponſo abducere moliuntur.

Deſpondi enim vos vni viro, vt exhibeatis vos Chriſto virginem puram.

Aetiologia eſt. ſuæ enim erga Corinthios zelotypiæ rationem reddit. Eſt autem ſenſus horum verborum. Prædicatione Euangelij à fornicatione impura, qua contaminati eratis, adduxi vos ad Chriſtum, cui purificanti vos à prioribus pollutionibus, deſpondi vos vt Paranymphus marito Chriſto, vt poſthac exhibeatis vos vt puram virginem. Conſiſtit autem hæc puritas in doctrinæ Chriſti ſimplicitate, cultu ſincero, & morum innocentia. Qui enim vel doctrinam corrumpit, vel cultum legitimum violat, vel impudicicia morum laſciuius eſt, à Chriſto ſponſo ad fornicariam laſciuiam deflectit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Metuo autem ne quo modo ſicut ſer pens Euam decepit calliditate ſua, ſic corrumpantur ſenſus veſtri à ſim plicitate, quæ eſt in Chriſto.

Exponit quanto in metu ſit pro Corinthijs, videlicet quod metuat, ne à ſalute per Chriſtum parta excidant, ſeducti à Pſeudoapoſtolis. Eſt autem hic duplex collatio. Vna Euæ & Eccleſiæ: Altera ſerpentis, hoc eſt, Diaboli & Pſeudoapoſtolorum. Vt Eua ante lapſum fuit typus Eccleſiæ: Ita eadem poſt lapſum figura eſt excidentium gratia per inobedientiam. vt ergo ſalus Euæ poſita fuit in ſimplicitate verbi Dei eiuſque obedientia, & eiuſdem lapſus ex corruptela verbi extitit & ex inobedientia: Ita ſalus Eccleſiæ Chriſti in ſimplicitate Euangelij eſt ſita eiuſque fide & obedientia, & interitus in defectione à ſimplicitate Euangelij. Deinde altera collatio eſt ſerpentis & Pſeudoapoſtolorum, quæ ita inſtituenda eſt: Quemadmodum ſerpens ficto zelo pro primis parentibus calliditate ſua monſtrato fructu Paradiſi (qui Euæ audito ſerpente viſus fuit aptus ad cibum deſiderabilis oculis, & expetibilis ad prudentiam conferendam) decepit Euam: Ita Pſeudoapoſtoli ſua calliditate externam ſpeciem rerum, pompam verborum, ſimulatam ſanctiomoniam, fictum zelum, ſapientiæ opinio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

opinionem prætendentes, nituntur Eccleſiam à ſimplicitate Euangelij Chriſti abducere, atque ita æternis mancipare pœnis. Hic obſeruetur primum quantum ſit beneficium Chriſti, qui nos peccato perditos & proſtratos ſub damnatione, ſuo Euangelio in ſalutis ſtatum reſtituit. Deinde quanta ſit dignitas & neceſſitas miniſterij verbi, quamq; bene mereantur de Eccleſia ſinceri miniſtri Euangelij, qui voce & vita veram pietatem docent & exprimunt: Et econtra conſiderandum, quantæ peſtes ſint Eccleſiæ falſi doctores, qui homines à ſimplicitate Euangelij abducunt ad humanas corruptelas, atque ita præcipitant in certam damnationem. Porro hæc Pauli ſententia inſinuationem habet antea ſignatæ propoſitionis. videlicet, vt Corinthij caueant, ne ſinant ſe decipi à Pſeudoprophetis. Habet etiam apertam rationem propoſitionis à periculo & certo damno petitam: videlicet, ne ſicut Eua excidant gratia & ſalute.

Nam ſi is qui venit, alium quidem Chriſtum prædicat, quem non prædicauimus, aut ſpiritum alium accipitis quem non accepiſtis, aut Euangelium aliud, quod non accepiſtis, recte toleraueritis (eum.)

Ratio propoſitionis eſt, ſumta à perfectione doctri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

doctrinæ Pauli, Cuius propoſitio ſola loco integri argumenti ponitur. Si Pſeudoapoſtolus aliquis veniens docuerit perfectiorem Chriſtum, impetrauerit vobis alium ſpiritum ſanctum ſeu efficaciorem, & tradiderit vobis perfectius Euangelium quam ego feci, bene feciſtis quod ſuſtinueritis & receperitis eum. Sed nullus poteſt venire, qui hoc faciat. imo qui à ſimplicitate Euangelij abhorrent, ſeductores ſunt & impoſtores. Quare nequaquam eos ſuſtinere deberetis. Hic diſcamus, quod ſi prædicatio Pauli fuit ſufficiens ad ſalutem conſequendam, ſeductores ſint Papiſtæ qui Euangelio non contenti, imo Euangelio ſpreto doctrinas humanas pro Euangelio obtrudunt. Quare non minus quam ſathanas ipſe cauendi ſunt.

Arbitror enim me nihilo inferiorem fuiſſe eximijs Apoſtolis.

Pro ipſa minore ponit minoris confirmationem. Paulus non eſt inferior eximijs Apoſtolis. Ergo Pſeudoapoſtoli perfectiorem ſalutis doctrinam afferre non poſſunt. Verum hanc confirmationem hic veluti digito monſtratam, in duodecimo capite perſequitur. Nunc enim obiectiones Pſeudoapoſtolorum aduerſus eam confutat, ne veluti præiudicio quodam impediti Corinthij, minus ſe faciles ad credendum ipſi exhibeant.

Etſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Etſi autem idiota ſum ſermone, non tamen ſcientia.

Refutatio eſt primæ obiectionis contra minorem, in qua aſſeruit ſe non inferiorem eſſe eximijs Apoſtolis. Obiecerunt Paulo quod ſermone eſſet idiota, ideoque ipſius doctrinam non fuiſſe abſolutam: Reſpondet per conceſſionem & correctionem: fateor me eſſe idiotam ſermone, nihilominus tamen ſcientia non ſum idiota, quod paulo poſt in duodecimo declarat, vbi ſe in tertium cœlum raptum fuiſſe ait. Idiota grandiloquo & pomposo oratori hic opponitur. Paulus enim vt penitius penetraret in corda hominum rudium ſuo Euangelio, vſus eſt ſermone populari & ſimplici, vt ita ſe captui rudium diſcipulorum accommodaret. quod ſane officium eſt fidelis magiſtri, qui non tam ſuam laudem quam inſtructionem diſcipulorum quærit. Verum Pſeudoapoſtoli crepantes grandia, garrulitate ſua auditores in admirationem ſui perduxerunt quidem, ſed eos nihil ſolide docuerunt. Vnde vt viderentur eximij doctores eſſe ſoli, obiecerunt Apoſtolo imperitiam ſermonis, ſed falſo. Hinc diſcant pij miniſtri verbi, non à Pſeudoapoſtolis inanem garrulitatem captare, ſed potius ab Apoſtolo ſe rudium auditorum captui accommodare, quo ipſorum labor in ædificationem Eccleſiæ cedat.

Sed

Sed omnino manifeſtati ſumus vobis in omnibus.

Firmiſſimo teſtimonio confirmat Apoſtolus quod dixit. Prouocat enim ad illorum conſcientiam, quibus haud ignotum erat, quanta diuinarum rerum ſcientia polleret, vt qui ipſos ab errore Ethnico ſua induſtria & doctrina abductos, Chriſto lucrifecerit.

Num peccatum feci, quod me humiliauerim, vt vos exaltaremini? quod gratis Euangelium Dei euangelizauerim vobis?

Criminationes duas Pſeudoapoſtolorum per interrogationem & admirationem proponit. Obiecerunt Apoſtolo abſenti contemtum perſonæ, nempe quod ſe nimium familiarem omnibus fecerit, ac ſe vel minimis ſubiecerit, vt eos exaltaret, id eſt, in Chriſti cognitionem perduceret. DEINDE, *quod gratis Euangelium prædicauerit, cum alij acciperent ſtipendium. Vtraque criminatio quam ſit iniuſta oſtendit. An is, inquit, qui ſe humiliat, vt alios exaltet, peccat? An is, qui Euangelium Chriſti prædicat gratis propter cauenda ſcandala, eſt culpandus? Vtrumq; ſane debitum officium eſt. Quare qui hinc anſam calumniandi petit, iniquus & malignus ſit neceſſe eſt. Hoc exemplum Pauli abſtinentis à ſtipendio nequaquam imponit legem*

miniſtris

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

miniſtris verbi, niſi in ſimili caſu. Nec Papiſtæ hinc recte extruunt ſupererogationis opera, cum Paulus nihil aliud fecerit quam quod ex officio debuerit. Debent enim omnes miniſtri Dei ſcandalis quantum fieri poteſt occurrere, ne Eccleſiæ ædificatio per illos impediri videatur.

Alias Eccleſias ſpoliaui accepto ſtipendio, ad hoc vt vobis inſeruirem.

Macedonicas Eccleſias intelligit, quæ fuerunt cum in pauperes, tum in miniſtros Euangelij liberaliores. Quod autem dicit ſeſe expoliaſſe Eccleſias, id ita accipiendum eſt, quod quicquid conferant pij ſua ſponte in miniſtrorum verbi ſuſtentationem, eſt veluti debitum, quod debeatur iure ſpiritualis belli. Nam homines ſathanæ ſubiectos, prædicatione Euangelij & armis ſpiritualibus liberant præcones verbi, & Chriſto ſubijciunt. His quoque verbis non parum perſtringit Corinthiorum ingratitudinem, qui permiſerunt, vt ipſe ab alijs acciperet ſtipendium, & ſibi ſeruiret: quorum exemplum multi hodie imitantur, cum pauciſſimi Macedonibus ſimiles reperiantur, qui in miniſtros alijs Eccleſijs ſeruientes fuerunt liberales.

Et cum præſens eſſem apud vos, & egerem, non torpore meo quemquam grauaui: Nam quod mihi de-

erat,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

erat, ſuppleuerunt fratres, qui venerant ex Macedonia, & me vobis ſeruaui minime oneroſum & ſeruabo.

Ἐπεξεργασία eſt. Nam id quod dixit breuius, hic latius repetit, & duo addit: Primum, quod ſuo torpore & ignauia non fuerit alijs torporis cauſa, nec ipſis Corinthijs oneri. quo dicto non parum perſtringit Pſeudoapoſtolos, qui cum ipſi ignaui eſſent ventres, liberaliter de alieno vixerunt: Alterum eſt quod dicat etiam in poſterum ſe effecturum, ne ſit Corinthijs oneri, quod itidem Pſeudoapoſtolorum reſpectu facit, qui poſſent forte ea, quæ dixerat, eo torquere, quaſi Paulus ſuccenſeret ipſis, quod ſtipendia non conferrent, aut ſaltem prouocaret eos ad maiorem liberalitatem.

Eſt veritas Chriſti in me, quod gloriatio hæc non obturabitur mihi in regionibus Achaiæ.

Aſſeueratio eſt interpoſito iuramento, eſtque ſenſus. Hæc mea gloriatio, ſi modo Chriſti veritas in me eſt, quod in Achaiæ regionibus non accipiam ſtipendium, nequaquam obturabitur mihi, hoc eſt: nequaquam excludetur aut deficiet. Vt enim caueam ſcandala, ab iſto meo iure abſtinebo. Pertinet & hoc exemplum ad omnes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

verbi miniſtros, non quidem in ſpecie, ſed in genere facti.

Propter quid? An quod non diligam vos? Deus nouit: Quod autem facio, etiam facturus ſum.

Expoſiturus cauſam cur nolit à Corinthijs ſtipendium accipere, primum deſtruit fictam cauſam, quam aduerſarij ipſius ipſi obiecerunt. Calumniabantur enim quod Paulus ideo abſtineret, quia Corinthios non amaret. Sed hanc calumniam iuramento interpoſito diluit. Hic nota, quam ſit prona malicia hominum ad excogitandas varias calumnias, quibus ſæpe virtus, ipſa obruitur, ac vitij loco habetur. Deinde quoque exemplum Apoſtoli docet, quod in cauſa honeſta liceat ad Dei teſtimonium prouocare, & iuramento confirmare, cum vel deſunt teſtes, vel ſimplici noſtræ narrationi fides non adhibetur.

Vt amputem occaſionem eorum, qui cupiunt occaſionem, vt in quo gloriantur, inueniantur, quemadmodum & nos.

Iam veram cauſam exponit cur à ſtipendio abſtinuerit, nimirum, vt amputaret occaſionem eorum, qui cupiuerunt occaſionem. Hanc occaſionem explicat cum addit, Vt in quo gloriantur inueniantur, quemadmodum & nos. Gloriabantur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

bantur autem ſe eſſe veros Chriſti Apoſtolos, quemadmodum ſubiecta ratio oſtendit: Hanc gloriationem putabant ſe in ſolidum conſecuturos, ſi Paulus in accipiendo ſtipendio, & in captando ocio ipſis ſimilis videretur. Ne igitur iſta ratione habeantur pro ſinceris miniſtris, qui reuera ſunt Pſeudoapoſtoli, abſtinet Apoſtolus à ſtipendio, & ſe non ventris gratia Euangelium docere, facto comprobat.

Etenim huiuſmodi Pſeudoapoſtoli operarij doloſi ſunt, qui transfigurant ſe in Apoſtolos Chriſti.

Quod occaſionem quærant Pſeudoapoſtoli, vt videantur veri Apoſtoli, ab illorum ingenio probat. Dicit enim eos eſſe operarios quidem, ſed tales qui dolo malo omnia agant: adeo vt ſi externa tantum conſideres, videantur ipſiſſimi Chriſti Apoſtoli. Hypocriſis enim fingit externam perſonam, cum interim mens varijs opinionibus obruta iacet, Et affectus impietati ſeruit. Porro transfigurare ſeu transformare, nihil aliud eſt quam externos geſtus fingere, vt aliquis foris alius videatur eſſe quam intus ſit in corde. Monemur ergo, ne huiuſmodi externis laruis ſinamus nos decipi.

Et non mirum eſt: ipſe enim ſa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

thanas transformauit ſe in angelum lucis: non magnum igitur eſt ſi etiam miniſtri eius transfigurantur, tanquam miniſtri iuſticiæ, quorum finis erit iuxta opera eorum:

A facili & exemplo ſimul probat, quod Pſeudoapoſtoli ſe transforment in Apoſtolos Chriſti. De ſathana manifeſtum eſt, qui non ſolum primos noſtros parentes ſub ſpecie ſanctitatis & amicitiæ euertit: verumetiam poſtea omnibus ætatibus idololatriam inuexit in perniciem hominum. Si ſtatim fuiſſet dehortatus homines ab omni religione, fuiſſent qui cornua eius, vt dici ſolet, animaduertiſſent. Nunc autem vt ſtudioſus ſalutis hominum videatur, tanquam angelus lucis varias religiones inſtituit. Verum interea fraude & dolo homines occidit. Hiſtoria de Gregorio Papa nota eſt, cui ſathan obtulit mortuorum ſpectra, vt horrendam illam blaſphemiam miſſam pro defunctis inſtitueret, &ç. Præterea multa alia in regno Antichriſti excogitauit ſathan, quibus occulte & ex inſidijs adortus eſt regnum Chriſti. Nec illi diſſimiles ſunt eius miniſtri: volunt vocari ſacerdotes Dei, ſerui ſeruorum Dei, ſucceſſores Apoſtolorum, columna Eccleſiæ, ſpiritus ſancti organa, adeo vt quicquid dicunt pro articulo fidei habeatur. Admoniti igitur hac Pauli ſententia, diſca-

diſcamus recte diſtinguere inter veros miniſtros, & eos qui falſo ſibi iſtum titulum vſurpant, & volunt videri miniſtri Chriſti, cum ſint Pſeudoapoſtoli. Sunt enim Pſeudoapoſtoli qui mentiuntur ſe Apoſtolos eſſe, cum non ſint, vt Pſeudochriſtus eſt, qui ſe Chriſtum & meſſiam mentitur, cum non ſit.

Rurſus dico (ne quis putet me inſipientem eſſe, alioquin etiam, vt inſipientem accipite me, vt paululum quiddam & ego glorier) quod dico non dico ſecundum Dominum, ſed vt per inſipientiam in hac gloriationis fiducia.

Exordiolo viam ſibi parat ad ſequentem collationem, & prolepſi anticipat obiectionem. Inſipientis eſt ſeipſum laudare, & vere inſipientis eſſe ait gloriari coram Domino, cum nemo non ſentiat, quanta ſit ſua imbecillitas. Quare reſpectu aliorum gloriaturum ſe eſſe ait, rogatq; vt hanc inſipientiam boni conſulant, præſertim cum tanta ſit ſibi gloriationis materia & fiducia.

Quandoquidem multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor.

Hæc propoſitio eſt figurata collatione. multi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

glorientur ſecundum carnem: Cur idem & mihi non licebit? Secundum carnem eſt de rebus externis gloriari, vt de generis nobilitate, bonis fortunæ, animi, & externis.

Libenter enim toleratis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes.

Ratio propoſitionis eſt ironica. Qui ipſi ſapientes ſunt, ferunt moderate aliorum infirmitatem & inſipientiam. Quare cum vos ſapientes ſitis, non dubito quin meam inſipientiam boni conſulatis.

Toleratis enim ſi quis vos in ſeruitutem adigit, ſi quis exedit, ſi quis accipit, ſi quis effertur, ſi quis vos in faciem cædit.

Aetiologia eſt ſimiliter ironica, habens in ſe tacitam eamque acerbiſſimam reprehenſionem. Sumitur autem hæc ratio à minori ad maius. Aliorum dominium, voracitatem, rapinas, ſuperbiam, imo & verbera æquo animo toleratis Cur non multo magis veſtri Apoſtoli inſipientis ſuſtineretis orationem?

Iuxta contumeliam loquor, perinde quaſi nos infirmi fuerimus, imo in quocunque audet aliquis (per inſipientiam loquor) audeo & ego.

Hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Hoc ad confirmationem conſequentiæ ſuperioris argumenti refero, quaſi diceret: contumelia dignum eſſet, ſi me veſtrum Apoſtolum non ferretis, cum tanta ab iſtis ambitioſis ſuſtinetis. Cum tamen ego non minus quam illi, imo plus etiam gloriari poſſim, ſi modo paululum mihi liceat inſipientis ſuſtinere perſonam. Iam ſequitur collatio ipſa, in qua, quid commune cum Pſeudoapoſtolis habeat, & quam præ illis habeat gloriandi materiam, exponit.

Hebræi ſunt? ſum & ego: Iſraelitæ ſunt? ſum & ego: ſemen Abrahæ ſunt? ſum & ego.

Quod ter eandem ſententiam repetit, reſpicit ad faſtum ambitioſorum iſtorum, qui arroganter his verborum formulis gloriari ſolebant. Hebræi ſumus, Iſraelitæ ſumus, Semen Abrahæ ſumus, Cur ergo cederemus Paulo? verum Paulus hoc quidem ita illis concedit, vt ſe in eo non minorem eſſe illis oſtendat, atque adeo ſignificat, quod ex illa gloriatione non habeant iſti iuſtam ſe contemnendi cauſam.

Miniſtri Chriſti ſunt? (inſipienter loquor) amplius ego.

Hinc incipit redigere Pſeudoapoſtolos in or-

dinem, ſuum Apoſtolatum & labores quos in officio ſuſtinuit extollendo. Sunt quidem (vt ipſi gloriantur) miniſtri Chriſti, ſed non eſt eorum miniſterium ſincerum, nec Apoſtolatus dignitatem conſecuti ſunt, neque tantos labores perpeſſi ſunt in miniſterio, quantos ego.

Iu laboribus abundantius, in plagis ſupra modum, à Iudæis quinquies plagas quadragenas accepi vna minus, ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci, noctem & diem egi in profundo, in itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in vrbe, periculis in deſerto, periculis in mari, periculis in falſis fratribus, in labore & moleſtia, in vigilijs ſæpe, in fame & ſiti, in ieiunijs ſæpe, in frigore & nuditate.

Hic Catalogus laborum & periculorum Apoſtoli oſtendit, quam excellat Pſeudoapoſtolis Paulus in miniſterio. Illi enim molle ſectabantur ocium, ipſe autem omnes difficultates, labores & pericula, vt propagaret regnum Chriſti, contemſit. Deinde Pauli fidem miniſterio nobis commendat, qui in tantis ærumnis non abie-

cit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

cit confeſſionem aut miniſterium. Tertio, hoc exemplum omnibus miniſtris verbi, atque adeo omnibus pijs imitandum proponitur, ne propter vllas iniurias abijciant confeſſionem aut miniſterium. De plagis quadragenis lege Deut.25.

Præter ea quæ extrinſecus accidunt, concurſus fit ad me quotidianus, & cura eſt omnium Eccleſiarum.

Præter ea quæ recenſuit, meminit quotidiani Eccleſiarum concurſus ad ſe, & curæ quam pro omnibus Eccleſijs habuit. Hæc diſtinguit Apoſtolus ab externis, vt quæ pertinent ad ipſius Eccleſiæ corpus conſeruandum. Multæ enim incidunt dubitationes, multæ pauperum querelæ, ſæpe Eccleſia ab hoſtibus impetitur: In hiſce & ſimilibus difficultatibus, confugerunt Eccleſiæ ad Apoſtolum, tanquam ad earum ſummum gubernatorem. His omnibus reſpondere laborioſiſſimum fuit. Hinc diſcant miniſtri Eccleſiarum, ſuum officium eſſe conſcientijs errantibus & dubitantibus mederi, & affici non ſolum totius corporis, verumetiam ſingulorum membrorum cura: ἐπισύστασις ἐμοῦ, *id eſt,* σύστασις ἐπ' ἐμὲ, *hoc eſt, conuerſus ad me.*

Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror?

Declaratio eſt eius quod in genere dixit de ſua pro Eccleſijs cura. Nemo, inquit, vllo afficitur incommodo, quin perinde illud habeam ac ſi mihi ipſi contingeret. Non minus de infirmitate & offendiculo fratrum moueor, quam ſi ipſe infirmus eſſem, vel ſcandalo turbarer: Habent hic miniſtri verbi quem imitentur.

Si gloriari oportet, de ijs quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor.

Proponit de alio gloriationis genere, quod etſi admodum eximium eſt, Tamen illud ex hypotheſi aduerſariorum, infirmitatis eſſe dicit. Pſeudoapoſtoli enim inde argumentis ſumtis Paulum contemtibilem Corinthijs reddere conati ſunt.

Deus pater Domini noſtri IESV CHRISTI, qui eſt benedictus in ſæcula, nouit quod non mentiar. In vrbe Damaſco præfectus Aretæ regis cuſtodiebat Damaſcenorum ciuitatem, cupiens me comprehendere. ac per feneſtram in ſporta fune demiſſus fui per murum, effugique manus eius.

Vt ſibi fides à Corinthijs maior habeatur, Deum ſuæ narrationis teſtem adhibet, qui cum omnia

nia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

nia aperte nouit, ſapiens etiam teſtis eſſe poteſt. Narratur & hæc hiſtoria à Luca, act. 9. quæ contigit cum ſecundo Apoſtolus reuerſus eſſet Damaſcum. Nam diuinitus in itinere conuerſus, & Damaſci ab Anania baptizatus abijt in Arabiam prædicaturus verbum Dei. Deinde reuerſus Damaſcum, concitata aduerſus ipſum tota vrbe, euaſit manus præfecti Aretæ regis Arabiæ, & inde abijt Ieruſalem. Porro hæc fuga Pauli nequaquam patrocinatur leuitati hominum, qui quauis de cauſa, vel ob leuiſſimam iniuriam ſtationem ſuam mutant, vt melius ſuo ocio & ventri conſulant: verum ſi ſimili cum Paulo neceſſitate cogantur, cum eo in Domino gloriari poſſunt, quod Deus ipſis tantum animi robur tribuerit, quo fortiter contemnant omnia pericula. Monet & hoc Pauli factum, ne quis ſe vltro in manus hoſtium conijciat, imo fugiat potius, cum id ſalua pietate fieri poſſit. Hinc etiam manifeſtum eſt, quod zelus multorum martyrum, qui ſponte ſe hoſtibus trucidandos tradidere, fuerit intempeſtiuus, & nequaquam ſecundum ſcientiam: verum hanc infirmitatem & ſtultum zelum Dominus haud dubie propter fidem Chriſti boni conſuluit.

Caput XII.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Summa capitis duodecimi.

REuelationes cœleſtes, tentationes, & ærumnas ſuas exponens, finemq; ſuæ gloriationis indicans, autoritatem Apoſtolicam ſibi vendicat Paulus, & Corinthios de ſuo aduentu commonens, quanta ſit ſua cura pro ipſis ſignificat.

Ordo & partes capitis duodecimi.

Partes capitis hæ ſunt. Prima, expoſitio raptus ſui in tertium cœlum. Secunda, indicatio finis tentationum, ne videlicet ob reuelationes efferretur. Tertia, oblectatio in perſecutionibus pro Chriſto. Quarta, indicatio finis ſuæ gloriationis cum vindicatione autoritatis Apoſtolicæ. Quinta, mentio aduentus Apoſtoli ad Corinthios, & ſolicitudinis ipſius pro ipſis.

Exegeſis XII. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Gloria-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Gloriari ſane non expedit mihi, veniam enim ad viſiones & reuelationes Domini.

Quia ampliſſimam gloriandi materiam miniſtrare poterant Apoſtolo viſiones & reuelationes, vnde efferri poſſet Apoſtolus ſi ſpiritus imperio caro non caſtigaretur, præfatur non expedire ſibi, quantum quidem ad carnis imbecillitatem attinet. verum quia id cedit in gloriam Dei & ædificationem Corinthiorum, promittit ſe viſiones & reuelationes Domini Ieſu relaturum, Quo conſtet à quo ſit miſſus et in qua ſchola veritatem Euangelij didicerit, Idque in eum finem, vt Corinthij veritati Euangelicæ quam ab ipſo didicerant, obtemperent, & non ſinant ſe decipi à Pſeudoapoſtolis.

Noui hominem in Chriſto ante annos quatuordecim (An in corpore neſcio, an extra corpus neſcio, Deus nouit) raptum in tertium vſque cœlum. Et noui huiuſmodi hominem (an in corpore, an extra corpus neſcio, Deus nouit) raptum fuiſſe in Paradiſum, & audiuiſſe ineffabilia verba, quæ non liceat homini loqui.

Reuelationem ſuam & viſionem deſcripturus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

rus, loquitur vt de alio, ne ſibi inde gloriam, ſed ſoli Deo eius rei autori tribuat. Deinde temporis circumſtantia ad probandum ipſius apoſtolatum facit. Nam tum diuinitus conuerſus & edoctus, apoſtolatus munere eſt donatus. Cum autem modum raptus, an in corpore fuerit vel extra corpus, ignorare ſe dicat Apoſtolus, noſtrum non eſt ſcrupuloſe inquirere, quod ipſi Apoſtolo ignotum fuit. Præterea cum tertium cœlum & Paradiſum pro eodem accipit, & tertium cœlum abſque omni dubio ſit locus beatorum ſpirituum, vbi maieſtas diuina ſe angelis & ſanctorum animabus illuſtrius patefacit, & vbi Chriſtus cum ſuo glorioſo corpore ab angelis & ſanctorum animabus colitur, Efficitur, quod Paradiſus hic non ſignificet locum in quo primi parentes à Deo fuerunt collocati. Nam is in terra erat, qui poſtea in diluuio vniuerſali deſtructus eſt aquarum inundatione, & fuit typus eius Paradiſi, cuius meminit Chriſtus, & Paulus hoc loco. Cæterum cum hic Apoſtolus tertius cœlum, hoc eſt, locum beatorum, paradiſum nominat, ſignificat quod in Chriſtum credentes non ſolum reſtituendi ſint ſtatui honoris, in quo primi parentes ante lapſum fuerunt: verumetiam quod multo maior ſit futura felicitas in cœleſti paradiſo, quam in terreſtri fuiſſet futura. Porro

ſi quis

ſi quis interroget : Cum hic tertium cœlum nominatur, quod nam ſit primum, quod ſecundum? præterea etiam, an ſint plures cœli, quam tres? Ad hanc quæſtionem reſponſio colligi poteſt, hoc modo. Primum, ſcriptura meminit cœli aërij, in quo aues volitant. Deinde pars illa, quæ aërium cœlum ambit, dicitur cœlum in quo ſunt omnia viſibilia corpora cœleſtia, vt planetæ & ſupra eos ſtellæ fixæ: Iam vltra hoc cœlum tertium eſt, cuius hic meminit Apoſtolus. Primum & ſecundum homines mathematicis ſpeculationibus conſcendunt. In tertium vnicus ductor eſt Ieſus Chriſtus, qui ibi Paulum in miniſterio Euangelij inſtituit, ne alijs Apoſtolis videretur inferior, qui cum Domino corporaliter in terra conuerſati ſunt. Porro cum dicat Apoſtolus, ſe ineffabilia audiuiſſe, quæ nemo mortalium capere poteſt, Monet vt aſpiremus ad iſtam cœleſtem ſcholam, in qua quæ nunc in imagine, & velut in ænigmate videmus, videbimus facie ad faciem gloriam Domini contemplantes. Sit ergo noſtrum πολίτευμα *in cœlis, vbi Chriſtus ſaluator ſedet in gloria patris.*

De huiuſmodi gloriabor, de meipſo vero non gloriabor, niſi in infirmitatibus meis.

Paulus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Paulus coactus erat calumnijs Pſeudoapoſtolorum oſtendere, ſe non inferiorem eſſe cæteris Apoſtolis. Nunc egregie quibus limitibus incluſerit ſanctam iſtam gloriationem oſtendit: Primum enim materiam gloriationis à ſe reijcit, & ad Deum autorem refert. Deinde, excludit gloriationem carnis. Tertio, cogitatione ſuæ infirmitatis frenum ſibi imponit, ne extra metam tranſiliat. Hinc ergo diſcamus & nos intra quæ ſepta includi debeat Chriſtiana gloriatio. Primum enim cum cogimur beneficia Dei erga nos referre, autorem agnoſcemus, & prædicabimus non nos ſed Deum ipſum. Deinde excludemus φιλαυτίαν, *quæ ſe ingerere ſolet, vt vel minimam particulam laudis nobis arrogemus. Tertio, vt frenum imponamus carni noſtræ, cogitabimus quanta ſit noſtra, vbi nobiſipſis relicti fuerimus, infirmitas. quo magis excitemur in potentiæ Dei cogitationem, qui nos infirmos ſuo confirmat robore.*

Nam ſi voluero gloriari, non ero inſipiens, veritatem enim dicam: ſed ſuperſedeo ne quis mihi imputet quicquam ſupra id quod videt eſſe me, aut quod audit ex me.

Præſumtio eſt. Nam Pſeudoapoſtolis, qui poterant obijcere, Eum iam omnia narraſſe de quibus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

bus gloriari poterat, Reſpondet & affirmat multa alia habere ſe, de quibus vere & in Domino gloriari poſſet, Sed ſe superſedere iſtis, ne quis ſibi maiora aſſcribat, quam quæ in ipſius Apoſtolatu conſpiciuntur. Contentus enim eſt eam ſuſtinere perſonam, quam Deus illi impoſuit. Hic conſideretur antitheſis: Pſeudoapoſtoli de multis gloriabantur, quorum nullam experientiam ſenſerunt Corinthÿ: Paulus autem tantum de ÿs gloriabatur, quorum experientia apud Corinthios erat manifeſta. Tacite ergo & oblique Pſeudoapoſtolos perſtringit, qui arroganter gloriabantur, & interim vani & mendaces erant: Eſt enim inſipientis prorſus gloriari, vbi nulla ſubſit veritas.

Et ne excellentia reuelationum ſupra modum efferar, datus mihi fuit ſtimulus carni nuncius ſathanæ, vt me colaphis cædat, ne ſupra modum efferar.

Dixit, quod non vellet gloriari de ſeipſo niſi in infirmitatibus ſuis: Cuius dicti rationem hic ponit, nimirum quod iſtæ infirmitates ipſum reprimant, ne efferatur ob excellentiam reuelationum. Affirmat ergo iſtas infirmitates fuiſſe ſibi inſtar ſtimuli, qui carni ſuæ infixus huc illuc ipſum impellere tentaret. Metaphora ſumta a bobus qui ſtimulis impelluntur. Significat ergo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

hoc loco ſtimulus omne tentationum genus, quibus probatior reddebatur Apoſtolus & continebatur in officio. Verum quia Apoſtolus ipſe ſpecies iſtarum tentationum non explicat, neque noſtrum eſt ſcrupuloſe eas inquirere. Ineptiſſimi ſunt Monachi, qui vt ſuæ libidini turpiſſimæ patrocinium quærant, ad libidinem hunc ſtimulum referunt, qua dicunt Apoſtolum tentatum fuiſſe. Nec illi ſunt audiendi, qui vt Paulo perfectiſſimum pietatis & virtutis κατόρθωμα vendicent, ſtimulum interpretantur grauiſſimos capitis dolores, quibus Paulum laboraſſe aiunt. Verum nos retineamus genus, vt ſtimulus ſit quodlibet tentationum genus, quo Apoſtolus examinabatur, & veluti igni tentationum excoquebatur, vt indies redderetur probatior. Porro ſententiam hanc Pauli diſtinctius conſideremus, quo vberiorem inde depromamus doctrinam. Primum itaque, cum dicit ſibi hunc ſtimulum datum ne efferatur, ſignificat paterna Dei voluntate factum eſſe, vt iſto veluti freno reprimeretur caro, ne laſciuiret per ſuperbiam aut alia vitia. Deinde, cum hunc ſtimulum interpretatur angelum ſathanæ, vt docet tentationum occaſiones à ſathana obijci in perniciem hominum: Ita monet, vt nos aduerſus hoſtem crudeliſſimum ſpiritualibus armis muniamus, ne nos inermes & imparatos opprimat. Tertio, cum ait ipſum ſe

colaphis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

colaphis cædere ne efferatur, Significat hac metaphora tentationes eſſe veluti colaphos in maxillas impulſos, quibus in ordinem redigimur, ne petulantes aliquid deſignemus, quod nos non deceat. Obſeruentur ergo hic fines tentationum: Sathan quidem tentat vt perdat, ſed Deus ſua bonitate facit, vt quod ſathan tanquam venenum propinauit, hoc cedat in ſalutare piorum remedium. Cum videlicet inde diſcunt, ſe armare aduerſus ſathanam & tanquam colaphis infixis reſiliunt à vitijs, & retinentur in officio. Præterea docet hoc Pauli exemplum, quod nemo adeo plene regeneretur in hac vita, quin ſemper nouis incrementis indigeat. Si enim Apoſtolus tantus ab ipſo Chriſto in tertio cœlo edoctus, & regenitus, opus habuit perpetuis incrementis, Quid dicemus de alijs? Pergat igitur vnuſquiſque ad perfectionem, & nemo deſperet, etiamſi adhuc totam vitiorum hydram non iugulauerit.

Super hoc ter dominum rogaui, vt abſcederet à me.

Memorat Apoſtolus ſe ter, id eſt, ſæpius oraſſe Dominum, vt abſcederet à ſe angelus ſathan, id eſt, vt à tentationum acerbitate liberaretur. Hinc duo diſcamus: Vnum, quod tentationibus non ſit indulgendum, ſed mox arri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

pienda ſunt arma, & confugiendum ad præſidium firmiſſimum nomen Domini: Alterum, quod ſolus Dominus poſſit à tentatione eripere: quod Paulus hac ſua inuocatione docet.

Et dixit mihi: ſufficit tibi gratia mea. Nam potentia mea in infirmitate perficitur.

Duo habet hoc reſponſum. Primum, quod gratia Dei, id eſt, auxilium diuinum vires, quo minus ſuccumbamus tentationibus ſuppeditet, præſertim vbi id à Deo ex fide per Chriſtum petierimus. Alterum, eſt cauſa cur Paulum noluerit Dominus prorſus à tentatione iſta liberare: Quia, inquit, potentia mea in infirmitate perficitur, hoc eſt, mea potentia qua aſſum laborantibus & infirmis, magis ſe conſpiciendam exhibet, dum laborantes & infirmi ſentiunt ſe non ſuis viribus, ſed mea ſolius potentia conſeruari & ſuſtentari, quo minus ſub tentationum onere ſuccumbant. Atque ita Dei potentia non perficitur in ſe, quæ perpetuo conſummatiſſima eſt, ſed in ſanctis qui eam in ſuis infirmitatibus ſentiunt & agnoſcunt.

Libentiſsime igitur gloriabor potius in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me potentia Chriſti.

Cur potius de infirmitatibus ſuis, quam de magnis

magnis reuelationibus gloriari velit, concludit. Chriſtus enim in cruce magis ſuam hominibus pijs oſtendit præſentiam & potentiam, dum ſui ſpiritus robore eos inuictos reddit: Obſerua quod quodammodo probroſum eſt mundo, Chriſti ſeruis ſit glorioſum. Crux enim piorum non eſt irati iudicis ſignum, ſed paterni amoris teſtimonium: qui crucis ferula eos reprimit, ne carni indulgentes aduerſus Deum laſciuiant, ac tandem ſua culpa pereant. Obſeruetur & hic teſtimonium de diuinitate Chriſti.

Propterea oblector in infirmitatibus, in contumelijs, in neceſsitatibus, in perſecutionibus, in anguſtijs pro Chriſto: cum enim impotens ſum, tunc potens ſum.

Repetitio eiuſdem ſententiæ, per amplificationem & diſtributionem. cum, inquit, infirmus ſum, ſcilicet mearum virium reſpectu, & premor cruce, tunc potens ſum, ſcilicet Chriſti præſidio, qui me ne ſuccumbam confortat. Porro quia duplex genus crucis eſt. Vnum, quod extra noſtram ſingularem culpam nobis imponitur propter veritatem. Alterum, quod noſtra culpa nobis accerſiuimus, ſciendum eſt, quod inuocantibus & agentibus pœnitentiam obedientia in vtroque genere ſacrificium Deo gratum ſit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Factus ſum inſipiens gloriando: vos me coëgiſtis. Nam ego debueram à vobis commendari. Nulla enim re inferior fui ſummis Apoſtolis, tametſi nihil ſum.

Excuſat gloriationem, & oſtendit in quem finem eam inſtituerit, nimirum vt vendicaret ſibi autoritatem apoſtolicam apud Corinthios, qui cœperant adhærere Pſeudoapoſtolis ſe ſpreto. Notandum quod diſtinguat hic inter ſuum officium & ſuam perſonam. Officium defendit, Nam id ad aſſerendam Euangelij veritatem faciebat: Perſonam ſuam agnoſcit nihil eſſe, tantum abeſt, vt cum Pſeudoapoſtolis de ſuis donis gloriari velit. vtrumque pij verbi miniſtri imitentur, Officium ſuum ſtrenue tueantur, & humiliter de ſeipſis ſentiant.

Signa enim Apoſtoli peracta fuerunt in vobis, in omni tolerantia, in ſignis, & prodigijs, & virtutibus.

Probat Paulus ſe non fuiſſe inferiorem cæteris Apoſtolis, idque à proprijs apoſtolatus indicijs, & enumerat quatuor: tolerantiam, ſigna, prodigia, & virtutes. Tolerantia eſt fortitudo animi, quæ facit ne in rebus aſperis frangamur animo, & tædio laboris abijciamus confeſſionem,

feſſionem, ſicuti multi olim fecerunt, & hodie faciunt multi in ſuarum animarum certam perniciem. Hæc tolerantia omnibus verbi miniſtris communis eſſe debet. Verum tria quæ ſequuntur propria ſunt apoſtolatus inſignia, quorum tertium Apoſtolus ad Hebræos in duo genera diuidit. Ita enim ad Hebræos ſecundo ſcribitur: Nam ſi per angelos dictus ſermo fuit firmus, & omnis tranſgreſſio & inobedientia accepit iuſtam retributionem, Quomodo nos effugiemus tantam negligentes ſalutem, quæ cœpta enarrari per Dominum, ab ijs, qui audiuerunt in nobis confirmata eſt, conteſtante Deo ſigniſque & prodigijs, & varijs virtutibus, & ſpiritus ſancti diſtributionibus ſecundum ipſius voluntatem. Quia Dominus ſuam doctrinam miraculis, veluti quibuſdam ſolennibus obſignationibus, ad medendum infirmitati humanæ, ac vacillantibus hominum animis confirmare dignatus eſt, Apoſtolus ea numerat, quibus potiſſimum veritas Euangelij hominibus conſignata eſt. Miraculum autem in genere factum Dei eſt extraordinarium & inuſitatum, hominum animos in admirationem adducens. Ponuntur autem hic primo loco σημεῖα, id eſt ſigna, quæ ita dicuntur, quod mentes hominum excitent ad conſiderandum aliquid amplius, quam quod foris apparet. CHRISTVS ſanat

ſola voce ſurdum & mutum, Hoc ſignum excitat ſpectatorum mentes ad aliquid altius cogitandum, nempe quod Chriſtus ſit ornatus diuina potentia, & quod ſit verus Meſſias, tametſi hoc externe non apparebat. Deinde, Portenta ponuntur, quæ ita dicuntur quia nouum aliquid & inuſitatum continent. vt nouum & inuſitatum fuit, hominem mortuum excitari ſola voce. Græci σημεῖα *&* τέρατα *ita diſtinguunt, vt* τέρατα, *id eſt portenta, ſint præter naturam:* σημεῖα *vero præter conſuetudinem. Sanatio febricitantis non fit præter naturam. Nam per naturam poteſt ſanari febricitans, ſed quod ſocrus Petri febricitans ſola Chriſti voce ſit reſtituta ſanitati, præter conſuetudinem fuit. Ideo eius ſanatio* σημεῖον, *id eſt ſignum fuit, non* τέρας, *id eſt portentum. Mortuum hominem vitæ reſtituere, contra naturam eſt. Nam per naturam nequaquam vitæ mortuus reſtitui poteſt. Quare cum Chriſtus Lazarum iam in ſepulchro fœtentem excitat,* τέρας, *id eſt portentum fuit. Addit tertio loco Apoſtolus virtutes ſeu potentias, quibus epiſtola ad Hebræos ſpiritus ſancti diſtributiones adijcit. Sunt autem virtutes ſeu potentiæ, quibus Dominus efficax in pijs ſuam virtutem peculiarem oſtendit, quod ſane Diabolus ſuis præſtigijs nequaquam imitari poteſt. Diſtributionibus ſpiritus ſancti tanquam authentico ſigillo obſignauit Dominus ſuum Euangelium,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

gelium, non ſolum in die Pentecoſtes, verum-etiam ſæpenumero in apoſtolica Eccleſia ad preces Apoſtolorum imponentium hominibus manus. Hæc miracula ſigilla veritatis Dei nobis perpetuo in conſpectu eſſe debent. Nam eorum vſus perpetuus durabit in Eccleſia, qui nullus alius eſt legitimus & verus, quam obſignatio doctrinæ cœleſtis. Et quanquam huiuſmodi ſigna hodie non eduntur: Tamen perpetuo ad illa olim edita miracula reſpiciendum eſt, quæ confirmato per orbem Euangelio ceſſare debent, non quidem vſu ſed facto.

Nam quid eſt in quo fuiſtis inferiores cæteris Eccleſijs, niſi quod torpore meo vos non grauaui, condonate mihi hanc iniuriam.

Ab effectu ſui apoſtolatus probat ſe alijs non fuiſſe inferiorem, & ironice excipit nihil eſſe in quo dici poſſit inferior, niſi quod torpore ſuo non præbuerit ipſis torpendi occaſionem. quod dum ſibi condonari petit, ſtimulo acutiſſimo pungit conſcientias Corinthiorum, qui cum nihil haberent aduerſus ſuum Apoſtolum optime ſane de ſe meritum, ingrati tamen eum contemſerunt adhærentes Pſeudoapoſtolis.

Ecce tertio paratus ſum venire ad vos, & non torpore grauabo vos

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

non enim veſtra quæro, ſed vos, non enim debent filij parentibus theſaurizare, ſed parentes liberis.

Significat promtitudinem animi ſui proficiſcendi ad Corinthios, & finem addit per collationem, quem finem confirmat exemplo à iure naturæ petito. Parentum eſt theſauros filijs reponere, Ego vos in Chriſto genui per Euangelium, Ergo meum eſt vobis theſaurizare. Non igitur veſtra quæro, vt abundem ſicuti Pſeudoapoſtoli faciunt, ſed vos quæro, vt ſpiritualibus diuitijs abundetis. Obſeruetur hic diſcrimen inter verum paſtorem & mercenarium, Ille principaliter quærit ſalutem ouium: Hic oues ipſas, vt illarum lana, lacte & carnibus abundet, idque ſub prætextu pij & ſancti paſtoris.

Ego vero libentiſsime expendam, & expendar pro animabus veſtris, etiamſi amplius vos diligens, minus diligar.

Se vt patrem filijs theſaurizare dixit: Nunc illam paternam ϛοϱγὴν *amplificat per comparationem. Parentes & ſe & ſua bona expendunt pro liberis ex ſumma dilectione, qua eos complectuntur, etiamſi filij interdum vicem dilectionis non rependant. Sic & ego erga vos*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

vos ſum affectus. Paratus ſum enim ad quiduis ferendum & patiendum pro ſalute veſtra, tametſi vos parum grati erga me inueniamini. Hoc Pauli exemplum imitentur miniſtri verbi, in hac ſumma mundi ingratitudine.

Sed eſto: ipſe non grauaui vos, ſed cum eſſem callidus dolo vos cœpi.

Conceſſio eſt Pſeudoapoſtolorum & rurſus eorundem criminatio ficta. Concedebant Pſeudoapoſtoli, quod ipſe Paulus per ſe in ſua perſona non grauaret Corinthios, verum interim pro ſua aſtutia & dolo ſubornatis alijs eorum facultatibus inſidiaretur. Vnde eum adeo ſolicitum fuiſſe in extorquenda à Corinthijs Eleemoſyna criminabantur. Hunc eſſe ſenſum præſentis loci ipſa antitheſis, & confirmatio ſequens oſtendunt, atque adeo ipſe Chryſoſtomus confirmat, qui hic etiam κατενάρκησα *poſuit metaphora ſumta à torpedine piſce, qui* νάρκη *Græce dicitur. Vide Hieroglyphica Pierij.*

Nunquid per quenquam eorum quos miſi ad vos circumueni vos? Rogaui Titum & cum eo miſi fratrem, nunquid vos circumuenit Titus? nonne eodem ſpiritu ambulauimus? nonne eiſdem veſtigijs?

Remouit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Remouet a ſe ſuſpitionem fraudis. Si enim Paulus fraude aliqua facultatibus Corinthiorum inſidiatus fuiſſet, hoc haud dubie per Titum feciſſet. Sed hoc non eſſe factum Corinthiorum tacito teſtimonio confirmat. Quare fictam criminationem Pſeudoapoſtolorum fuiſſe, manifeſtum eſt.

Rurſus, arbitramini quod nos vobis excuſemus? in Chriſto loquimur. Sed omnia chariſsimi pro veſtri ædificatione.

Quia aduerſarij Pauli hæc ita accipere poterant, ac ſi Paulus reuera reus hanc caluam excuſationem afferret, nullo fundamento innitentem, iureiurando confirmat ſe veritatem dicere, & omnia in ædificationem Corinthiorum feciſſe.

Nam metuo ne quo modo cum venero non quales velim reperiam vos, & ego reperiar vobis qualem nolitis.

Aetiologia eſt ab affectu Apoſtoli erga Corinthios, quaſi diceret: Hæc omnia à me dicta eſſe ſcitote, quibus vendicaui mihi autoritatem Apoſtolicam, & amoui à me ſuſpitionem fraudis, vt vos ſimplicitati doctrinæ Euangelij adhæreatis, & non ſinatis vos à Pſeudoapoſtolis decipi. Quod ſi feceritis, & vos multis ſceleribus implicabimini,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

mini, & ego ad vos veniens habebo lũgendi cauſam.

Ne quo modo ſint lites, æmulationes, iræ, contentiones, obtrectationes, ſuſurri, rumores, ſeditiones, ne iterum vbi venero humilem me faciat Deus meus apud vos, & lugeam multos eorum qui antea peccauerunt, nec reſipuerunt ſuper impuritate & ſcortatione & petulantia quam perpetrarunt.

Declaratio eſt eorum quæ in genere dixit. Exponit enim quales metuat ſe eos inuenturum, & qualem viciſſim ipſi eum reperturi ſint, ſi Pſeudoapoſtolis auſcultauerint, ſe ſpreto. vitia quæ enumerat, quia ſatis nota ſunt, non tam indigent interpretatione noſtra quam ſeria eorum renunciatione, ſi modo de Chriſto vere gloriari velimus. Humilitatem exponit Paulus luctum pro ipſis Corinthijs, qui tot vitijs seducti à Pſeudoapoſtolis laborabant, vt hunc affectum Apoſtoli miniſtri verbi imitari conentur.

Caput XIII.

Summa capitis decimi tertii.

UT

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

VT denunciat ferocientibus ſeueriorem vindictam, niſi reſipiſcant priuſquam ad eos ipſe venerit: Ita vt vnuſquiſque ſeipſum exploret an ſit in Chriſto, & vt omnes renunciatis vitijs virtuti ſtudeant monens, ſalutatione & voto claudit Epiſtolam.

Ordo & partes capitis decimitertij.

Hoc caput epilogum continet totius Epiſtolæ, niſi quod expreſſè Eleemoſynæ non meminit. Primum enim aduentus ſui mentionem facit. Deinde contumacibus vindictam comminatur. Tertio, Apoſtolus ſui authoritatem tuetur. Quarto, dehortatur à vitijs, & hortatur ad virtutem. Quinto, vt Corinthij ſe mutuo ſalutent ſuo nomine petit, eiſque fauſta precatur.

Exegeſis XIII. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Hic tertius erit aduentus meus ad vos, in ore duorum aut trium teſtium ſtabilietur omne verbum.

Tertium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Tertium pollicetur ſuum aduentum, in quo ſe contra contumaces & rebelles varijſque vitijs contaminatos acturum comminatur : vt qui conuicti fuerint ſub duobus aut tribus teſtibus, iuxta legem, quæ eſt Deuteron. decimo nono ſeuerius Apoſtolica poteſtate puniantur. Hunc eſſe germanum ſenſum huius loci exiſtimo, etſi quidam triplicem aduentum pro triplici teſtimonio interpretantur, vt lex ipſa ex Deuteronomio ſit adducta non proprie, ſed per ſimilitudinem. Diſcant hinc rectores diſciplinæ Eccleſiaſticæ non ſine veracibus teſtimonijs poteſtatem Eccleſiæ exercere, ne vel ipſi arguantur aliquando vanitatis, vel qui caſtigantur ex odio potius quam ex emendationis ſtudio ſeueritatem proficiſci arbitrentur.

Prædixi & prædico vt præſens cum eſſem iterum, ita & abſens nunc ſcribo ijs, qui ante peccauerunt, & reliquis omnibus, quod ſi venero rurſus non parcam.

Comminationis huius ſenſus eſt. Quemadmodum prædixi in priori epiſtola, quod etiam coram cum ſecundo apud vos eſſem denunciaui, id rurſus nunc ſcribo ijs, qui antea peccauerunt, & reliquis omnibus qui vitijs indulgent denuncio, quod vbi venero mea vtar poteſtate, ac gladium ſpiritus in eos ſtringam, qui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

alicuius ſceleris conuicti fuerint. Neque cuiquam parcam. Hoc ſeueritatis exemplum miniſtri verbi pie & prudenter in ædificationem imitentur.

Quandoquidem experimentum quæritis in me Chriſti loquentis, qui vobis non infirmus eſt, ſed eſt potens in vobis.

Ratio comminationis per occupationem. Nam vt ſuam potentiam Chriſti eſſe teſtatur apud eos ſatis declaratam: Ita comminatur fore cum Corinthij huius potentiæ experimentum quærere videantur, vt vbi ad ipſos venerit, ſint experturi quid quantumque valeat potentia Chriſti per ipſum. Notetur, quod vt miniſtri verbi ſunt legati Chriſti: Ita eiuſdem potentia ſunt armati cum ad puniendum, tum ad ſaluandum.

Nam etſi crucifixus fuit ex infirmitate, viuit tamen ex potentia Dei. Nam & nos infirmi ſumus cum eo, ſed viuemus cum ipſo ex potentia Dei apud vos.

Dixit Chriſtum potentem fuiſſe in Corinthijs, nunc idem repetit, vt attexat argumentum à comparatis. Confert enim ipſum Dominum & eius miniſtros inter ſe. Chriſtus inquit, fuit crucifixus ex infirmitate, & forma ſerui aſſumta

exinani-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

exinaniuit ſeipſum vſque ad mortem crucis, verum potentia Dei mortem ſuperauit triumphator : Ita in miniſtris Chriſti non eſt tantum ſpectanda infirmitas, quæ externe apparet, verumetiam potentia Dei, qua Chriſtus eos armauit ad deſtruendum quicquid ſe effert aduerſus cognitionem Dei & Euangelium Ieſu Chriſti. Hinc diſcamus oculis fidei aſpicere ſublimitatem poteſtatis Eccleſiaſticæ : quæ non ex hominum infirmitate eſt æſtimanda, ſed ex potentia Dei eſt ponderanda.

Vos ipſos tentate an ſitis in fide, voſipſos probate. An non cognoſcitis voſipſos, quod Ieſus Chriſtus in vobis eſt ? niſi ſicubi reprobi ſitis.

Ad teſtimonium Corinthiorum prouocat. Dixerat virtutem Chriſti in ſuo miniſterio efficacem eſſe, id nunc illorum exemplo confirmat. Concludi autem poteſt hæc ratio huiuſmodi dilemmate. Aut ſentitis Chriſtum in vobis per fidem inhabitare, Aut eſtis omnino reprobi, Eligite vtrumlibet. Si Chriſtus in vobis habitat, fuit meum miniſterium efficax virtute Chriſti. Si vero non habitat in uobis, profecto roprobi eſtis. Verum quia tales cenſeri non vultis, fateamini oportet meum miniſterium virtute Chriſti fuiſſe armatum. Obſeruetur hic oppoſitio immediate contrariorum, nempe fidelis & reprobi. Si enim

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

quis fidelis eſt, reprobus iure dici nequit, & contra qui reprobus eſt, nequaquam fidelis pronunciabitur, ſine contrariorum confuſione. Sed quomodo Corinthij ſe poterant tentare & examinare an eſſent in fide? Duplex probandi regula eſt. Vna interior, Altera exterior. Interior eſt ſpiritus ſanctus qui fert teſtimonium ſpiritui noſtro quod filij Dei ſumus. Nam dum ſpiritus ſanctus fidem efficit in nobis ad prædicationem verbi, veramq; pœnitentiam operatur per agnitionem Ieſu Chriſti, atque in corde nouos motus congruentes legi Dei excitat, dicitur perhibere teſtimonium ſpiritui noſtro. Exterior regula eſt vita innocens, & pium ſanctumque propoſitum, adeoque bona conſcientia & perpetua quædam pœnitentia. Prior regula & interior quia latet, teſtimonio indiget exterioris. Nam qui exteriori caret, non eſt quod de interiori glorietur.

At ſpero vos cognituros eſſe, quod nos non ſimus reprobi.

Suam innocentiam teſtatur adducto Corinthiorum teſtimonio, qui ex vita et doctrina ipſius poterant cognoſcere qualiſnam eſſet, vt enim ipſi nobis noti ſumus ex cordis affectione. Ita alijs ex operum effectione innoteſcimus.

Opto autem apud Deum, ne quid mali faciatis, non quo nos probati appa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

appareamus, ſed vt vos quod honeſtum eſt faciatis. nos vero veluti reprobi ſimus.

Quia externi honeſti mores & abſtinentia ab omni iniuria teſtantur de hominum interna pietate, Optat Paulus vt à malo abſtineant. Vt autem hoc non interpretarentur Pſeudoapoſtoli, ac ſi id ideo optaret Paulus, vt inde probaretur ipſius miniſterium quam fuerit efficax, Dicit ſe id non optare ſua gratia, ſed illorum potius ſalutis cauſa, interea non morans ſi Pſeudoapoſtolorum iudicio reprobus videatur. Fieri enim ſolet, vt qui vere pij ſunt, à Pſeudoapoſtolis habeantur pro reprobis. Hoc Pauli exemplum imitentur verbi miniſtri.

Non enim poſſumus quicquam aduerſus veritatem, ſed pro veritate.

Ratio dicti à proprio poteſtatis Apoſtolicæ. Poteſtas quam nos Apoſtoli à Chriſto habemus, non ad illuſtrandam noſtram gloriam, ſed ad veritatem Chriſti confirmandam pertinet. Nam vt ſigna apoſtolatus noſtri tantum ad Euangelij certitudinem referenda ſunt: Ita nos eius poteſtatis prædicatores ſumus, & non autores. Verum qui aduerſus veritatem Euangelij aliquid tentant, & qui ſe extollere per alienam volunt poteſtatem, non virtute Chriſti recte vtuntur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

ſed ſathanæ potius auſcultant. Notetur quouſq; ſe extendat poteſtas Eccleſiaſtica: Et quod non hominibus alligata ſit ſed miniſterio, quod per homines infirmos et impotentes exercet Chriſtus.

Gaudemus enim cum nos infirmi fuerimus, vos vero potentes ſitis,

Aetiologia eſt, quod ſui apoſtolatus poteſtatem ad veritatem Dei referat, & non ad ſuam propriam virtutem declarandam. Apoſtolus gaudet de Corinthiorum potentia, quam ex cognitione Chriſti conſecuti erant, & interim agnoſcit ſuam infirmitatem. Igitur non ſe ſpectat, ſed veritatem Dei, vt ea apud Corinthios permaneat. Imitemur & hoc Pauli exemplum quilibet in ſua vocatione.

Hoc vero etiam optamus, veſtram ſcilicet integritatem.

Vno verbo hic exprimit quid quærat in tota hac Epiſtola, nimirum vt ſint integri, hoc eſt, vt recte ſentiant, quæ ſentiunt, recte velint, & quæ volunt recte agant. In his enim ſita eſt integritas & perfectio Chriſtiana in hac vita. Eſt autem κατάρτισις *reſtitutio alicuius rei luxatæ & corruptæ in integrum, vt ſuis partibus ordine & loco ſuo collocatis res integra & incolumis ſit.*

Propter hoc hæc abſens ſcribo, ne

præſens

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

præſens ſeueritate vtar ſecundum poteſtatem quam dedit mihi Dominus in ædificationem non in deſtructionem.

Hæc comminationem pœnæ habent, niſi reſipiſcant Corinthij, quaſi diceret: non libenter vellem vti mea poteſtate vos caſtigando. Idcirco hæc ſcribo, vt vos emendetis & reſtituamini in integrum, ne poſtquam ad vos venero cogar vti mea ſeueritate. Obſeruetur quod iuriſdictio Eccleſiaſtica illa ſeuerior pertineat ad ædificationem cum totius corporis Eccleſiæ, tum eorum qui corripiuntur.

Quod ſupereſt fratres valete, perficiamini, cõſolationem habete, idem ſentite, in pace agite, & Deus charitatis & pacis erit vobiſcum.

Valedictio cum exhortatione & promiſſione. Exhortatio ſummatim continet quicquid ſupra diſputatum eſt in tota epiſtola, nimirum vt incrementa aſſumant piatatis, mutuo ſe conſolentur quod charitatis eſt, ſint concordes in doctrina & ament pacem & tranquillitatem, quibus virtutibus regnum Chriſti conſtat in hac vita. Promiſſio eſt, Et erit Deus pacis & charitatis vobiſcum, quaſi diceret, Deus cum amet pacem & charitatem aderit iuxta ſuam promiſſionem pacificis & mutuam charitatem amantibus.

Salu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Salutate vos inuicem oſculo ſancto.

Apud multas gentes ſymbolum mutui amoris fuit oſculum. Unde Græcis φίλημα *ab amore dicitur. Sanctum opponitur impudico & proditorio. Vide quæ notauimus de oſculo ad Rom. vltimo. & in priore ad Corinthios.*

Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei, & communicatio ſpiritus ſancti ſit cum omnibus vobis, AMEN.

Hæc fauſta precatio continet ſummam doctrinæ Euangelicæ, & expreſſe trinitatem perſonarum agnoſcit, Deinde etiam perſonarum ſingularum actiones in ſalutis negocio monſtrat. Summa doctrinæ eſt, quod gratia Chriſti ſaluati ſimus. Opponitur enim gratia iræ Dei & damnationi. Trinitas perſonarum pater, filius, & ſpiritus ſanctus exprimitur, qui eſt vnus in eſſentia Deus & trinus in perſonis. Actiones perſonarum propriæ in ſalutis negocio ita diſtinguuntur. Pater amat Iohan. 3. Filius nos ſua gratia complectitur, tegens peccata noſtra & imputans nobis ſuam obedientiam. Hæc ampliſſima beneficia nobis communicantur & obſignantur quando ad verbi prædicationem in nobis fides formatur, & cor noua luce accenditur: Quod fit operatione ſpiritus ſancti.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

108

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)

175.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 195 8° (LN 820 8° copy 2)